

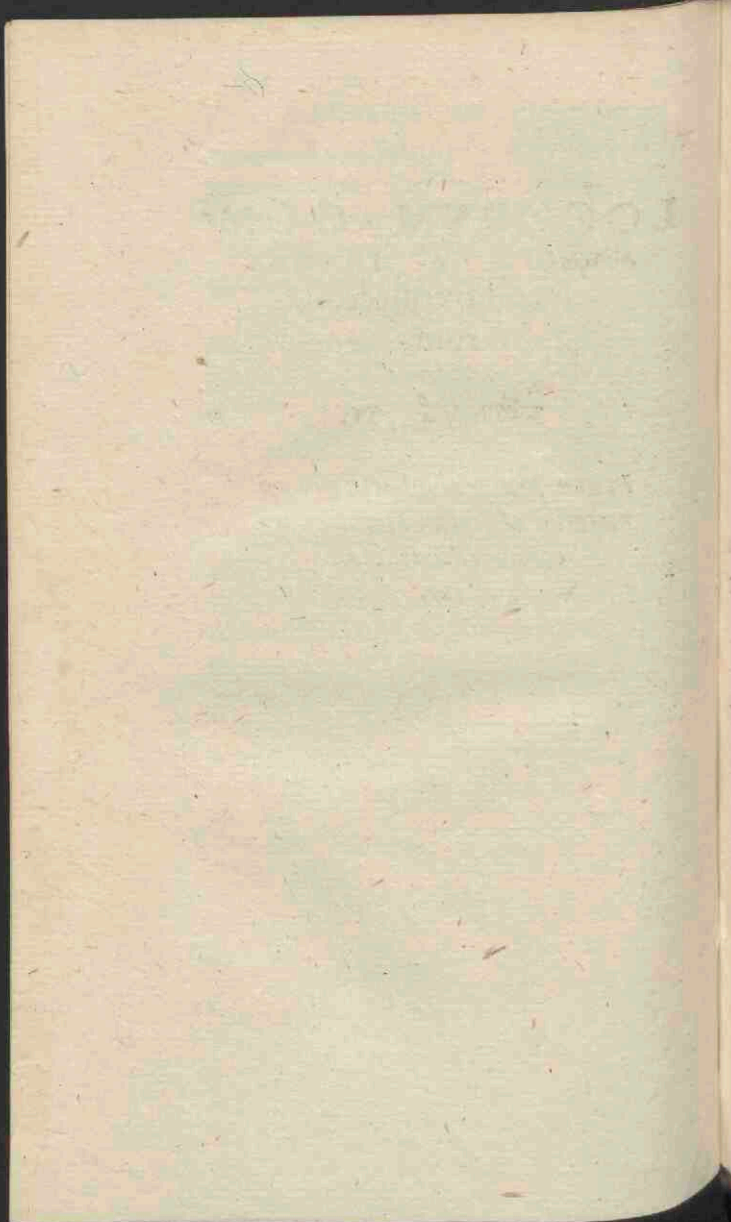
Locorum communium collectanea

<https://hdl.handle.net/1874/404927>

LOCORVM COME
MVNIIVM A' IOANNE
Manlio collecto-
rum,

TOMVS II.

*In quo, præter alia, varie quoque
materie ad seriem Decalogi ac-
commodate tractan-
tur.*

IOANNIS MANLII IN SE-

cundam huius Operis partem

PRAEFATIO.

*In qua ea exponuntur, de quibus præcipuè
Lector admonendus fuit.*

NON temerè aut inconfide-
ratè labor hic noſter, ami-
ce Lector, collectus ex ore
D. PHILIPPI Melanchtho-
nis, alijsq; clariffimis ui-
ris (qui nunquã cogitarũt fore ut ipſo-
rum dicta typis commendarentur) in lu-
cẽ prodiit: ſed multi uiri doctrina & pie-
tate excellentes, occaſionem mihi dede-
runt, primũ ut eum ſuſciperem, deinde
quoq; typis uulgarĩ paterer. Hi enim
cũ uiderent, me plurima exempla par-
tim ex lectionibus PHILIPPI Melan-
chthonis, partim etiam ex aliorum do-
ctiffimorum quorundam relationibus
collegiſſe: ſeduli adhortatores fuerunt,
ne ſolus illis ipſe fruere, ſed alijs quoq;
communicarem. Id quòd ea fieri ratio-
ne uel optimè poſſe, ſi in publicum ea,
ad ſtudioſorũ utilitatem, emitterem.
Horum uerò petitioni tametiſi primũ
* 2 * propter

AD LECTOREM

propter multas & graues causas ualde reluctatus fuerim: tamē uictus tandem, & persuasus, ne prorsus ex omnium manibus, & præsertim meo usu exciderent (quòd propemodum aliquando accidisset) cùm mihi obijceretur illud aliquoties uitium, me inuidere ipsis, ipsorumq; posteris materias illas, eorū tandem uoluntati acquieui. In disponendis autem his Exemplis, ordo in hoc nostro labore non parum negocij mihi facessebat: uerū postea serio rem & exactè perpendēti, succurrebat uulgaris admonitio illa:

Crede mihi, sapere non nimium sapere est.

Obseruauimus autem ordinem seu methodum locorum communium, quæ in locis extra Decalogum, atq; in Decalogo obseruata est. Interdum bis ter uel diuersis locis unum exemplum inseruimus: id quod non inconueniens uisum fuit, ob uarias unius materiæ applicationes ad diuersa argumenta. Quod attinget ad signum COLL. sciendum est, non esse ea Philippi, quæ post hoc signū inueniuntur: quamuis fortè semel atq; iterum illud non obseruatum est. Præterea

PRÆFATIO.

reæ, quædam nomina in quibusdam nar-
 rationibus sunt suppressa: quod fecimus
 non sine consilio quorundam doctorû
 & bonorum uirorû. Huc accedit, quod
 aliquas res passim è Germanico in Lati-
 nam linguam uertimus, ea quidem pro-
 prietate, qua unquam fieri potuit, ut sen-
 tentia authorum retineretur. Idq; factû
 est hanc ipsam ob causam, ut peregrinis
 nationibus hoc nostro quoq; labore in-
 feruiremus: quædam Germanicè relicta
 sunt & id propter gratiam & emphasin,
 quæ fuit in proprietate linguæ Germani-
 cæ. Iam uerò præuideo, quosdã nõ di-
 co famelicos, sed auaros typographos,
 cum meo incõmodo, in hunc meum la-
 borem (sicut corui solent) inuolatu-
 ros esse: quos tamen suis pennis amici mei
 suo tempore satis delineabunt: neq; mi-
 hi etiam desunt rationes, quibus de sua
 præda frustrabuntur. Deniq; non igno-
 ro, ut in omnibus honestis cœptis fieri
 solet, sic etiam has meas lucubrationes,
 sciolos & calumniatores sinistrè inter-
 pretatu-ros esse: mihi tamen interea suffi-
 cit, eas à multis doctis & pijs uiris ap-
 probari. Hæc tibi necessariò, Lector, de
 meis

P R A E F A T I O.

meis uigilijs significanda esse duxi: quæ
quanti mihi constiterint, plurimi opti-
mi & doctissimi uiri norunt. Tu uerò,
eo animo, quo tibi trado, susci-
pe: ac Vale.

A D

AD STUDIO SV M LE
ctorem Carmen.

SI tibi sint curæ cœlestia scripta Philippi,
Cui docti acceptum, quod didicere, ferunt:
Nam tulit è tenebris ad splendida tempora Phœbi
Doctrinæ solida cum pietate decus:
Hinc est lingua triplex, rerumq; peritior usus,
Hinc est saluifico turba dicata duci:
Hinc cum Cecropio Germani uerba Pericle,
Hinc bene creduntur cum Cicerone loqui:
Hinc tot Apollinea iuuenes nascuntur ab arte,
Proditor haud Troiæ quot numeraret equus.
Nunc etiam placeant deducta Melanchthonis ore,
Manlius in seros quæ cupit ire dies.
Bis seni tacitis abierunt mensibus anni,
Dum fœcunda tenax miles ad ora stupet.
Est operosa quidem res audiuisse Philippum,
Et præclara sua scripta notasse manu:
Quæ fingunt animos stultijs, & pectora mulcent,
Quæ fugienda uetant, quæq; sequenda docent.
Non rudis ingenio, non experientia rerum
Nobile præcipui nomen honoris habent:
Pendet ab arte uagæ sortis sapientia uictrix:
Is non, Pieria qui caret arte, sapit.
Si tibi uis igitur sapientis querere famam,
Trifidus hinc curis dulce leuamen habe.

Multum hic inuenies, quorum meminisse iuuabit.
Perlege: sic lecto codice doctus eris.

M. Iustus Virfufius
Blackenburgensis.

SAMVELIS HOLZACHII IN
primum, secundum, tertium, quartum,
& quintum præceptum Deca-
logi, Carmen.

Diuina de lege sonat uox, deq; sacrorum
Ritibus omnigenis, officioq; fori.

Hinc quos impietas, et uana superbia ducit,
Culpans, fert laudem turba modesta tibi.

Comminuit statuas, stultissima pectora ducens
Illas pro uero quæ coluere Deo.

Contemptumq; Dei simul ac periuria poenis
Afficit hinc, sequitur præstita deinde fides.

Proditur in cognoscendis incuria festis,
Nobile Iudaicæ pingitur ædis opus.

Hinc explere iubet, cura non deside, munus,
Ad quod te cernis cunq; uocare Deum.

Hinc scribit qua chara domus sit lege regenda,
Deq; animi motu se uariante docet.

In natos celebrat pietatem deinde parentum,
Natorum hinc, fratrum deinde relatus amor.

Estq; magistratus tenuem narrata potentis
in plebem, sed nec plebis omissa fides.

Quæ

Qua ratione, docet, fiet instituenda iuuentus,
Afferat ut patribus gaudia læta suis.
Gratos ingratosq; parentibus atq; magistris,
Et bene promeritis, ordine deinde refert.
Ergo & amicitiae posuim uenerabile nomen,
Estq; fides titulo falsa notata suo.
Firmantem tractat mox publica commoda pacem:
Ira dehinc, iræ tum moderamen adest.
Dicit quos poscant Mauortia bella paratus,
Nec de lugubri deditioe tacet.
Consilijsq; ducum uersutis addita charta,
Cædibus ac tragicis casibus inde locus.
Eiusdem in sextum, septimum, &
octauum præceptum, Car-
men.

Hoc quoq; materia scriptum non simplice cõstat:
Hinc uitiosus amor, connubijq; fides.
Hic & auaricia est, & opum laudabilis usus,
Nudaq; simplicitas, frausq; leuesq; ioci.
Cuncta quid ulterius recitemus nomina rerum,
Quod tamen in geminis fecimus ante locis?
Ordine legisti iam præcedentia scripta,
Ut tibi materies nota sit, atq; stylus.
Copia par hinc est, exempla disce priorum,
Quam sit materiae diuitis istud opus.
Est hæc cum suauis dulcedine copia iuncta,
Nullibi non doctis nota futura uiris.

Accipe & hoc ergo Lector studiose uolument,
Scriptorūq; pijs fausta precare sonis.
Ingenium natura dedit, labor improbus artem,
Doctōrumq; fides, Manle diserte, tibi.
Fata uiros audire tibi tribuere benigna,
Quēis maius norunt secula nostra nihil.
Doctrinis in te pietas sanctissima certat,
O' uir doctrinas nate iuuare bonas.
Aliud carmen boni cuiusdam uiri,
in laborem Ioannis

Manlij.

Premia uirtutis, scelerum & tormenta, uenustis
Historiæ præbent conspicienda typis.
Corrumpunt pœnis reprobos, summumq; timere
Erudiunt uera cum pietate Deum.
Mercedem sperare pios, & conscia recti
Corda iubent, aura nec trepidare leui.
Quod fuerat uitij durum, fit mobile peccus:
Conuersumq; cupit iam meliora sequi.
Quandoquidem superos metuit, tædētq; pigetq;
Iam scelerum, coeli iam meditatur iter.
Exemplis igitur quisquis non flectitur istis,
Durius Hyrcana tigride peccus habet.
Post sapiet serus, uerum spe elusus inani:
Et cum nil mouet, pœna sequetur atrox.
Ut ere mortalis uitæ pictoribus istis,
Quæ uelut in speculo pulchra sequenda monēt.

Hoc filo ductus, culpæ uestigia linque,
Atq; piè soli uiuere disce Deo.
Hunc etiam legito: nec te labor iste molestat,
Fert secum breuis hic commoda multa Liber:
Factoris uelut omnipotens immania mundi
Templa olim mira fecerit arte manus:
Iusticiam monet, & quæ sint noua nuncia uerbi,
Terrificæ legis fulmina quæq; docet.
Plurima præterea collegit ab ore magistri
Manlius, excipiens dicta notata, sui.

F I N I S.

RERVM ET VERBORVM

Secundæ huius partis memorabi-

lium INDEX.

A Chillis de laborib. maximis & iucundissimis, responsum	90	<i>ἀγασθῶν</i> quid	269
actione de eo quod interest, esse necessariam	252	Agathij de libidinū confusione historia	191.
ad bonam causam tria uerba, &c. dicti Pindari explicatio	264		192
adulteri capite ubi puniti	190	Agathoclis de humilitate & modestia, uersus	11 12
adulterij puniti exemplum	197. 198	ager qua re optimè stercoretur	55
adulteria, eorumq; pœnæ	184. 185. & inde	agrorum limites priscorum legibus immobilis	294
in Aegypto libidinum confusio	191	agricultura in quot partes distribuenda	53
Romanum præsidium trucidatum	9	Agefilai cū liberis colusiones	58
Aegyptiaca lex de scortationibus	184	Agrippa	285
æmulatio	104	per Agrippā quomodo seditio Romę sedata.	138
enigmata	296. 297	Albertus Dux	298. 299
Aeschinis dictum	108	Alberti Lantgrauij Thuringiæ historia	187. 188
affectus 57. an in homine.	ibid.	Albiacus episcopus, auariciæ extremę barathrum	242
affectus animi non satis posse exprimi	57	Alcibiades	204
affectuū <i>αἰσθητικῶν</i> unde	57	Alcythea Pausaniæ mater	187
		Alexander Farnesius	185
		Ale-	

INDEX.

- Alexandri in Aristotelem affectio 77 autoritas 137 in Porum clementia 130 factum 189.190
- Alfonlus Pontani discipulus 14
- Alfonli dictum 83 de mediatoribus 298 factum 239.240 modestia 14 in festo natalis Christi colendo reuerentia 39 symbolum 285 uirtus eximia 126.128
- Alfonli Dialij scelus, & interitus 156
- Aliud sceptrum, aliud plectrum: prouerb. 47.300
- amator omnis, cuculus. 205
- amicitia 85 uera quæ. ibid.
- amicitiæ exemplum 86. 89 simulatio 90
- de Amicitia, dicta 85.86
- amicitias immortales esse debere 86
- Amilcar pater Hannibal 133
- amoris pictura 205
- amorem descendere 59
- de Amore, dicta 285
- amores 205.206
- de Amoribus diuersarum gentium, uersus 206
- Anaxandri uenusta elusio 282.283
- angelos seruare festa Ecclesiæ 40
- animus hominis ubi se potissimum prodat. 209
- Aunæ locupletatrici cultus 29
- antagonistæ 268
- Antigoni regis dictum. 90
- Antonius Musa 196
- Antonij auaricia 240. mors ibid. cum Cleopatra certamen 219. 220
- Apelles quomodo Venere rem pinxerit 173. eius mythologia. ibid.
- Archimedes 296
- Areopagitarum iudicium 140
- Aristidis condemnatio. 264
- Aristophanis de Cleone dictum 48
- Aristotelis dictum 47
- Aristoteli duo mercatura genera

INDEX.

re genera	56	deliberata procedere	
arma ueterum pulcher-			114
rima	212	de Bello militis senis di-	
artium admiratio	22	ctum 97 Thucydidis	
assentatio	272.273	sententia	114
de Assentatione, dicta.		bellorum finis	106
ibid.		beneficentia	225
<i>atropia</i>	61	beneficentiæ exempla	
Athensæ quomodo ceci-		226.227. & inde. in	
derint	131	Rep. imago	231.232
Atheniensium de adulte-		in Beneficijs quid opti-	
rijs lex	184	imum	67
auaricia 232.233 & inde		beneuolentiæ mutatio	
auariciæ punitæ exem-		90 mutæ in Rep. i-	
plum 234.235. & inde		mago	231.232
Aue gratia plena, dicti		Bessarion; Cardinalis	
explicatio	269	109.110	
Augusti autoritas 137 in		Bethoron obsidio trien-	
numismate sculptura		nalis	114
286		Bizantij obsidio trien-	
aulæ imago	288	nalis	114
in Aulis qui primas tene-		blasphemorum pœna	
ant 268 quomodo ci-		30.31	
tò quis crescat. ibid.		Bohemici motus occa-	
Ausonij uersus	82	sio	189
B		bonitati sapientia mi-	
Bacchilidis de conuiujs		xta, pulchrum	385
dictum	93	bonum communicatiuū	
balnearum in Italia cō-		sui	225
uetudo	214	de Bono, sententię. ibid.	
Bellisarius Iustiniani		bona labore dari	44
dux	83.84	bonorum obtrectatores	
bellum 105 rarò iuxta		72	

bonos

INDEX

- bonos pro paruis etiam
 esse gratos 68
 Brunsvigæ monumenta
 uetera 284
 C
transfusa 318
 cadaver quando recen-
 tem sanguinem stil-
 let 170
 caedes fortuita 142
 calamitate uicinorum
 affici 111
 caligarum scissarum tur-
 pitudò 213
 Calliopolis ciuitas 277
 calumnia 264.265.&
 inde
 de Calūnia dicta 265.
 268.271 Eobani car-
 men. ibid.
 camelus appetens cor-
 ua, &c. apologus 52
 Campegius 181
 candor 85
 Canopus, Deus Aegy-
 ptius 10
 canum morsus quomo-
 do euitandi 316
 Capnionis dictum 206
 de calumniatoribus
 270 pulchra elusio ru-
 sticorum 280.281
 de Capricornio in horo-
 scopo ascendente, A-
 strologorum regula
 286.287
 carnem suillam & lepo-
 rinā cur ludæis pro-
 hibuerit Deus 8
 carnem suillam in malè
 affectis corporib. faci-
 lè putrescere 8
 Carolus Gibbosus 191
 Caroli Magni in paupe-
 res liberalitas 229
 Carolus V. tardus ad i-
 ram 98.99
 Caroli V. clementia 130
 modestia 212. mode-
 stia pulchra exem-
 pla 14.15 symbolum
 286
 de Carolo V. Mercuri-
 ni iudicium 305
 Carpo crates 189
 Cassandra ubi stuprata
 191
 castitas 171.172 & inde
 castitatis exempla Eth-
 nica. ibid. præmia.
 ibid.
 de Castitate, mandatum
 seuerissimum 197
 casus disputabiles 253.
 254 & inde Tragici
 139.140. & inde
 Care

INDEX.

Cato	201	Comitis de Gleichen h̄
Catulli de amore di-		storia
ctum	205	175.176
cedere alijs, sapientis	99	cōiugium 171.172. & inde
χαριτῶν quid	269	cōiugium sacerdotum,
choreas cur Papa dam-		eorumq; cœlibatus
narit	207	179.180. & inde
de Choreis, Lutheri iu-		coniugi uiuæ aliam su-
dicium	207	p̄riiuducētis pœnæ.
Christi mensa cuius rei		239
nobis tessera	278	in Coniuges pietatis e-
Christiani regis Daniæ		xempla
clementia	134	175
Christiani quid ab Eth-		Conradus de Rosis 312.
nicis differant	177	320
Christianorū summam		Consalvi præstantia 185
artem esse nescire le-		conscientiæ morsus 150.
gem, insulsa uox	3.4	153
Clemētis cōtra ἀπάθειαν		cōsuetudo ueritati non
testimonium	61	anteferenda
Clementis de iusticia di-		297
ctum	2	contemptorum Dei pœ
Cleon	135	næ
de Cleone, Aristopha-		30.31
nis dictum	48	contemptum p̄rere do
Cleopatrx cum Anto-		lorem
nio cerramen	219.220	18
Clitus ab Alexádro in-		in Contractibus matri-
terfectus	78	monialibus fides ser-
κλειτύ quid	250	uanda
cœlibatus commoditas,		305
180		conuersatio mala
Columellæ dictum	51.56	274
		de Conuersatione mala,
		dicta.
		ibid.
		cōuiciorum uulnera in-
		sanabilia
		265
		conuicijs alium coram
		iudice lacessere, No-
		rimbergæ cautum
		281
		in Con-

INDEX.

"

in Conuiuio turpiter se genere, quid	92	Da omni petenti te, di- cti sensus quis	18.
conuiuia Cyclopica	92	Damasceni discipuli i ipsum impietas	77.7
93 uulpis & gruis, quæ	ibid.	Daniæ regis & reginæ symbola	290
de Conuiujs dicta	92.	Danielis uaticinium de Gog & Magog	108
93		Dauid quo ætatis anno factus adulter	191
in Conuiujs quæ dece- ant	92	Dauidis Georgij interi- tus	31
Coppenhagæ obsidio.		Decalogus, eruditionū eruditio 2. norma ui- tæ i semper prædi- candus	1.2
134	149	Decalogi præcipuæ uir- tutes i primæ & se- cundæ tabulæ pecca- ta quid asserant i uo- cem nesciuisse quen- dam pastorem	4
cordis tremor	149	de Decalogi tabula u- traq; Lutheri opi- nio	6
Cottæ & Sabini amicitia	85	deceptiones	243.244. 278.279. & inde
Crassus quem diuitem dixerit 215. à Plutar- cho reprehensus. ibid.	105	decimare milites quid.	133
Craterus	105	decimæ an ministerio conferendæ	255
oculi allegoria	71.72	deditionis petendæ for- ma	108
impietas	70.71		
cultus impius	8.9.& seq.		
cupiditates	maximæ quæ		
cyathi deaurati pondus inueniendi ratio	241 296		
Cymonis stratagema	122		
122	Eiusdem		
filix pietas	69		
Cyri de agricolis in bel- lo parcendis, manda- tum	127		
127 moderatio i- ra	100		

INDEX.

ma	108	251	
deditionem facere ubi		dira parentum	75.76
liceat	132	disciplina militaris qua-	
defensionis casus	164.	diu strictè seruari	
	165	possit	117
Delphi quomodo in me-		diues quis Crasso	215
dio terrè habitatq; ef-		diuitæ 215 quid	216
se dicantur	315	de Diuitijs, Germanicū	
Demetrii & Lyfimachi		prouerb.	216
amicitia	85	diuortia 204 Turcis usi	
de Demetrio philoso-		tata	238
pho, historia	82	doctrina Antica	83
Demosthenis dictum 15.		Dominicæstri interitus	
16.274.303 304		30	
Der guckguck hat sich,		in Domo sua quemq; re-	
&c. cantilenæ quis au-		gem esse	257
tor	23	de Draconibus, historia	
Deus, scelerum uindex		60	
155		duces nostri cur grau-	
Deum iuuare laboran-		tim cum hoste confli-	
tes	628	gant	115
<i>δύσχερος ποσειδῶνος ἀσπίς ἔσται,</i>		Duneti obsidio	135
prouerb.	300:301	Dureri dictū 67 de Lu-	
diaboli malicia, & tech-		theri scriptis iudiciū	
næ 158.160.162 po-		284	
tentia	164.167	E	
dicta acutè, festiuè, saltè		Ebrietatis pœna	139
297.298. & inde		Eccius 181.193.244.245	
dies discernere, an fu-		Ecclesiæ parens	70
perstitio	39	Ecclesiasticis de calum-	
dimicandum quando		nia dictum	265
106.107		<i>ἐχούσθε ἀ ἐχθροί</i>	96
Dionysius Syracusanus		elusionis uenustè exem-	
		plum	

INDEX.

plum	247.248	facetia	306.307.& inde
elusiones	243.244.& inde	fallacia	compositionis
de	278.279 & inde	& diuisionis	exemplum
Empedoclis dictum	267	plum	321
Ennij dictum	208	fatui omnes superbi	22
Eobani de calumnia carmen	271	febrim consternatione	
Epaminondę dictum	60	subita curari	153
Ephestion Gnatho Alexandri	105.268	felis, Deus Aegyptiorum	9
episcopi Moguntini de conjugio dictum	182	Ferdimandi Imp. symbolum	290
Erasmus quomodo superbos notari solitus	23	Ferrariensis ducis symbolum	289
Erasmi festiuę dictum	298.306. symbolum	fides, uirtus uirtutum	2
291 de suo symbolo		fœdera	276 apud omnes
epistola	292.293.& inde	gētes sancta & inuolabilia	277
Ernesti ducis Lunenburgensis symbolum	289	in Fœderibus faciendis conuiuia usitata	277
ethnici idololatrę	177	fortuna uices uarię pingere amicos	87
in Eulenspiegel, urbanitatis & scurrilitatis exempla	322	fortunam secundam recte ferre, graue	21
Euripidis dictum	197	de Fortunato fabulę mythologia	241
Eusebolus	273	fratrum concordia	98
execrantium pœnæ	30.	Friderici ducis in ira concercenda consuetudo.	
31		100 liberalitas	226
F		dicta	303.306
Faber Viennensis	182	Friderici Imp. sententia	
Fabiola	204	298. symbolum	289
		D. Fuggerus quomodo	
		tantas	

INDEX.

tantas opes adeptus	appetenda	14
126. eius liberalitas.	de Gog & Magog, Dani	
ibidem.	elis uaticinium	108
furoris diabolici exem-	Gonfagæ in iudicando	
pla	dexteritas	150
G	Gordij nodi unde dicti	
Inter Genuenses & Ve-		281
netos naturale odi-	Gostauri, regis Suetia,	
um	symbola	288
Georgius Fronsbergius	Granueli dictum	25
3. eius uirtus	Gratia gratiam parit,	
Georgij Marchionis	proverb.	255
Brâdenburgensis sym-	Gratiarum templa cur	
bolum	in medijs urbibus	
Germanicum prouer-	condita	86
bium	gratitudo 67. 68 erga pa-	
Germanici in seditione	rentes 68. erga præ-	
compescenda strata-	ceptores	69
gema	de Gratitudine mundi	
Germanorum circa uo-	summa apologus	79.
cationem cõsuetudo		80
48 habitus 210 in ap-	Gregorij Nazianzeni	
paratu superfuitas	de Iuliano iudiciu	
220 ob castitatem		215
laus 173. quorundam	Grimmenthal	26
deprauati mores 319.	Guelfi, uxoris stratage-	
stratagema in pugna	ma	122
ad Rauennam		120
de Germanis Strabonis	H	
locus	Habitus honestus	ad
de Gleichen Comitibus	quid utilis	210
historia	Hadrianus papa	18
gloria uera propter Deū	hæreditas liberorum	0-
	ptima	66
		Hannig

INDEX.

Hannibalis stratagema.	homines parui cur cito
123	irascantur 101
Henrici ducis Brunsvi-	honores muta nt mores,
centis symbolum 289	dicti exemplum 20
eis <i>ἔστι δὲ ἄλλο</i> ; &c. uersus	hospes ingratus 81
à Luthero Germani-	hospites 91
cis rhythmis trāsla-	de Hospitibus Massili-
tus 54	ensium lex 91
Hetzer anabaptistę in e-	hospitij iura non uiolan-
ritus 7	da 190
Hieron Siculo ob quas	cum Hoste cur grauatiu
uirtutes laudatus à	nostri duces confli-
Pindaro 52	gant 115
Hierosolymę obsidio	humilitas 11.12 & seq.
133	humilitatis exempla 12.
Hierosolymitani tem-	13 & inde
pli structura 40.41	Hutteni iocus 319
Hispani ut plurimum do-	I
lofi 250.251	D. Iacobus Fuggerus
historias fabulis inuol-	quomodo rātas opes
uere, magnis uiris pla-	adeptus 226
cere 15	eius liberalitas .ibid.
Hoffmanni interitus 130	<i>ἀνενομαχία</i> quid 25
de Homeri Odyssę iu-	idololatria 24.25. & seq.
diciu 283	Ignis, deus Persicus 10
homicidium Romę in	Pers. regibus prelat ^o 11
templo 145	Imbre Vuascha interne-
homicidia 13.140. &	cionis causa 23. 24 li-
inde. horrenda 159.	beralitas 231
160 & seq.	imperia diuinitus esse
homo indoctus 66.67	constituta 262
homines & angeli cur	impietas 8. 9. & seq.
condici 225	impietatis in parente ^s
	3
	pœna

INDEX.

poena. 73. 74. & inde	Ioannis Friderici ducis
in Incessu modestia 207.	Saxoniae dictum 304
208. & inde	symbolum 290
infantes cur plurimum à	Ioannis Hilden de Tur-
parentib. diligantur	cis uaticinium 110
61	Icones Græcorum uetu-
infirmitas humana 164	stissimi 91
ingeniū hominis ubi se	ira, eiusq; moderatio 98
potissimum prodat	99 in gubernatione,
209	perniciosissimū. ibid.
ingratitude in bene me-	101 melle dulcior ho-
ritos 78. 79. & inde	minum naturæ 104
in parentes, cognatos	iræ diuinæ aduersus ho-
& præceptores 70. 71	micidium iudicia 168
ingritudinis summæ	ad Irā cur homines par-
exemplum 157. 158. 162	ui faciliè moueantur
de Ingratitudine dicta	101
92. 84. rhythm. ibid.	Ἰσὴ ἀνὰ πύργον δὲ πύργον 105
inimicitias mortales esse	Isenaci ἀνὰ πύργον 21
debere 86	Itali sapientes 113
innocentiæ testimonia	Italorum circa uocatio-
dari à Deo 172	nem consuetudo 48
insolentiæ exemplum 17.	in Italia balneandi con-
poenæ 16. 19. 21	suetudo 214
instituta ueterum defen-	de Iudæo qui in cloacam
denda 209	incidit, historia 40
insulitates 306. 307. &	Iudæis cur carnem suil-
inde	lam & leporinam pro-
Interim 308. 309	hibuerit Deus 8
interpretationes insulsi-	Iudæos non esse Ecclesi-
& falsæ 324. 325	am 5
inuidentia proprium dia-	Iuliacensis ducis symbo-
boli ἰνὸς 273	lum 290
	Iuliani

I N D E X

- Juliani in numismate* dis consuetudo 175
symbolum 287 *Lacedæmonios fidibus*
Julius Tertius papa 313 ante pugnâ præcinnu-
Julij Cæsaris combusti isse 117
tragicum spectaculū. *lachrymari facilè, senū*
144 *in pugna Pharsali* & bonorum uirorum
ca luis 131 *gratitudo* 60
68 *interfectores* 144 *lachrimatos esse uiros*
iuramentum quando ir- præstantissimos 59
ritum 171.172 *Lampfacus quomodo*
iuramenti seruari exem- incolumis seruata 283
plum 37 *Lantgrauij dictum* 107
iuris Canonici de sacer- *Latomi interitus* 30
dotum coniugio lex *Laurentius Medices* 120
179 *legatorum uiolatio* 124.
Iurisconsultorū dictum 125
56.139.166. *doctrina* 2 *legatos capere, iniquum*
iusticia Dei immutabi- 124
lis 7 *leonē pullos edere exa-*
de iusticia, Clementis di- nimes 285
ctum 2 *Leontij episcopi dictum*
iuuenib. in bellis nihil 48
committendum 119 *Lex 1.2. & seq. æterna &*
Iuuentas & Termin' dij, immota unica 3. an-
se moueri nō passi 294 tiqua, de nutriendis
L parentibus 69
Labore bona dari 44 *legis obseruatio in quo*
labores omnium maxi- consistat 7. 8
mi & iucundissimi *lege triplici quosq; sal-*
qui uari 3
Lacedæmoniorum gra- *leges forenses & cere-*
uitas 210. 211 *instituta.* moniales Moſi 4.5 &
ib. in supplicijs sumē seq.
libera

INDEX.

liberalitas	225	Lyfimachi & Demetrii	
liberalitatis exēpla	226.	amicitia	85
227. & inde. remunera		Lyfimachi symbolū	286
tæ exemplum	228.229	M	
liberorum institutio	66	Magistratus potestas exa	
libidinis punitæ Tragi-		iperandi pœnas	262
cus casus	200	Magnificat corrigere	
libidines, carūq; pœnæ		307	
184.185. & inde		Mahometistarum de a-	
Lini interitus	77	dulterijs lex	190
circa Literas aliorum, fi-		Maluaticum uinū unde	
des	88	aduehatur	277
Loerensis de adulterijs		in Marchia periurij puni	
lex	184	ti exemplum	35.36
Logus	323	Malsilia urbs ubi	91
Longolius	324	Malsiliensium lex. ibid.	
Luca pictoris in uocatio		in Matrimonio contra-	
ne diligentia	53	hendo quæ requiran	
Lucullus	253	tur	174
Ludouici Pij numisma-		matris familiæ honestæ	
ris inscriptio	288	& piæ, uirtutes	174
lupi rapacitas	27	Mauricij ducis Saxonie	
Lutheri de choreis iudi		symbolum	289
cium 207. dictum	61	Maximiliani dictum	115.
symbolum	290	182 moderatio iræ	102
de Lutheri scriptis, Du		103 seueritas	129 sym
rerii iudicium	284	bolum	285.286
inter Lutheri & aliorū		de Maximiliano historia	
Theologorum scrip		67	
ta discrimen	284	de Mediatorib. Alexan-	
luxus in uestitu & epulis		dri dictum	298
214		Medicorum prouerbiū	
Lyfander	251	79	
		de Medio-	

I N D E X.

de Mediocritate 285. 286	Monetarij feditiosi pœ
membrorum suorum ne	na 135
mo dominus 139	monachorū regula 305
membris proprijs nulla	Monasterij obsidio 133
uis inferenda. ibid.	Monembasia urbs 277
Menandri dictū 227. 273	monkalb quid 314
de amore 206 de uxo	mors, uitæ terminus 295
re 178	Mosaicæ politix consti
mendicus diues factus,	tutæ causæ 6. eiusdē
sui nō compos 218	deletæ 7
mercatura duplex 56	mulier quando pudorē
in Mercuriali statua	deponat 207
quid insculptum 287.	mulieres quid deceat
quid significarit. ibid.	173
Mercurij de Carolo V.	de Mundi gratitudine
iudicium 305	summa, apologus 79.
Methodij de Turcis ua	80
ricinium 109	Musæ in nuptijs Cadmi
Midix de calūnia dictū	quid cecinerint 206
268	mutuō daturus potētio
Milonis Crotoniatæ for	ribus quorum amici
titudo 16. eius miserā	tia indigeat 252
duis interitus. ibid.	<i>μνομαχίας</i> 106
per Mineruam quæ uir	N
tutes significatæ 117	Nenti filia Deus, &c. uer
Minyarum uxores 175	sus explicatio 50
miracula tria magna 316	nix cur fiat 306
Modestia II. 12. & seq.	nomib. fictis sæpe sce
modestix exempla 12. 13	lera taxari 311
& seq. 17	Non propter erratū pe
mæchum occidere, iure	dis, &c. prouerb. 308
ciuili concessum 199	Norinbergæ casus planē
molam gerere quid 314	tragicus 141. 142

INDEX.

in curia dictum	298	consuetudo	124
in Numismatib. sculptu- rae	285.286. & inde	Pachis stratagema, eius- que poena	125
O		Palamedes	264
Obsidiões insignes quæ 133 triennales	114	Palladis in puniendo stu- pro severitas	191
obtrectatio	264. 265. & inde	Papa unde suam moneta cudat	241
	(53)	parentum imprecatiões	75.76
in Occasionem intenti oculi uagabundi	212	de Parentib. nutriendis	69
oculis lippis quid me- deatur, iocus	269	parsonia	225
de Odyssea Homeri iu- dicium	283	parsoniæ exemplum	244
œconomix gubernatio	53.54	de Parsonia, prouer- bia	225
officium nemini nocere debere	255	paterfilium' ne magis an filiam diligit	60
olegrami significatio	129	patrisfamilias thesau- rus optimus	56
Omne nimium, &c. dicti explicatio	286	patris interfectoris filij poena apud Aegyp- tios	145
opes quomodo amittan- tur	240	patientiam breuem lon- gam pacẽ parere	103
Oraculi uersus	17	patrimonium optimum quod	66
oracula	296.297	Pauli pontificis dictum	221
oraculorum ambiguitas	296	Pausaniæ in uictos cle- mentia	126. interitus 19.186.187
oratio Dominica, leta- nia letaniarum 2. opti- ma	263		
ὄρεσις	101		
P			
<u>Pacem petentium olim</u>			

INDEX.

pax cur petenda	106	stantia	273.274
Pax uobis, Christi dictū		Phocylidis uersus	113
explicatur	267	pictorum excellentium	
pellicanū pullos edere		mos	173.174
exanimis	285	pictura non omnia ex-	
Pelopidas	185	primi posse	303
Per quē quis peccat &c.		pietatis in coniuges e-	
dicti exemplum	74	xempla	175
perfectionis status mo-		Pindarus cur Hieronem	
nachis quid	4.5	Siculum laudet	52
perfidia in hospite quo-		Pindari dictum	11.
modo punita	35.36	46.105	de amo-
Pericli quid uitio datū		re	205
131		de Pindari Oda septima	
periurij puniti exemplū		iudicium	284
35. 36		piscator ictus sapit, pro-	
periuria	34.35	uerb.	303
Persei Gorgon	16.17	Plato quomodo à Dio-	
Philemonis dictum	99	nyso dimissus	91
petulātes quomodo no-		Platonis dictum	8
tari soliti	300	Plauti dictum 68. 95. 319	
Philippus rex Macedo-		274	
niæ bibulus	82	Plutarchi dictum	98.
Philippi Melāchth. Ger		506	de conui-
manici rhythmī	55	uijs	92
Philippi Lātgrauij Haf		pœna eius qui nō est sol	
siæ laus	130	uendo	262.263
Philippi regis symbo-		pœnæ quādo exasperan	
bolum	289	dæ	166.262
Philocratis, cur omnib.		Polonorū in apparatu	
malediceret, respon-		superfluiras	220
sum	270	polypi libido	72
Philoxeni poetæ con-		Pomponij Artici defini	
		tio diuiv	

INDEX.

<p>tio diuitiarum 216</p> <p>Pompeij Magni interi-
tus 21</p> <p>ad Pontificatum aspiran-
ti nulla pecunia satis
magna 248</p> <p>de Potentiorum familia
ritate apologus 260.
261. Geranicum
prouer bium. ibid.</p> <p>potentiorib. mutuò da-
turus quorù amicitia
indigeat 252</p> <p>Potidæ obfidio 133</p> <p>profectio in terram fan-
ctam olim ufitata 278</p> <p>profusio 219. 220. & inde
profusionis pœna 222</p> <p>Propertij de amore di-
ctum 205</p> <p>prouer bium Germanis
ufitatum 304</p> <p>prouerbia 297. 298. &
inde</p> <p>de Prudentia œconomi-
ca, dicta 55</p> <p>pudicitia stratagemate
uirgo tutata 202. 203</p> <p>pugna nostro tempore
maxima 119. 120</p> <p>Pythiæ diuitiæ 216. eiuf-
dem tandem inopia.
ibid.</p> | <p style="text-align: right;">Q</p> <p>Qui gladium acceperit,
&c. dicti exemplū 167</p> <p style="text-align: right;">R</p> <p>Rapinæ bellorù iustorù
an iustè pofsideantur
261</p> <p>Ratisbonæ monumentū
284</p> <p>regis Daniæ symbolum
290</p> <p>reginæ Daniæ symbolū
290</p> <p>regū an sint omnia 256.
258 studiū olim quod
17</p> <p>rei amiffione & inuētio-
ne an dominium pere-
at & acquiratur 254</p> <p>res amiffæ quomodo re-
cuperandæ 315. 316</p> <p>res fecundas superbiam
decere 218</p> <p>de Reb. uarijs iudicia &
monumenta 283. 284
& inde</p> <p>reipub. pax & tranquilli-
tas 94</p> <p>rerum publicarum cor-
ruptela 210</p> <p>refponfio <i>ἀποκρίσις</i>
270</p> <p>refponfiones fubitæ gu-
bernae</p> |
|---|---|

I N D E X.

bernatori euedæ	303	Saryrus, comædus amī	
Rodolphi principis sym-		citæ extinctio amico	
bolum	288. 289	feruatæ, exēplum	89
Romæ in tēplo homici		Saxones non decere cali-	
dium	145	gas scissas	214
Romani cur Atticas mu-		Saxonizæ ducem sym-	
lieres appetiuerint		bolū 290. quomodo	
206		ipsis electum. ibid.	
Romanum sophisma	125	Scanderbegius	III
S		scelerum pœnz	150. 151
Sabini & Cottę amici-		Stigelij animositas	201.
tia	85	202	
sacerdotum coniugium		Stœfflerus præstans ma-	
& cœlibatus	179. 180.	thematicus	248
& inde		<i>gogylæ</i> cur in natura ho-	
sacerdotib. cur uxores		minū conditæ	57. cur
non ducendæ	180	non sint in diabolis.	
sales	306. 307. & inde	ibid. fratrū	62. earun-
Salomonis sapientia in		dem exempla. ibid.	63.
iudicio quodā repre-		& seq. parentum erga	
sentata	149	sobolem, & econtrā	
Salustij dictum	85	58 superiorū erga sub-	
Samarię obsid'io trienna-		ditos, & econtrā	65
lis	115	Stratagoma uetus	121
Samaritanus cōuicij no-		stratagemata	121
men	115	stratagematib. seditiōes	
Sanseuerinus	278. quo-	pacatæ	137. 138
modo saluus euaserit		subditos quid in bellis	
larrunculos Arabes.		excuset	118
ibid.	279	superbia 15. 16. & seq.	
sapientia bonitati mixta		pauperum quomodo	
pulchrum	305	notetur	24
satietas cuius rei nun-		superbiæ pœna	17
quam nos capiat	297	superbi omnes, tati	22
		superbo.	

I N D E X.

- Superborum imago 22
 superbis difficulter inter
 se conuenire 21
 symbola magnorū uiro
 rum 285. 286. & inde
 symbolis obscuritas pe
 cularis 295
υμνολογια in rerum natu
 ra, mira 220
 Syrmij regis Getici cle
 mentia 130
- T
- Tameri fratris interitus
 32
 in Templo Delphico
 quæ sententiæ scrip
 tæ 289
 tempori seruiendum 113
 Tenax requirit prodi
 gū, prouerbij exem
 plum 232. 233
 Terminus deus 294
 Terminus & Iuuentas
 dij, se moueri nō passi
 294
 terrore extincti exem
 plum 153
 testimonium falsum di
 centis pœna 265
 Teucrus flos quis 87
 Theodosij monetę scul
 ptura 288
 Thracibuli *απονομια* 96
- Thucydidis de bello
 sententia 114 dictum
 95. 267
 Thulæ nomen unde 17
 thus quid significet 287
 Tigurinæ ciuitatis sym
 bolum 290
 Timantes pictor 57
 timidos solere cōuiciari
 265
 Timocleæ castitas 184.
 185
 Timon Atheniensis 270
 Torgæ casus planè Tra
 gicus 146. 147
 Totilæ regis Gothorū
 uirtutes 131
 tranquillitatis publicæ
 turbatio 96
 Trebonij præstātia 144
 Triptolemi fabulæ my
 thologia 91. 92
 Turci cur nō potius Ita
 liam quàm Germani
 am appetant 110 cur
 rui Iudæi dicantur 109
 Turcorum uaticinia 108
 Turcis diuortia usitata.
 238
 de Turcis, Methodij ua
 ticinium 109. item Io
 annis Hilden 110
 de Turcico bello, præfe
 cti Poloa

I N D E X.

- ſi Polonici literæ* 111.
 112
Turcicorum legatorum
 dictam 28 militū be
 neuolentia 231
Turnus quomodo Tro
ianis molliciē obijciat
 209
Tyberius Gracchus 253
Tyberij interitus 166

V

Valentinus Alexandri
 papæ filius, parricida
 quomodo 140. eius
 ſymbolum. ibid.
Valeriani monetæ ſcul
 ptura 288
Vallæ de ſymbolo Apo
ſtolorum tumultus
 283
Vbera cur matribus in
 pectore 58
Veneturū prouerbium
 241
inter Venetos & Genuē
ſes, naturale odiū 276
ueritas. 263 *cur tēporis*
ſilia. ibid.
ueritati conſuetudo nō
anteferenda 297
de Veritate, dicta 263.
 264
Veſpaſiani auaricia 237
ſij beneficentia 237.
 238
ueſtis cuius rei ſignum
 212. non facit mona
 chum, prouerb. 211
ueſtitus 207. 208. & inde
ueſtitus diuerſitas unde
 210
ueſtitu peregrino dele
ctari, malum 209
in Veſtitu luxus 214. leui
 tas 215
uictoria, eiꝯqꝫ moder a
 tio 126. 127
uictoribus in uictos non
 omnia licere 130
Vincentia quomodo in
Veneturum poteſta
tem deuenerit 195
uini uis 152
uirtus etiā hoſtibus ad
mirationi 279
uirtutis & uoluptatis o
rationes contrariæ
 42. & ſeq. *elogium*
 45. 46
uirtute, quā crudelita
te, plus effici 129
uitia quomodo plerūqꝫ
corriganur 311
ad S. Vici ſtatuum idolo
latria 28
Vlyſſes Palamedis prodi
 tor

INDEX.

tor	264	urbanitates	306.307
Vngaros res magnas gessisse	III	& inde	
vocatio	42.43. & seq.	usura	252.253
de Vocatione doctrina quò pertineat	214	Vetricæ obsidio	133
in Vocatione negocia urgenda	50 pro- pria curanda 48 se-	Vilhelmus Lantgravius	299.300
dulitas	42.43. & seq.	de Vxore, Menandri di- ctum	178
succellus causa	49	X	
uoluntas inconstans	318	Xenophon de Cyro	56
uoluntatum diuerfitatē sequi dissipacionem		Xenophōtis lectione de- lectatus Scipio.	100
IIO		Z	
Voluptatis & Virtutis orationes contrariæ		Zaleucus Locrēsis legisla- tor	184
42.43. & seq. uitupe- rium	44.45	Ziska in Bohemia tumul- tus capitaneus	189
		Zoili	72
		Zopyri fidelitas	288

F I N I S.

DE LEGE

Præcipuæ Decalogi uirtutes, o-
biter in quadam lectione à
Domino Philippo
recitatae.

Primæ tabulæ uirtutes sunt, agnitio
ueri Dei, fides, timor, dilectio: item
aliæ uirtutes ibi comprehensæ, ut: ce-
lebratio, inuocatio ueri Dei, propa-
gatio doctrinæ, conseruatio ministerij. In secunda
tabula, pietas erga parentes, obedientia erga ma-
gistratus & gratitudo. In quinto & sexto, iusticia
particularis. In septimo, iusticia commutatiua &
distributiua. In octauo, ueritas, candor, constan-
tia: & in nono & decimo, originalis iusticia.

Decalogus debet esse norma uitæ, iuxta dictū:
Lucerna pedibus meis, uerbum tuum.

Doctor Martinus Lutherus.

Peccata primæ tabulæ afferūt simpliciter despe-
rationem. Reliqua peccata secundæ tabulæ afferūt
secum contritionem, & spem pœnitentiæ. Illa pec-
cata adhuc circa misericordiæ obiectū uersantur.

Idem.

Decalogus est semper prædicandus: quia e-
nim caro nostra infirma est, ideò sub carcere legis
a a tenenda

tenenda est, donec ad agnitionē sui in Christo perueniat. Quanquam sathan non cessat suos uexare, ut indies contra Decalogum uiuant, & præcipue contra primam tabulam, ubi diaboli seuissimè contra nos ductores exercitus sunt. In secunda, nõ senioribus & magistratui obedire, irasci, occidere, scortari, idem diaboli efficiunt. Decalogus est eruditio eruditionum. Fides est uirtus uirtutum. Oratio Dominica est letania letaniarum. Nã sicut Decalogus omnia pulcherrimè & copiosissimè docet & exhortatur: ita fides quàm propriissimè facit, ut oratio Dominica quàm pijsimè roget & impetret. Ideo hæc trinitas perficit & absolutum reddit hominem in cogitando, dicendo, & agendo, id est, linguam, mentem, caput excolit ad summam perfectionem: quid uis amplius?

Clementis dictum: Διαισθησις ἐστὶν κοινωνία θεῶν καὶ ἀγαθῶν. Iusticia est cõmunicatio, qua Deus se nobis communicat, cum æqualitate.

In hoc dicto est declaratio primæ tabule & secundæ. Quando dicit cum æqualitate, secundam tabulam complectitur. Iurisconsulti nihil aliud agunt in illis magnis uoluminibus, nisi ut querant æqualitatem. Doctrina Iurisconsultorum, est doctrina recitans leges naturales, & alias leges necessarias, uel probabili consequentia inde extrahat, sancitas ordinaria authoritate & interpretatione

De Lege.

‡

tionē rectorum doctorum Bartoli, Baldi, &c.

Ante 50 annos sunt æditi libelli, in quibus triū legum fit mentio. Primam legem uocarunt legem naturæ, qua homines ante Moyssem sunt saluati. Secunda Moysi dicitur, & illam tantum de externorum membrorum gubernatione, seu externa disciplina sunt interpretati. Tertiam legem uocarunt Euangelicam, quam quidam homo exposuit esse omnium perfectissimam: & quemadmodum homines uiuentes sub politia Moysaica, sua lege saluati sunt, ita nos in regno Christi nunc uersantes iusticiam, reconciliationem corā Deo, remissionem peccatorum, & uitam æternam illa Euangelij perfectione consequi. At unica est æterna immota lex, & omnibus temporibus omnes homines obligans, & hæc uocabulo satis tenui lex moralis nominatur.

Ioannes Syluius Egeranus cōcionator Cygneæ, & in ualle ioachimica, erat homo doctus, sed profanus: scribebat contra nostras ecclesias, edebaturq; libros planè tetros, nominabat Sophisma, quòd diceremus, homines non posse implere legem. Et gratiā gratuitā & reconciliationē coram Deo, quam sola fide propter mediatorem apprehendimus, intelligebat promulgationem doctrinæ legis.

Quidam uociferatur, summam artem Christianorum esse nescire legem. Quanta insulsitas est,

ac si sic diceret: Summa ars Christianorum est, esse asinum, & nihil studere: summū decus est, manere asinum. Omnes in suis uocationibus negligentēs, discunt illius asini artem.

Nos in primā inspectione Ecclesiarū uenimus ad quendam pastorem, quem interrogauimus, an etiam doceret Decalogum. Respondit nobis, se non habere illum librum. Nesciuit quid esset Decalogus. Bone Deus quā uehementer commouebatur Doctor Hieronymus Schürpf, & alij uisitatores qui aderant, ac illam inscitiam deplorabant, sicut erat deploranda: & non modo deploranda, sed potius uinculis seu carceribus puniēda. Vixerat ille antè in uita monastica, & tamen adeò fuit rudis, uerè non habuit illum librum: sed habuit artem illius asini, qui dixit: Summa ars est Christianorum, nescire legem.

* Monachi finxerunt uaria deliramenta de statu perfectionis. Vocarūt uerò in statu perfectionis uiuere, exercere se iuxta aliqua electa opera, nō nominatim in Decalogo expressis uerbis prescripta: sicut dicitur de quodā iuuenē monacho, ante professionē recepto in quoddā monasteriū, cui dabantur in pradio & cœna duo cāthari, unus uino, alter ceruisia, completi. Iuuenis uerò monachus duos mēses cum illis agēs, uidit reliquos omnes suos cātharos ebibere, & suā naturam tantū potius
quan-

De Lege.

5

quātum reliquorū non ferre: accedit Abbate, ac se rursus ex cœnobio dimitti petit. Interrogatus uerò ab Abbate, quæ res ipsum moueret ex tā opimo stabulo discedere? O inquit, Domine pater, ordo est nimis difficilis, ordo est nimis intolerabilis: nam ego non possum exhaurire meos cantharos, sicut ab alijs fieri uideo. Hæc est ipsorum uitæ perfectio, cui hodie adhuc sunt addicti.

DE LEGIBVS FORENSIBVS & ceremonialibus Moyli.

Struthius tempore seditionis rusticorū scribebat agros liberandos esse annuis pensionibus, cum lex Moyli præcipiat, quinquagesimo anno redire fundos ad hæredes priores.

Ego hic sedes in nouo Collegio, disputauī contraliquē uolentē omnes forenses controuersias ex legibus Moysaïcis iudicari, & sic arguebat.

Vbicūq; sunt scripta Prophetica, ibi est Ecclesia. Iudæi retinent scripta Prophetica, uel apud Iudeos sunt scripta Prophetarum.

Ergo Iudæi sunt Ecclesia.

Respondeo per distinctionem ad minorem: Iudæi retinent quidem scripta Prophetica iuxta litteram: alioqui re uera nego minorem. Non enim uerè retinēt, sed corrumpunt, & alias peregrinas sententias affingunt. Libros quidem retinent, at nouas & inusitatas sententias addunt.

De Lege.

Idem aliquando in templo arcis habuit longam concionem, & contentiosè dixit, controuersias forenses, & negotia forensia ex lege Moysi iudicanda esse. In alia uerò concione habuit contrariam orationem, quæ grata fuit multis, ita ut ipsi describerent.

Doctor Martinus Lutherus habuit bonam imaginationem de duabus tabulis Moysi: dixit, duas tabulas esse perfossas per singulas literas, ita ut ab utraq; parte legi possent. Illud quidam sic intellexerunt: alius est literalis intellectus legis, alius est spiritalis. Alij fecerunt duos cultus, alium externum alium internum.

Causæ constitutæ politicæ Moysaicæ.

1. Ut esset aliqua certa sedes, in qua se Deus patefaceret.
2. Ut esset publicus aliquis cœtus, qui rectè inuocaret Deum, & esset custos fidelis doctrinæ à Deo patefactæ.
3. Præcipua est, ut esset certa familia nota, in qua nasceretur Christus, moraretur, & ostenderet se generi humano.
4. Ut essent certi & fide digni testes in hac politia suarum promissionum, & suorum miraculorum.

Causæ

Causæ deletæ illius politicæ, & ceremoniarum Moyfi.

Prima iusticia Dei est, quæ est immutabilis, quæ Deus punit atrocita delicta atrocibus pœnis: ut Herodotus ait. Horribilibus idolatrijs, & libidinibus hic populus contaminatus erat. Deus igitur eum propter hæc & similia peccata puniuit: ut ex historijs patet.

Secunda est, Vt extaret illustre testimoniũ iræ Dei aduersus persequentes filium, quem unice pater diligit, ut testatur inquit: Hic est filius meus dilectus, &c.

Tertia, Est illustre testimoniũ, quòd homines nõ iustificètur ex operibus legis, & obseruatione cultiũ: quia etiam gentes admittebantur ad Ecclesiã.

Quarta, Voluit Deus esse illustre testimonium exhibiti Messie, quia Micheas inquit: Secundum templũ illustrius est illo, quod Salomõ edificauit.

Quinta, Voluit iudæis præripere prærogatiuam, & æquare gentes iudæis.

Sexta, Abrogatio politicæ istius ostendit, Christi regnum non esse de hoc mundo, sed spirituale.

Iudæus quondam mecum disputabat, dicens: Vos non estis populus Dei. Quare? inquam: Quia non seruatis legem. Respondebam ei: Imo tu non seruas. Deinde, inquit: Vos docetis contra legẽ.

Quomodo? Quia, inquit, nõ seruatis sabbatum.

§ **Primum præceptum.**

Putabat legem seruari, quando externis gestibus & laboribus manus abstineret.

Duæ insignes causæ, cur Deus Iudæis carnem suillam prohibuerit.

D. Philipus piæ memoriæ dicebat: deum uoluisse cauere, ne à porcis horti & agri, qui erant in illis locis amcenissimi, & multis terræ fructibus oleis & aromatibus ornati, ut balsamo &c. uastarentur: sunt enim porci genus animalis uastans & perdens res etiã preciosissimas, & radices è terra eruens: alioqui, quod ad usum attineret, se nullam aliam causam scire, cum apud omnes medicos caro illa saluberrima habeatur.

Alius quidam doctissimus uir aliquando dixit, se sæpius cogitasse ea de re, & se hanc etiam causam esse existimare, quòd caro suilla facillè in male affectis corporibus putrescat. Alioquin etiam sanis corporibus conueniens & salubris est. Cùm igitur Iudæi pluribus morbis obnoxij fuerint, ut lepræ, paralyti, uoluisse Deum cauere usum taliũ carniũ, ne auerent morbos. Et hanc etiam iudicat causam esse, cur Iudæis Deus leporina carne uesci prohibuerit.

DECALOGVS.

Primum præceptum.

IMPIVS CVLTVS seu IMPIETAS.

Quando Demetrius se in numerum deorum refert

Primum præceptum.

referri uolebat, ibi multi non assentiebantur, & il-
lam iniustam petitionem agrè ferebāt. Tunc qui-
dam ex adulatoribus dixit: Videte ne dum cælum
defenditis, terram amittatis. Illa nõ solùm est uox
aulica, sed est cõmunis phantasia omniũ hominũ.

Caligula suam statuam in templũ Capitolinum
Romæ collocari curauit, ut à latere quodam Ioui
Capitolino adstaret, cui aliqua in aurem susurra-
ret, ac sacerdotes ei sacrificarent. Talis fuit insa-
nia illius seculi.

COLL.

Romanum præsidium in Aegypto interfectum
est, eo quòd unus ex militibus Romanis interfecit
set Felem deum Aegyptium: unde ciuitas tota mo-
uit seditionem aduersus præsidiarios, & septem
millia hominum (ut dicit Diodorus Siculus) su-
dit. Id tempore Tyberij accidit.

COLL.

Quando Romæ templum Iouis ictum fuit ful-
mine, & statuæ Iouis in illo templo est decussum
brachium, significauit Deus se uelle destruere im-
pium illum cultum.

COLL.

Cum Alexander Seuerus Imperator paulò post
esset periturus, hac etiam occasione est mota noua
persecutio aduersus Christianos, qui sunt expulsi
urbe: postea est restitutus ille cultus. Cum sacrifi-
carent

Primum præceptum.

carent in eodem loco, rursus est fulmine ictum idem templum, sacerdotescq; fulmine cōflagrarūt: & persecutio facta est multo grauior, donec cōsul unā cū coniuge & liberis factus esset Christianus.

C O L L.

Obseruate fabellam non illepidam ex Ecclesiastica historia. Persicus quidam sacrificulus gloriabatur suum deum, cuius ipse esset minister, esse uerum deum, quippe qui omnium aliarum gentium deos superaret, imò & consumeret. Fuerunt enim talium idolorum imagines aureæ, argenteæ, æneæ, ferreæ, & ligneæ, aut cuiuscunq; materiæ: quæ si non consumitur, tamen mutat artificialem formam Ignis deus Persicus. Hic tādē peruenit in Aegyptum, & cum incidisset in Canopi sacerdotem eadem disputatione, ibi sacerdos suū uicissim deum Canopum extollit, illum præferens numini Persico & Chaldaico: unde magno certaminis præmio, ingens pecunia uictori est proposita. Persicus sacrificulus suum deum Ignem adfert. Interim Canopi minister, hydriam pluribus foraminibus persluentē (quales sunt in istis regionib. usitate, & frequentes ad decolandū aquam) adornat, & cera obstructis foraminib. omnib. implet aqua. Tempore constituto Persicus sacerdos cum suo numine Igne aduenit: uicissim suum Canopum Aegypti

Primum præceptum. 12

Ægyptius sacrificulus etiam adducit, quem ille igni supponit, certa spe ductus fore, ut tandem quæcumque esset statuæ materia dissolueretur, aut frangeretur calore ignis. Sed cum testa hydræ calefieri cepit, tunc simul incipit liquefcere cera, & aqua effluens ex foraminibus hydræ ignem extinxit. Sic euasit Ægyptius uictor, ostendens suum numen esse potentissimum, ut quod deum Persicum, qui summus aliorum deorum esset habitus, superasset. Est lepida fabella, quæ si nihil aliud docet: tamen ostendit uanitatē talium religionum. Prætulērunt Persæ Ignem regibus in publicis pōpis, ut historiæ etiam ostendunt. Narratur in historia de rebus gestis Alexandri, quod hic Ignis argenteis altaribus toto agmini Darij euntis ad pugnam Alexandri prælatus sit, comitantibus 365 iuuenibus sacerdotibus, & carmen canentibus ad numerum dierum circuitus anni.

HVMILITAS & MODESTIA.

Pindarus ait, quod, qui uelit ultra columnas Herculis, sit fatuus, id est: præcipit, ut simus modesti ac humiles.

Agathocles in Sicilia, bellicosus uir, instructusque pecunia ad militandum, peruenit ad regnum: sed miserabilibus cruciatibus est mortuus. uoluit hic habere famam modestiæ, quia eius pater fuit figulus. habebat pocula ex uasis testaceis, quæ
erant

18 **Primum præceptum.**

erant facta ex terra Samia. Hinc hi uersus sunt.

Fama est fictilibus coenasse Agatoclea regem.

Atq; abacum Samio sepe onerasse luto.

Quæsitus causam, respondit: Rex ego qui sum,

Sicania figulo sum genitore satus.

Fortunam reuerenter habe, quicumq; repente

Diues ab exili progrediere loco.

Non habetis post Christum pulchrius humili-
tatis & modestiæ in toto mundo exemplum, quam
Jonathæ filij Saulis, qui sumit coronam, quasi de
suo capite, & Dauidi imponit.

Noster Imperator Carolus V. cum cepisset re-
gem Gallia, annunciata ei uictoria ab eis, qui à
partibus Gallorum fuerant, ut gratularentur ipsi
de uictoria: dicitur ex arce, in qua fuerat, secessis-
se solus in monasterium quoddam, donec illi abi-
rèt. Prohibuit etiam ne quis ad ipsum admittere-
tur, inquiēs: Non decere institui triumphū, capto
rege, præsertim cum ipse nihil mali fecerit: memo-
rem enim se esse dicebat humanæ fortunæ, quod
ipse quoq; in manus hostium uenire possit.

Modestia Atheniensium & ducis

Vuirtenbergensis.

Athenienses cum Arcadibus contendunt, po-
stulantq; se collocari ante ipsos in pugna ad pla-
teas: Tandem Athenienses dicebant, se permittere
hanc rem ducibus, ubicunq; collocarentur futuros
esse

Primum præceptum. 13

esse fortes uiros, & sic nihil disputant amplius de loco. Semel in conuentu Schmacaldensi oriebatur contentio de loco, dicebat dux Wuirtembergensis, huius ducis pater: Collocetis me post fornacem, nõ curo, modò efficiamus ea, propter quæ conuenimus. Ita uerissimum est illud Senecæ: Nihil magnū quod non est placidum.

Imperator Carolus V. cum ipsi indicaretur ducẽ de Alba periculose decumbere, ita ut uideretur ei imminere mors, inquit: An nunc primum didicit se esse mortalem, ego quotidie in meo corpore experior: & Deus mihi morbos multos commonefactores addidit, qui me de fragilitate humanarum uirium adinonent.

Dicunt de eodem, quòd statim à prima adolescentia, compertus sit natura inimicus esse gloriosis & insolentioribus. Solitus enim astare spectata reg; cursu certantes: ibi si quem forte gloriosiorẽ & magis superbum uideret, occulte ei pedem opposuit, ut cadens non uinceret.

Idem Imperator noster Carolus V. & frater ipsius Rex Ferdinandus, ibat in nuptijs Ducis Bavarie Ratisbonæ in templū: & cum uentiũ esset ad templum, neuter ipsorum uoluit procedere. Rex Ferdinandus nunciauit fratri, ut præcederet, quia esset Imperator: at Imperator renunciauit, esse honestum, ut pater sponse præcederet, & conuenire illud

Primum præceptum.

illud ipsi in hoc loco, ut in nuptijs filie suæ. Ad hæc respōdit Ferdinandus, Imperatorē esse & patrem & Imperatorē. Ita Imperator coactus est præcedere. In choro deinde, ut uocāt, iterū se honorificō & officiosissimè salutarunt, certaueruntq; uter præcederet. Tandem Imperator præcessit. Hæc hu militas fuit officiosa, & in loco.

Recitauit uobis sæpius historiam Alphonsi sapientissimi regis, qui paulo ante nostrā ætatem discipulus Pontani fuit. Fridericus Imperator fuit apud eum Neapoli, & cum obiurgaretur Alphonsus à suis consiliarijs, quòd Fridericum sibi præferret, obiurgauit illos assentatores, inquiens, se scire gradus Regum, illum esse Imperatorem, & Imperatori esse tribuendum suum honorem in orbe Christiano, quamuis aliorum esset maior potētia. Multa sunt in ipsius historia memorabilia, & habuit uariabilem fortunam. Dedit etiam se uoluptatibus, quamobrem castigatus & è regno eiectus: postea tamen reductus est. Deus ita restituit eum, sicut Dauidem.

Vera gloria propter Deum est appetenda, illa non est superbia sed humilitas: ut cum aliquis me baccalaureum Kembergensem appellat, aut locatum Vuitebergensem, ut quidā faciunt, ille reipsa nihil me lædit. Utinam essem bonus Baccalaureus.

Antuerpienses dono dederunt auleum Imperatori

Primum præceptum. 17

ratori Carolo V. in quo pulcherrimè picta erat victoria belli cum regè Gallie gesti, eiq; addita erant nomina regis Gallie, & aliorum principum, qui in prælio fuerant. Imperator aut recipere noluit, ne uideretur letari aliorum calamitate & miseris. Admoniti igitur, qui obtulerunt, sustulerunt nomina & tunc accepit, placuitq; ipsi mirificè. Sic placet magnis uiris inuoluere historias fabulis: quia nolunt res suas clarè narrari coram populo: ideoq; fingunt cantilenas, qualis est illa: Der scherfer von der Newenstadt.

Cum Cyrus & Cyaxares essent in iisdè castris, uenit Cyrus in tentorium Cyaxaris, uiditq; eum lachrimantè, miratur quid causæ esset. At ille: Non doleam? Ego sum Rex, & uideo præcipuos exercitus duces apud tuum tentorium uersari, te colere & me regè negligi. Cyrus inquit, se libenter depositurum imperium, & statim capitaneis mandat, ut eant ad Dominum, ipsi adsint, eumq; sequantur.

Cum Rex Gallie Franciscus captiuus ab Carolo V. Imperatore teneretur, & in pariete scriptum uideret Symbolum Imperatoris, PLUS ULTRA, ascripsit, hodie mihi, cras tibi. Quod cum Imperator uidisset, subscripsit, Fateor me esse hominem, SUPERBIA & INSOLENTIA.

Demosthenes Aeschini exprobranti ipsi fortè uam, respondit: Nemo hominum scit an ad uesperam sit ha-

fit habiturus eandem fortunam.

Perseus introspeciens in Gorgonem uertitur in saxum, id est: post res secundas homines fiunt superbi. Illa considerarunt homines sapientes, exemplorum assiduitate commonefacti.

Timotheum Atheniensem, & Platonis socium pinxerunt Athenienses dormientem, & Fortunam (quia fuit ualde fortunatus) circa eum stantem & implentem rete. Postea uero uenit semel in cognitionem & dixit: Hoc ego feci & non Fortuna. Illis dictis, dixerunt eum semper fuisse infortunatum.

Heroici uiri saepe incidunt in tales furores, in quales Rex Babylonie Nabuchodonosor, qui sunt insolentes. Hercules ita insaniuit, ut interficeret coniugem & filios. Insaniuit etiam Pompeius quando intrauit in templum, deinde mouit bellum civile.

Erat apud me simplex homo, cui dabam literas ad locum ubi habiturus erat conditionem: monebam eum multa de quibusdam rebus, de quibus erat monendus. Respondit: Non necesse est me multa monere, scio uti foro. Ita multum est in nobis fiducia & inanis ostentationis, cum simus fatui, & parum sciamus, cum in Ecclesiasticis tum in politicis controuersijs.

Milo Crotoniata fuit tantæ fortitudinis uir, ut arbores dilaceraret: tandem hæsit ipse in trunco & à lupo laceratus est. Ita homines, quibus rebus confidunt,

confidunt, ijs maximè evertuntur.

Perseus habuit clypeum uel gorgonè, quo uertit alios in saxa: & prohibitum est ei, ne aspiceret suum clypeum, id est, non admiraretur suam potentiam & uires.

COLL.

Rex Aegyptius circumnauigauit totam terram habitabilem, sicut fuit olim studium regum inquirere fines terræ, discere doctrinā cosmographiæ. Ille Rex uenit in insulam Thulam, & cum nihil restaret amplius, fecit finem peregrinationum, deditq; insule nomen Thule. Postea rediēs in Aegyptum interrogauit oraculū: Num esset aliquis maior ipso. Oraculum reprehendit eum, quod se extolleret, & magnificaret supra quàm hominem conueniret, ac respōdit: *πρωτα θεος μεν επειτα λογος ναυ πνευμα σου αυτοις.*

Hoc dictum in historia regis Thule in Suida reperitur. Puto esse uersum ex Sibyllinis, tres personas Diuinitatis comprehendentem. Vltterius est oraculum locutum: Tu miser homo egredere è tēplo, & malè peribis. Occisus est igitur statim à suis egrediens. Sic deit pœnas superbiæ.

Aliud insolentiæ, & modestiæ exemplum.

De quodam rege dicitur quòd aliquando iurauerit, se futurum Carolum de Austria (sic enim

nominabat Imperatorem nostrum) & eò redacturum, ut iterum fieret comes de Habsburg. Imperator nihil iussit ei respondere, nisi ut cogitaret se iam esse senē regem, & debere cogitare de communi orbis terrarum cōcordia. Est hoc modestissimum responsum.

Quando Hadrianus, qui fuit præceptor Caroli V. factus est Papa, ibi celebrata res est Louanij in magna pompa, quòd iste magister Louanienſis factus esset Papa. suspensa sunt aulea, in quorum uno fuit hoc: Traiectum plantauit, Louanium rigauit: Cæsar incrementum dedit. Nihil cogitarunt nisi de rebus secundis uel humanis. Quare non ineptè aliquis facetus ascripsit: Hic Deus nihil fecit. Sæpe ita cogitant homines, obliuiscuntur Dei, & fiunt insolentes, quando accipiunt talia beneficia.

Omnibus hominibus contēptus dolorē adfert, nec ulla est tanta humilitas quæ non ægre ferat se contemni: sicut dicitur de quodam uidente quendam suorum subditorum stare in tecto facientem opera, qui uoluit experiri suam artē iaculādi, collidit, ut miser de tecto labaretur. Ille uerò uicissim miserabiliter mortuus est.

Pausanias adolescens, eques & dux Spartanus (qui fuit summus in illa pugna, qua Lacedæmones uicerunt ad plateas decem millia, plurimosque trucidarunt)

crucidarunt) sedet in conuiuio, in quo unâ aderat Simonides, qui existimabatur tunc temporis sapiens esse, sicut & magnus uir fuit. Ille itaq; fortassis, ut derideret Simonidem, dixit ad eum: Simonides, dic aliquid sapienter. Hic nihil aliud respondit, nisi, ὁ πρῶτος ἀνθρώπων σε ἀναι. O Pausania, memineris te hominem esse. Ille ipse Pausanias paulò post captus, in carcere necatus est, & mater sua primum lapidem ad ostium carceris admouit, ut filius inclusus ibi fame necaretur. Sic suæ insolentiæ pœnas dedit.

Erat monachus Tubingæ, cui cum diceret Eccius: Superbus es monachus. Respondit monachus, mi Dominne Doctor: Si multum humilitatis habeas, quæso mihi quoq; drachmam uendas. Notauit rursus Eccij superbiam, qui erat natura superbissimus.

Dicitur de rege quodam tempore Othonis primi ipsum indixisse his uerbis Imperatori bellū: seuenturum in Germaniā, & allaturum plures galeas, quàm ipse in Germania haberet stramineos pileos. Otho Imperator derisit illam stultam insolentiam: significans non decere insolentiam in sermone, iubens omnes milites suos stramineos pileos ferre. Ita ex illa insolentia rex est captus.

Quidam dixit se habere cor Imperatoris Caroli V. quæ est uox arrogans, minimè conueniens

Primum præceptum

iuueni. Pater ipsius uir prudens & consiliarius, nequaquam tam superbum dictum proferre ausus fuisset.

Quidam monachus in quodam monasterio, magna sanctitatem præ se ferens, semper incedens obliquo capite terram spectans, quem propter uitæ innocentiam & probitatem reliqui fratres in Abbatem elegerunt. Factus uero Abbas, cito cum fortuna mores mutauit, & ut antea fuerat simplicissimus, ita postea factus est nequissimus. Quod cum alij mirati fuissent, tandem interrogauerunt, cur antea probitatem & simplicitatem simulasset, terramq; semper spectasset. Respondit ille: Querebã clauis monasterij, quibus inuentis, id est, delato mihi hoc honore, iam rectus incedo, & clauibus pro libitu utor.

Non debetis esse tam superbi & insolentes, ut illi hypocritæ, qui iactant se omnia scire & uolunt esse omniscij. ualde parum sciunt, & nihil sciunt sicut dixit quidam impudens Theologus: indignum esse, si Theologus interrogaret alios, & non esse Theologum, qui alios interrogaret quædam de doctrina. Talis est hypocrisis in multis, ut nihil aliud dicam, tument persuasione excellentis sapientie & doctrine: putant se esse sapientes, cum stulti sint, & non intelligant quid dicant.

C O L L.

Noui rusticum quendam, qui cum amplissimas opes ex fodinis nancisceretur, ita se extulit, ut cum potentissimis ciuibus, splendore, uestibus, ciborum lauticia certaret. Hoc cum uideret Georgius dux Saxonie, suauiter cum deridebat, dicens: Ecce ille rusticus certe, si posset, deos superaret. Tales sunt homines plebei, qui bonis à Deo datis insolenter utuntur, iuxta illud: *Astperius nihil est misero, cum surgit in altum.*

Vulgari fertur prouerbio: Duo montes non facile iunguntur, quo significatur, superbos non facile inter se conuenire.

Pompeius Magnus olim ingressus est in Sanctum Sanctorum, id est: in chorum & secretum locum templi, in quo erat arca fœderis collocata, & sedes Dei. Ex illa insolentia statim secuta est mutatio suæ fortunæ, & paulo post in conspectu templi est interfectus.

Cum aliquando Episcopus quidam, iam recens electus, gereret se paulo insolentius & crudelius cum comitibus uicinis confisus potentia Cæsaris, uolensq; nostram doctrinam delere funditus, dixit ad eum Dominus à Stein: Domine princeps uideris multis sapientibus uiris longè insolentior, produxiq; multa exempla similia Italica, ex quibus intelligeret multas mutationes in Italia secutas esse.

Primum præceptum.

esse. Respondit princeps: Utendum est tempore. Ad hæc Dominus à Stein: Domine episcope, tu es princeps, ego uerò nequaquam: scio itaq; tibi deberi reuerèciam. Præterea tu etiam es Doctor, & ego nō: sed antecio te ætate, & uidi multa talia exempla. Dedicatio est iam in superiori pago, sed quando erit in inferiore, certè male nobiscum agetur.

Rana prope bouem, miratur bouis magnitudinem, ita ut crepat. Est imago omnium superbiorum & non habentium facultates. Augustus est bos coram Antonio, & Antonius rana coram Augusto, donec crepat.

Prædicator Argentinensis Keisersberger uoluit taxare superbiam alicuius uetule, quæ nuper nupserat uiro, dixit in concione: Colores sunt pulchri, sed non rectè distributi. Nam oculi sunt rubri, qui color debebat esse in labijs, & dentes oculorum nigritudinem habent, cum debebant esse albi. Sed maxillæ sunt pallidæ, & alia similia recitabat: nam alias erat eloquens.

Omnes fatui sunt superbi, & econtrà omnes superbi fatui: & siquidem tibi bene cum ipsis conuenire uelis, tantummodo cures, ut laudes eos. Quo magis est aliquis excellens, eo magis miratur artem, ac magis se subijcit. Audiui à Durero, qui dicebat se mirabiliter delectari picturis suis

Primum præceptum. 25

vis suis recens factis : postea cum ex interuallo temporis easdem aspiceret, earum ipsum ualde pudere.

Memini, cum quidam moueretur emulatione contra Lutherum, eum hæc uerba dixisse: Ego nõ minus honorari ac uenerari cupio, quam ipse. Deus autem Luthero eum honorẽ addidit. Ille uerò sua uocatione contẽtus esse debuisset. Non omnium eadem aut par uocatio esse potest. Est exemplum emulationis, inuidentiæ & superbiæ.

Erasmus si quando homines superbos & arrogãtes notare & deridere uellet, scripsit eis, Absolutæ eruditionis & pietatis uiris, &c. Sic scripsit Theologis Parisiensibus. Significat autem absolutæ eruditionis & pietatis, alienos ab omni eruditione & pietate.

Dux Luneburgensis auus horum ducum nunc uiuentium, ingeniosissimus & felicissimus fuit in componendis cantilenis. Fertur hoc eius esse: Der guckguck hat sich zu todt gefallen uon einer hochẽ weiden: wer will uns diese sommer zeit die lange weil uertreiben. Accidit aliquid aduersi alteri principi, qui multa alijs minatus erat: at impeditus perficere non poterat.

Dicunt nullam aliam fuisse causam, quare Soli manus Turcicus Imperator interfecit Imbre Vuascha, nisi quod Imbre Vuascha (si quãdo Imperator

24 · Secundum præceptum.

exiret in arcem uel aliò) semper splèdidiori habitu indutus fuerit, quàm Solimānus, ita ut præcipui capitanei Turcici sint secuti Imbre Vuascha. Imperatoris comitatus, respectu Imbre Vuascha, fuit tanquam solitudo. Ista res offendit Imperatorem, ideo eum interfecit.

Episcopus Mersburgensis creuit Moguntiae cōcionibus, quibus inflexit se ad hominum sensus. quaedam dixit accersita ex harum Ecclesiarum doctrina. factus uerò Episcopus Augustæ, postridie equitabat in equo, cui os fiscella campistratum erat. illud uidens D. Antonius Fuggerus inquit: iste Episcopus non amplius mihi placet. Vidit enim eum statim factum esse insolentio rem.

Quando pauper aliquis aut mendicus superbire nititur, tum locum habet illud Germanicum prouerbium: An arme hoffart wischt der teufel den ars. Nostris tamen temporibus inuenias sepe egenos & quasi mendicos insolentiores & magis iactabundos, quàm quosdam diuitijs & opibus potentes ac excellentes.

SECUNDVM PRAE-
ceptum.

IDOLOLATRIA.

Imperator quidam postquam induisset indusium S. Georgij, quod est Bambergæ (fortasse fuit alicuius

Secundum præceptum. 25

alicuius equitis senio confecti) procedens inter
ictus bombardarum, habebat hanc persuasionem,
se non posse feriri globo.

Quædam mulier interrogata Colonia à suo fi-
lio, cur adoraret imagines trium magorum, qui
non possent exaudire eam, (sicut omnes statuæ
sunt tantum opera ab hominibus sculpta uel fabri-
cata) inquit: Non ego ipsos alloquor, sed tantum
recito ibi orationem Dominicā. Pater noster qui
es in cælis &c. Sic illā impietatē hoc prætextu te-
gebat. qualis furor est illa adoratio statuarum.

Contentiones de statuīs uocarūt *εινονομαχίαν*,
sicut notum est etiam nunc uehementes de ijs esse
contentiones. Iam quidem de ijs subtiliter disputa-
re nolo, sed tamen manifestum est, statuās & ima-
gines maximam præbuisse occasionem multiplici
idolatriæ. Quare satius fuisset nullas unquā fuisse
statuas. Sic Granuelus, nō de hac re sed de inuoca-
tione Sanctoꝝ, multis nobis audiētib; dixit: Quā
quam non possum hoc asseuerare, quòd non liceat
dicere, ora pro me sancte Petre: tamen tantum est
abusuū in omni inuocatione Sanctoꝝ, ut uelim
prorsus nullam esse. Illa uerba dixit Græuelus in
colloquio Ratisbonæ, cū de ea re disputaremus.
Bonum est nos talia dicta sapientum uirorum sci-
re, qui quamuis non fuerint nec uoluerint esse in
nostro cætu: tamen improbauerunt hos maximos
abusus

26 *Secundum præceptum.*

abusus. Idem quoq; mihi licet dicere de statutis.

Erat puella quædam apud Rhenum, quæ certis horarum periodis iacebat, quasi esset exanimis multis horis, interdū uiginti quatuor, interdū triginta sex. Postea cū ad se rediisset, multa narrabat de inferis, & dicebat se fuisse in purgatorio: & quas animas ibi uidisset, narrabat. Ita crescebat lucrum sacrificulis.

COLL.

Nouimus homines cucurrisse ad Grimmenthal, qui amētes fuerunt, & iacuerunt ante ciuitatem per aliquot horas, postea redierunt ad se. Hæc dixerunt esse miracula sanctæ Mariæ.

Scio aliū locum in Germania, quæ honoris causa nō nomino, ut parcā illis hominibus, in quo mulieres steriles cogebantur certo tēpore nudè circumire altare, & gestare agniculum. Interea stabant monachi illi nebulones in suis cancellis, & mulieres nudas spectabant.

COLL.

Quidam cum audiuiisset cantilenam: Ein feste burck ist unser Gott, dixit: Ich will helfen die burck zerschuessen, oder ich will nit leben. Post triduum est mortuus sine cōfessione, ac sine agnitione filij Dei.

Tubingæ quædā uetula mihi optime nota, suppedit donū ad quandam arā sanctæ Mariæ, dicēs, se adiutans

Secundum præceptum. 27

se adiutam esse à Maria in quodam negotio etiam malo, mihi non ignoto. Ibi pastor statim ascēdit in suggestum, & in concione egit gratias Deo, quòd tam propitia esset beata Maria huic oppido, & iussit eam magis colere, & plura dona adferre. Ita diabolus hac occasione idololatriam stabilivit.

Ego & Doctor Martinus Lutherus, & alij quidam uidimus *αὐτὴν* in urbe Isenach artificiosè à Papistis factū, ad suos quæstus retinendū. Erat autē statua Mariæ tenētis puerū Iesum, & ita facta, ut si retro iaceret, monachus possit eam regere, ut aut Maria aut puer caput ad accedentē aduertens aspiceret, si quis pecuniā largiretur: aut retrorsum caput auerteret, si nullum donum afferret.

In quodam Papistico loco, ante annos aliquot aliqui boni homines abstulerunt statuā Mariæ ex uico quodā, ad quam cōcurreretur, & fiebāt adorationes. Dominus illius loci postridie iussit fieri inquisitionem seuerissimā, ut perpetratores huius facinoris inquirerentur, curauitq; in eum locū argenteā statuā reponi, cū antiqua nō posset inueniri. Fecit perinde sicut Caligula qui uoluit collocari suam statuā in templum Hierosolymitanum.

Quidam impostor indulgentiarius uendebat indulgentias, & ubiq; circumferebat. Hic aliquādo ascenso suggesto in cōcione dixit: Quicūq; meas indulgētias osculabitur non morietur hoc anno peste,

28 Secundum præceptum.

peste, eritq; liber ac tutus à pestis contagio. Dux
 Wuirtembergensis Eberhardus iussit eum ad se ac-
 cerfi, cumq; uenisset, dixit: Quare hoc in concione
 dicis? Respondit: Verū est domine, sed ipsi osculan-
 tur tantum uitrum, non indulgentias. Abi, inquit,
 Dux, cum tua sophistica excusatione. Credo si non
 statim discessisset, tunc ipsum suspendi manda-
 set, & iuste fecisset.

Dicitur de legatis Turcicis uenientibus Craco-
 uiam, cū honoris gratia adhiberētur ad pompam
 die Palmarum, & uiderent sacerdotes flexis ge-
 nibus procidere ante asinum, qui circumduceba-
 tur, eleuatis brachijs in publico eos exclamasse: O
 quanta impietas & dedecus est, adorare asinum
 creaturā? Es steht dennoch nit woll, multos asinos
 adorare unum.

Consuetudo fuit olim, ut homines ad statuam
 sancti Viti currerent, ibiq; totum diem saltarent
 usq; ad animæ deliquium: ita ut eos linteis stragu-
 lis inde asportare necesse fuerit, tandem prostra-
 ti liberabantur.

In Lotharingia ad S. Athanasium à malis spiri-
 tibus, obsessi adferebantur, ubi ita liberabantur, ut
 integrum annum à morbis liberi essent.

Ad sanctam Mariam Ratisbonensem homines
 ultra uiginti milliaria, nec bibentes nec comedentes
 currebāt, quò cū uenissent, iacebāt prostrati
 quatuor

quatuor horas, posteaq; liberabantur.

Vuitebergæ ante hæc tempora môstratum est memorale S. Frãcisci. Augustæ etiam homines coluerunt Symphorianum contra erubonem, alludētes ad uulgatum nomen semper. Est enim ibidem ara cum statua eiusdem in templo S. Vlrici, quæ est uerè idolum alicuius magnatis, eoq; multorum magnatū donaria sunt allata. Ad hoc idolum confugiebant laborātes morbo Gallico, ut ab illo liberarentur. Sed post comitia Augustana istam remouerunt statuam. Colere Annam locupletatricem, nihil aliud est, quàm colere lunonem.

COLL.

Fuit Vuitebergæ, paulo ante restorationem huius doctrinæ sanioris, sacrificulus ualde robustus & crassus, ac bonus potator, iste quotannis solebat Dominica misericordiæ Domini, & in die omnium sanctorum ostendere reliquias sanctorū, ad quam ostensionem confluebant multa millia hominum ex finitimis undiq; locis, etiam ultra uiginti aut tringinta milliaria distantibus. Habebat autem sacrificulus magnum catalogum, ex quo ordine legebat reliquias hominum mortuorum in illo libro inscriptas, easq; simul etiam ostendebat. Nos autem qui eramus in aula principis, ea etiam forte uidebamus. Itaq; cum sacrificulus iste mane lecturus erat ordinem reliquiarum, scriptum in isto

30 **Secundum præceptum.**

isto libro, & uesperis bene potus esset: facetus quidam homo Musicus in aula, pingebat inter illos articulos ipsdē literis, quib. reliqui erāt picti, talia uerba: Ein mercklicher partikel uon Sancti Francisci bruch. Sacrificulus ignarus harum rerū, mane more solito ex libro declamat ordine singulas particulas reliquiarū, & cum uenisset ad uerba nō prius lecta aut considerata, alta uoce clamabat: Ein mercklicher partikel uon Sant Francisci bruch. Ibi inter dicēdum admonitus de uocabulo Bruch, statim addit correctionē: Ey nein, nein, uon Sancti Francisci buch solt ich sagen.

CONTEMPTORVM, BLASPHEMORVM, & execrantium pœnæ.

Hoffman iturus ad conuentum Ratisbonensent, non procul ab Vlma, est mortuus in horribilibus mugitibus.

Heliodorus subita consternatione oppressus est, cū templum in urbe Hierosolyma spoliatus esset.

Latomus theologus Louaniensis moriturus mugijt sicut bos, & uociferatus est de suo dolore & peccato, quōd fuisset persecutus homines sanctos, & adiuuisset consilia necis cōtra conscientiā.

Dominicaster monachus monasterij in ipsa cōuocione percutiebatur fulmine, cū clamaret cōtra Euangelicam doctrinam: & ita est mortuus.

Ante

Secundum præceptum. 31

Ante paucos annos adolescētes duo inter se certauerunt, uter possit dicere atrocissimas execrationes: alter cœpit omnino furere in ipso certamine: ita Deus punit blasphemos.

Basileæ est editus liber de sceleribus Georgij Davidis, qui fuit incola Hollandiæ, & multis finitimis regionibus notus. Ille impostor collegit ingentem pecuniam istis imposturis simulatione pietatis, ita ut aliquot millia aureorum collegerit, multos homines mirabiliter decepit suis fallacijs: postea factus est ciuis Basiliensis, emit arcem & egregia prædia. Mortuus quidem est sine supplicio: postea uerò re comperta, effossus & cõbustus est.

Quanta scelera docuerit & fouerit, inuenietis in scripto ab academia Basiliensi edito, quod ueram uitæ ac dogmatum huius Davidis narrationem continet. Fuit mirabilis impostor: excitauit magnas turbas in Holãdia & uicinijs, deterioresq; blasphemias, quàm sunt Anabaptistarũ. Scripta ipsius uerè antinomiæ sunt, quãdo uocant se spirituales, tũc affirmãt se habere libertatẽ iuxta quamcunq; quouis etiam loco receptam doctrinam aut politiam uiuendi, omniaq; externa, siue in religione, siue in politijs ipsis libera & adiaphora habentur, modo istius Tertij Davidis Georgij spiritum habeant.

Ante paucos annos frater Tameri suspēdit se, eo quòd

quòd cum antea docuisset purè Euangelium de Christo, postea per fratrem esset abductus à uera sententia: sicq; pœnas dedit.

Fuit eques in urbe Eslingen die sanctæ Catharinæ, quo ibi frequens est mercatus. Hic postquam multum pecuniæ lusu perdiderat, uolens abire, iussu ministro adducere equos, usus est horrendis & abominandis execrationibus. Seruus dixit: Quare uis iam abire sub noctem: uia sunt difficiles, incidemus fortassis in aquas (sicut ibi uia sunt male) expectemus crastinum diem. Ille pergit furere in illis execrationibus: seruus obtemperat: egrediuntur, fuerunt eorum tres. Nam præter equitem nobili aderat alius quidam adolescens, ex quo hanc narrationem audiui, postquam iam adoleuerat: erat honestus uir, dicebatq; se fuisse tunc istius ministrum. His ita non longe progressis, occurrunt equites, plurimi magno cum sonitu complectentes in medio ipsum nobilem, & utrinq; collidentes, ita ut decideret de equo, quasi exanimatus. Sed tantum fuit roboris in illo adolescente, qui habebat bonam adhuc conscientiam, ut penetraret illum equitatum & dominum duceret. Sed uiarum errore (cum tamen non sit facilis erratio, sicut ipse dicebat) uagantibus & impeditis, tota illa nocte auditus est molestus ille equitum strepitus in altero latere: ad aliud uerò latus, ubi erat

Secundum præceptum. 3

erat adolescens, equitatus non peruenit, eò quòd ipsi non possent diaboli nocere. Deinde deducãt dominum circa auroram ad monasterium Behenhausen. Ibi decubuit ille triduo, & postea moritur. Talis est exitus taliũ horribilium execrationum.

Accidit in loco quodã uicino, ubi iuuenes quidam exhibuerunt ludos circa dies Bacchanaliorũ: postea uerò sunt conuiciati inuicem, & certauerunt, quis posset dicere atrocissimas execrationes. Primus factus est mutus, secundus furiosus: & quid de cæteris sit, ignoro. Nondum enim recte factum inquisiui. Memini Tubingæ puero exectam linguam esse, quod nouas horrendas execrationes usurpauerit.

Retulit mihi bonus amicus, propositam esse in Silesia cantilenam, continentem blasphemiam contra ministeriũ, in cuius principio inter cætera iatur, concionatores Euangelicos dicere, quòd Deus ipsorum potestati sit alligatus, & cogatur facere, quodcumq; ipsi uelint. Tales plures execranda et detestanda uoces in illa cantilena recitãtur. Illa peccata Deum irritabunt, ut sint uenturae pœne Turcicæ. Potestas etiã debebat seuerissimè tales blasphemantes punire, & tollere.

Anno 1551 in ferijs Pentecostes in Marchia, ex pago quodam diabolus uisibili specie mulierem proferentem diras execrationes, in aerem subduxit;

multis spectantibus, eamq; postea præcipitauit in uicinam uliginem. Factus est concursus hominum uolentium uidere quò abduceretur. Cum uerò ad eam locum uenirent, ubi mulier iaceret, inueniunt eam obtorto collo iacentem, ac mortuam.

Ante aliquot annos in Thuringia, diabolus etiam propter blasphemiam abducere uolebat adolescentem multum luctantē & repugnantem, qui tamen est seruatus: & egit statim poenitentiam. Profecto species hæc diaboli non sunt inane terculamentum, sed uerè horrenda exempla. Obseruate diligenter historias tales, ut sitis modestiores & diligentiores in uitandis execrationibus, & blasphemijs nominis diuini, simulq; cogitatis de dicto Ioannis: Filius Dei apparuit ut destruat opera diaboli. Deus nobis adsit & nos doceat. Hoc tempus in quo nunc uiuimus est periculosum, non tantum propter inclinationem stellarum infelicè, sed etiam propter diaboli insidias, qui acerrimè iam ex omnibus partibus oppugnat Ecclesiam.

DE PERURIIS.

Cum quidam Cygneæ peierasset propter quosdam fodinas in oppido Schneberg, dicunt curie testimonium egisse rimas, quæ etiam nunc appareant, & deinceps nihil metalli in fodinis repertum esse: ac adhuc audio inutiles sumptus in illis fodinis extruendis collocari.

Secundum præceptum. 35

COLL.

Nobilis quidam hostis imperij, siue Sueuici fœderis, captus erat à Palatino, à quo, ut ueniam ad sua negocia discedendi impetraret, iureiurando promisit se rediturum ad certum tempus in aulam Heidelbergensem. Postquam res uerò ita esset constituta, ut parceretur eius uitæ, Palatinus ipsi discessum permisit, hac conditione, ut iuramentum præstaret, quòd certo tempore rediret, ac se iudicio susteret. Ille uerò, neglecto iuramento, non rediit: unde paulò post à Iudæo hospite suo, non procul à ualle Ioachimica proditus, ac bombardâ ictus est. Talis fuit exitus illius periurij.

COLL.

Anno 1528 quidam gregarius miles in Marchia, fortè in oppido quodam aduersa ualitudine retentus est. Ibi cum decumberet, tradidit saccum refertum magna pecunia hospiti custodiendum. Post aliquot dies cum conualesceret reposcit saccum. Mulier hospitis auara, egrè tantam predam amittens, deliberat cum uiro, utrum pecuniâ redderet an non? Iniuerunt consilium, ut mulier neget depositum. Quare cum miles suum repeteret, illa confidenter negat se quicquam accepisse, ac simulat se mirari impudentiam militis, audentis aliquid postulare, cum nihil asseruandum dederit, & inuaditur in militem conuictijs rabiosissimè. Miles indignus

dignitate rei uictus obijcit uicissim mulieri perfidiam. Quare maritus tanquam defensurus coniugem, extrudit militem domo. Is autem foris irritatus scelere hospitis, stringit gladium, tanquam impetum facturus in hospitem, & fregit ianuam. Hospes implorat fidem ciuium, & queritur suas ades oppugnari. Accurrunt lictores, & militem, quod uim publicam fecisset, abducunt in carcerem. Post aliquot dies Senatus oppidi aliò mitti narratione facti, & sententiam rescribi petit. Constat, & ades publicè oppugnatas esse: quare fertur sententia, ut miles ultimo supplicio afficiatur. Cumq; ià instaret dies iudicij, uenit diabolus in carcerem ad captiuum, indicans ei, quam sententiam iudices laturi sint, & pollicetur se hoc periculo eum liberaturum esse, hac conditione, ut se diabolo dedat. Miles constanter respondit, se potius moriturum esse, quamuis sit innocens. Cum uerò diabolus uerbis multis exaggerasset periculū, nec tamen inflexisset militis animum: tandem pollicetur liberationem sine ulla conditione. Et cum ueneris, inquit, in iudicium, dic te imperitum esse forensium negociorum, & patrono indigere: ibi astabo cæruleo pileo tectus, & ornato pennis: pete igitur ut me iubeant causam dicere. Miles qui hoc sine impietate facturus uidebatur, ait se hoc consilio usurum esse. Postridie in iudicium ducitur, adest etiam

Secundum præceptum. 37

etiam Orator tectus caruleo pileo : ibi cum actor peteret militē propter uim publicam capitali supplicio affici, miles respondit: se imperitum forensium negociorum, petere ut liceat isti suo aduocato pro se dicere: concedunt Iudices. Ibi diabolus de iure eruditē disputat, non esse capitali supplicio afficiendum eum, à quò non sit ortum rixæ & tumultus initium: ait ab hospite militem ui extrusum, & spoliatum esse. lubet quæri saccum, & locum monstrat. Ibi cum hospes uehementer negaret, addens etiā diras imprecationes, ut ipsum abreptum diabolus perderet, si fecisset. Hanc imprecationem cum inuocatione diaboli cum aliquoties repetiisset, ibi Causidicus omiſſa iam disputatione adoritur hospitem, & comprehensum per fenestras & medium forum omnibus perhorrescentibus cum fragore abducit: nec postea unquam corpus hospitis inuentum est. Hoc exemplo puniuit Deus hospitis perfidiam.

Iuramentum seruantis
exemplum.

Quidam nobilis indicens bellum Georgio Duci Saxonie, cepit forte D. Fachium, ipsumq; diu captiuum detinuit, nec prius dimisit, quam promitteret se soluturum tria millia aureorum. hic ita redijt domum, hac promissione cum iuramento facta. Cum igitur liberatus esset, ibat ad iudi-

38 **Secundum præceptum.**

cium publicum, (zum Hoffgeriht.) & ueniens ad
 aulam Ducis Georgij, petebat æquitatem consi-
 derari, & sui infortunij rationem haberi, quãdo-
 quidem in publico negotio esset captus. Dux Ge-
 orgius respondit, se non uelle eius nomine obulã
 soluere, nec uelle confirmare latrocinia, sicut erat
 seuerus, ille tamen uoluit seruare fidem promif-
 sam in iuramento: tandem Moguntinus qui iam
 mortuus est, dedit illi mille aureos, & Dominus
 item de Schonberg dedit illi alteros mille aureos,
 & ipse de sua atq; amicorum contributione etiã
 mille collegit. Ita tradidit ei qui ipsum captiuũ te-
 nuerat, tria millia aureorum, & seruauit iuramen-
 tum, quod promiserat. Viuit iam, & bene cum
 ipso agitur.

TERTIVM PRAECEPTUM.

**DE NEGLIGENTIA IN CO-
 gnitione festorum, aliaq; eiusmo-
 di ad hoc præceptum per-
 tinentia.**

Reuerendus D. Philippus aliquando quendam
 interrogauit, quale esset festum? respondit, festum
 trium regum, cũ esset festum purificationis Mariae.

Fuit Athenis pessimus homo Cynesias, qui ut
 derideret religionem, egit contraria festa populo:
 quando

Tertium præceptum. 39

quando illi leta celebrabant, tunc ipse celebrabat funebria. Tales omni tēpore reperiuntur.

Venerunt ad Alphonsum, regem Hispaniæ, qui patrum nostrorum memoria uixit, indie Natalis Christi quidam eius capitanci, dicentes, facile & opportunè posse opprimi hostes. Ibi respōdisse eū serunt: Pluris facio istum diem, quam ullam uictoriam, tamen postea feliciter uicit.

Novi ciuitatem, in qua concionatores die Natali singuli finita concione rederunt ad suas tabernas, & fecerunt usitata sua opera, sicut alio die profesto. Quia superstitionem esse, discernere dies, affirmabant. Est hyperbole.

Vidi iudeum foeneratorem, qui solebat Typographis quibusdam pecuniam credere, propter usuram. Hunc si quando impressores accedebant die sabbathi, ipsi quidem religio erat numerare eis pecuniam, sed dabat tantum illis clauē ad mensam, iubebatq; numerare quātum uellent: ipse interea astans aspiciebat, ne fraudem aut dolum cōmitterent. Idq; hanc ob causam fecit, ne uiolaret præceptum tertium, cum tamen ipse aspiciendo quoq; numeraret, deinde etiā ne manibus cōmitteret peccatum, quibus pecuniā ad usuras dedisset.

Memini phantasticum hominem prædicantem die Natiuitatis historiam passionis Christi, & scōtrā tempore Passionis, Natiuitatem: ut tantum

non esset papista. Tales inepti & importuni homines, omnibus temporibus multi reperiuntur. Non dubium est, quin angeli in coelo seruant illa festa, Deoq; agunt gratias in excelsis pro istis immensis beneficijs, commonefacti de tempore. Si quis uerò non aliter tempus accedendi templum atq; balneandi obseruare uellet, qualis esset confusio? quanquam illud opus sua natura non esset peccatum: tamen propter illam inordinationem magistratus est, huiusmodi non impunita relinquere.

Accidit Magdeburgi, ut die sabbathi Iudæus in cloacã incidere, ibi Iudæi tanti faciebant suum sabbathum, ut ipsum eo die extrahere nollent. Re delata ad episcopum Magdeburgensem Ernestum, inquit: Cum Iudæi tanti faciant suum sabbathum, ut hominem ex cloaca extrahere nolint, ergo etiam nostrum sabbathum tanti faciamus, ac prohibuit ne die Dominico Iudæus extraheretur. ita oportuit illum Iudæum biduum manere in cloaca. Tertio tandem die extractus est.

Vidi aliquãdo, quòd Iudæi in sabbatho conducerent quendam Christianum, qui calefaceret, conqueret, & mucos candelarum decerperet.

Templi Hierosolymitani structura.

COLL.

Templum Hierosolymitanum oblongum fuit, ante quod foris in atrio extructum erat altare hol-

Tertium præceptum 41

holocausti, in quo boues aliq; animalia obla-
ta in sacrificijs credebantur. In ipso enim tem-
plo hæc comburere periculosum propter ignem
& fumum fuisset. Sic quoq; lauacra, in quibus
cum animalia mactata, tum etiam ipsi sacerdotes
lauarentur, foris collocata fuerunt. Postea in ipso
templi corpore, situm fuit altare thymiamatis, in
quo fumigationes fiebant, quemadmodum etiam
nunc apud Papiſtas similes fere fumigationes in
usu sunt. Ad alterum uerò latus altaris thymia-
matis stetit candelabrum, cum alioqui templum
obscurum esset. Populus uerò nõ intrauit templũ,
sed foris extra templum stetit, & solus sacerdos
templum ingressus est. Deinde ulterius in templo
fuit Sanctum Sanctorum, eodem ferè modo sicut
adhuc chorus est distinctus à reliquo templi spa-
cio, seu corpore, in antiquis templis (non loquor
de barbarie harum gentium) quod generaliter
nos aditum appellare possumus, seu locum secre-
torem: unde populus arcebat, nec quisquam eò
ingredi audebat, nec alius sacerdos, nisi sum-
mus semel in anno. Eo in loco collocata erat ar-
ca fœderis, sub eam positum fuit operculum, quod
nominarunt Propiciatorium, sub quo duo Che-
rubin fuerunt.

Q V A R T V M P R A E -
ceptum.

DE VOCATIONE, SED V-
litate ac diligentia in ea.

Contrariæ orationes Virtutis &
Voluptatis, ad Herculem delibe-
rantem utram uitæ uiam ingre-
diatur, Voluptatis'ne an Virtu-
tis, ex Prodicti libro
transcriptæ.

Cum Hercules ex pueritia egressus, iamq; pro-
pe pubertatem esset, qua ætate sua compotes facti
adolescentes significant, utram uiam uirtutis an
ignauie ingredi uelint, exijt in solum locū, seditq;
tacitus deliberans, utram uiam iniret. Hic appa-
ruerunt ei duæ muliercule, maiores humana spe-
cie, quarū altera uultu modesto, & liberali erat,
nullo peregrino cultu aut fūco ornata, sed genu-
ina bonitas formæ apparebat: in corpore mundi-
cies, in oculis pudor, in incessu modestia: uestem
præterea candidam gerens. Altera erat habitior
& fucata. Nam & rubor & candor maior erat
natiuo, & incedebat supina, oculos latè pandens,
ueste induta, quæ formam maximè commēdabat,
contemplans interim se, & circumspectans, an a-
lij se uiderent, nonnunquam etiam umbram suam
respiciens.

Quartum præceptum. 43

respicens. Postquam autem propius uentum est,
 illa prior modeste pergebat. Hæc autem ut ante-
 uerteret accurrit ad Herculem, ac inquit: Video
 te ô Hercules, deliberare utram uia ad uitam ingre-
 diaris: quòd si me tibi adiunxeris, ducā te iucūdisi-
 ma & facilima uia. Nulla res iucunda est, qua nō
 poteris, & molestiā nullā perpetieris. neq; enim
 aut bella aut alia negocia curabis: sed hoc unū co-
 gitabis ac quæres, ubi aut cibū aut potū suauiorē,
 aut quod delectet oculos, aut unde olfaciendo, aut
 tangendo aliquam uoluptatem percipias, aut ubi
 amorib. perfruaris, aut quomodo mollissimè cubes
 aut quomodo hæc omnia sine aliquo labore conse-
 quaris. Et si quis inciderit metus egestatis, nō est
 quod timeas me tibi aliquid laboris impositurum
 esse. Efficiam enim, ut fruaris his quæ alieno labo-
 re parta sunt in promptu: nec ulla re abstinebis,
 unde modo speres te aliquam uoluptatem posse
 lucrifacere. Ego enim meis sodalibus potestatem
 facio ex omnibus rebus uoluptatem decerpere.
 Hæc Hercules audiens, inquit: Mulier, quod est ti-
 bi nomen? Tum illa: Mei sodales uocant me Felici-
 tatem, qui me aspernantur, uocant me Ignauiam.
 Interea accessit & altera mulier, dixitq;: Venio
 & ego ad te, adolescens. Noui autem & genero-
 sos parentes tuos, & indolem educationemq; tuā.
 Hæc mihi spem faciūt fore, ut si me secutus fueris,
 magnas

magnas & honestas res geras, & me multo apud
 homines clariorem efficias, nec te longa præfa-
 tione, quæ ad uoluptatem fingi solet, morabor, sed
 simpliciter id quod res est, uereq; narrabo, quod
 dii constituerunt. Nulla uerò bona sine labore
 curaq; mortalibus dii dederunt: sed siue deos ti-
 bi uis esse propicios, placandi sunt, siue ab alijs di-
 ligi uis, beneficijs adiungendi sunt, siue honore af-
 fici à ciuibus cupis, bene mereri te de patria oportet,
 siue uis in admiratione esse apud omnes Græ-
 cos, benefactis id consequi oportet: siue uis, ut ter-
 ra tibi pariat fruges, colenda est: siue ex pecudi-
 bus ditescere uis, pascēda sunt: siue bello opes tuas
 augere uoles, ut socios in libertatem asseras, &
 inimicos in seruitutem redigas, bellicæ artes discē-
 dae sunt ab illis, qui eas nouerunt, & exercendæ,
 ut quomodo eis utendum sit scias. Si robur corpo-
 ris uis confirmare, consuefaciendum est, ut ratio-
 ni obediat, & exercendum magno labore, ac su-
 dore. Quod cum dixisset Virtus interpellat eam
 Ignauia, inquit: Vides, Hercules, quàm asperā
 & longam uiam ad felicitatem hæc mulier osten-
 dat, ad quam ego tibi compendiarum & planam
 uiam monstrauī. Tum Virtus: O' misera, dic, nun-
 quid habeas boni, & nunquid suaue unquam co-
 gnoueris, quæ nullum laborem uis illorum conse-
 quendorum causa suscipere? Et ne quidem expe-
 ctes

Quartum præceptum.

45

Ætes naturale desiderium suauium rerum, sed antequam natura expetat eas, implet atq; obruis te: edis, priusquam esuris: bibis antequam sitis: condimenta uaria ad irritandum famem excogitas: uina præciosa, ut inuites sitim cõparas. Et ut suauiter dormias, non modo mollia strata, sed etiam lectos facis. Somnium enim accersis, non ut per laboris interualla quiescas, sed inopia negocij: sine pudore ac legum metu, amori, operam das: nocte abuteris, & optimam diei partem somno perdis. Et cum deam te esse glorieris, ex decorum numero eiecta es. Aspernantur te & honesti homines, neq; unquam suauissimum carmen tuas laudes celebrans audiisti: & pulcherrimum spectaculum nunquam uidisti. Nullum enim unquam recte factum tuum spectasti. Quis tibi improba credet? quis egenti dabit aliquid? quis sanæ mentis in tuo choro esse uelit? Vbi iuuenes imbecilli corpore sunt, senes fatui, qui cum adolescentiam in ocio perdiderint, senectutem miseram & calamitosam agunt, tunc & pudet antè actæ uitæ, & piget primum quærere necessaria ætati subsidia: suauia in adolescentia ante tempus præcerpserunt, laborem & ærumnas in ætatem eam distulerunt. Ego uerò apud deos uersor, & apud honestos homines: nullum honestum facinus neq; dij, neq; homines sine me faciunt. Ideoq; me & dij & homines

nes honore afficiunt. Grata sum opitulatrix artificum, fida custos familiæ dominorum, beneuola adiutrix seruorum, iucunda comes laborum, in pace firma periculorum, in bello auxiliatrix, optima amicitie socias & mei amici suaues uoluptates sine fastidio percipiunt ex cibo & potu. Expectant enim illorū naturale desiderium, somnus etiam suauior eis est, quàm ociosis, quē etiam si opus est sine molestia abrumpūt, ne propter hunc necessaria intermittāt. Iuuenes senum laudibus gaudent: & senes delectantur iuuenū honoribus, & incredibili uoluptate rerū à se gestarum meminerunt, & sine difficultate præsentis labores conficiunt. Per me dijs clari, amicis chari ac patriæ. Et cum ex hac uita discedendum est, non obscuro aut ignoti iacent, sed laudes eorū perpetuo à posteris prædicantur. Hæc tibi, ô fili bonorum parentum Hercules, contingent, & ueram felicitatem stabilemque ita consequeris, si laborem non defugias.

Cum Alexāder uulnus in prælio accepisset, clamauit miles Beotius: Agentē fortiter oportet aliquid pati: τὸν Ἀπόρτα δεινὰ νόη παθεῖν δει. Est dictū Pindari cum Alexāder iussisset inquiri, quis esset? significatū est esse quendam Thebanum: cuius fortitudine motus, deinceps poenitentia ductus est, quod antea tantā urbē Thebanam deleuisset, benefecitque singulis Thebanis, qui ad eum uenirēt. Illū
autem

Quartum præceptum. 47

autem militē ad se adduci iussit, ac honorifico munere ornauit, ita singulis, & quidē sedulis in sua uocatione multa ferenda & patienda sunt.

Durerus, cū Maximilianus Imperator carbone imaginem aliquā deliniasset, quam ab ipso pingi uolebat, & carbo aliquoties fractus esset, eandē postea expeditius pinxit. Ibi Maximilianus quaesituit à Durerō, quomodo fieret, ut ipsius carbo non frangeretur. Subridēs Durerus respondit: Clemētissime Cæsar, nollem equidē Cæsareā tuam maiestātē tam artificiosē pingere posse atq; ego: quasi diceret: in hac re ego me exercui, & hæc est mea uocatio: tua maiestas habet grauiora negocia, & aliam uocationem, iuxta illud commune prouerbiū: Aliud est sceptrum, aliud plectrum.

Princeps Moscouiæ in acie alium principem suum hostem cepit, eumq; interfecit, & ex interempti cranio curauit sibi poculum fieri, cum hac inscriptione, in contumeliā interfecti: Quia aliena appetiisti, propria amisisti.

Aristoteles dicit: Beatā fore uitam hominum, si artifices iudicarent de artibus. Fuit excellens pictor Romæ, tempore Traiani. Hadrianus autem polypragmō erat. Cū ergo Imperator proponeret formā ædificij, Hadrianus eā quoq; pinxit suo iudicio. Pictor uerò dixit ad eū: Vade & pinge tu cucurbitas, quo respoſo irritatus Hadrianus, post-

quara

quam peruenit ad imperiũ, interfecit hunc pictorem. Cucurbitas enim quiuis pingere potest, quia inequaliter crescunt: & eò facilius, quòd habeant magnum aliquem uentrem, cui petiolum aliquem facile ineruditi etiam artis pictoriæ adiungere possunt.

Propria curanda in uocatione.

De Seuero Imperatore dicitur, quòd curarit res ipsas agendas, ea uerò quæ de ipso dicebantur à uulgo contempserit. Idem dicitur de Fabio: Non ponebat enim rumores ante salutem.

COLL.

Non improbanda Italarum consuetudo est, qui se dedant uni tantum rei, idq; ita, ut prorsus cætera negocia & studia negligant. Germanorum nõ est ista consuetudo, ut in uno excellent, & cætera negligant. In Italia habent peculiare sartores caligarum, & peculiare sartores thoracum & aliarum uestium.

ἰππὲς ἰππὲς ἐν ἰσθμῷ, ἀοιδὸς τε καὶ ἀστὴρ

Aristophanes de Cleone dixit, ipsum alterum pedem habere in curia, & alterum in castris, id est, uoluisse omnia regere, quæ non essent sui officij. Sententia est bona: significans debere esse magnitudinem animorum coniunctam cum moderatione, ita ut non temerè pugnemus.

Leontinus episcopus, Constantino Imperatori uolenti

Quarum præceptum. 49

uolenti multa de religione disputare, dicebat Imperator πρὸς ἑτέρα τὰ χθῆς, ἑτέρα πρᾶτεις: ad alia ordinatus, alia facis.

Spartam nactus es, hanc
orna.

Hoc est symbolum Ducis Iuliacensis. Sparta autem fuit præcipua urbs in Laconia, iam uocata Lysimachus, id est solutio exercituum: Græcia enim tota iam est in seruitute. Hic prouerbialiter ponitur, pro eo quod est, habes honestum locum, honestam functionem, illam ornes, non curiose queras aliena, non ingeras te alienis negocijs aut functionibus. In Epistolis Ciceronis ad Atticum, bis ponitur hoc prouerbium, de uitanda curiositate in aliorum studijs aut negocijs.

Quæ præcipua sit causa successuum
in uocationibus, earumque
laboribus.

Ouidius de felici labore Poetarum (quod idem de omnium labore intelligi potest) inquit:

Est Deus in nobis agitante calescimus illo.
Vult hic Ouidius significare, quod tum demum habitus sint excellentes, quando adiuuantur diuinitus. Noster Imperator Carolus V. est excellens bellator, eò quod concilia & conatus eius diuina prouidentia gubernantur.

Quartum præceptum.

Negocia in uocatione urgenda.

Noster Imperator Carolus V. habebat diu hæc consuetudinem, ut urgeret negocia, & habebat librum in quo solebat notare: Hoc negotium eo tempore, uel die est urgendum, & perficiendum: sed cum senuisset, interdum negocia alijs curanda reliquit.

Seneca:

Difficile est unum hominem agere, id est, non extra metas uocationis euagari. Stultus qui parata relinquens, quærit non parata.

In quadam arce Gallica inuenitur uetus auleum, in quo depicta sedet mulier nens, cui adiunctus est hic uersus:

Nenti filia Deus & mentem iungit Olympo.

Hoc auleum Rex Franciscus sæpe aspexisse dicitur, ac disputasse de ea sententia. Miratus est merito sententiam, ut sapiens & unus ex præstantibus regibus, quales olim magnifici reges fuerunt, sapientia & magnitudine animi excellentes. Est autem sensus carminis. Nenti filia Deus iungit, id est: Deus iuuat laborem uocationis, ipsumq; suo auxilio regit, & mentem iungit Olympo, id est: Deus addit præliatori animum, & gladium eius in acie gubernat. Et sic inter nendum cogitat de Deo, simulq; idem miles inter præliandum eiusdem auxilium inuocat.

Seneca

Quartum præceptum.

98

Seneca.

Magna pars uitæ humanæ elabitur nihil agendo: maior pars male agendo: maxima aliud agendo, id est, non necessaria agendo.

Pictor quidam uenit ad Apellem, monstrans ei picturam quandam, & excusans se, quod non arte pinxisset. Ibi Apelles, inquit: Non est opus isto præconio, nam & ego id ipsum optimè uideo. Reprehendit in eo laboris negligentiam & ignauiam.

Columella in præceptis quæ patrifamiliâs præscribit, scriptum reliquit: Nihil agendo homines male agere discunt.

Erat hic in uicino quodam oppido Diaconus, qui uocabatur à ciuibus Pricensibus ad conditionem pastoris. Hic cum doctor Martinus eum alloqueretur, an uellet hanc conditionem suscipere, respondit aliquoties: Quicquid Deus uult, quicquid Deus uult: cui Dominus Philippus dicebat: Eo oportet etiam accedere tuam uoluntatem. Cui tandem uocationi obtemperauit.

Siculus quidam in conuentu Ratisbonensi faciebat ex cartha cantharum, & alia similia, quibus multos spectatores alliciebat, propterea ducebatur in cuiusdam aulam. Sic quidam, qui assueuerat iacere grana per foramen acus, cum esset deductus ad Alexandrû, ut eius fantasias aspiceret, uisis illis, Alexander iussit ei dari modium grano-

rum,

52 **Quartum præceptum.**
rum, ut haberet quod deiceret.

Camelus appetens cornua, amisit
etiam aures.

Est pulcher apologus, si quis accõmodet ad uo-
cationis exempla: alius appetens alienum princi-
patum, amisit suum. Cera uolebat imitari lateres,
& iniecit se in ignem, uoluit durari, sed igne con-
sumitur: sic quando is uult esse aulicus, qui non est
idoneus, tunc cõijcit se in ignem & cõsumitur. Ple-
rumq; conijcimus nos in ingëtia negocia, quib. nõ
sumus pares, cuius contrariũ docet hic uersiculus:

Quod sis, esse uelis, nihilq; malis.

Fingunt apud inferos Sisyphum immane saxũ
in aduersum montem uoluere, quod iterum è sum-
mo iam uertice rursus labitur, & plane raptim pe-
tit æquora campi. Significari scribunt isto com-
mento, irritò labore multos mortales confici.

Quidam pictor picturus uenationem cuidam
Domino, cum pinxisset magnas arbores, lepores
autem & canes ita, ut uix discerni possent, displi-
cuit pictura domino dicenti, se non posse digno-
scere lepores à canibus. ibi pictor accepto carbo-
ne inscripsit canibus Hund, & leporibus haß: ita
curiosus fuit circa parerga, neglectis ergis.

Pindarus laudat Hieronem Siculum, principem
suæ ætatis, propter quatuor uirtutes, quarum
una est, quòd præsentia sapienter faciat, & non
corrumpatur spe aut metu.

Noster

Quartum præceptum. 53

Noster Lucas senior fuit septuagenarius, is ut bonus & honestus uir, fuit sedulus in sua uocatione, & pinxit totos dies quando fuit domi: surgebat ante familiam, pingebat etiam uesperis ad lychnum. Illa diligentia uocationis fuit ipsi summæ suauitatis. Putas'ne Stigelio esse molestum, facere uersus? Mihi & tibi est magna molestia: ipsi est tã naturale, quàm aui uolare in aere, sicut dicitur: Marti arma non sunt oneri.

COLL.

Cum ad Philippum regem Macedonicum missi essent legati Attici, & ipse Philippus tunc quidem dormiret: Parmenio ante ianuam cubiculi stans, iussit eos paululum expectare. ipsi superbi ægreferebant illam moram, ibi Parmenio dixit ad eos: Sinite illum paulisper dormire, nam tunc cum uos dormiretis (scilicet in Republica) ipse uigilauit. Erat acutum responsum, monens oportere esse intentos in occasionem eos, qui uolunt aliquid in sua uocatione feliciter perficere.

O E C O N O M I A E G V B E R -
natio.

COLL.

Audiui ex mea matre, agriculturam distribuendam esse in tres tertias, seu in tres partes: unam partem absumere ipsam agriculturam, alteram partem esse collocandam in sustentandam familiã.

dd 3 Reliquum

Reliquam uerò dari Magistratibus, & si quid reliquum fuerit reponendum.

COLL.

Ferunt de coniuge Imperatoris Ferdinandi, quod illa ægerrimè tulerit, quando uideret filijs apponi lauticias ciborum, ita ut semper dixerit: Non educate ipsos ad apparatus splendidum, date illis cibos plebeios, quibus uti asuescant: ut si hodie uel cras fortuna mutaretur, ferre inopiam possent.

εἷς ἐστὶ ἄλλος ὀνίας ὁ θεωδότης, id est:

In quacq; seruus unus est herus domo.

Ille uersus Doctori Martino ad eò placuit, ubi his sequentibus rhythmis eum transtulerit:

Es ist gewiß ein frommer mann,

Der sich umb sein weib nimmet an,

Es ist gewiß ein frommes weib,

Wo sie bei einem manne bleibt.

Ein eheman soll geduldig sein,

Sein weib nit halten als ein schwein.

Ein haußfraw soll uernunfftig sein.

Des mannes weise lernen sein.

Da wurd Gott geben gnad dazu,

Das inen die ehe gar sanffte thu.

Vnd wirdt dem teuffel weren woll,

Das er sein list nit enden soll.

Der mann muß selber sein der knecht,

Quartum præceptum.

55

Vuill erst im hause finden recht.
Die frau muß selber sein die magd,
Vuill sie im hausse schaffen rath.
Gfunde nimmermehr bedenckt,
Was schadt und nutz im hausse brengt.
Es ist inen nit gelegen dran,
Weil sie es nit für eigen han.

Alij rythmi D. Philippi.

Almosen geben armet nicht,
Kirchen gehen seumet nicht,
Vnrecht gut faselt nicht,
Gottes wort treuget nicht.

Alij eiufdem.

Vuer da mehr wil uerzeren,
Dann sein pflug kan erehren:
Der muß zu lezt uerderben,
Oder uileicht am galgen sterben.

COLL.

Interrogatus Libycus, qua re optimè stercoraretur ager, respōdit: Stercore, quod cadit de calceis Domini, iuxta illud: Oculus Domini saginat equū.

Non emas, quod opus, sed quod necessarium est. Item: Oportet patrē familiās esse uendacem, non emacem. Hec & similia pertinent ad prudentiam œconomicam.

Doctor Martinus Lutherus solebat dicere: Minus nocet ignauus fur, quàm segnis minister.

Quartum præceptum.

Est pulchrum & argutum dictum.

Columella.

Bona nomina oportet sæpe interpellari, ne fiant incerta, id est: fideles debitores etiam sæpius admonendi, ne obliuiscantur debiti.

De optimo thesauro patrifamiliãs.

Cum Eberhardus Dux Vuirtembergensis esset Florentiæ, hospes suus præstantissimus uir, monstrauit ipsi sua armamenta, argentea & aurea ussa. Tertio idem hospes die dixit ad illustrissimum Ducem: Monstrabo tibi adhuc pulcherrimum & præstantissimum thesaurum, duxitq; eum in conclaue, ubi stabant ordine liberi cum præceptore Politiano, & ab altera parte coniunx cum filiabus. Sapientissimus Dux cum magna admiratione, huius sui hospitis familiã intuetur: Quid, inquit, pulchrius esse potest hoc ordine?

Iurisconsultorum dictũ: Naturale est, ut quod multis committitur, negligenter fiat.

Xenophon dicit de Cyro, quod mandaturus aliquid, nunquam dicere solitus sit: Hoc aliquis faciat, sed addidit nominatim: Hoc tu facias.

Aristoteles dicit, duplicem esse mercaturam *οικονομικὴν καὶ καπηλευτικὴν*. *οικονομικὴν* honesta censetur, estq; quando quis ea uendit, quæ sibi domi suæ, uel natura, uel industria prouenerunt,
& ad

Quartum præceptum. 57

Et ad suæ familiæ sustentationem supersunt. Huiusmodi quiuis paterfamilias honestè uendit, etiãsi uel nobilis sit. καὶ πωλεῖ τινὲς est res paruas emere, et postea alijs uendere, ut faciunt propolæ, item proxenetam seu pararium agere. Hoc sanè genus mercaturæ, uirũ nobile aut honestũ minimè decet.

A F F E C T V S.

Disputabat quidam ante aliquot annos Lipsiæ, non esse Christianum irasci: sed uanum est dicere, affectus non esse in homine. Nam de Christo ipso dicitur in Luca, quod circumspexerit iratus: Ira est affectus, conditus à Deo in natura. Quòd iam inordinate irascamur, id fit uitio corruptæ naturæ, sicut inordinate amamus, Deus ipse, Christus et angeli eius irascuntur diabolis, et organis eius blasphemantibus.

Timantes pictor pinxit mactationem Iphigeniæ, et quia non potuit pingere uultum patris moestum, pinxit illum tectum. Quia dolores et affectus animi non possunt satis exprimi.

Quare sint conditæ σοφία in natura hominum.

2 Ut sint initia uirtutum.

2 Ut sint testimonia de amore Dei, erga genus humanum. In diabolis non sunt σοφία, quia sunt nimis rabiosi.

58 **Quartum præceptum.**
Quare habent uaccę sua ubera in
ima parte uentris?

Propter coctionem.

Vbi habet mater sua ubera?

In pectore: quia non tantum alit, sed debet docere & trāsmittere cor, id est, σοφῆν in sobolem. Bruta sui mutuo obliuiscuntur: quod homines non decet facere: quamuis etiam de equis dicatur, in ijs esse σοφῆν, quod est credibile, & exempla commemorantur.

ΣΤΟΡΓΑΙ ΠΑΡΕΝΤΩΝ ΕΡΓΑ
sobolem, & econtrā liberorum
erga parentes

COLL.

Apud Euripidem Andromache offert se ad necem ut parcatur filio: quo exemplo Poeta pulchrę illum naturalem matris affectum erga filium depingit. Simile est in historia Salomonis.

COLL.

Cum Agesilaum regem Spartanorū, domi sua cum liberis paruis in baculo equitantem deprehendisset, quidam ex ducibus casu interueniens, atq; admirans regem, & quidem talem, quo illa etate nullus uir præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere: petit Agesilaus ueniam ab isto, siquidem hic ludus uideretur alienus à regia grauitate. Deinde addit, se nō tantę oneris

Quartum præceptum. 59

oneris ipsi imponere, ut perpetuò hæc rem taceat, sed rogat, ut tantisper sileat, donec ipse liberos haberet: significans eum, qui liberos, non haberet, non intelligere, quid habeat hi lusus, non modo uoluptatis, sed etiam utilitatis. Quamuis enim per se ridiculæ res sunt: tamen ad disciplinam & mores formandos pertinent. Et prudens pater intelligit, magnam esse uim assuefactionis in tenera ætate, etiam in his leuissimis exercitijs.

Amor descendit: Vnde amatores in ipsorū rythmis flammæ descendentes pingunt. eodem etiã modo summi reges & principes in tapetis flammæ descendentes habent, precipuè in stragulis equorū. Significat his flammis descendentes, quod diligant subditos, et quod uelint benefici esse erga subditos, ipsosq; fouere, & cõtra iniurias notorias defendere.

Cum Archidamus esset reuersus in patriam, parua uictoria & superato hoste prodierunt illi obuiam ciues ac amici: ibi scribit Xenophon, quod pater conspecto filio lachrymauerit. Quemadmodum & Fridericus Imperator, cum filius Maximilianus Imperator crearetur, stetit senex ille & cœpit lachrymare. Quanquam & hic noster Imperator Carolus, cum traderet filio Philippo coram statibus Burgundicis & alijs regionibus, summam illarum gubernationem lachrymauerit, inquit: Non miremini, illa sunt senectæ,

60 Quartum præceptum.

senectæ, senes facillè lachrymantur, ut est in uer-
su Homeri: ἀπιδάκρυες αἰδῆς, id est: boni ui-
ri facillè lachrymantur. Vidi doctorem Martinum
Lutherum in aliena causa effusissimè lachryman-
tem, cum esset in suis calamitatibus animosissi-
mus. Domi cum uideret filiam morientem, effun-
debat profusissimas lachrymas. Cum autem prodi-
ret in funus suæ filie, ibi in publico represit se,
ita, ut ne quidè guttula lachrymarum in ipso con-
spiceretur.

Apud Philosophos est questio, an pater magis
diligat filium quàm filiam: Respondetur quòd ma-
gis diligat filiam, quia antefert hoc, quod est im-
becillius. Asina salit per ignem, ut opituletur pul-
lo. Est ualde mirabile in draconibus, & euidentis
simulachrum talium adfectuum, quod est apud Pla-
tonem. Draco incidit in uiatorem, quem adducit
secum ad specum, ubi erant dracunculi sui, quo-
cum uentum esset, intelligit uiator eos eximendos
esse ex illo specu, & exemit. ibi circūit eum dra-
co, tanquam gratulabundus, illumq; dimittit in-
columem.

Epaminondas interrogatus, quid ei in tota ui-
ta iucundissimum accidisset: Respondit, inde se ma-
ximam uoluptatem cepisse, quòd uiuis parenti-
bus liberasset seruitute patriam, uictis ingenti præ-
lio Lacedæmonijs, & quòd parentes suos adhuc
uiuos

Quartum præceptum.

62

uiuos haberet suorum honorum spectatores.

COLL.

Iohannes Murnellius, cum in enarratione Virgilij, incidisset in uersiculum:

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.

O dicebat ad suos discipulos, hunc uersiculum nemo uestrum intelliget, priusquam ille liberos habuerit.

Clemens citat contra phanaticos homines, qui uolebant constituere in Ecclesia ἀνάβασις, quod Petrus dixerit se dolere cum uideret coniugem duci ad supplicium, & affatus sit eam clara uoce, ut esset memor Domini. Ipse est Romæ interfectus à Nerone, teste Aegesippo, cui credo, quia scriptum eius uetus est.

D. Martinus Lutherus.

Iuniores infantes recens nati plus diliguntur & plus afficiunt parentes, quia illi liberi plus indigent affectuū, ut diligenter custodiantur: ceteri uerò paulo magis adulti, & iam fari ualentes non tantum curæ requirunt. Ideo amor parentum, semper & simpliciter magis descendit ad nouiter natos.

Carens ἑὸς υἱὸν illa naturali.

Monetarius autor seditionis in Thuringia, cum natus esset ei filius, sedens inter pocula, dixit ad nuncios, gratulantes ipsi de nato infante: Videte amici

62 **Quartum præceptum.**

amici ego planè affectibus careo, & à considerãtione creaturarum abreptus sum: uerùm à stulticia & fatuorum affectibus non erat abreptus.

ΣΤΟΡΙΑΙ ΦΡΑΤΡΩΝ.

Vidi optime consentientes fratres laudatissimos principes Palatinos, erāt lætissimi & hilares, quãdo conueniebāt. Eratq; inter eos magna *εργα*. Episcopus Ratisbonensis erat festiuus sæpe exhilarabat fratrem, sumebat personam aurigæ Norimbergæ, uendebatq; cocta oua uillissimo precio mulieribus, & multa in culinam fratris, qui tunc temporis erat Norimbergæ, perueniebāt. Frater conquirebatur de fraude & dolo uenditoris ouorū. Indicata causa, hoc lepõre, eo tempore fratrem eiusq; hospites exhilarabat.

Xerxes & frater, cùm certarēt nō de tribus capellis, ut dicitur: sed de illo pulcherrimo regno Persarū, quo postea nullum fuit pulchrius, ibi de tanto regno ita certarūt, ut interea nulla iracundiæ, aut odij labes esset in animo, sed potius maioribus inter se officijs certarent. De ipsa autem conuouersia patrem iudicem constituerunt.

Inter Fridericum & Vuilhelmū duces Saxonie fratres, gestū est bellum ad triennium fr̄e, ibi cū Vuilhelmus ad Lipsiã oppugnādã proficisceretur cum exercitu, eodẽ se Fridericus ad defendendã urbem cõtulit. Consiliarij utriusq; pacem suaserunt,
ita ut

Quartum præceptum. 63

ita ut dissensio inter fratres componeretur. idq; iudicatum non commodius fieri posse, quam si principes ipsi inter se colloquerentur. Fide data & accepta, conuenerunt principes soli in quodam tumulo prope Lipsiam, & aliquandiu clausis galeis colloqui sunt. Tandem apertis galeis, & abiectis chirotecis ferreis sese mutuò complexi sunt: ibi clamor & exultatio utrinq; facta est, & accesserunt quidam è præcipuis consiliarijs, qui cum intelligerent pacem ab ipsis principibus inter se factam, de modis & rationibus pacis consultauerunt. Ibi Fridericus, qui æquior erat, & pater patriæ, ac bonus princeps, respondit, ut ea in aliud tempus differrentur, citans uersum Psalmi. 127. Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta: iubens ut conuenirent in monasterio Portensi apud Naumburgum, ibi postea deliberationes de rationibus pacis habitæ & descriptæ sunt. Hanc historiam mementote, cum aliquando iuxta illum locum iter feceritis.

Inter Duces Bauariæ Vuilhelmum & fratrem eius, post mortem patris orta est dissensio de diuisione ditionis, quam detulerunt ad Maximilianum Imperatorem. Ipsi inter se interim mutuis officijs beneuolentiam conseruarunt: & alter alteri se libenter cessurum ex ditione pollicebatur. Nam testamentum paterno prohibebatur, ne adiret hereditatem

tatem iunior: sed tantum ille honos & titulus comitis exhiberetur, quem illi authores testamenti paterni eripere quoque uolebant: sed Imperator adboleuit illud testamentum, tanquam iniustum, & decernit, ut iuniori titulus Ducis non eriperetur. Seruiuit autem ille deinde fratri seniori in quadam præfectura tanquam minister, & non tanquam æqualis, ac quidem diligentius seruiuit, quam ullus ex equitibus aut ministris: nec aliter appellauit illam partem dititionis à fratre sibi traditam quam suam præfecturam, & non suum dominium. Tanta beneuolentia fuit inter illos duos fratres, ut etiam in certamine illo coram Imperatore mutuis beneuolentiæ & amiciciæ officijs certarent.

Principes ab Anhalt fuerunt uiri proceri ac robusti, pulchris corporibus præditi. Horum unus Rodolphus, qui fuit capitaneus in bello Veneto. In prima adolescentia, diu Moguntia operam literis dans, uixit non secus atque aliquis ex equestri ordine, nec unquam ultra eum statum sese extulit. Postea uerò secutus bellum Venetum, primum cepit militare, & per labores militares clarus factus est. Ibi primum significatum est Imperatori Maximiliano, quis esset, ac postea ob uirtutes singulares per totam uitam Imperatori charus fuit. Hi præstantissimi principes eo tempore existentes, simul amice uixerunt, tanquam in una familia, sine discordia, ac

Quartum præceptum. 65

dia, ac in illa sua qualicunq; mediocritate uictus se
se mutuo uarijs officiorum generibus oblectarunt.

COLL.

Comites etiam de Mansfeld olim non dissimili
ratione mutuis inter se beneuolentiæ & fraterni-
tatis officijs certauerunt: sic ut nulla odia aut si-
multates multis annis inter eos extiterint. Quare
non immeritò uirtutes hæ, aliæq; ipsorum clemen-
tia & paterna uoluntas erga suos subditos, datis
occasionibus, ab omnibus cebrantur.

ΣΤΟΡΓΑΙ ΣΥΠΕΡΙΟΡΥΜ

erga scribditos, & econtrà.

Heydelberæ principi Palatino Friderico qui-
dam rusticus dono dedit calathum, plenum pyris
optimis, simulq; petijt aliquid, ignoro quid. Prin-
ceps beneuolus pyra statim accipiens, mandat id,
quod rusticus ab ipso petiuerat, perfici. Hoc bene-
ficio impetrato, rusticus agit gratias principi quã
plurimis, & à principe tam beneuolo discedit.

Portauit puer ad aulam Palatini principis ele-
ctos canes, quos mittebat principi noster hospes.
Et mea quoq; mater misit Friderico Palatino po-
ma nostratia: ille statim remisit poma, alia quæ ex
Belgico attulerant. Hæc sunt significationes hu-
manitatis & beneuolentiæ non exiguæ.

COLL.

Cum dux Saxonie Fridericus esset mortuus, ad

cc primum

primum rumorem conuenerunt huc rustici, & circa molam in uia prosternebāt se, subinde iterantes hanc uocem, Ab amisimus patrem nostrum.

DE INSTITVTIONE
liberorum.

COLL.

Maiores est habenda ratio recte institutionis liberorum, quam ullarum diuitiarum. Qui uerò secus faciunt, persimiles mihi uidentur ijs qui calceos curant, pedes ipsos negligunt, cum eis turgendis calcei sunt inuenti. Sapienter igitur Crates ille antiquus, conscensa urbis altissima parte, exclamandū censuit: Quò quò ferimini ciues? itane conuenit in opibus parandis maximè occupari? in ijs uerò quorum causa quærantur, nihil laborare, ac minimè esse sollicitos? Credite mihi, non potest melior hereditas liberis à parentibus relinqui, quam si bene educati, & ad uirtutem recte ab incunte etate sint instituti: hoc eis perpetuum manet patrimonium, neq; à fortunæ procellis labefactari potest.

COLL.

Vt neq; equus indomitus, quamuis natura bonus ad eas utilitates, quæ ab eo desiderantur, idoneus est: ita nec ab homine indocto, quantumuis ingeniosus sit, uirtutis fructum possis elicere. Si-
milit

Quartum præceptum. 67

*mile dixit Durerus: Homo indoctus, est quasi im-
positum speculum.*

GRATITUDO.

Ἐπίτῳρ δέτε θυμὸς ἄριστος. Mens est
optima in beneficijs.

Fridericus Imperator miserat ad filium Ma-
ximilianum initio noui anni legatos, per quos
ipse precatus erat felix & faustū auspiciū noui
anni: simulq; misit pulchra poma in argentea lan-
ce, inspersis uiginti uel triginta nouis aureis. Fi-
lius Imperatoris Maximilianus modestè respon-
dens legatis, summa cum reuerentia donum illud
accepit, gratias agens domino Patri, & uicissim
felicem ac faustum cursum anni ipsi optans. Deim-
de diligenter ministris ac sodalibus suis mandauit,
dicens: Non attingatis uos mihi hæc poma, quia
mea sunt, & mihi uolo reseruari: sed aureos pro-
iecit inter socios. Postea cum legati rediissent do-
mum, interrogati à patre Imperatore, quomodo
se se gessisset filius (quia uoluit filij ingenium con-
spicere) responderunt, ipsum poma seruasse, &
dixisse: Hoc meum est munus, sed pecuniã proiecis-
se inter sodales, ut ipsi partiretur. Tūc Imperator
dixit: Præuideo filium meum dissipatorem diuitia-
rum futurum. Et uerè Maximilianus ita libera-
lis & gratus erga benemeritos fuit postea in to-
ta uita.

Quartum præceptum.

οἱ ἀγαθοὶ αὐτῶν μικρῶν ὀδλασίου χάριτι.

Boni pro paruis etiam sunt grati. Iulius dederat agros suis militibus. Venit qui dam accusans militem, quod teneret agrum, qui non debuisset uenire in distributionem. Iulius actori respondit: Veram habes causam: militi uero: Tu ce de ci. Miles ait: Meministi Imperator in pugna quadã te excedere ex pugna, & residere sub arbore? Inquit Cæsar: Memini. Meministi ne militem tibi adferre aquam in galea? Memini. Tunc es ille? Ego sum, inquit. Imo nõ es: quia ille erat integer, saluis oculis. Recte, inquit: in prælio alterum oculum amisi. Iulius mox numerauit colono præcium pro prædio quanti erat, ut illud miles retineret.

COLL.

Plauti dulcissimum & grauissimum dictum: Hoc demum graue & gratum est, bonis quod bene fit. Graue, id est: grauius, sapienter collocatum, respicit dantis personam: gratum accipientis. Existimo Plautum ad uocabulum Grecum σεμνότης respicere: nam σεμνότης grauitas, uirtus est.

Gratitudo erga parentes.

Cum Noribergæ bonus quidam senex, obiurgaret ancillam, illa dixit: Tu nescis, quid dicis, tu es delirus senex, filius astans tacet. Pater discedente ancilla filium alloquitur, inquiens: Tu audiuisti hoc conuicium tuæ ancillæ, & tacuisti. Nam & ego

Quartum præceptum. 69

ego uixi in tali flore ætatis, in quo tu nunc es. Cogita etiam te senem fore, & eadem tibi accidere posse, quæ mihi iam accidunt. Ibi filius statim ancillam domo exire iussit.

Gratitudo erga præceptores.

Fridericus à Dôn uir nobilis & eloquens, rogatus à quibusdam, ut pro ipsis causam diceret, promisit se facturum: postea cum uentum esset ad iudicium, & ipse uideret in altera parte esse præpositum templi Arcis Vuitebergensis, qui erat doctor iuris, & cancellarius ducum Saxonie, petiuit differri cognitionem istius controuersie, dicēs, se nolle agere causam contra illum suum præceptorem, & quicquid ipse in dicendo posset, illud ipsum ab hoc uiro habere.

COLL.

Inter antiquas leges præcipitur ἐὼν τις μη
ῤεῖφει γονεῖς, ἄτιμος ἔστω. Hanc iustissimam legē,
qua nati obligantur parentibus, filia Cimonis no-
no & inaudito exemplo præstitit. Nam cum ad
captiuum patrem lachrymis emollito custode, in-
tromissa esset, parentem suum senio & mœrore ac
inedia intolerabili exhaustum, exertis mamillis
iam uelut ultimæ senectutis infantem lactauit, no-
uòq; modo ἑοργήν καὶ ἀντιπελάργουσιu expressit,
dum debita parenti ἀτίτηρεωτήγια compensauit.
Aiunt olim tantam fuisse uim huius picturæ, ut
ce 3 ubi-

70 **Quartum præceptum.**
ubicunq; in theatris esset exposita, statim & mentes & oculi spectatorum admiratione incredibili stupefcerent. Huc congruit & descriptio Ciconiarum, quæ ab Aristophane non insuauiter recitatur. Utinam nos singuli hoc insigne exemplum imitemur, & simili pietate erga sanctissimam nostram parentem Ecclesiam, nunc mœstâ & humanis præsijs orbatam, affecti essemus, & nostrâ gratitudinē omnibus officijs ostenderemus.

**INGRATITUDO ERGA
parentes, cognatos & præceptores.**

Mahometus, qui cepit Constantinopolim interfecit duos fratres paruulos, & alterum paruulum in sinu matris.

Selinus pater huius Solimanni, interfecit & patrem fugientem, & fratrem, & in eo ipso loco ubi pater est interfectus, iuxta Baiarum ulcero sanguisimo diuinitus inflicto mortuus est. Locus ostenditur in Macedoniam iter facientibus per Hungariam.

COLL.

Aristoteles in nono libro de Anima scribit, cuculum propter impietatem, quam in ipso insignem esse compertum est, non facere proprium nidum, nec suos pullos excludere, sed deponere
oua

Quartum præceptum. 71

oua in alieno nido, ac plerumq; in curruca. Hæc cum reperit oua cuculi inter sua, simul etiam his incubat: deinde pullis exclusis, quia cuculus magnitudine & uiribus superat reliquos, quic quid sedula mater cibi affert supposititijs iste præripit: ita fit, ut cæteri pulli fame moriantur. Putant etiam matrem eo maiore cura hunc fouere, quia magis hunc miratur & amat, propter corporis magnitudinem. Interdum ipse cuculus factus robustior cæteros pullos deuorat: interdum senior cuculus exorbet oua curruca, adeo multiplex est in hoc genere crudelitas. Postremo ubi adoleuit sceleratus & impius cuculus, addit nefariam, & plus quàm tragicam catastrophem. Nam curruca, qua incubante natus & à qua magna assiduitate nutritus est, crudeliter lacertam deuorat. Hanc pro maternis beneficijs, & pro nutritione uicem iste ægyptos rependit, qui dignus, ut perpetua scabie notatus sit, & quem oderunt ac fugiunt reliquæ aues ceu dirum portentū. Ita enim natura fertur illū damnasse impietatis, ut uerè erret, sicut pollutū animal sine nido, & sine ulla societate, sicut apud Homerū de pœna impiorum dicitur, ἀνάστος νότι ἀφ' ἧσ' ἴσ'ωρ: solus enim sine societate sui generis, aut aliarum auium uagatur. Imago proposita est in tetra uolucris, ut uideamus turpissimæ beluæ similitudinem habere

ingratos sicut in alijs fœdis animalibus aliorum uiciorum similitudo proposita est: ut cognita turpitudine bestię, homines magis abhorrent à similibus uitijs: ut in lupo inest rapacitas & crudelitas: in polipo tanta libido, ut extinguatur in cōcubitu. Sed longum est exempla persequi. Cuculus etiam affectat musicam laudem dulcissimę canentis luscinię, eò aduolat, & excitatus cantu illius cum ea certare studet. Hinc intelligi potest, in quo genere hominum ingrati significantur, nempe inter eos qui obstrepunt melioribus in dicenda sententia, in studijs, in rebus Ecclesiasticis, & alijs quę uitę conducunt. Sic Homero obtrectabat Zoilus ceu luscinię cuculus: Ciceroni Clodius, & alijs multi. Habuerunt & suos cuculos omnes docti & heroici quolibet tempore: Scipioni obtrectabat Carbo, Alcibiadi Hyperbolus. Habet & nostrum seculum per plurimos cuculos, qui matri, id est: Ecclesię, & alijs de se bene merentibus, quales gratias reddant, uidemus.

Alia allegoria parum dissimilis
à priore.

COLL.

Cuculus ebibit currucę oua, & sua in locum ipsius reponit: postea exclusi non possunt foueri, quare semper sunt leprosi. Tandem uorat matrem & non potest ferre lusciniã. Papa est cuculus, iste uorat

Quartum præceptum. 73.

uorat Ecclesie oua sua, & cacat Cardinales: uult
postea quoq; deuorare matrem ipsam Ecclesiam,
in qua natus est, & educatus: nec potest ferre pio-
rum hominum cantilenam.

In epistola Diogenis scriptum extat: Non debe-
mus gratiã parentibus, quia uoluptatis suæ causa
educant sobolem. Est planè diabolica oratio. Vo-
luptas non est causa finalis in parentibus educan-
di sobolem. Causa impulsiva est, potius mandatum
Dei, ut educent sobolem. Hæc fuit uanitas Græciæ,
sic ludere, ut nunc est illorum tribunorum qui in-
audita, & insulsa excogitant.

COLL.

Accidit ut homo quidam diues haberet patrẽ
pauperem, & ualde quoq; senem, sic ut sibi labore
suo uictum non amplius comparare posset. Quia
igitur nolebat, ut mendicaret, cum illi hoc igno-
miniosum fuisset, cogebatur illum alere. Sed cum
non libenter faceret, die quodam accidit, ut cum
filius prandens, haberet in mensa lautum quoddã
ferculum, & uideret patrem suum iam senio con-
fectum uenientem ad prandium, iuberet illud se-
poni, donec rursus abiisset. Cum autem pater mo-
re solito, postquam pransus erat, rursus abiret, ius-
sit filius de promi ferculum, quod absconditum e-
rat. Ibi seruus renunciauit patinam plenam esse
serpentũ. Quod cum ille procurrens uidere uellet,

Quartum præceptum.

ecce ibi statim ingens serpens in os ipsius illapsus est, suum os ori ipsius adiungens, ita ut semper, quando ipse comederet, cogeret quoque cibare serpentem, quem ille ita secum circumgestavit quoad uixit.

COLL.

Audiui ab alio uiro honesto & docto similem historiam, ubi etiam pauper quidam senex accessit filium suum, qui factus erat opulentus, petens *θρασύπεια*, id est, præmia & officia educationis. Filius uero probri loco sibi à multis obijci posse iudicans, quòd haberet patrem pauperem ac egenum, palàm negauit se non esse illius senis pauperis filiū, ac iussit ut statim ex ædib. suis discederet. Pater lacrymans abiit: ipso abeunte, filius statim furere incipit, & in isto furore etiā moritur. Sic Deus pœnam ingratitude erga parentes in isto ostendere uoluit.

COLL.

Narrant fuisse quendam, qui suum patrem male casum capillis ad limen domus usque protraxerat. Deinde cum & ipse senesceret, multò deteriorius à filio tractatum fuisse, & extra limen domus protractum in luto prouolutum esse, donec & ipse pater clamaret: Parce fili, ego meum parentem tantū ad limen domus protraxi. Sic Deus plerumque eodem genere, in quo quis peccat, punit.

COLL.

COLL.

Recitatur similis ferè historia, quòd quidam parentem iam senio confectum in carcerem inclusit, & miserit illi per filium uilem pannum ad tunicam. Filius diuinitus fortasse lacerat pannum. Quo uiso, dixit pater: Quid agis peruersissimè? Ibi filium respōdisse dicunt: Hæc partē panni mihi reseruabo, donec & tu senueris, tunc similiter te tractabo. Audito hoc, pater iussit senem parentem reduci, & honorificè eum ad extremum habitum tractauit.

Fuit hic rex Mauritanie in obsidione Vitebergensi apud Imperatorem Carolum, quem filius non solum excæcauerat, uerumetiam regno expulerat. Illud non solum ingratitude, sed etiam tyrannicæ barbaricæ exemplum est.

Erat Francofordiæ ad Mœnum bombardarius, qui cum mitteret puluerem in bombardam adhuc calidam, ex puluere incenso illisus est solo, ita ut moreretur. Omnes dicebant eum fuisse bonum artificem, & ingeniosum: sed illud accidisse ei, quia in iuuentute male tractauerat matrem.

COLL.

Vidimus hic quandam matrem ducentem secū miserimam puellam, quæ obsessa fuit à diabolo. Hoc mater confessa est filie accidisse ex imprecatione sua. Cum enim dixisset ad illam: Inuolet in te
diabolus

diabolus, statim eadem hora actam esse in furorē. Hæc publicè comperta sunt, cum hîc puella & mater exanimarentur: unde & postea factæ sunt publicæ præcationes pro puella. Porro cum piæ memorie Doctor Martinus Lutherus dixisset ad diabolum, citans dictum ex Epistola Iacobi: Incepet te Deus: respōdit murmure quodam diabolus per labia puellæ: Incepet, incepet: ut satis appareret uerè puellam obsideri à diabolo.

COLL.

In oppido Freiberg in Misnia, accidit ante paucos annos, ut quidam iracundus & ad malè imprecandū pronus senex filio quoddā negociū citò expedire mādaret: quod parētis mandatū filius paruifaciens, in loco quodam, ac si illud non audiuisset, aliquandiu commoratur: qua ex re pater, aliàs satis morosus, mirum in modum furore accenditur, ac filio, ne unquam uiuus ex eodem loco discedat, horribiliter imprecatur. Facta ea imprecatione, filius continuo ibidem stare incipit, nec potuit ulla ratione uel medio uiuus inde auelli. Nocturno tempore coacti sunt ei parētes pulpitiū apponere, cui aliquantulum dormiturus sese inclinaret. Conspiciuntur autem hodie adhuc manifesta in pavimento, ubi totum illud triennium consisterat, pedum uestigia. Tandem elapso triennij spacio, pœna piorum precibus, quæ quotidie pro eo fit.

Quartum præceptum. 77

eo fiebant, ita mitigata est, ut in uicino loco integrum iam quadriennium sedere potuerit. Sedet autem macilento admodum uultu, parum comedit, pauca etiam interdum loquitur. Interrogatus uerò à quibusdam hominibus honestis, quomodo res sese cum ipso haberet, nihil propemodum aliud respondit, quàm diuinitus quidem se castigari, & in manu Dei situm esse, quid tandem de eo fiat: non tamen de æterna salute per solum Christum nobis acquisita se quicquam desperare. Postea uerò elapsis illis septem annis, mortuus est in agnitione & fiducia mediatoris Domini nostri Iesu Christi, anno 1552 die undecimo Septembris.

Linus præceptor Herculis est ab Hercule, illi sa capiti eius tabula, interfectus. Tale præmium plurimi pro beneficijs acceptis reddunt.

Alexander quanquam non lesit suum præceptorem Aristotelem, sicut Hercules Linum: tamen ab ipso fuit, alieniore animo, & Calisthenē Aristotelis ex sorore nepotem miserabiliter cruciauit.

Plutarchus recitat dictum cuiusdam Philosophi, dicentis, se dextra tradere doctrinam, sed multos sinistra accipere.

Ioannes Damascenus, qui uixit tempore Theodosij, uel Valentiniani Imperatoris, habuit apud se discipulum Persicum, quem diligenter erudiebat. Ille dissipulus aliquando nactus scribendi occasionem

tionem, scripsit epistolam nomine Ioannis Damasceni præceptoris sui & illius manum imitatus est. Erat autem argumentum epistolæ: Ego Ioannes Damascenus significo regi Persico, ut si uelit, ueniat, iam posse eum capere Imperatorem Valentinianum, propter illas & alias occasiones. Hanc deinde epistolam sparsit in aula regis Persici, quæ cum offerretur regi Persico, misit eam mox Imperatori Valentiniano. Imperator uerò ad se uocans Damascenum, monstrauit illi literas, & interrogauit, quare hæc scripsisset? Ille diligenter inspiciens literas, dixit: Domine Imperator, ego agnosco meam manum, eamq; non possum negare, sed sanctè iuro, me nihil unquam tale cogitasse, minus uerò scripsisse. Imperator dixit, non potes negare, est enim manus tua. Ita ille uictus, de extra manu mutilatus est. Talem gratiam & mercedem ille ingratus discipulus suo præceptori reddidit.

INGRATITUDO ERGA bene meritos.

Clitum, cuius mater nutrix Alexandri Magni fuit, à quo idem in bello seruatus erat, Alexander tandem interfecit. In prima pugna Alexander pugnavit cum Persico duce, qui decusserat ei galeam, & erat iam uictor: periisset Alexander nisi Clitus interuenisset, & ducem Persicum interfecisset: ita fuit

Quartum præceptum. 79

ita fuit Clitus seruator uitæ Alexandri. Hunc Clitum interfecit Alexander, in uino liberius loquentem pro patre Alexandri Philippo. Putabat enim eam parrhisiã sibi licere apud suum *αὐτὸν*. Alexandrum uerò illud factum sæpe poenituit, ita ut non diu postea uiueret.

Prouerbium medicorum est: Accipe dum dolet: quia bene sciunt medici se postea negligi, sed sacræ literæ ferūt: Honora medicum, quia Deus eum creauit propter necessitatē. Sic homines affecti sunt, ut quando alicuius opera indigēt, simulato ipsum honore afficiant: simulatq; uerò non amplius indigent, contemnant.

Serpens erat ingressus in antrum ibi quidam obdiderat lapidem antro. Venit uiator & ibi casu dormit. Serpens ubi cognouisset adesse hominē: Mi homo, inquit, libera me ex hoc antro, & reuolue inde lapidem: quia ualde premor siti, sicut serpentes ualde sitiūt, sitimq; ferre nō possunt. At ille: Non audeo, uereor ne perdas me. Respondit serpens: Libera me ex hoc carcere, dabo tibi summā mercedem, quam mūdus benemeritis largitur. Ille aperit: Egresso iã serpēte ex antro, ipsum se interfectorū esse dicit. Talē enim gratiam mūdus benemeritis solere reddere affirmat. Ille hanc mundi ingratitude negat, & rem ad iudices deferre iubet. Annuit serpens, & interrogāt alios de mundi gra-

Quartum præceptum.

di gratitudine. Incidunt fortè in equum senio iam
 confectum, qui in campum aliquem erat detrusus,
 quem serpens de mundi ingratitude interrogās:
 respondit equus: Multis iam annis domino meo ser-
 uui, iam me uetulum domo sua fustibus propulsa-
 uit in hunc campum, ut fame peream. Audi inquit
 serpens, hanc etiam gratiam tibi declarabo. Roge-
 mus, inquit uiator alios, forsitan suo merito hic
 equus ex domo sui domini est ciectus. Progressus
 longius, uetulus canis ipsis obuius fit: à quo idem
 responsum, quod ab equo audiuerunt. Quereba-
 tur enim se senio confectum domo herili prohibe-
 ri, et extrusum esse, ut fame periret. Nec huic re-
 sponso acquiescit uiator: petit alium arbitru. In-
 cidunt tandem in uulpem, quæ de questione pro-
 posita se consulturam secum dixit. Et uiatorem ab-
 ductum à serpente paululum adit: eiq; promittit
 se ab hoc periculo ipsum liberaturum, hac condi-
 tione, ut omnes gallinas suas ipsi concedat. Liben-
 ter se id facturum respondit uiator. Vulpes inquit,
 hac ratione eludemus serpentem: petam, ut mihi
 suum antrum iterum ostendat, quoniam mihi nul-
 lum de re ignota iudicium esse potest. Præcedam
 ego speculaturus antrum, et cum serpens, ut solet,
 tardè me sequetur, et reptauerit in antrum, qua
 potero uelocitate ex antro recurrā, ut serpens se
 tam citò inuertere nequeat: Tunc tu rursus antru
 lapide

Quartum præceptum. 81

lapide obstruas: Bene, inquit uiator, res processit sicut deliberauerant. Verum postea galinas etiam uulpes poscit: iubet uiator uulpem usq; ad domum suam sequi, & precium, quod ei promiserat, accipere. Domum ueniens uiator, rem totam, sicut acta fuerat, mulieri exponit, & adiiciens quanto in periculo fuisset, ex quo uulpis consilio & opera liberatus esset, hac conditione, ut uulpi galinas suas largiretur. Mulier indignabunda, quæ fortas se galinas magis quam uirum curauit, re longo tempore deliberata, mulier deniq; uulpi galinas promittit, sed ita ut simul uulpi insidias struat. Dum enim in caueam uulpem intromisit, recludit eam, & in ea uulpem interficit. ita uulpi summum precium, quod mundus bene de se meritis largitur, datur.

Ingratus hospes.

Pater Alexandri Philippus, rex Macedonicus, miserat militem ad explorandum negocium aliquod, qui homo erat audax, sicut plerumq; sunt milites. Cum itaq; oporteret ipsum nauigare se uis tempestatibus, fecit naufragium, & seruatus est à colono in litore, qui scapha excepit eum, cum nauis eius esset fracta, transiit eum domum, & collocans eum in cubiculo tractauit hospitaliter: post tringinta dies instruxit eum uiatico, ut posset redire domum. Miles domum rediens, narrat

ff singula

Quartum præceptum.

singula regi de naufragio & suis periculis: uerum
 tacet beneficium hospitis. Rex gratulatur ei redi-
 tum, ac letatur de incolumitate serui, inquiring: E-
 go ero gratus, daboq; tibi prædiū aliquod. Seruus
 respondit: Domine rex, quaeso ut facias, uidi præ-
 dium in littore, quod si in memoriam meorum pe-
 riculorum mihi possidendum dares, rem mihi gra-
 tissimā præstares. Rex præ nimia leticia, aut for-
 tassis quod multum biberat (multum enim bibit
 pater Alexandri) iubet ei attribui prædium illud
 ac mittit ad præfectum Pausaniam, ut scribat in
 præfectura, prædium esse istius militis. Colonus ui-
 dens nullam sibi referri gratiam, uerum etiam e-
 ripi prædium, uenit ad regem, & narrat ei totum
 negocium, ut gestum erat. Rex audita causa ingē-
 ti ira exarsit, & statim militem iussit præhendi, &
 inuri fronti ipsius stigmata, his literis: Hospes in-
 gratus. Sic David fuit ingratus Uriæ. Seneca in-
 quit: Omnes sumus ingrati. Ausonius:

Sunt homines humeris quos si quis gestat ad
 urbem

Ausoniam, domiti quæ caput orbis erat:
 Nec tamen ad portā placidè deponat eosdem:
 Gratia præteriti nulla laboris erit.

C O L L.

Demetrius Phalerensis philosophus, qui fuit
 Theophrasti auditor, princeps reipublicæ Athe-
 niensis

Quartum præceptum. 83

nienſis, inuitauerat ad cœnam Philoſophos, & dederat eis de optimo genere uini. Cum uerò ueniret ad quendam Cynicum, ille Demetriũ lagena uini petiuit, inquiens, Philoſophis non eſſe tam bonum uinum dandum. Iſta non eſt fatuitas, ſed inſania benemerentibus malã gratiã reſerre. Hiſtoria extat apud Athenæum.

Alphonſus, cùm ad eum referretur, aliquem ab eo in bello defeciſſe, cui multa præſtiterat beneficia, tum ipſe multa ſecum in animo reputans de ingratitude iſtius hominis, tandem ad ſe reuocatus inquit: Quid ego queror de ingratitude illius? ego multo magis ingratus ſum Deo meo, à quo multis maximis beneficijs ſum affectus.

Quidam euaserat tres tyrannos, Caligulam, Claudium & Neronem, qui multos bonos homines interfecerunt. Interrogatus igitur ab aliquo, quomodo euafiſſet tantos tyrannos, cum fuiſſet aulicus? Reſpondit ille: Iniurias accipiendo, & inſuper gratias agendo. Hæc eſt doctrina aulica, & alias quoq; doctrina de exercitijs, patientiã & ingrati tudinis, quæ Deus à nobis poſtulat.

COLL.

Imperator Iuſtinianus habuit ducem magnitudi ne animi, alijsq; uirtutibus præſtantiſſimum nomine Belliſarium. Hic uir excellens, ſua fortitudine totum ſere orbem terrarum in ordinem redegit, &

ff 2 imperio

84 **Quartum præceptum.**

imperio Iustiniani subiecit. Habuit coniugem famosam, quæ, ut fit, propter uirtutem & præclara facta mariti nonnihil insolens est facta. Hanc insolentiam & istum fastum nõ potuit ferre Sophia coniunx Imperatoris Iustiniani. Igitur calumnijs & dolis effecit, ut propter uxoris insolentiam optimè merito uiro Bellisario oculi effoderentur. Sic tantus uir, tanta fortitudine præditus, & optimè de Imperatore meritis, postea reductus est ad summam paupertatem, ut coactus sit sedere ad tēpla & colligere stipem, unde uictum haberet. Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est. Item post donationem, celeriter senescit gratia.

Senex uir, & honestus nobilis Fridericus à Dōn, dicebat ad cancelarium D. Pontanum, cum uideret eum esse sedulum & diligentem in suo officio. Idem precium datur maculanti hypocaustū & purganti.

Pindarus: ἀρχαία γὰρ ἐνδία χάρις, ἀνεύχθουρες δὲ βεβήθη: antiqua gratia dormit, & homines sunt ingrati.

Docebo uos rhithmum de ingratitude: Friß dreck scheiß goldt, sowerdē dir die Meidlein bolt. Per puellas intellige mundū, in quo si quis excellere et præstās esse uelit, muß er dreck freffen, id est, pati iniurias & nihil contradicere. Vult significare: patere omnes iniurias, & insuper gratias agito, uix tamen consistes.

QVINTVM PRAE-
ceptum.

AMICICIA ET CANDOR.

In Caesare reperitur pulcherrimum exemplum duorum militum Romanorum Cotta & Sabini, inter quos etsi antea fuerat emulatio, tamen in extremo uitae periculo fiunt optimi & coniunctissimi amici. Cotta inciderat in periculum, Sabinus accurrit & liberat eum. Sabinus in simile periculum uenit (sicut fit) ut in auxiliatorem uerteretur arma: ibi Cotta rursus liberat eum, & sic depellunt hostes. Ideoq; in utroq; fuit felix euentus, quia fuerunt facti in illo summo periculo concordantes amici. Si iam in Germania inter principes & omnes Theologos etiam talis coniunctiones animorum & uoluntatum essent contra externos hostes, ab quam utiles & pulchrae res fierent.

Salustius: Ea demum uera amicicia est, idem uelle ac nolle. Simile dictum apud Platonem citatur: Non aurum, non adamas fulget splendidius, quam bonorum mentes consentientes.

Demetrius filius Antigoni, cum sciret & uideret patrem ualde durum, & iratum factum esse Lysimacho, monuit eum ut suggeret iram patris, scripsitq; sua hasta in puluere $\phi\sigma\upsilon\gamma\epsilon$ $\phi\sigma\upsilon\gamma\epsilon$. Hic lectus literis, statim cogitauit non esse de nihilo, fugit

Quintum præceptum.

in Thraciam, ubi paulo post factus rex. Et est ille Lysimachus qui ab Alexandro leoni obiectus, leonem interfecit, homo fortis & animosus. Demetrius autem mortuus est deinceps in acie, octogesimo ætatis suæ anno.

Aristoteles scribit, Græcos templa Gratiarum in medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutue beneuolentiæ, amiciciæ atq; gratitudinis admonerentur.

Apud Ciceronem & Liuium hoc dictum sæpius reperitur: Amicicias decet esse immortales, inimicicias uerò mortales.

COLL.

Nicolaus de Disbach uir nobilis, ac senator urbis inclite Bernensis, non ante multos annos elapsos, in proximo bello Heluetico preclarum & memorabile exemplum suæ inicitæ & antiquæ amiciciæ in academia Basiliensi erga condiscipulum, hoc tempore ciuem Vriensem declarauit. Cum is ciuis, olim D. Nicolai de Disbach condiscipulus, captus & in arcem Lentzburg deductus, ut ibi de uarijs hostium concilijs & stratagematibus in tortura examinaretur: ibi ipse fidem suam ueteri amico debitam interposuit, misitq; annulum, in quem sua insignia erant insculpta, ad Capitaneum illius loci, eumq; rogauit, ut suo captiuo amico parceret: ad-

ret: addēs esse adhuc alias rationes quibus conatus
 & consilia hostium intelligi possent. Debere enim
 se illud suo ueteri amico ex fœdere inchoate in
 academia Basiliensi amicitia officium, ut pro
 eo intercederet, ac captiuus intelligeret, se in
 ipsius calamitate dolere, ac non solum id, ut
 pro eo intercederet, sed etiam alia beneuolentia
 & liberalitatis officia debere. Hac fidelitate in
 conseruando amicitia fœdere Capitaneus & alij
 moti, huic ciui Vriensi pepercerunt, probaue-
 runtq; consilium huius præstantis uiri, qui ami-
 cos suos calamitatibus oppressos non negligeret.

Sic profectò uerū dixit ille Philosophus inquiēs,
 uices fortunæ uariè pingere amicos. Quare si in
 illo bono nobili non fuisset illa uirtutū integritas,
 quæ amicis uersantibus in periculis opitulatur, po-
 tuisset illū ueterē suum amicū deserere: sicut prob
 dolor multi omnibus temporibus faciunt, qui uer-
 bis magis quàm factis amici sunt, postea uerò in
 periculis eosdem amicos relinquunt.

Francofordiæ ad Mœnum uidi in pariete uir-
 ginem pictam, quæ faciebat coronam ex leucio
 flore, qui germanicè dicitur, ie lenger ie lieber, cui
 adiunctus erat rhythmus talis: ie lenger ie lieber
 ich bin allein, Denn trew und warheit ist wor-
 den klein.

Quintum præceptum.

Senatus Vratislauensis misit mihi pro sua in me beneuolentia magnum fasciculum literarum mearum ad alios missarum, quem ibi reliquerat tabellarius, misitq; per proprium nuncium suis sumptibus. Rescripsi Senatui, & egi gratias pro illo officio, ac significauit eis, me nihil arcani, nec quicquam de rebus principum scribere, sed tantum controuersias Ecclesiasticas, & disputationes nostras scholasticas, & posse eos, si postea literarum mearum simili modo negligeretur dilacerare. O quanto fidelior fuit hic Senatus Anthonio, cui Cicero in Philippicis exprobrat literarum amicæ & secretæ scriptarum diuulgationem. Dicitq; eum per hoc esse uita tollere uitæ societatem, & amicorum absentium inter se colloquia. Memoretote hic & hoc quoque: Athenienses cum incidissent in fasciculum literarum regis Macedonici, omnes infregerunt, exceptis illis, quas ad coniugem scripserat.

COLL.

Philippus Macedo pater Alexandri Magni, cum Olynthum (quam urbem diu magno conatu & periculo obsederat) tandem expugnasset, eaq; potitus esset difficili uictoria, dicitur ad exhilarandos amicos ludos celebres instituisse. Quorum ludorum die, cum sacrificasset & amicos suos ducesq; conuiuio excepisset, in uinum & hilaritatem effusus, iussit unumquemq; conuiuarum à se aliquid petere

Quintum præceptum. 39

petere, quod cuiq; commodum & dignum esse uideretur. Alijs igitur aliud petentibus & impetrantibus pro ut cuiq; usus & necessitas erat, solus iam restabat Satyrus Comædus, qui propter artem & ingenij dexteritatem in magna apud Regem gratia erat. Eum, cum nihil adhuc petiuisset, inuitant ceteri primum, deinde Philippus, ut quemadmodum alij fecissent, ipse quoq; aliquid peteret, nec donū aut beneuolentiā Regis aspernaretur. At ille: quando à te iubeor, inquit: O Rex petā id, quod & mihi petere, & tibi largiri maximè honestum iudico. Fuit mihi uetus amicitia & ius hospitalitatis cum Apolophane Pilnensi, qui cum ex insidijs periisset, metuens cognati iram regiam, filias eius paruas Olynthum, ut illis tutior ibi uita esset, transmisit. Hæ nūc expugnata urbe captivæ tenentur, & ea iam etate existētes, ut opportune sint nuptui. Has igitur à te peto, Rex, ut eas mea pecunia elocem, ne quid turpe aut indignum ipsæ, mortuo parente, propter fortunæ iniquitatem patiātur. Alij quod sibi lucro arbitrati sunt fore, id à te optarūt, & optatū abstulerunt: ego si uoti mei compos fuero, dotem insuper de meo addam, existimans me hanc fidem memoriæ extincti amici, & relictis ab ea filiabus debere. Ad hunc sermonem à toto conuiuio plausus cum approbatione excitatus est, uictusq; Philippus, iussit puellas Satyro adduci, ac

Quintum præceptum.

in manus tradi, admiratus hominis fidem & constantiam in colenda amicitia, & insuper dotem di quam rege adiecit.

Achilles interrogatus ab Aiace, quos sustinuisset omnium maximos labores? respondit: Susceptos pro amicis. Cumque pergeret interrogare, quos autem iucundissimos sustinuisset? rursus Achilles: eosdem inquit, significans heroicum uirum flagrare immensa quadam amicos iuuandi cupiditate.

BENEVOLENTIAE MVTATIO, seu simulatio amicitiae & inimicitiae.

Cor humanum est ἀψίνορον καὶ φιλόκαινον, id est, fastidians praesentia, & est amans nouitatis, inde uersus est:

Omnia uertuntur, certe uertuntur amores.

Item: Ille tuas pennas tam cito uertit amor.

Sic Plato: φίλος ἐν μετὰ βάλου ζωον. Amicus ualde mutabile animal.

Rex Antigonus iussit sacerdotem suum sacrificare, ut Deus defenderet eum ab amicis. Interrogatus, quare non ab inimicis? Respondit: Ab inimicis possum mihi ipsi cauere, ab amicis uero non. Notare uoluit simulatos amicos.

COLL.

Cum Dionysius iunior eiecisset Diogenem asinum, qui & ipsius rector antea fuerat: Plato metuens

Quintum præceptum. 91

tuens sibi quoq; aliquid periculi imminere, propter Diogenis amiciciã, auellit se à Dionysio quibus modis potest. Dimittitur igitur non sine magno munere. Scribunt enim octoginta talenta ei donata esse, hoc est, octo & quinquaginta milia coronatorum. Fortè eo tempore Plato prædixit eclipsin futuram. Ibi Aristippus qui unã erant, ait, se significationem eius eclipsis diuinaturum, ac iocans, inquit: Portendi inimiciciam inter Regem & Platonem. Hoc ioco facètè amiciciæ mutationem ostendit Aristippus.

DE HOSPITIBVS.
COLL.

Apud Massilienses lex fuit, ut peregrini urbem ingredi cupientes, arma in porta relinquere iuberentur. Propter quos mores ciuitas Massilia ualde laudatur. Est autem ea urbs in Gallia Narbonësi, ab Ionibus qui ex Asia illuc profecti erant condita. Iones porro primi & uetustissimi Græcorum, habuerunt multum doctrine, & diligenter retinuerunt uetustissimorum morum atq; rituum disciplinam, quam deinceps in hanc urbem transtulerunt. Voluerunt itaq; significare hac lege, hospites debere esse modestos, & simul habere defensionem ab illis, qui eos excipiunt.

Triptolemo regi Attico dicuntur donatæ fruges, quòd mœstam Cererem hospicio excepisset. Originem

Quintum præceptum.

ginem fabulae eam esse opinor, quod is fuerit excellenti uirtute & probitate morum præditus, qui frumenta ex Thracia (ut ferunt) uel aliunde aduexerit ac reposuerit, quæ postea tempore famis rursus pauperibus distribuit: quo beneficio clarum nomen adeptus est.

DE CONVIVIIS.

Pulchrum est apud Xenophōtem in conuiuio. Socrates sic dicit ad aliquem: Dic mihi quid sit se turpiter gerere in conuiuio? Respōdet alter. Quid sit non possum dicere: sed quid mihi uideatur dicā. Dicās igitur quid uideatur? Est molestia afficere cōuiuias *λυνάειν τὰς συμπότας*. Ad quæ Socrates respōdet: Hoc tu facis, quia tacendo nobis omnibus molestus. Quare amantes conuiuia, amate etiā eleganter & acutè dicta in conuiujs.

Plutarchus nominat cōuiuuium uulpis & gruis, ut est in fabulis, quando uulpes inuitāt grues, grues uicissim uulpes. Talia sunt conuiuia, aliorum dicta obseruantium, ut carpāt dextra ab alijs dicta: non colloquentium inter se, ubi duo aut tres sedent in conuiuio, ipsi silent omnino, auscultant insidiosè, quid alij loquantur aut conferant, ita ut aliquis magis cum feris conuersari exoptet, quàm cū talibus conuiuari.

Et Plutarchus etiam dicit alibi: Non esse uociferandum, sicut ebriosi rustici & inebriati uino, aut cere-

Quintum præceptum. 93

aut cercuisia. Aliqui debent esse uocales, aliqui consonantes: aliqui loquantur, aliqui non sint mutæ, sed consonantes.

Bacchilidis dicit, quatuor in conuiujs requiri. 1 Modicus cibi & potus apparatus. 2 Suaue colloquium. 3 Vera conuiuiarum beneuolentia. 4 Bonæ uinum, quo maxime delectantur senes. Et alius dicit ultra duo pocula non esse ebibenda in conuiuio, sanitatis causa.

Conuiuia Cyclopica.

Satellites regis Gallie largius se uino ingurgitantes contuderunt uitrea pocula, ac alter alteri præbabit illum puluerem. Elapsis uix duobus mensibus, omnes mortui sunt. Hæc mihi narrauit quidam multis nobis notus, ipsisq; assidens, cui tamen ut homini scholastico pepercerunt.

Ante paucos annos fuerunt quidam Ambergæ in Bauaria, qui longa potatione inebrietati, tandem uasa testacea, è quibus biberant contundunt, seu in puluerem redigunt, & alter alteri illum puluerem in uino præbabit: tandem uentum est ad uitra, quæ similiter in puluerem redacta sunt, ac inuicem sibi præbiberunt. Hæc ante paucos annos historia huc scripta est, additumq; erat in literis tres ex nobilium numero eo die esse mortuos, reliquos egrotare, & mortem certissimam expectare. Non mirum est, uenire Turcã & alias poetas, cum

Quintum præceptum.

nas, cum tam impiè uiuamus. Es ist zuerbarmen das wir arme elende Teutschen so sewisch und so uibisch leben: Vuir fressen und sauffen uns kräck, todt, und in die heel hinnein. Imo deterius iam uiuitur, quàm bestię, certè bestię sibi nociua fugiūt. Ita iam diabolus grassatur in genere humano: credo non fuisse tam nociua illa uasa testacea, quàm sunt uitra, quæ in aluum demissa intestina arro- dunt, unde homo superstes esse nequit.

In quodam episcopatu potauerunt aliqui, adeò ut ex ipsorum numero unus sit mortuus, nihilominus tamen reliqui, exemplo iræ Dei non commoti, mortuo suam partem insuderunt.

P A X, S E V T R A N Q V I - litas Reipublicæ.

Lex est in Sueuicis urbibus, ut si in rixa aliqui gladios strinxerint, ac uel puer, uel muliercula procul etiã inclamans pacẽ imperet, capite puniatur, qui audito nomine pacis insuper ferire audeat.

D. Iacobus Fuggerus senior accersitus in senatum Augustanum, cum deliberarent de inferendo bello ducibus Bauariæ, inquit, se non esse suasorẽ belli, sed pacẽ suadere, & ut res perageretur qualicunq; modo. Ne autem existimaretur id facere sui commodi causa, sed ob publicam utilitatem: Ego, inquit, dabo decem milia aureorũ, quibus, si fieri possit, pax redimatur. Si uerò res transigi nõ possit,

Quintum præceptum.

95

possit, ut ijs senatus uteretur ad bellum gerendum.
Hoc profecto non facile alius priuatus, quantum-
uis diues, faceret.

Quando euertitur currus ouorum, non possunt
omnia integra rursus colligi. Sic post turbatum
Reipublicæ statum, oportet multa patienter ferre
ut consulatur reliquo corpori.

Cracouiæ quidam adolescentes maledixerunt
scorto Episcopi, & factus est tumultus, ut Episco-
pus mitteret aliquot satellites, qui interfecerunt a-
liquos ex scolasticis: & rursus ex satellitibus qui-
dam interfecti sunt. Tantum ualuit Episcopi seui-
tia, ut propter scortum turbarit tranquillitatem pu-
blicam, & iusserit scholasticos discedere ex ciui-
tate. Discesserunt igitur tam innocentes quam son-
tes, tam qui non interfuerant quam qui interfue-
rant. Videte, quanta miseria illa sit. Multi sunt in-
terfecti, & schola est dissipata. Vos igitur sitis mo-
destiores, & communem tranquillitatem, quantum
fieri potest, tuemini.

Audiui Anglum quendam dicentem in conuen-
tu: Inter Imperatorem & nostrum regem potest
esse pax, sed non amicitia.

Thucydides.

Non est turpe, domesticos domesticis cedere.
Vtinã hoc cogitarem in Ecclesia & Republica.

Plautus: Facile est imperium in bonos.

Quando

Quintum præceptum.

Quando Thrasibulus recuperavit Athenas, ibi exules bona sua ex illa multiplici confusione & turbatione communis status Reipublicæ ad alios passim translata repetiuerunt. Quod cum absq; no-uis & magnis perturbationibus fieri non posset, Thrasibulus hinc sumpsit occasionem sancienti legem de ἀναγκῆ. Sicut nobiles Brunsvicenses etiam amissis suis bonis ea repetiuerunt, unde sunt orta noua bella. Quare cum ita res accidit, optimum est seruare quod in ueteribus reperimus hi-
storijis ἐχοντες ἀέχβοι.

TVRBATIO PVBLICÆ tranquillitatis.

Habemus tot Lycurgos, id est, lupinos homi-
nes, quot habemus ædituos. Sed rectius se hic uer-
sus habet:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;

Erat hic Danus, homo doctus & eloquens,
procerus & pulchræ staturæ, qui semel percussit
rat quendam studiosum, qui iam est doctor. Rela-
ta uerò re ad Rectorem, Danus est absolutus. Cõ-
uenerant ipse & alij in cella uinaria, hilariter po-
tantes. Postea cum in illa mensa, apud quam stu-
diosus erat, cepissent ructus edere & uociferari,
illud in altera mensa Danus ægrefereus, monuit
eos, inquiens: Bibite uos uestrum uinum, & nos no-
strum bibemus, & uolumus esse hilares. Tunc stu-
diosus

Quintum præceptum. 97

diſus cõtumelioſis uerbis Danum affecit, & probè exagitaui. Tandem surrexit Danus, & pugione inuerſo ſtudioſum caſtigauit, & ipſius tergum bene demulſit. Res ad Rectorem deſertur. Danus reſpondit: Quia ipſe mihi moleſtus fuit multis conuicijs, & me irritauit, pugionem inuertès, eum modicum caſtigauit. Ita re iudicata à Rectore, Danus eſt abſolutus.

Audiui ex Iacobo Sturmio in Argentinenſi ſenatu fuiſſe ſenem quendã militem, qui cùm interrogaretur, ut diceret ſuam ſententiam de mouendo bello, reſpõdit nihil aliud, quàm: Optimi chariſſimiq; Domini, planè nihil boni bellum apportat: Lieben herren, lieben herren, es iſt nichts guts am krieg.

Comes de Naſſau qui mortuus eſt ante annos 25, aut circiter, cum admoneretur, ipſum habere occaſionem ad ſe trahendi comitatũ Kazenelnbogen, reſpõdit: Non tanti facio illum Comitatu, ut propterea uelim turbare Germaniæ pacem.

COLL.

Miles quidam impius, cum canere audiret cantilenam, Da pacem Domine in diebus noſtris, interpellauit canentes, his uerbis: Vt uos peſtis perdat: quid petitis pacem, cùm noſ nihil magis quàm pacem auerſemur? quapropter quotidie bellum gerimus.

Plutarchus περὶ φιλαδελφίας scribit, morem Græciæ fuisse ut cum duo fratres una incederent, & ad lapidem aliquem eminentiorem uenirent, non statim seiuncti ab eodem loco discederent, sed ambo una ad idem latus circumirent lapidem. Huiusmodi ritus peculiare singule gentes habet, qui apud ipsos recepti conseruantur, ut antiquæ probitatis homines admoneant. Accommodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrum concordiam, ac moneri eos hoc exemplo ait, ut caueant, ne quis lapis, nec ulla offensio diuellat animos eorum unã uiuentium: Et si qua inciderit offensio, ut illam cõiuncti circumeant, hoc est, dissimulent, deleant, & ex animo extinguant.

DE IRA, EIVSQUE
moderatione.

Cum esset Doctor Martinus ualde commotus in aliqua causa, & incenderetur alterius sermonibus, interrumpens eius sermones, recitã uersum:

Vince animos iramq; tuam, qui cætera uincis.

Repressit se & subridens dixit: Non uolumus de his amplius, sed de alijs colloqui. Hunc uersum etiam diligenter obseruauit Ioannes Fridericus Dux Saxonie.

Noster Cesar Carolus V. non facile irasci solet

Quintum præceptum. 99

sci solet, sicut frater eius dixit, usus Germanico illo prouerbio: Mein brueder ist nicht leichtlich auf den esel zubringen, aber wenn er ein mal auf den esel kumbt, so ist er nicht leichtlich wider herunter zubringen:

Audiui semel ex nobili Friderico à Dôn, cum loqueretur de quodam rege, quem iracundum esse expertus erat in quodam negotio, dici, nihil esse perniciosius in gubernatione, quàm iram.

Vix inuenietis unum pagum, ubi consentiant pastor et edituus, quia regulariter usuuenit, ut custodes sint quasi tribuni plebis, incitantes rusticos & populum contra pastorem. Ideo oportet esse sapientes, qui inter se norunt cedere. Duobus iratis inter se litigantibus, sapientior est qui tacet, quàm qui contradicit, iuxta Philomenis responsum. Ille enim Athenis obiurgatus, quare ita esset ineptus in cõuiuio. Imò respondit, quare tu ita es ineptus, qui ebrium uis reformare & admonere. Ita qui iratum in ipsa turbatione corrigere conatur, non secus facit, atque qui ebrium è uestigio reformare tentat.

Cum princeps quidam uehementius esset iratus, Imperator Fridericus, uir tantæ modestiæ ac pietatis, ut quibusdam ignauus propter singularem & insignem humilitatem uisus sit, fertur ad eum dixisse: Si finis bonus sit, omnia reliqua bona erunt.

Quintum præceptum.

Ut significaret, ipsius uehementem iram ipsi tandem nocituram esse. Ille postea fecit uestem, uilem linteam ex panno crassiore, cui subiunxit fimbriam planè auream cum magno sumptu. Ita uestitus uenit in Senatum principum, qui dixerunt ei: Domine, quid significat uestis ista? Respondit ille: Si finis bonus sit, omnia reliqua bona erunt. Ita risit Imperatorem, sed fuit Sardonijs risus. Postea uerò captus in bello, admonitione Imperatoris prudentiæ propemodum serò expertus est.

Scipio uir placatissimus maximè delectatus est lectione Xenophontis. Cyrum enim in moderatione iræ, placabilitate, alijsq; uirtutibus diligenter imitatus est (sicut in tota pædia Cyri nusquam reperitur ipsum fuisse iratum) fuit castus, & continens domi & in castris supra alios omnes ciues Romanos. Habuit honestam coniugem, quam dilexit, & uicissim ab ea diligebatur.

Quando dux Fridericus fuit iratus, discessit in cubiculū, & dimisit à se omnes cū quibus habebat negocium. Ita solus concoxit ac quasi fregit iram: & post aliquot dies redijt ad consiliarios.

Seneca postremo libro de ira, inquit: Dum inter homines sumus, colamus humanitatem, non timori cuiquā, non periculo simus, detrimenta, iniurias, conuicia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, &c.

Quidam

Quintum præceptum. 101

Quidam noster amicus, bonus aliàs uir, sed admodum contentiosus, & rixarum cupidus, cum essemus aliquando unà, mouebat magnum certamen de re non necessaria, & ualde resistebat, nec poterat precibus sedari ipsius contentio. Cum adhortarem eum pluribus uerbis, ut taceret, respondit: An igitur ferendum est tam apertam iniuriam mihi fieri? At alij: Quæ patientiæ tuæ laus erit, si dignus & meritis mala patiaris, iuxta uersiculum:

Quæ uenit indignè, pœna dolenda uenit.

Milites quidam liberius quædam inter potandum contra regem Pyrrhum dixerant. Vocati igitur ad Regem, iussi sunt dicere causas. Tunc unus inter eos animosior: Immò, inquit, Rex, ista diximus, & nisi lagena defecisset, nos longe acerbiora contra te dixissemus quibus te interfecissemus. Ita placatus est Rex Pyrrhus, & moderatus iram hoc dicto militis urbano.

Fridericus à Dōn dixit: O' quàm noxia suppellex in imperio est ira.

Scitis prouerbiū Germanicum: Klein en leutten ligt der dreck nahe beim hertzen, id' est: Parui homines citò irascuntur. Stomachus ideo indignationem significat, quia biliosis statim ascendit bilis in orificium uentriculi, uel stomachi: ibiq; statim exæstuat illis qui sunt ἐξὺ χολοῦ, seu præcipitis iræ. Deinde non est magna distantia ab orificio

Quintum præceptum.

uentriculi ad cor, cæteris paribus. Item quando aliquis est famelicus, tunc citius ira incenditur: quia bilis in orificio uentriculi citius mouetur.

Scripti aliquando ad quendam principem, & fui deprecator pro alio. Ille misit mihi uolumina, quæ erant contra eum, pro quo intercessi. Respondi: Quod si singula cõsideranda essent, quæ unusquisq; fecisset, mirabilia in mundo reperirentur. Postea moderatus est iram, cumq; recepit, ac restituit ei bona.

Imperator Maximilianus habebat scribam, quem admodum diligebat, propter bonam scripturam. Ille imitatus manum Imperatoris, scripsit chirographa nomine Imperatoris, & petiuit à Iacobo Fuggero pecuniã. Quod cum iterum atq; iterũ fecisset, cœpit res esse suspecta Fuggero, qui accessit Imperatorẽ & mōstrauit chirographa, interrogans an iussu Imperatoris hæc facta essent? Imperator inspectis chirographis, dixit: esse quidem hanc suam manũ, sed an eo tempore pecuniã postulauerit, se ignorare. Accersuit ad se suum scribam, quem interrogat, an hæc chirographa ad Fuggerũ detulerit: Ita, inquit. Querit denuo Imperator: Quis ergo scripsit tibi exanimatus ille, statim ad pedes Imperatoris decidit, ac fatetur se scripsisse, ueniamq; petit. Maximilianus Imperator nihil seuerius contra ipsum statuit, quàm iubẽs illũ protinus

Quintum præceptum. 103

Protinus è toto suo imperio discedere, ne usquam inueniretur in ullo loco, ubi ipse imperaret.

Tandem in bello Veneto, adiunxit se Venetis, ubi est interfectus. Hæc fuit bonitas Maximiliani imperatoris, & moderatio iræ, ac nõ indulgētia. Rectè etiam Maximilianus fecit, quòd ipse accersuerit scribam, & ille quod accersitus comparuerit.

Dux Fridericus dicebat ad quendam nobilem, cum uidisset ipsum excandescere: Quàm turpè est uirum sapientem sic irasci!

Quidam ex amicis nostris, uir aliàs doctus & bonus, erat satis asper & pugnax, & multa etiam mouebat cum suo consule non necessaria. Ibi eum adhortatus sum, ne tot rixas excitaret propter publicæ pacis conseruationem, & sui ipsius consciētiā. Tandem illud solummodo ab eo postulauit, ut saltem per aliquot menses nihil necessarium rixarum moueret: statim enim experturum esse multa cum sibi tum paci publicæ salutaria inde prouentura: promisit mihi se facturum. Post biennium itaque ad me reuersus, cum multa familiariter cum suo consule egisset, atq; propter conceptam animi moderationē quædā obtinuisset, dixit: O Domine Philippe, quantū sensi cōmodi ex illo tuo cōsilio, quantumq; id in omnibus reb. agendis adiumenti præstitit! Verum profecto est quod breuis patiētia longā pacē pariat. Sed hoc breue tem-

Quintum præceptum.

pus patientiæ tã mihi longũ & molestũ uisum est, ut quãtum quidem ad me attinet, diuturnũ bellum & multiplices rixas sustinere mallẽ, quã tantas patientiæ molestias decoquere. Et re uera sic se res habet. Nam ita nature & ingenia hominum sunt comparata, sicut dixit Achilles: Ira melle dulcior est. Huic aptè respondet uersus Martialis:

Aurũ & opes & uasa frequẽs donauit amicus:

Qui uelit ingenio cedere nullus erit.

Scipio, etsi in manu habens exercitus, non minus tribunorum petulantiam quã Iulius Cæsar coercere poterat: tamẽ amore patriæ, ad quẽ uiuandam & cõseruandam se natũ arbitratur, iniurias tribunorum dissimulauit, & iram suã contra eos susceptam moderatus est. Ad huius exemplum nos quoq; priuatas iniurias & iram nostrã dissimulemus, & communi tranquillitati con-
donemus.

ÆMVLATIO.

Vidimus certamen inter duos consiliarios Imperatoris Caroli V. Granuelum & alium quendam, quorum illius fortuna uel potius patientiã uicit. Quamuis enim alter esset in magna gratia apud Cæsarem propter suauitatem in dicendo, ita sit Imperator, si quando laudaretur aliquis ob eloquentiam facundus, dicere solitus sit: Ille quidem facundus est, sed meus consiliarius multo suauior: tamen

Quintum præceptum. 105

tamen patientia atq; animi moderatio Granuelli effecit, ut alter ex aula eijceretur: quin & multi principes laborabant pro eiecto, sed nihil efficere potuerunt.

Alexander habuit duos cubicularios, admodū sibi familiares, Ephestionem & Craterum. Ephestion fuit aulicus, idoneus ad assentandum. In Cratero fuit excellentia uirtutis: uterq; uoluit esse primus. Craterum oderat Ephestio, ideò quòd erat in eo uirtus. Sæpe dimicati sunt inter sese interueniente Alexandro, ut etiam minaretur utriq; mortē, nisi cessarent ab istis contumelijs & rixis: & dixit Ephestionem esse φιλολέξανδρον, id est amantem Alexandri, & assentatorem: Craterum uerò φιλοβασιλέα. Insuper dixit Ephestioni: Craterus est aliquid sine Alexandro: tu nihil es sine Alexandro.

BELLVM, EIVS QVE APPARATUS & CIRCUMSTANTIÆ.

Est antiquum dictum ἰσα πόλεμον ἔποιε: Aequalia nō faciunt bellum, sicut est etiam bonum dictum Germanicum: Einem wie dem andern, so geschicht keim vnrecht.

Pindarus: Mouere rempublicam cuius est: sed sistere eam in tranquillo, solius Dei est. Quisq; potest mouere rempublicam, sed non potest eam sedare, sicut ipse uellet.

Quintum præceptum.

Italus quidam secutus castra Imperatoris Caroli V. carmen composuit:

Vna gerit bellum, pacem manus altera reddit.

Verum nemo pacem sine Deo restituet: quia bella geruntur propter pacem, & pax petèda est propter constitutionem reipublicæ.

Nos tantum quærimus uouaxias, & aliena bella, quæ Alexander appellauit murium bella. Christus nominauit rumores bellorum, id est, non bella monarchiarum, qualia Cyrus gessit, qui constituit pacem: nam finis belli debet esse pax & constitutio honesti status. Item, ut sunt Alexandri bella & Romanorum, usque ad tempora Augusti, qui domito iam orbe terrarum, homines in pace legibus coniunxit. Nostri uerò temporis bella ad antiqua bella collata, tantummodo murium certamina uideri possunt, sicut Christus uocat rumores & tumultus. Romani tardè mouerunt bella. Ego credo omnes ordinarios magistratus tardè mouisse bella: sicut noster cesar Carolus V. inchoauit tantum duo bella, (quod ego scio) in quibus fuit semper infelix: in alijs uerò, quorum ipse non exitit autor, fuit fortunatus. Ut cum inuasit regem Gallie, amisit exercitum, infectū peste, & confectū fame. Deinde cum in Africā expeditionē faceret, periit exercitus naufragio.

Scipio dixit, nusquam esse dimicandū nisi cum

Quintum præceptum. 107

aut necessitas esset, aut summa oportunitas, iuxta
proverbiū Germanicū: Es gehort mer zum dantz
den rotte hossen, es gehoren auch beine darein.

Comestabilis Regis Francisci capitaneus, ante
annos uiginti uel amplius dixit, quādo Imperator
fuit in Narbonēsi prouincia, se gessisse duplex bel-
lum, unum cum Rege suo, qui uoluit statim dimica-
re, alterū cum Imperatore, ut falleret eū, sed Come-
stabilis metuit fortunā Imperatoris & eius exer-
citū, cui cōmodius stratagemate quodam comme-
atum eripi posse considerauit, sicut factum est.

Lantgrauus huius pater dicebat: Si quis tres
inimicos habeat, cum duobus pacem componen-
dam, quò tertius superari possit.

COLL.

Nobilis uir Vlricus ab Erlach, dux Heluetiorū,
cui cūm narraretur iam in ipso conflictu suas co-
pias aliquas recessisse, nihil perterrefactus, dixit:
Bonū est separari paleam à granis. Hoc enim mo-
do fit, ut generosi animi admoneantur suæ tantum
uirtuti & fortitudini totum certamen incumbere:
alioqui enim fieri posset, ut reliqui præsentēs, i-
gnauis aliquid cōsiderent, ipsiq; negligentiores
facti, nihil transigerent.

Cæsar Carolus V. intuens nostrum exercitum
ad Ingolstadium, ascendit tumulum aliquem, ac
stetit diu cogitabundus & tacens: tandem ali-
quem

Quintum præceptum.

quem ex astantibus militib. interrogauit: Sunt ne hi omnes tantum Germani? Est pulcher exercitus, & militum delectus: sed postea addit: Cito eis de-erit sapientia & pecunia. & ita accidit.

Aeschines. Præmia in bello perueniunt ad capitaneos: causæ conferuntur in oratores.

Persicus Rex miserat legatos ad Spartanos, petens, ut darent aquam & terram. Nam illa fuit forma petendæ deditiois. Spartani abiecerunt legatos in puteum, & dixerunt, se dare eis aquam & terram.

Daniel dicit: Gog & Magog sunt in montibus Israel perituri. quid hoc sit, nescio, nisi quod Deus sit hostes suos deleturus in extremo iudicio, aut quod adhuc sint magnam cladem accepturi Turci in montibus Israel, id est, in Germania, in illis locis, ubi sunt ueræ Ecclesiæ.

Audiui ex nobili à Lasco Bauarico, qui fuerat legatus Cōstantinopolim, esse uaticinia Turcorum, Turcos esse potituros Vngaria, Polonia, cum aliqua parte Germaniæ: & deinde fore inclinationem regni Turcici. Non dubium est Turcos in Germaniam paulo post esse uenturos.

Carolus Martellus trucidauit triginta millia Saceracorum, & magno terrore liberauit Galliam & Germaniam.

Primus filius Turcici Imperatoris est interfectus à patre

Quintum præceptum. 109

à patre, delatus falsis criminationibus per generū,
ut hic eo modo traheret ad se regnum. Secundus
filius sibi consciuit mortem, ut dicitur, dolore fra-
tris. Tertius est inutilis regno.

Accepi literas in quibus scriptum est, Turcos
letari, quòd non debeant uagari per Persiam, sed
per Vngariam. Et in iisdem scriptum est, matrem
quandam defendisse filios duos aduersum Turcum
quendam, adeò strenuè, ut utriq; mater & filij mā-
serint incolumes, sed mater amisit dextrā, & ac-
cepit alia uulnera. Est singulare exemplum. Ma-
ter est Vngaria, cui etiamsi præcidatur dextera,
tamen aliqui seruabuntur.

Est in uaticinijs Methodij: uulpem educturam
è claustris Caucaſi rufos Iudeos. Vulpes est Ma-
chometus, qui eduxit Turcos in Asiam per occasio-
nem bellorum Persicorum. Turci porrò dicuntur
rufi Iudæi, quia sunt cruenti, es sindt bluthunde.
Dicuntur Iudæi propter superstitionem, quia est
quoddā genus hominū superstitosum. Nostri ho-
mines, abiecta superstitione, fiūt efferi et barbari.

COLL.

Recens ante paucos annos quatuor mille robu-
tissimi uiri, uestiti turcico uestitu, ex Vngaria ab-
ducti sunt, & missi ad Turcum.

COLL.

Bessarion Cardinalis, natione Græcus, uir ual-

Quintum præceptum.

de doctus, edidit orationes, in quibus hortatus est reges & principes ad bellum contra Turcos mouendum, fuitq; legatus in Galliã, & sepe in Germaniam. Inter cætera exempla in orationibus eius hunc apologum citat: Dicit fuisse bellum magnum inter lupos & canes, & uenisse nuncios ad lupos, qui dixerunt, uenire magnum numerum canum. Ibi unus ex senioribus lupis cohortatus est cæteros, ut sese coniungerent, ac mitterent unum speculatum agmen canum. Ille ascendens montem, uidet magnum agmen canum. Senior lupus interrogat, qualis sit color canũ? Respondit, esse uariũ & diuersum. At senior: Res bene se habet, quia diuersi coloris sunt, non diu simul manebũt. Ita quando diuersæ sunt uoluntates, citò fit dissipatio.

Iohannes Hilden monachus Isenaci prædixit anno 1600 Turcos potituros esse Germania, & Italia. Disputaui cum alijs doctis & honestis uiris, cur non potius Turci appeterent Italiã, ubi essent opes & omniũ rerum copia, quàm Germaniam? Responderũt, se disputasse cum Turcis eadẽ de re, qui tandem responderũt: Si Italiã appeterent, concurrerẽt simul Itali & Germani, ac resisterent eis: sed si Germani uicissent, tunc se ultro potituros esse Italia.

Memini, cum essemus in conuentu Augustano, ibi fuisse etiam legationem Vngaricam, & peti-
uisse

Quintum præceptum. 111

uisse auxilium contra Turcos, qui tum cōtra ipsos in bellum processerant. Sed negligebatur ipsorum querela, & unus ex præcipuis dicebat: Hactenus bellū Turcis fuisse cum rubris ocreis, quādo perueniret ad nigras, tunc ipsos multo fortiores usuros esse uiros. illud responsum ualde ægreferebatur a multis: & profectō satis superba & iniqua erat responsio. Quia etiam ad uitanda nostra pericula debemus affici uicinorū calamitate. Profecto res magnas gesserunt Ungari: duas gentes represserunt, Scythicam & Turcicam. Fuerunt murus Europæ ab illa parte.

Scanderbegus princeps Epiri fortissimus fuit, qui ante captam Constantinopolim diu Turcis fortissimè restitit. Huic fuit similis Georgius Fronsbergius, qui fuit duodecies uictor. Hic dicitur, post factam pugnam, quasi uersaretur adhuc inter hostium tela, semper uibrasse gladium, donec fessus in terram delaberetur.

Vidi literas scriptas ad nostrum Imperatorem de bello Turcico à præfecto Polonico Cracouiensi, sapiente uiro, in quibus agens de constituēdo primo duce, dicit, omnino necessariū esse, ut Imperator sit dux in illa expeditione, propter autoritatē, & propter discordiā aliorū regum, consulitq; ipsi adducere sexaginta tantū millia militū. Sed miretur aliquis, cur ego tam exiguū numerū constituā,

cum

Quintum præceptum.

cum Imperatores Turcici secum trahant 200000 militum. Hoc ideo se facere scribit, quia illa turba Turcica plerumq; sit inermis, quæ in modum latrunculorum uagetur, & rapiat undecumq; possit. At si uagationes istæ prohiberentur (quod facile posset fieri) commeatum Turcis citò defuturum. Deinde alteram etiam causam addit, quia non plus posset aduehi commeatus, & rem omnè esse positam in unius cum Turcis prælij uictoria. Quia si semel profligarentur, uno tantum prælio futurâ inclinationem multarum gentium in Europæ & alijs terræ partibus. Imperator Carolus V. certis de causis iussit mihi illas literas ostendi.

Ipse legatus Turcicus dixit Venetijs, se non satis posse mirari stulticiam regum Occidentalium, quòd cum uideant Imperatorem Turcicum implicatum bello Persico, & abesse in Persia, non bellum in Hungaria moueant, & eam rursus ad se retrahant.

Ante annos sedecim dissuasit capitaneus Imperatoris Caroli V. ulterius persequi Turcam fugientem, quia Turca posset reparare exercitum, nostri uerò non.

Iulius Papa in initio pötificatus mouebat bellum contra Imperatorem, postea non secus atq; mus se compescuit & quieuit: fortasse admonitus à Cardinalibus, inter quos sunt multi sapientes homines

Quintum præceptum. 113

mines, qui facile prouiderunt, non ita cuius proposito respondere euentum. Nouerunt uersum Phocylidis: *καὶρῶ λατρεύειν μὴ δ' αὐτὶ πνέειν ἀνέμοιοι.*

Itali sunt sapientes homines. Primò etiam multa mouerunt contra Carolum V. Imperatorem: sed postquam intellexerunt eius fortunam, quiescerunt, nec amplius eum irritauerunt. Nos stolidi Germani putauimus esse somnolentum hominem.

COLL.

Quidam Dux aliquot annos ante bellum ad Ingolstadium gestum, uenit ad ducem Georgium, & fuit hortator, ut eo tēpore bellum moueretur. Sed dux Georgius dissuasit, & dixit: An putas illustriſſime princeps, ultra illos montes non esse quoq; uiros? quasi diceret: & ipsi sunt formidabiles. *So helt ein schwert das ander in der scheiden.*

Lantgrauius dicebat ante bellū quod gestum est ad Ingolstadium: Ego nunquā suadeo hoc bellum: quia non succedet noster conatus, eò quod nō regatur uno capite aut consilio.

Multi boni uiri ante bellum ad Ingolstadium, cum uiderent illud moueri, dixerunt: Iam mouetur bellum, sed finis eius quando erit? Et profecto iuxta eorum præſagium, longo post tēpore, nulla pax componi potuit.

Quidam Comes capitaneus, & dux exercitus
h h Caroli

Quartum præceptum.

Caroli V. in proximo bello, cum principibus uoluit dimicare, idq; indicauit Imperatori, ostendens simul opportunitatem opprimendi hostes. Cum uero uehementer urgeret, ut comitteret prælium: Imperator omnino id fieri noluit, & dixit: Sufficit mihi, si post annum idem minore cum damno consequar. Ibi ille iratus, quòd non consiliũ suum approbaret tumultuatus est coram Imperatore, & suam panopliam exiit.

Audiui puer ex patre meo, quòd Albertus, dux Bauariæ, auus huius ducis Alberti dixerit: Et si post diuturnum bellum mihi mediocrem uictoriam Deus concesserit, cui maximas ago gratias: tamen nihil meorum consiliorum cõcessit, quem admodum mecum in rebus agendis constitueram. Sic recte Thucydides inquit: *ἄνισα δὲ πόλεμος ἐνδὲ πρῶτῳ ἰσχυρῶς*, id est: minimè bellum procedit iuxta deliberata.

Non legitis multas triennales obsidiones, sed multas unius anni, & biennales. Triennales obsidiones tantum scio tres. Prima est Bisantijs, tempore Imperatoris Seueri ante Constantinum, qui restituit urbem destructã, & prorsus ferè deletã propter opportunitatẽ loci. Durauit hæc obsidio, cũ dimidio annos, ibi ingens multitudo fortissimorũ uirorũ intus & foris perijt. Secunda obsidio Bethoron, tempore Adriani Imperatoris, durauit etiã tres annos.

Quintum præceptum. 115

tres annos. defensa est à Bencosban Iudæorū Messia. Adrianus scripsit ad senatum Romanum, non fuisse leue bellum cum reliquijs gentis Iudaicæ, sed tandē Bethoron fame coacta est facere deditionē. Tertia obsidio fuit Samariæ, quando decem tribus in Assyriam abductæ, & in illarum locum coloni alij ex gentibus introducti sunt, qui deinde aliquos ritus Iudaicos & quosdam gentiles seruabant. unde Samaritanus erat conuultij nomen, sicut apud maiores nostros Bohemus.

Maximiliani usitatum fuit dictum: Facilius est regnum occupare, quàm retinere. ipse expertus locutus est.

Interrogavi aliquando quendam capitaneum, egregium uirum, qui erat pulsus à Gallo in bello Iuliacensi, an uerum esset, quòd duces bellorum nostro tempore (sicut ferunt) tam grauatim in certamen cum hoste descendant? Ille, inquit: Profectò uerum est, & dicam tibi tres causas quare sic fiat. Prima & principalis causa est, quia habemus reges & principes, qui non intelligunt bella, & quãdo postea committitur error in bello, & pugnan-do, tunc omnis culpa confertur in unum aliquem. Secunda, quia cum sit boni ducis non deuitare pericula, sed cohortari milites, & cum illis etiam in maximis periculis uitæ obequitare, & omnia per-lustrare: etiam parcimus libenter nostris corpo-
ribus.

Quintum præceptum.

ribus. Tertio, ideo non libenter pugnamus, sed differimus bella, ut habeamus plus stipendij. Quia mouentes bella eadem temeritate finiunt bella, cum non amplius habent pecuniam, qua inceperunt cum haberent.

Audiui alium capitaneum, cum esset bellum motum inter duos potentes Dominos, idq; ualde metueretur, dicentem: Non est res periculosa, quia potentes tantum mouent bellum stulto quodam affectu, quando abundant pecunia: ubi uerò ea est exhausta, tunc faciunt fœdera & conditiones pacis, etiamsi nihil earum rerum sit transactum, propter quas prius bellum mouerunt. Et sic accidit in isto bello, quemadmodum dux ille prædixerat.

Cum dux quidam bellum gereret cum Venetis, incendit aliquas uillas, in quibus erat multum frumenti. Veneti admonuerunt ne hoc faceret, cum frumentum tam sibi quam ipsis posset esse usui. Ille rescripsit, ne docerent ipsum quomodo bellum gerendum esset. Paulo post tanta fuit fames in ipsius castris, ut multi præstantissimi uiri fame morerentur. Postea cum milites reuenterentur, in Heluetia nutriti sunt aliquot dies, & instructi uiatico, unde multi qui longiore fame ægrotabant, sic rursus recreati sunt: aliqui etiam propter nimiam uirium debilitatem alimenta cõcoquere nõ ualentes, mortui sunt.

Cum

Quintum præceptum. 117

Cum Hispani Mediolanum occupassent, hospites cogebant singulis discumbentibus apponere coronatum, & illam pecuniam nominabāt spilgelt, quod si facere recusarent, diripiebant bona aut incendia minabantur, aut illos concutiebant.

Lantgravius bonus princeps, ipse ad me dixit: Quam diu habui pecuniam, & militibus tempestiue persolui stipendia, tandiu bonam disciplinam militarem in exercitu conseruare potui: sed si duces non possunt soluere, tunc nihil est, & disciplina militaris strictè seruari non potest.

Cum Veneti Maximiliano Imperatori bellum indicerent, legatus eorum usus est formula antiqua Romana: Populus senatusq; Venetus bellum indicit Maximiliano. Respondit ei Imperator: Itē & gerite bellum simili stulticia qua indixistis. Sic eadem ratione postea bellum gesserunt.

Epicharmus scripsit, Mineruam præcinuisse saltantibus Castori & Polluci. Significauit autem Mineruam præcinuisse Lacedæmonijs in pugnis et prælijs, hoc est, Lacedæmonios & sapientia & fortitudine excelluisse in bellis. Hæ enim uirtutes due significantur per Mineruam. Item obseruandum est, Lacedæmonios non esse usos tympanis in bellis, sed ante exortum pugne præcinuisse fidibus.

Georgius à Fronsberg, quamuis magnanimus miles, tamen etiam adeò benignus ac mitis fuit atq; quisquam

Quintum præceptum.

quisquam alius suo tempore inuentus est, nulli militi egeno petenti uaticum negauit, etiamsi ipsi quodammodo carendum esset. Haud dubie inter suos ita uixit, ut ipse nunquam quemquam offenderit, & tamen in acie fuit leo.

Memini me presente principem Anbaldinum cum doctore Martino Luthero de transferendo dominio iure belli cõferre. Proponebat Vuolfgangus princeps Anbaldinus, esse ingens bellum inter Imperatorem & Regem Gallie, & nos interrogabat, cuius causa iustior esset? addens etiam hanc suam questionem: ambo Reges sunt doctissimi, & amborum aulæ uiris doctissimis abundant. Vnde fieri potest, ut iurisconsulti Regis, Imperatorem & Imperatoris in Regem Gallie disputent. Nos respondimus, iudicium esse penes Deum, nec facile posse hæc ab hominibus dijudicari. Aserebamus etiam ignorantiam notoriæ iniuriæ, aut iniusticiæ subditos excusare.

COLL.

In pugna Patauensi Imperatoris cum Rege Gallie, equitatus Hispanicus, tam miserè profli-
gavit cataphractos Regis, ut non secus atq; arbo-
res quassata uiderentur. Hispanorum enim erant
500, qui cum 800 equitibus Gallicis cõgressi sunt.
Et dicebatur nulla eos misericordia erga quem-
quam commotos fuisse in tam lamentabili pugna,
ita ut

Quintum præceptum. 119

ta ut tot præstantes equites non secus atque ollas quasdam contriuerint.

Audiui adolescens de Palatino Friderico bellatore, quòd fuerit consuetudo ipsius, ut si quando uellet mouere bellum, biennio ante uenaretur apros, quos condiebat. Et inde eius subditi coniecturam faciebant, cum aliquid moturum, cum non quotidianis cibus apros consumeret, sicut fit in aulis, sed conditos seponeret.

Memorable est quòd quidam magni nominis princeps ante aliquot annos de iunioribus quibusdam ducibus, quorum ætas adhuc feruens erat, dixit: Nihil est committendum iuuenibus, tantum perdunt exercitus. Quare nihil potestatis in exercitum ipsis concedatis.

Non est gesta maior pugna nostro tempore, quàm ad Rauēnam, ubi pontifex Iulius fuit instructus electissimo & robustissimo exercitu Hispanico, Heluetico & Italico, quo bellum inferre tentabat Maximiliano & Ludouico Regi Gallie, qui se cum Maximiliano coniunxerat. Maximilianus recognita, mittit Langium cardinalem Saltzburgensem ad pontificem, ut faceret pacem cum eo, qui cum diu Romæ cum eo egisset, tandem simplicissime proponit Pontifici: Sanctissime pater, simpliciter, bellum aut pax. Respondit Pontifex, ut erat furiosus: Bellum. Langius, hoc responso accepto, celeriter

Quintum præceptum.

celeriter per ueredarios equos properat ad Maximilianum. In uia intelligit pugnam iam commissam esse ad Rauennā, & uictum esse Papæ exercitum. Ibi Pontifex ex uia reuocat Langium, ut cum eo de pacis conditionibus agat, mittēs ei simul munera. Sed Cardinalis omnia illa remisit, ita ut ex eis unum tantum salinum retineret, quo significauit, se non aspernari munera Pontificis, sed alias grauissimas causas habere, quare eas suscipere nō posset. Ita ipse non passus est se retrahi: maluit enim domino suo Imperatori uictoriam nunciare. Cum Papa in illa pugna bene instructus esset bombardis, nostri Germani milites id non ignorantes in terra procubuerunt, ut globi, illæsis ipsis, præteruolarent, eoq; stratagemata periculum globorum declinauerunt. Postea Gallicus quidam dux Namorsa cum ala electissimorū militum alloquitur Germanos: Vos fideles, inquit, Germani, meo exemplo in hostes qua potestis animi alacritate irruite: quo dicto, primus in hostes impetum fecit, & Germani strenuè eum secuti sunt. Ita Hispanos, qui primam aciem tenebant, ad unum omnes trucidant. Dux autem Namorsa seipsum deuouerat pro Imperatore, unde fortissimè in illo cōflictu acerrimo interfectus est. Postea uerò Papa quibuscunq; cōditionibus coactus est facere pacē. Princeps quidam, cum uellet incipere bellum, dicebat:

Quintum præceptum. 121

dicebat: Aut aliquid, aut nihil. Respondit aliquis ex consiliarijs: Tua celsitudo iam quidem est aliquid, at si uelit, facile nihil fieri potest.

Quidam dux cum appeteret dignitatem Imperatoriam, mouit bellum contra Imperatorem Heinricum Aucupem, qui suffragijs principum acceperat coronam, contra quem Henricus coactus est se defendere, ac proficiscitur in ea loca, ubi habebat dux alter exercitum. Ibi Henricus obtulit conditionem alteri, ne dimicaret, ipsum, si uellent principes, libenter dignitate Imperatoria cesurum esse. Tenuit autem Henricus Auceps tunc temporis totam Saxoniam à littore Oceani septentrionalis usq; ad Thuringiam. Intercesserunt boni homines, qui suaserunt alteri duci ne dimicaret. Composita postea pace ille dux dixit, se uidisse in uisione seu somnio uirum stantem cum gladio sine capite, unde sumpsit coniecturam, se plane infeliciter dimicaturum.

STRATAGEMATA.

Valde usitatum est in Italia, ut præstantissimi duces habeant magna uolumina stratagmatum antiquorum & recentium, quorum lectione commonefaciunt se de multis rebus. Vetus est stratagemata, quo magni sæpe superati sunt exercitus. Isto ueteri stratagemate Galli aliquando dicuntur usi aduersus Casarianos milites. Præmiserunt autem

Quintum præceptum.

currus oneratos serico, & alijs pannis, quos milites Casariani auidè & securè inuaserunt. Galli interea illos, dum inter se de præda concertant, sue equitatu incautos inuadunt atq; opprimunt.

Cymon sapientissimus ac fortissimus dux tanta modestia præditus fuit, ut cum ex Ionia secum potèta duxisset, qui eius laudes nimis amplas descripsisset, non modò non delectatus sit, uerumetiam id ægerrimè tulerit. Dicebat enim ex nullis rebus suis gestis ullam laudem querere, nisi tantum ex uno stratagemate. Hoc autem erat tale, quod sine ullius offensione, aut lesione erga suos ciues Lacedæmonios usurpauerat. Cum enim magno prælio Persas uicisset, multosq; captiuos, & immensam prædam ex ea pugna retulisset, quæ omnia simul ipsi cum suis ciuibus erant diuidenda: ibi Cymon non ignarus auaricia Lacedæmoniorum quicquid erat auri & argenti in unum locum, corpora uerò captiuorum uili uestitu induta ex altera parte collocari iussit, deditq; deinceps Lacedæmonijs electionem. Lacedæmonij uerò auaricia decepti, auidè eam partem elegerunt, in qua aurum & argentum collocatum erat, insuperq; Cymoni pro tam liberali diuisione, optionisq; permissione gratias egerunt. Verùm Cymon non minorem prædâ una cum laude est affecutus. Erant namq; inter captiuos multi nobilissimi ac ditissimi uiri, quos cum ipse

Quintum præceptum.

123

ipse se redimere permetteret, ingentem pecuniam, & quidē multo maiorem quā ipsi Lacedæmones ex eorum redemptione ac liberatione, etiam cum gratia collegit. Quinetiam credo ex hac liberatione captiuorum ipsum tantum gratiæ apud hostes iniuisse, ut hæc fuerit præcipua causa, quòd postea tanta Asiæ declinatio ad ipsum facta sit. Sic Cymon hoc eleganti stratagemate & suæ utilitati consuluit, & duplicem gratiam apud Lacedæmonios scilicet liberalitatis, & apud captiuos clementiæ iniuit.

Hannibal multis collectis bobus ad cornua factes alligat, eosq; ad saltum contra Fabium excitat. Turbato Fabio, saluus euadit cum exercitu Hannibal.

Stratagema ualde usitatum.

Cum Imperator Conradus obsedisset oppidum Vveinnsberg, quod quatuor miliaribus distat à mea patria, (credo ibi fuisse munitionem, quia situm habet similem arci Coburgensi. In ea obsidione erat Guelfus dux Bauaria, erat etiam ibi gynecium, & aliorum dominorū coniuges, filij & puellæ) & cum tandem deficeret frumentum, excoGITABATUR consilium à mulieribus, petendum esse ab Imperatore, ut liceret ipsis egredi ex arce cum ijs rebus, quas asportare possent. Hoc cōcessit Imperator

Quintum præceptum.

perator, quia æquissimum est mulieribus præstare beneuolentiam. Mulieres egrediuntur, & gestant singulæ aliquos principes, & uiros præcipue authoritatis. Egregium sanè stratagema mulierum, prætendentium se gestare suas res: quia mariti etiam ipsorum erant. Apud Imperatorem contra disputabatur, uiolari pacta, non esse intellectum de uiris, sed de ornamentis mulierum. Sed quid erat faciendum Imperatori? erat à mulieribus deceptus. In meliorem itaq; partem interpretatus est, iussit ut gestarent uiros in tentorium suum, ubi confederunt, pransi sunt, & fecerunt pacem. Pulchrum quidem & Germanicum stratagema.

COLL.

Quidam bellum gerens cum episcopo Moguntinensi, cum in uindemia uinum conuehi uideret, interrogare solebat, cuius nam esset illud uinum? Quòd si responderetur, esse Capituli, ipse cepit, & abduxit secum: si uerò diceretur, huius uel alterius esse Canonici, respondit: Hic est meus amicus: & sic aurigam liberè dimisit, subiecitq; hoc sibi usitatum prouerbum: Domini quidem probi sunt, sed Capitulum est nequam.

Lantgrauius cū cepisset secretarium Ducis cuiusdam, ibi Dux obiecit ei (quod ualde speciosum erat) non esse iustum capere legatos. Lantgrauius e contra habebat exceptionem, quòd inuenisset ex-

Quintum præceptum.

125

set exemplum apud Liuium, ubi Romani interceperant legatos Atheniensium: & iudicatum est re-
ctè fieri. Simile exemplum est apud Herodotum,
ubi Athenienses ceperunt legatos Lacedæmonio-
rum, ituros ad regem Persicum, ut fœdera ferirēt,
& auxilia impetrarent contra eos, & statim illos
interfecerunt.

Paches, cum obsideret Colophonem, nouerat Ar-
cadicum ducem (cuius erat excellens industria) in
urbe esse. Igitur euocat illum, & simulat se uelle
cum eo colloqui, promittens ei incolumitatem, &
saluum in urbē reditum. Egresso ipso Paches ex-
pugnat urbem, qui sciebat sine duce nihil effectu-
rum esse exercitum. Capta uerò urbe, iterum du-
cem introduxit, ut sic seruare uideretur quod ipsi
promiserat: uerum postea eum callido hoc sophis-
mate elusum iniquè trucidauit. Quare Paches e-
tiam seipsum gladio confodit: quia Deus puniuit
iniusticiam illam.

Romanum sophisma.

Quando Popilius missus fuit legatus ad Antio-
chum, hominem uasrum & leuè prorsus, uoluit
eum Creteni cretisare. Quare iuxta mandatum
senatus pactus est, ut dimidium nauium Romani
retinerēt. Postea uerò idem Popilius dissecari om-
nes naues curauit, & trabes sectas ita diuidi, ut di-
midium relinqueretur Antiocho.

VICTO-

Quintum præceptum.
VICTORIA, BIVSDE M.
que moderatio.

Episcopus Spirensis uictus ab electore Palatino, cum fuisset hostis eius, uenit ultrò, sibi restim seu laqueum collo circumdans ac flexis genibus petiuit mitigationem poenæ. Princeps pro sua clementia hac humilitate motus pepercit ei, dimisitq; eum statim.

Laurentius Medices uir magnanimus, sapiens, hostis reipub. Florentinæ, sciens se non esse parent aduersario suo Alfonso, tanto regi, ascendit nauim, & non petita publica pace, nauigauit ad portum Neapolitanū. Cum uerò eò peruenisset, iubet regi indicari, adesse Laurentium Medicē. Rex miratus ipsius aduentum, iussit indicari ipsi, ut ad se ueniret. Sed Laurentius: Nolo, inquit, egredi nauim, nisi prius sciam, an ad amicum, an uerò ad hostem mihi eundum sit. Rex respondit, hoc penes illum esse, eligat utrum uelit: sed malle se, ut ueniret tanquam ad amicum. Hæc fuit uirtus eximia, & laude dignissima in Rege. Ita facto colloquio pacem inter se fecerunt.

Quando Pausanias uicit ad Plateas exercitum Darij, trucidatis decem millibus hominum, singularem modestiam & clementiam erga uictos ostendit. Cum enim Aeginetæ hortarentur, ut capitulum affigeret hastis & circumferret, improba-
uit ipso.

Quintum præceptum. 127

uit ipsorum consilium, & dixit, non esse insultandum mortuis, satis est mihi patriæ & Deo placere. Factus est postea præses Bizantij, ubi elatus e contra insolentia pœnas dedit.

Cùm Palatinus cepisset tres principes, in prima cœna prohibuit eis apponere panem. Illi cùm sederent in mensa, & scirent Palatinum non hostiliter seuiturū esse in illorū corpora, (sicut postea etiam dimissi sunt, factis conditionibus, ubi Palatinus admodum suam clementiam erga illos declarauit) petiuerunt sibi panem præberi: habere ipsos unde soluerent. Ibi Palatinus iussit ipsis renunciari, se hoc ideo fecisse, ut commonescerent ipsos non gessisse bellum sicut decet bonos principes, propterea quòd non pepercissent segetibus, sed duxissent exercitus per segetes, non coacti ulla necessitate. In pædia Cyri est, quòd cùm Cyrus faceret expeditionem præcipere solitus sit militibus, ut parcerent agricolis, ne segetes uastarentur.

Fridericus Palatinus, qui uixit patrum nostrorum memoria, deuictis his tribus principibus, cùm ueniret Heidelbergam, non statim ascēdit arcem, sed prius ingrediebatur templum, ubi flexis genibus ad aram longo tempore dixit suam precatorem ad Deum, & egit gratias pro liberatione ex periculis.

Quando dux Luneburgensis cepit suum hostem,
& capturam

Quintum preceptum.

Et captum duxit in arcem Cellensem, uenit ei obuiam coniunx cum gynæcio, et obtulit marito coronam auream tanquam uictori: et hosti capto etiam tradidit coronam auream, propterea quod fortiter pugnasset. Postea simul ceperunt cibum, familiariter colloquentes, et exquisitis conditionibus factis, ipsum rursus dimisit.

Alphonfus rex Neapolitanus, uiuens tempore maiorum nostrorum, fuit unus de sapientissimis regibus, ualde doctus, et magnas res cum magna admiratione gessit, fuit eiectus ac expulsus, iterumque in regnum redijt. Is quando obsedit Caietam, Caietani emisērūt magnam turbam senum, mulierū, puerorum, et puellarum ex urbe, ut reliqui possent diutius habere in obsidione urbis frumenta et alias res necessarias. Ibi quidam consiliarij consulerunt regi, ut hanc miseram multitudinem aut saltem partem eius in cōspectu urbis interfici manderet, quo spectaculo ab inhabitatoribus uiso, citius facerent deditionem. Et historiographus inquit: Deus mihi ignoscat, idem et ego regi consului. Tunc Rex stetit attonitus et cogitabundus, tandemque post longum silentium in hæc uerba prorupit: Totum regnum Neapolitanum non est mihi tanti, ut impetum in hanc miseram turbam faciam: deditque statim seuerissimum mandatum, ut omnes incolumes in uicina oppida et loca distribuercntur.

Quintum præceptum.

129

buerentur. Hoc cum aspicerent inhabitatores urbis in muris & turribus, re cognita, statim fecerunt ditionem, moti uirtute & clementia Regis in uictoria ferè parta. sic uidetis quanto plus faciat uirtus, quàm crudelitas. Magis enim flectuntur animi clemètia, quàm immanitate & ferocia. Quare pulchrè dixit Scipio, se malle unum ciuem seruare, quàm totam legationem hostium delere.

Rami oleæ significatio.

Ramus oleæ significat pacem. Vnde olim consuetudo, ut petentes pacem eorum legati rammum oleæ hosti deferrent. Cum Scipio uicisset Hannibalem & desperata esset defensio Carthaginis, Carthaginenses miserunt nauem cum legatis ad Scipionem petitem pacem. Postquam uerò primum à Romanis conspicerentur, indicatur Scipioni à speculatore, adesse hostium naues. Quòd cum intellexisset Scipio, iubet suas promoueri naues ad incursum hosti. Cum uerò propius in conspectu Romanorum accessissent, uidit speculator rammum oleæ in prora nauis suspensum, indicatq; idem Scipioni. Ibi Scipio statim sistit suas naues, nec eas ulterius in hostes promouet: quia ex oleæ ramo eos cognouit uenire petitem pacem.

COLL.

Maximilianus in puniendis delictis leuissimus, in uindicanda auaricia militum acerrimus fuit. In bello

bello Veneto, cum capta Vincentia, quidam iniussu suo in aliquot ciuium aedes prædandi causa impetum fecissent: statim illam totam cohortem oppressit, & plures ducentis securi percuti iussit, ut eo exemplo ostenderet, non omnia uictoribus in uictos licere.

Est magna laus & bonitas principis Lantgrauij Hassie Philippi, curantis in expeditione Vuirtembergensi quam diligentissime, ne fierent rapinae in territorio hostili. Non solum à socijs abstinit, sed etiam à prædis hostium. Illa laus est etiam in historia Bellisarij.

Alexander cepit regem Indicum Porum, & interrogauit eum, quomodo se tractari cuperet. Respondit haecidmodis. Alexander uero pro clementia sua clementia reliquit ei regnũ, liberumq; eum dimisit, cum id non potuisset facere: quia iam erat dominus captiui regis Pori. Sic Rex Geticus quem uocant Syrmium, id est defensorem, cum cepisset regem Lysimachum Alexandri satellitem, facta pace cum eo, dedit ei filiam, dimisitq; ipsam incolumem.

Noster Imperator olim capto rege Gallia, cum iam dominus eius esset, progressus ei obuiam amplexus est eum amice, dicens: Mon frere n'aye peur, car tes affaires se porte bien, id est, mi frater habe patientiam, res tuae non male succedent: egit fraternè cum eò.

Quintum præceptum. 131

Neapolis à Totila rege Gothorum cincta ob-
sidione, cum facere deditionem cogeretur, ibi tan-
ta fuit uirtus Totilæ, ut exercitum in urbem illæ-
sis planè ciuibus mitteret, & priusquam ingrede-
retur exercitus, misit in urbem frumentum, cui mi-
lites addidit, qui distribuerent ciuibus, ne diripe-
rentur à prædonibus. Valde prædicatur ille sum-
mus rex à Historiographis. In prima uictoria Ita-
lica, cum cepisset magnam multitudinem nobilif-
simarum matronarum iuuenum & puellarum, di-
ligentissime eas curauit deduci ad parentes. Cum
porrò cernerent Neapoli, & in alijs urbibus illam
clementiam & uirtutes Totilæ, libentius ei dedide-
runt. Et magna inclinatio Italiæ facta est ad eum
propter ipsius clementiam & uirtutes, cum alias
essent petulantes grassatores in Italia.

Cæsar in pugna Pharsalica, cum uideret eam
inclinare, clamauit miles: Parce ciuibus.

Pericli datum est uitio, quòd magis esset inten-
tus in feriendos ciues, quàm in hostes. Multi sem-
per huic similes reperiuntur, qui magis intenti sunt
in hoc, ut se mutuo perdant quàm ut uincant ho-
stes. Quando imperia sunt ruitura, tum ista fiunt.
Athensæ ceciderunt Periclis stultiua, qui hoc age-
bat ut premeret eminentiores ciues magis quàm
hostes, & sic implicuit eos bello exitiali.

Quintum præceptum.
An faciens deditioem
rectè faciat?

Querebam aliquando, an sit capitaneo faci-
enda deditio: sicut accidit in deditioe arcis Blaf-
senburg? Et responsum est: Ita. Interrogabam ul-
terius an habuissent uictualia? Responderunt mihi,
nihil se habuisse, nisi paululum panis, quo uix po-
tuissent nutriri uno mense. Non fecerunt igitur
contra fidem datam facientes deditioem.

Contra.

Capitaneus defensionem arcis anteferre uitæ
sue debet.

Illi defensionē arcis non antetulerunt uitæ suæ.
Ergo: non rectè fecerunt: et per consequens
non debuissent se dedere propter aliquorum mor-
bos uel famem. Responsum est ad maiorem: Capi-
taneus debet defensionem anteferre suæ uitæ, do-
nec cum uiris certamen est, sed quando certamen
est cum natura, tunc debet esse finis belli, quando
pereunt illi, quibus bella parcere solent, ut sunt mi-
seri pueri, mulieres & senes. Extat pulchrum ex-
emplum in primo libro Xenophontis, de eo, qui
Byzantium tenuerat nomine Lacedæmoniorum.
Dux Byzantium Anaxilaus diu tenuerat urbē
à hostibus obsessam, imò tam diu donec uideret mi-
lites passim fame mori: quo uiso fecit deditioem.
postea Sparta accusatus propter deditioē urbis,
respondit,

Quintum præceptum. 133

respondit, se tenuisse urbem, dum bellum fuisset cum hostibus, sed cum bellum esset cum natura, id est, cum fame percundum esset, se fecisse deditionem. Ephori Lacedæmonici laudabiliter eum fecisse iudicarunt, ipsumq; absoluerunt. Ita illi etiam Blasenburghenses facientes, deditionem propter necessitatem & famem sunt excusati, nec eos inhonestè fecisse iudicatur. Sed humana uel potius diabolica pertinacia decurrit sæpe ad exempla crudelissima contra naturam humanam: sicut recitantur historie harum urbium: Hierosolymæ, Samariæ, & Potideæ in bello Peloponesiaco. &c.

Quatuor insignes obsidiones.

Scribitur de Potidea, quòd tanta fuerit fames in bello Peloponesiaco, ut uentum sit ad humanas carnes, quibus coeperunt uesci illi, qui erant in præsidio. Deinde scribitur de Duneto in Africano bello, quòd milites sint decimati, id est, decimū quemq; militum secuierint in partes & deuorauerunt: hoc enim uocant decimare milites. Tertio, simile exemplum legitur in historia Iudaica, quando Titus & Vespasianus urbem die Paschatis obsidione cinxerunt. Quarto, quando Amilcar pater Hannibalis oppugnauit Vticam, sicut Polybius refert, etiam decimate sunt legiones, id est, decimū quemq; elegerunt, què cæteris comedendum præbuerunt, & nostro tempore in urbe Monasteriensi

Quintum præceptum.

etiam uentum est ad similes calamitates & miserias, (quamuis non ad carnes humanas) ut comederent coria. Quanta est miseria, homines se potius fame perdere, quam facere deditionem. Sed hi furores sunt diabolici, sicut dicit Polybius eodem in loco. Hec quatuor exempla tantum memini, in quibus uentum est ad humanas hostias.

Cum obsidione eingeretur urbs Copenhagen à clementissimo rege Christiano, dux Mechelburgensis Albertus, cum coniuge in urbe magna fame laborabat. Rex uerò Christianus, quotidie cognata suæ intra urbem dono mittebat multum cibi & potus, carnes ferinas, & alia edulia, in tanta copia, ut inde multi pascerentur: hoc consilio, ut declararet suam clementiam & beneuolentiam cognata suæ principissæ, quæ adhuc uiuit. Interea tamen inde quoq; alebatur dominus cum plurimis alijs, ita ut non facerent deditionem saltem longo tempore. Capitaneus, qui ibidē erat, interdum dormiebat, ne conspiceretur & interficeretur: noctu uerò ordinabat uigilias, circumibat, & alia ad militarem apparatus pertinentia parabat.

DE SEDITIONIBVS ET seditiosis.

Pictura seditiosorum.

Aristophanes (quem Plautus imitatus) inquit: ut qui anguillas capiunt, prius turbant aquas (quia anguillæ

Quintum præceptum. 135

anguille abdunt se infra limū, quæ turbata aqua, strangulantur in locis fimosis seu paludibus) sic Cleon non potest crescere nisi prius turbata republica. Is Cleon homo turbulentissimus, multa sceleratè fecit, fuit causa ut Athenienses amitterent oram Thraciæ. Ita quemadmodum optimi quique semper paci ac tranquillitati reipublicæ student: sic sceleratissimi maximè bellum & perturbationes amant ac desiderant.

Pœna seditionis.

Monetarius mouit seditionem in qua admodum miserabiliter perit. Cùm enim comites Stolbergenses suspendissent eius patrem, ipse ob ignominiosam patris necem odio incensus, inuasit illorum comitatum, uolens eum ui ad se transferre. Adhæserunt uerò ipsi multi homines, qui propè oppidū Franckenhausen trucidati sunt: ipse uerò alligatus currui, decollabatur. Cùm unus ex aulicis nostri principis Saxonie propius ad eum accessisset, qui ipsi notus erat, petiuit ut sibi adferret potum, quo allato, in tanto dolore & metu mortis duodecim cantharos aquæ exhausit.

De origine seditionis rusticanæ,
& numero interfectorum
in eadem.

In seditione rusticana ultra triginta milia rusticorum sunt interfecta. Schapler concionator

Quintum præceptum.

Memmingensis duodecim articulos de libertate Christiana composuerat. Struthius Isenaci & Vuelcius census & uestigalia abolere conabantur. Hic phanaticus furor postea uagabatur ferè per totam Germaniam. Ad oppidum Franckenhaußen perierunt ultra quingenti: iuxta Argentoratum uero sexcenti: ad oppidum Mulhausen porro mille & sexenti: in ducatu Wuirtembergensi octingenti. Initium uerò huius historiae erat ex iniusticia Abbatis. Abbas alicuius coenobij non procul ab Ulma, habuit sub se seruos, quales sunt in Vuestphalia. Cum autem esset mortuus quidam auringa in pago, accepit Abbas non tantum equum, qui ipsi iure debebatur, uerum etiam abstulit contra ipsorum iura uinum, quod rusticus emerat de suo peculio. Heredes rustici de illa iniusticia Abbatis apud plurimos conqueruntur. Vnde ingens multitudo, miseratione erga heredes indigne spoliatos commota, paulatim concurret, mouensq; tumultum, in quo monasterium euertit. Postea ueluti contagione quadam indies malum id latius serpit eba, & undiq; plures concurrerunt, præcipue ad cellas iniurgitantes sese uino: tandem conabantur omnes facultates diripere, non considerantes egregiam illam sententiam: Quod iustum est, iuste persequeris.

In Franconia circa oppida Kittingam Herbi-
polē & Vuerthaimū, etiā aliquot centeni sunt pu-
niti & interfecti. Quantis autē in periculis no-
bilitas Franconiæ eo tempore sæpius fuerit, non sa-
tis ex relationibus patris sui, uir nobilis Casparus
Zolner mihi & alijs declarare potuit.

Exemplum punitæ seditionis.

Rosa homo priuatus collegit exiguas copias,
& se opposuit potestati Mediolanensi. Cū uero
esset captus, extraxit gladium militis, qui eum du-
cebat, & se transsodit. Exutis autem eius uestibus
inuenerunt in marsupio testamentum his uerbis
scriptum: Domine Deus, tu causam meam cogno-
uisti, quod sit iusta, & si in ea mori debeam, tu da-
bis mihi propter eam uitam æternam, aut locum
aliquem apud Catonem.

Stratagemata, quibus seditiones
sunt pacatæ.

Cū exercitus Alexandri mouisset seditionem:
Prodeat, inquit, aliquis uestrum, qui ausit dicere,
suos fuisse maiores labores, quàm mei fuerunt, qui
deduxi uos ex horrendis istis locis in tantam opu-
lentiam Asia. Tanta fuit Alexandri authoritas
in exercitu suo, ut omnes continuò clamarent, se
uolle obsequi. Sic quoq; Scipio solo uultu compe-
scuit seditiosos. Augustus item, breuissima uoce
ii s compescuit

Quintum præceptum.

compescuit tumultuantem exercitum, exclamans:
Audite iuvenes senem, quem senes iuuenem au-
diebant.

COLL.

Narrabo uobis historiã de Germanico, factam
in castris prope Moguntia: In exercitu Romano
erat orta seditio. Postea cum Germanicus redierat
(absuerat enim) ibi iubet ut uxor ipsius Agrip-
pina unã cum paruis liberis ex tentorio egrede-
retur, & in conspectu omnium simularet se abitu-
ram. Illa enim erat neptis Augusti, cõiunx Drusi,
medica, circumibat & curabat egrotos milites,
& opem ferebat pauperibus & tenuioribus. Hic
Germanicus alloquitur milites: Videtis, inquit
Hęc mulier, quę est neptis Augusti, & benemeri-
ta de toto exercitu, cum paruis liberis iam est abi-
tura in alia loca, quia hic non potest esse tutã. Illi
muliere conspecta, uociferantur, & clamãt, se uel-
le obedire, & ita cessauit seditio.

COLL.

Cum plebs Romana à senatu disideret, seces-
sumq; esset in sacrum montem, nec seueriore ulla
oratione flecteretur, missus est Agrippa, qui uni-
uersam multitudinem lepidò apologo, de uentre
& membris ita cepit, ut statim libèret in gratias
cum patribus redire.

DE HOMI-

Quintum præceptum. 139

DE HOMICIDIIS, ALIIS-
que tragicis casibus,
COLL.

Nemo est Dominus suorum membrorum. Est optimum dictum Iurisconsultorum quod probatur ex illo fonte: Non occides. Nulla uis igitur aut iniuria etiam proprijs membris est inferenda: nec enim illis est utendum pro nostra libidine, sed iuxta normam in Decalogo nobis à Deo perscriptam. In honore igitur & puritate conseruanda sunt, ne crapula aut alijs illicitis modis ea destruamus, & homicide (sicut pro dolor multi inueniuntur) nostrorum corporum fiamus.

Anno 1554. die 30 Iulij, narrauit D. Philippus, sibi scriptum esse hoc horrèdum facinus, quod accidit in oppido quodam Misnia: ibi duo nobiles amici una potauerunt. Deinde inter potandum, orta inter eos rixa, alter sauciauit alterum, ut statim moreretur. Cùm uerò aufugisset homicida, pater cognito interitu filij sui, statim conscendit equum (quia fuit præfectus in eo loco) uolens ulcisci necem filij. Inter insequendum excussit eum equus, ut laberetur humi ac ceruicè frangeret. Hæ pœnæ diuinæ sequuntur ebrietatem. Huius exempli mentote quis fuerit exitus: causam impulsiuam ipsius litis ignoro.

COLL.

Legitur historia de muliere, quæ ueneno interfecerat uirum & priuignum, eo quod illi prius alterum filium eius mulieris ex priore genitum marito interemissent. Areopagitæ, causa cognita, iudicarunt post centesimum annum accusatores eius esse redituros, id est, neq; damnauerunt, neq; eam absoluerunt.

Valentinus papæ Alexandri filius fuit pessimus nebulo, qui proprium interfecit patrem ueneno, idq; hac occasione: Cum pater & filius conspirassent de dādo ueneno cuidam Cardinali, quem ad se uocauerant, minister errans dedit uenenum ipsi Alexandro papæ, & filio Valentino: Cardinalis incolumis seruatus est. Cum porro ipsi sentirent se hausisse uenenum, ambo inuoluti sunt mulis, ut ille recentis mulæ calor ueneni uim exhauriret. Pater tamen, nihil hoc remedio adiutus, est mortuus: filius uerò est seruatus ad aliam pœnam: qui nequam postea multū turbauit Italiam, cuius symbolum fuit: O Cæsar, ò nulla. Et quidem iuxta symbolum factus est nulla.

Vidi quendam affici supplicio Tubingæ ob uenicum ac deplorandum latrocinium. Casu enim latro cum alio quodam peregrino in unum conuenerat diuersorium, amboq; paulò largius biberāt: alter ignotus hospes, & uiarum ignarus, dixit: Est
mibi

Quintum præceptum. 141

mibi iter faciendum per proximam ignotam syl-
uam & non noui uiam, si quis esset, qui monstra-
ret iter gratum mihi faceret officium. Alter assi-
dens etiam bene potus: Ego, inquit, una ibo tecum:
sicut illud genus hominum est officiosum, libenter
monstrat uias ac peregrinos comitatur. Cum ue-
niunt in syluam, præcedit ignarus uie, alter se-
quitur, cogitans: Quoniam petiuit sibi monstrari
uiam, fert secum fortassis pecuniam, ob quam sibi
metuit: quare tu occides eum, ut illa potiaris. Ita
diabolus impulit eum, ut peregrinum occideret.
Sed spe sua miserè frustratus, inuenit apud eum tã-
tum septem uel octo numulos. Rediens itaque in
diuersorium edit ingentes gemitus. Hospes malè
de eo suspicabatur. Altero die, alij isthac peram-
bulantes inueniunt cadauer interfecti. Quare ho-
micida ex illis coniecturis captus, statim confite-
tur facinus, inquit: Non est opus tortura, ego
feci. Mox itaq; rapiebatur ad suppliciũ. Vidi eum
morientem & deplorantem in rota suam calami-
tatẽ, ac ualdè dolebat se superatũ fuisse à diabolo.

C O L L.

Anno 1544 decimoquarto Iunij, Vitus Theo-
dorus ex urbe Norinberga horrendum casum
Vuitenbergam scripsit. Vidua quædam à quodam
scholastico grauida facta fuit, tandem cum ad ba-
ptismum infans est delatus: ibi sacerdos patrem
scire

Quintum præceptum.

scire uoluit, cum non possent indicare patrē, puer est relatus ad matrem sine baptismo. Mater auditis ijs, quæ acciderant, mox infantem occidit, ac se etiam illico suspendit. Scholasticus uerò pater pueri re comperta seipsum quoque confodit. Sacerdos item postquam hæc audiuit, se quoque suspendit. Horrendum illum casum Lutherus cum singulari gemitu deplorauit, inquiring: Ah quam horrenda facinora, corpus & animam perdunt. Ergo oremus & uigilemus, sathan non dormit. Monet etiã hæc historia, sacerdotes esse ministros, & non dominos sacramentorum.

COLL.

In Bauaria quidam affectus est supplicio, qui tres coniuges suas ueneno necauit, quantumuis pietaret se uelle facinus occultare, tamen mirabili Dei iudicio res patefacta est.

Fribergæ in Misnia anno 1550 interfectus est sponsus illa hora, qua debuit deduci ad desponsationem, casu à sodali emisso globo ex bombardâ. Hæc fuit fortuita cædes non ex insidijs facta.

Quidam ciuis Cygneus profectus est in uallens Ioachimicam ad suum fratrem, propter negotia quædam metallica conficienda, simul etiam allaturus inde aliquantulum pecuniæ, puto 100 Ioachimicos, qui ipsi debebantur ex uenis metallicis. Versperi cum postero die alter frater ex uallibus reuerteretur

Quintum præceptum. 143

uerteretur Cygneam, metuens fortasse sibi, dixit ad alterum in uallibus habitantē: *Quæso, ut mecū eas per syluam, quia solitudo est mihi molesta: & sic cum inuitauit, ut ipsum comitaretur. Postquam uentū est in syluam, frater, qui erat comes, dixit alteri: Des mihi mutuo decem loachimicos. Alter respondet: Non possum, quia debeo & feci spem meis creditoribus, me iam ipsis soluturum, sed dabo tibi duos loachimicos. Alter hoc audito, paulo post ab eò recessit, & eiaculato globo ex bomba, fratrem confodit, ipsoq; spoliato domū reuertitur. Postero uerò die homines ex Vallibus in syluam egressi inueniunt cadauer, & statim magistratui annunciant. Magistratus motus suspitione aliqua, cingunt domum fratris interfecti, ille statim confitetur facinus, orans ut de eo citò summatur supplicium, nam cruciatus conscientie suæ se nō posse diutius sustinere. Dicūt postea eum in pia inuocatione esse mortuum, & admonuisse turbam astantem ne uiueret in tanta securitate. Nominatim etiam monuit homines, ne diu abstinerēt se à communionem coenæ Domini, se enim in tali securitate uiuentem à diabolo impulsū esse ad talia scelera perpetranda. Dixit etiam, se audiuisse in egressu syluæ uocē fratris uocantis ipsum. Amborum autem uxores eo tempore grauidæ fuerūt.*

Hoc exemplum mementote, ut uos quoq; discatis
 inuocare

Quintum præceptum.

inuocare Deum, ne uos inducat in tentationem: hoc est, ne sinat uos opprimi seu mergi in uarijs diaboli tentationibus. Diabolus impulit illum miserum hominem ad perpetrandum hoc horribile facinus contra Deum & conscientiam. Pleriq; uiuunt in horribilibus peccatis securè, ac si eßent tēpora tranquilla, simulq; diabolus acquiesceret. Immò uigilemus sollicitiq; simus, ne laxemus frenā cupiditatibus: simul rogemus, ut Deus nos spiritu sancto suo regat, & uasa suæ misericordiæ faciat.

Intra biennium omnes sunt interfecti, qui fuerunt conscij cædis Caij Iulij Cesaris. Trebonius ille præstantissimus uir, qui etiam fuit socius coniurationis, (credo persuasus sic à Bruto) fuit primus qui necatus est. Dolabella eum cruciauit totum triduum in carcere, posteaq; atrocissimè præcidit ei caput, & publicè abiecit eum in forū. Fuit miserabile spectaculum. Ita periit ille intimus consiliarius Iulij Cesaris, qui absente eo fuit prætor, rexit Italiam, cui Cæsar maximè confisus est: præfuit castris solus ad Masiliam.

COLL.

Quando Iulius in rogo combustus est, imago eius ostensa in igni fuit, tanta arte depicta, ut loca singulorum uulnerum cruentata conspici possent. Ibi tota ciuitas attonita stetit, & inter cæteros Antonius, dicens: optare, se potius interfectum esse, quam

Quintum præceptum.

149

quàm talem uirum, cuius excellentissima uirtus fuisset. Additæ sunt tragediæ, in quibus clamatum est: Mene seruasse, ut essent qui perderent? Populus commonesactus istis spectaculis, quæsiuit statim authores cædis, unde intra biennium (ut iam etiam indicatum est) omnes interfectores Cæsaris, etiam qui aufugerant, interficiuntur.

COLL.

Fuit lex Aegyptia, quando pater occidit filium suum, tunc pater non est occisus, sed fuit ordinatū, ut triduo sederet apud cadauer. Non uoluerunt illi summo dolori addere aliam calamitatem. Cogitauerunt enim illam esse horribilem carnificinā, parentes sedere spectatores necis filij.

Capnio narrauit de duce Eberhardo Vuirtenbergensi, quòd aliquando Romæ fuerit, & cum petiturus esset templum, additos illi (ut sit) honores causa duos Cardinales. Ingressi templum, cum starent spectabundi, uenit quidam (ut uidebatur) mendicus, gestans in capite fasciculum graminū: perueniens ad ipsos, cepit gramina illa spargere, & occultè promens ex ijs sicam, qua unum Cardinalem, ad latus principis stantem, obruncauit, statimq; aufugit. Quo uiso spectaculo princeps perterrefactus, dixit: Ego profecto non petam amplius templum Romæ, cum in eo tanti sit periculi. Et recens in Italia etiam in templo adolescens nobilis germanus interfectus est.

kk

COLL.

Casus tragicus qui accidit Torgæ,
anno 1559. die 23 Ianuarij.

Virgo quædam ad nuptias uocata, finitis cho-
reis, cum proprium suum ductorem adolescentem
sacerdotem non uidisset coram, quando iam domus
essent deducendæ uirgines è publico, alloquitur
quendam studiosum fortè ibi astantem, notum, &
familiarum (ut aiunt) admodum sacerdoti: & ro-
gat eum amice, ut se comitetur: ducem enim suum
non esse coram, ne cum dedecore sola cogatur a-
bire domum per plateas. Quod cum honestè stu-
diosus recusare non posset, eam deduxit, præser-
tim cum amicitia, quæ cum sacerdote intercessisset,
non diffideret. Sacerdos autem ueniens abductam
uirginem esse uidet, ac ducem suæ uirginis alienum
inquit: cogitat magnam sibi hoc esse ignominiam,
concreditam uidelicet non deduxisse. Quare ita
mouetur indignitate facti, ut furens ad socij accu-
rat ædes noctu cum armis: stat ibi ante ianuam de-
liberans, pulsat, & petit semel atq; iterum perblan-
dis uerbis colloquium studiosi. Qui (animo præ-
sagiente tristem illam calamitatem) exire refor-
midat: sacerdoti respondet, cur non ad se potius in-
trocat, si res ea sit tanti ponderis. Tandem uero cum
nollet sacerdos à petendo colloquio foris desistere,
& ei sine omni periculo esse pollicetur: egreditur
studiosus,

Quintum præceptum. 147

studiosus, & quidem inermis, amico nihil diffidēs. Ibi nequam ille confestim de angulo ianue proslit, & stricto gladio studiosum trāsfordit. Hoc uerò tanto scelere peracto, se quàm celerrimè in pedes conijcit. Concidit studiosus, cuius cùm lapsus & gemitus audiissent domestici, accurrunt territi, ac studiosum herilem filium ad chirurgū portant. Et si autem uiscera per uulnus delaberentur: tamen ita læsus non erat, ut statim expiraret. Loquitur pauca quædam ad domesticos, orans ne patri charissimo sēni, suam mortem indicarent, & sic altero statim die placidè in pia confessione & inuocatione filij Dei expirat. Res autem cùm diu latere non possit: pater ciuis senator, & honestissimus senex, lamentabilem casum charissimi & unicij filij Hieremie experitur: cuius tristissima mors sic auget dolorem, ut triduo post & ipse contabescat mœrore. Itaq; ambo pater & filius in eodem sepulchro sunt conditi. Perit & dolore ingentē sarctoris mater, percipiēs tam atrox filij facinus: cuius enim filius ipse quoque erat. Sarctor uerò homicida, ipse fatali supplicio in desperationem ruens, seipsum in flumen, quod oppidum uicium præterlabitur, præcipitē dedit, qui post dies octo aut circiter in flumine à piscatoribus est inuentus. Ita Deus cædem innocentissimi hominis ultus est.

Deus nos gubernet & tueatur, contra diaboli in-

Quintum præceptum.

fidias, qui circuit sicut leo rugiens, quærens quibus deuoret. Videte quàm leui arrepta occasione tam atrociter grassatus sit sathan. Oremus filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum (qui uenit ut destruat opera diaboli, & qui dixit: Nemo rapiet oues de manibus meis) ut nos custodiat immensa sua misericordia & bonitate, Amen.

COLL.

Imperator Turcicus scripsit ante annos triginta Venetias, petens, ut ei mitterent excellentem pictorem, cuius opera in depingendis quibusdam imaginibus uti posset. Miserunt ei egregium, qui postquam ad Cæsarem Turcicum ueniret, ille iubet sibi pingi caput decollatum. Pictor, quamuis excellens erat in pingendo, tamen Turcicus imperator statim animaduertit errorem: quare iubet ante conspectum pictoris cuidam ex suis satellitibus præcidi caput, quod deinde decollatum monstrat pictori, qui errauerat in collo. Nam cutis solet fieri breuior ex contractione.

Paucis annis elapsis, piscatores in uicina inueniunt culeum, in quo fuit insuta uirgo, quæ cum uociferaretur & eiularet, peteretq; auxiliũ. isti traxerunt ad se, & aperientes uiderunt pulchram uestitam uirginem. Tanti asini, plane omnis humanitatis expertes fuerunt, ut interrogarent pastorem, an deberent eam dimittere? Non scio quid pastor

Quintum præceptum.

149

pastor ipsis consuluerit. Isti asini iterum insuunt eam, & fiunt secundò lictores. Deus uoluisse eam fortasse hoc pacto redimere.

Lipsiæ similiter cum unus esset suspendendus, & alter decollandus, scholastici coniecerunt lapides in lictores, qui errauerat in officio. Ibi surgēs, qui erat ligatus, fugit, uenitq; obuiam uiro nobili, qui interrogat eum, quid fieret, an supplicium esset sumptum de illis peccatoribus? Non inquit, sed ego sum ille suspendendus. Quo audito nobilis, descendens de equo, dissoluit ei uincula ac dixit: Vade, nec cuiquam dicito te esse istum furem. Si iste fur incolumis euasit.

Duæ historiæ nostro tempore factæ, in quibus sapientia Salomonis in iudicio mulierum de infante representata est.

Iudex quidam Hispanicus, cum factum esset homicidium, & plures unà affuissent, singuli uerò sese excusarent, surrexit, & iussit singulos nudare pectora, & palpauit ipsorū corda. Cum uerò sensisset in uno maiorem cordis tremorem: Tu inquit fecisti: eisi alioqui foris ille cæteris audacior uideretur: tamen inde iudicauit malè sibi cōscium esse. Ita statim confessus est scelus, & ductus ad supplicium.

Quintum præceptum.

Gonsaga præfulis Mediolanensis singularis est in iudicando dexteritas. Cum Hispanus, præfectus oppidi imperio ipsius subiecti, teneret nobilem captiuum, & coniunx eius peteret liberationem, oblata pro eo magna pecunia: Hispanus hac conditione promisit se ei redditurum maritum, si prius sui copiã ipsi faceret. Quod cū obtinuisset, deinde reddit mulieri captiuum maritum, sed prius interceptum. Gonsaga, resciaens illum tristem casum, cepit Hispanum, & cogit eum ducere intercepti mulierem. Ducta illa, & re deliberata, Hispanum capitali supplicio affecit, & omnes eius facultates mulieri attribuit.

COLL.

Ante annos 25 quidam in Salinis Saxonice interfecerat uxorem, & euaserat in Heluetiam: ubi tanto dolore cōscientiæ exagitatus est, ut aliquoties ex Heluetia rediret in Salinas. Quando uerò peruenerat ad muros ciuitatis, metu poenæ rursus aufugit. Tandem cū in Heluetia in caupona sederet, orto tumultu, ipsius cantharus miscetur etiam inter tumultuantes. Lictores autem eiusdem loci, inter seditiosos hunc etiam apprehenderunt, qui statim fatetur facinus suum, dicēs: Libenter me captiuum dedam, iam enim diu etiam grauiora commerui. ac fatetur se interfecisse uxorem. Heluetij uerò scribunt ad senatum Halensem, ut uenirent & accu-

Quintum præceptum. 151

Et accusarent illum. Illi mittunt legatos, et ita supplicio est affectus.

Ante aliquot annos quidam malus nebulo deprehensus est in oppido Beltz, qui aliorum precibus pro eo intercedentium dimissus est. Cum esset dimissus, indicit ciuitati bellum, quod non iuste ipsum iudicassent, nec suspendissent: populabatur agros, spoliabat ciues illius oppidi: tandem incendit oppidum. Non multo post deprehensus est Brandeburgi. Significatur hoc senatui Belzensi, qui curat eum comburi.

Studiosus quidam Franfordianus in Italiam profecturus erat, satis instructus pecunia. Habuit enim apud se quadringentos aureos. Is non satis circumspectus, ut solent adolescentes, cum uenisset Halprunnam Imperialem ciuitatem, inuenit forte in hospitio equitem quendam, quem optime noui: ei se adiungit, nihil mali ab eo metuens. Eques uidet illum esse bonum socium, potat cum illo, et fit ipsi familiaris, ita ut adolescens etiam monstrat ei pecuniam. Post triduum adolescens uolens abire, rogat equitem, ut sibi uiam indicet. Eques pecunie inhians, in itinere studiosum interficit. Post tres uero septimanas eques uicissim comprehenditur, et in eodem loco, quo alium interfecerat, decollatur.

Accidit Heydelbergæ, ut boni aliqui sodales unâ conuiuarentur, & iocis ac salibus conuiuium condirent. Cum igitur unus inter illos uteretur scō matibus paulò mordacioribus, ac certum aliquem ex numero conuiuarū notabiliter peteret, qui ea neq; arte eludere, neq; patienter ferre poterat: hic impatientia uictus, surgebat ex cōuiuio, & commotus abibat, cogitans quomodo pari referret. Tandem uerò decreuit se cum sumpto gladio in certo quoddam loco, quem ille alter transire cogeretur, cum domum iret, præstolaturum, & uenientem stricto gladio aggressurū, ac sic teritum in fugam conuersurum, ut in posterum haberet, quo illum rursus exagitaret, & quod illi de eius timiditate uicissim obijceret. Vbi igitur alter ignorans harum insidiarum, ex conuiuio domum se conferret, & ad locum insidiarum perueniret: ibi ille, qui erat in insidijs, euaginato ense, ut proposuerat, minabundus in eum irruit, quasi eum statim esset occisurus, & inuerso gladio semel atque iterum percussit. Verum quia hic fortassis natura fuit audacior, & iam quoq; uino incaluerat, quod aliàs in prælium trudit inermem, fugere non uoluit, sed sinistro brachio tunica inuoluto ictus excipere, gladiumq; subire conatus est, & sic cum eo luctari. Quod ubi intellexit, ex insidijs profiliēs, cogitauit

Quintum præceptum.

153

cogitavit se leniter eum esse uulneraturum, ut sic
 quiescere aut fugere cogeretur. Vulneravit autem
 ipsius poplitem, ita ut ex illo uulnere paulo post
 moreretur. Alio uero uulnerans illum, contulit
 se in academiam Friburgensem, in qua etiã post
 ea factus est doctor Theologiæ, ibiq; cum esset, quo
 tiesq; illi lictores tantũ casu obuiam uenerunt,
 obstupuit, existimans comprehensuros esse.

COLL.

Morio, cuius princeps febris laborabat, audie-
 rat forsã aliquando subita cõsternatione febrim
 remoueri. Cum igitur aliquando dominum seque-
 retur in loco, ex quo erat præcipitium, memor e-
 ius rei, corripit dominum connixus toto corpore,
 quasi præcipitaturus eum. Dominus percussus est
 supra modum, & liberatus est sic à febre. Iubet ni-
 bilominus comprehendì morionem, & conijci in
 carcerem. Post aliquot dies producitur, & pronũ
 ciatur sententia, ut de eo fictè sumatur supplicium
 capitis. Ducitur ad supplicium, & lictor stringit
 gladium, ut terronẽ illi injiciat. Postea, ut ei man-
 datum erat, accipit baculum, & ferit ceruicẽ mo-
 rionis. Ibi morio exanimatus concidit præter om-
 nium expectationem. Quidam iudicant eum ter-
 rore extinctum esse. Alij putant lesos esse ner-
 uos ceruicis quinti paris, qui ducuntur in dia-
 phragma.

kk s Accepi

Quintum præceptum.

Accepi à quodam amico ex Austria literas, in quibus est horrendum diabolici furoris exemplū. In quodam enim monasterio, monachi, uicinorum hominum filias & coniuges ad se allexerūt, & eas struprauerunt, strupratasq; interfecerunt. Re pate facta, monachi sunt capti. Quid autē de illis futurū sit, ignoratur. Monasterium illud nō procul distat à Vienna. Hæc 13 Iunii anno 1555. Philippus retulit.

Anno 1554 hic Vitebergæ est lata sententia de quodā scurra, qui furatus est undecim pueros, & uendidit iudeis Pragensibus: idem adiunxit se mendicis, & simulauit se morbo comitiali laborare, ac sanguinē exspuere, quam prius in os ad decipientes homines assumpserat.

Huc allatus est casus memorabilis. Duo nobiles in Lusatia habitauerunt in eodem pago, & altercati inter se de quodam pastore, nescio quid fuerit negocij, cœperunt rixari. Vnus currit ad domum suam, & uult se armare, & apprehendere bombardam. Ibi alter sequitur (erant enim affines) Vterq; apprehendit bombardam. Prior uerò eiaculatur, & uult alterum interficere, & frustrabatur, ictus non collimat. Alter etiam eiaculatur, & simul eodem ictu interficit suum sororū & sororem. Hoc est diabolicū sanè facinus. Allati sunt etiam alij quidam casus, sed ista est recens historia, hoc anno 57 facta.

Scri-

Quintum præceptum. 159

Scriptum est huc, non procul ab Vratislauia filium interfecisse parentem & fratrem, cum quidē non intercessissent inter illos rixæ aut similtates. Inflammavit uerò diabolus ex leuissima causa eorum corda, & manus impulit. Est profectò opus diaboli, sicut est horribilis illa oratio de Iuda: Diabolus intrauit in eum.

Habebamus adolescentem Tubingæ ingenio præstanti & liberali specie corporis, qui interfecit aliū pro quo laborauit tota Academia, doctores & professores, & inter hos etiam Stœflerus, ut ille redimeretur quadringentis florenis. Nam Princeps, qui fuit uir seuerus, uoluit eum capitali supplicio affici. Sed Stœfleri autoritas tanta fuit apud Principem, ut aliquid tamen impetraret. Ille adolescens postea cum esset liberatus, & punitus pœna scholastica, uidelicet exclusione, ueniens in patriam, post paucos menses interficitur. Ita Deus est uindex scelerum, & non curat pactiones humanas.

Ante paucos annos Magdeburgi quidam affectus est supplicio, qui ante triginta annos perpetrauerat cædem, & iam neminem superstitem putauerat consciū istius cædis.

Selymus pater huius tyranni Turcici, interfecit suum patrem, & tantum regnauit octo annos. Fuit maxime formidabilis post partam primam uictoriam,

Quintum præceptum.

riam, etiã Imperatori Maximiliano. Et erat summo ingenio præditus. Interfectus est autè illo ipso loco, ubi affectus erat patrem, & eum interfecerat. Hæc narratio paulò aliter habetur in loco de ingratitude erga parentes.

Alfonsus Diasius, qui anno 1546 fratrem suum Ioannem Diasium interfecerat Neoburgi in Bawaria, propter solam Euangelij confessionem, cum ipse Alfonsus uersaretur in aula Pontificis, in iudicio Rotæ. Postea uerò anno 1551 seipsum interemit in concilio Tridentino. Inuentus est enim seipsum suspendisse à collo suæ mulæ.

COLL.

Cuidam ciui in uicinia oppidi Vuitembergæ erat interdictum, ne domo exiret propter contagionem pestis, qua pueri ipsius erant mortui. Exiuit autem & uoluit sibi à caupone quodam uendiceruissiam. Cumq; ille recusaret, & cum eo rixaretur, ipse afflitu diaboli accensus, cauponem transfodit. In illo tumultu, cum consul accurreret, ipse minatur etiam consuli: & nisi alij prohibuissent, consulem oppidi interfecisset. Transfodit quoque illam, qui illud facinus prohibuit. Postea conijcitur in carcerem, & statim sumitur de eo supplicium.

COLL.

Antuerpiæ quidam homo ualde diues alium quendam suæ gentis hominem in sua domo, cui multum de-

Quintum præceptum. 157

tum debebat, interficit, sumpto prius ab eo chirographo, quo testaretur ipsum nihil sibi debere. Magistratus uolens scire ubi ille creditor mansisset, curauit inquisitionem in omnibus ædibus fieri. Tandem homicida motus conscientia, timet sibi ne deprehendatur, ex sepulchro recens facto, curat cadauer resodi, ac in proximum puteum abijci. Fortè in uicinia uetula quædam stat, uidens cadauer ex domo homicidæ ablatum in uicinum puteum abijci, magistratui indicat. Magistratus abieciuum cadauer inquiri per lictores iubet. Quo inuento, authorem homicidij coeperunt, & in illa sella, in qua alterum occiderat, in medio foro, supplicio affecerunt.

COLL.

Duo adolescentes egregia indole, cum consortes alicuius sceleris essent, & supplicio efficiendi, ibi satellites cuiusdam Præpositi propter indolem & egregias uirtutes quæ elucebant in eis, Præpositum sollicitarunt, ut pro eis intercederet. Præpositus cum precibus uehementer urgetur, importunitate & petacitate uinceretur, dixit: Obsequar uobis. Accessit iudicem & ab eo impetrauit, ut dimitteretur. Dimissi sunt, & dimissos ad se recepit, ac splendide uestiuit. Postea ad se uocauit, dicens: Videtis filij, quo beneficio uos affecerim, quod patris loco fuerim in hoc præsentis periculo, in quo nihil

Quintum præceptum.

nihil nisi mors uobis expectanda fuit. Pro hoc beneficio & pietate, si mihi seruire uolueritis, exacto anno liberaliter & magnificè uobis stipendiū soluam. Ibi promittunt, studiumq; operam & fidem reuerenter deserunt, & aliquandiu fidelissimè inseruiunt. Præpositus ubi uideret illos ita fideles, & reliquos satellites sceleratos & belluones esse, cogitauit de illis euehendis, siquidem bonam de illis spem conceperat, quos uita donasset. Accersit itaq; ad se, & consilium suum illis aperuit, scilicet illos cubicularios suos constituere decreuisse, & concedere illis pecuniam, & totam rem familiarem. Illi conditionem accipiunt, pietatem & fidem pollicentur. Sed ut fieri solet, quando animus semel à diabolo obsessus est, qui est homicida & mendax, non cessat instigare & hortari ad scelera. Sæpius itaq; deliberarunt de Præposito tollendo: siquidem de omnibus rebus, domesticis ipsis constabat. Intendunt consilium sæpius, sed semper prohibentur. Accidit autem, ut amicus Præpositi inuiseret eum: quo abeunte, reliquos famulos ei adiunxit, qui eos illa nocte apud se retinuit. Ibi statim illi perfidiosi consilium captates de nocte surgunt, & ad ianuam conclauis, in quo dormit, accedunt. Quod cum bifore esset, & Præpositus semper pessulū obijceret, canemq; in lecto ad pedes haberet, tentant ianuam euellere ex cardinibus. Canis au-

Quintum præceptum. 159

aito strepitu latrat, & quo magis præfectus prohibet ne latraret, eo magis latratum ipse intendit, do nec præpositus surgeret, & dolum statim subolens abigeret canem. Cumq; unam ianuã auulsam esse sentiret, accedit fenestram, & spectat in hortum, ubi fortè uidet famulum coqui cum lychno: quem submissè uocabat. Famulus nouitate rei consternatus, spectrum se uidisse putabat. Cum tamen instaret Præpositus, ibi famulus ille accersitis alijs ministris, ad conclaue Præpositi uenit. Hoc cum nebulones illi duo audirent, posuerunt se in lectum, altumq; somnũ finxerunt. Præpositus ubi uideret illas insidias, accedit lectũ ipsorum, uiditq; eos stertentes. Vbi uerò excitasset illos, expergesacti oculos purgabant, ac si illis nihil constaret. Sed duriter eos allocutus est: Vos, inquit, scelerati & nefarii latrones, scitis quæ beneficia uobis præstiterim, & talem gratiam mihi referre uoluistis? & iussit illos uinciri, & statim illo die decollari. Hæc in Vngaria facta sunt.

Historia de crudelissimo facto Æthiopsis, recitata Philippo Comiti à Nassau per Damianum Knebel, secretarium Comitis de Hana.

Anno 1556, mense Aprili, quidam prædiues nobilis, non procul ab Augusta Vindellicorum, à teneris

Quintum præceptum.

neris puerum æthiopem usq; ad illum annũ allue-
 rat. Cũ fortè fortuna nobilis domo abesset, æthiops
 de nocte consurgens coniugem totamq; familiam,
 excepta filiola domini, ad octo homines interemit.
 Mane altero die cum rediret dominus, uidit ades
 suas præter morem clausas, & cum propius ade-
 quitasset, apparuit illi in domus summitate æthi-
 ops truculentissimo aspectu, qui in hunc modum
 nobilem alloquitur: Scis homo crudelissime, qua-
 liter me quondam innocuum tractaueris, quòd sa-
 nè ad hunc diem memoria retinui: illam iniuriam
 de tuis nunc demum uindicaui. Ecce enim partem
 de cadauere tuæ coniugis, quam tibi cum tota fa-
 milia occidi, excepta filiola, quam unam reliqui,
 tibiq; restituan, si mihi incolumitatem uitæ promi-
 seris. Pater extremè perturbatus, homicidæ inco-
 lunitatem promittit. At ille per fenestram infan-
 tem ante pedes patris proiecit, Scio, inquiēs, quòd
 mihi non sis seruaturus fidem, non satis in temet-
 ipso & tuis illam iniuriam ultus, moriar & ego
 & sic se de uestibulo ædium præcipitem dedit. Se-
 cretarius Hannensis comitis sibi nobilem familia-
 riter notum esse affirmat. Quo facto quid crude-
 lius, magisq; ex proprijs diaboli instigationibus
 depromptum cogitari potest?

Viennæ pistoris seruus, cum sciret thesaurum
 & alias pistoris facultates, simulauit discessum à
 pistore

Quintum præceptum. 161

pistore. Post paucos uerò dies iterum noctu in domum clam redit, & dormiente familia initio tumultum in domo exuscitat. Ibi famulus uolens uidere quid esset, statim ex insidijs nebulo profilit, & eum interficit. Simili etiam modo ancillam interemit. Ascendit postea in cubiculum pistoris, & pistorem cum coniuge sua occidit. Venit tandem ad filiolum pistoris, quæ clamat: Ah chare Paule, noli me interficere: sed concede mihi uitam, omnia mea tibi dabo crepundia. Ille commotus primò, quòd eum nosset, postea tamen etiam eam interfecit. Confectis tot cædibus, rapit pecuniam ex cistis fractis, & euadit usq; ad Ratisbonam. Cum autem uicini uiderent postero die, domum integrum diè esse clausam, frangunt ex cõsilio Senatus fores: ingrediuntur, & inueniunt iacentia tot cadauera. Fama fertur, latronem Ratisbonã uersus esse profectũ. Ita statim Senatus aliquos eò misit, qui postea latronem captiuum Viennam duxerunt. Ibi affixus est ueruto, an ein pfa. Clamauit uerò inter dolores, se nullũ maiorem cruciatum sustinere, quàm illam uocem puellæ, cui nõ pepercisset: Ach lieber Paul, las mich leben, ich will dir all mein puppen geben.

Nos meminimus ante annos uiginti, Lipsiæ sceleratum aliquem in proximo pago Colgarten interfecisse patrem & matrem familiãs cum pueris,

Quintum præceptum.

Et accepta pecunia aufugisse. Deinde uerò ipso comprehenso, cum de eo Lipsia supplicium sumeretur, dixit: Se ferè triduo sedisse sine cibo & potu in latebris sub scalis, & deliberasse an deberet facere eadem illam, ac diu abhorruisse à tanto scelere. Tandem dixit, se audiuisse uocem aliquam susurrantem: Fac, fac, far fort, far fort: qua uoce afflatus est & impulsus ut pergeret. Illa uerè fuit uox diaboli. Perpetrato hoc scelere, non potuit fugere: sic postea de eo supplicium est sumptum.

Cum essemus Isenaci, in uisitatione, erat ibi iuuenis pauper, cibum in plateis à bonis hominibus colligens: qui forte fortunà uenit ad domum cuiusdam senis, quem rogauit, ut ipsi in hac calamitate opem ferret. Senex motus misericordia, iuuenem illum pauperem hospitio excepit. Erat autem senex utcumq; diues, & collegerat aliquam pecuniã: quam cum pauper ille uideret, impellitur à diabolo, ut optimū illum senem de se benemeritū interficiat. Acceptis itaq; sexaginta aureis, qui erāt senis thesaurus, domum claudit, & aufugit. Vicini cum uiderent domus ianuam esse clausam, & neminem tota die egredientem, aperiunt domum, & senem illum in area domus iacentem mortuum uident: unde statim suspicantur de hoc iuvene mendicante. Illud igitur facinus perpetratum indicant magistratui, qui iussit homicidã per lictores inquire.

Quintum præceptum. 163

Hi quo magis illum quasiuerunt, eo minus inuen-
 erunt. Tandem uerò, cum satis diu quasiuissent,
 uident eum absconsum sub scalis portæ ciuitatis.
 Captus uerò, & cōiectus in carcerē, à diabolo hor-
 ribiliter est in carcere uexatus. Petiuit etiam à no-
 bis, ut pro eo apud principē intercederemus. Nos,
 quoniam scelus erat adeò atrox, hoc à principe iu-
 sticiam amante petere non ausi sumus: sed hoc pro-
 misimus ei, nos impetraturos esse, ut ipsi poena sup-
 plicij mitigaretur. Et missus ad eum Fridericum
 Myconium, ut significaret ipsi quid suo nomine ac-
 tum esset. Sed miser ille ferè exanimatus præ sum-
 mo dolore, nihil audiuit: tamen post triduum satis
 iam à diabolo tentatus, his uerbis alloquitur Fri-
 dericū Myconium: O Domine Friderice, in quā-
 tis tentationibus uersatus fui. nunc (Deo auxili-
 ante) libenter moriar: nam mortis metū iam su-
 perauī. Sic cōfirmatus in uera fide, & ardenti in-
 uocatione, placidè mortuus est.

Quidam prope oppidum Kōthen captus, à quo
 etiā suppliciū sumptum fuit, qui suam coniugē in-
 terfecit, cum paruula filiola. Illa nō sunt humana.
 Interrogatus quomodo ad illa tanta scelera impul-
 sus esset: dixit, se cœpisse amare alicubi aliam quan-
 dam, & ideo uoluisse tollere suam uxorē, ut pos-
 set alteram ducere. Ita diabolus dementat animos
 hominum. Interrogatus porrò, quare filiolam in-
 terfecisset?

terfecisset? Respondit, ut eo facilius esset aditus ad alteram ducendam. Non est quæreda ratio, nos sciamus esse opera diaboli. In his exemplis debemus considerare nostram infirmitatem, & potentiam diaboli. Utile enim est de istis rebus cogitare: sed ita, ut crescat in nobis timor Dei, dilectio, & alia uirtutes. Præterea cogitate, talia exemplis esse significationes minantes omnibus, & significare disciplinæ laxationem, & carnalem securitatem. Videmus nobis proponi multa exempla. Turca nostris ceruicibus imminet, et fames, aliaq; calamitates nobis sunt præforibus. Hæc exempla portantur horribiles secuturas cædes. Mementote dicti Petri, dicentis: Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite solidi in fide.

Ratisponæ in conuentu, miser quidam homo certabat in quadam platea mittendis globis. iacebat globum, quo forte petiuit Hispani prætereuntis canniculam. Hispanus autem statim stringens gladium, eum insequitur incermem per spacium aliquod in platea, neq; eum assequi poterat. Tandem ille miser accipit iacentem gladium alicuius collusoris, quo mox ferit Hispanum, ac ita lethale uulnus infligit, unde statim moreretur. Quare ex hoc atroci facto statim illa nocte homicida capitur, ac res ad Imperatorem defertur. Obtinebat tandem miser, ut doctor

Quintum præceptum. 165

ut doctor Amantius, & doctor Plicardus ei in patrociniū causæ adiungerentur. illi accedentes ad Marschalcum inferiorem, qui præest talibus iudicijs in aula Imperatoris, ipsi totum negocium exponunt. Dicunt illum miserum habuisse causam defensionis. Petunt similiter, ut audiantur testimonia. Respondit Marschalcus: se habere seuerissimū mandatum à domino suo Imperatore, ut administraret iudicia sine respectu ullius hominis, siue Hispanus siue alius sit interfectus. Si ille habuerit excusationem cum iure conuenientem, fore ut dimitteretur: si uerò minus habuerit probabilem excusationē, fore ut plecteretur. Causa dicta est, & audita sunt testimonia. Peractis illis, planè liberatus est ille miser homo ab omni periculo, quòd fuisset casus defensionis. Postea dicebam ad eundem, ut discederet ex urbe, ne conspectus ipsius præberet Hispanis noui tumultus occasionem: & tamen ipse mansit post nos. Ibi Imperator etiam potuisset dicere, fuisse extra modum culpate defensionis, & summo iure eum plecti. Sed fuit defensio, quia fuit inermis.

Quidam scholasticus furabatur Lipsiæ, qui antea etiam propter ætatem iuuenilem furto perpetrato uirgis cæsus fuerat. is dicebat ad iudicem: Tamen non audes me suspendere. Respondit iudex: Tibi nõ dicemus, quid nos facturi simus. Et suspēdit cum,

dit eum, ac rectè fecit iuxta dictum iuriconsultorum: Grassantibus exemplis, pœnæ exasperandæ sunt.

Diuites emebant per totam Italiam agros & prædia, item arces, uillas, pagos opulētissimos: & in illos, seruos suos collocabant, sicut nunc etiam fit in quibusdam locis. Serui autem non relinquebant homines in possessionibus, & fiebat ut homines ex suis facultatibus expellerentur. Ita factum est, ut tota Italia seruis impleretur. Cum autē Tyberius ueniret in Italiam, ibi homines cum filijs & filiabus ei occurrerunt, & indicauerunt suam necessitatem: nisi ipsis auxiliaretur, fame omnes perituros esse. Tum Tyberius promisit illis suum auxilium, si domum rediret. Cum autem domum reuersus esset, ibi adiunxit sibi consules, & in medio populi orationem habuit. Cum uerò consules uiderent diuitibus displicere illud negocium, ipsum deseruerunt: sicut fit in aduersis rebus. Mouit enim hac oratione ualde populum. Interea temporis, quando illa aguntur, cognatus suus Pub. Nasicca per populum prorupit, (populo cedente, non solum propter auctoritatem, sed etiam propter cognationem) & Tyberium cognatum suum miserabiliter in conspectu populi interfecit. Quinquā homicida non coactus secessit in exilium propter crudele factum, quod exercuit in suo cognato: tamēn

Quintum præceptum. 167

men est absolutus à Senatu, ita ut in exilium secedere non cogeretur. Deniq; idem homicida est uicissim interfectus, iuxta regulam: Qui gladiū acceperit, gladio peribit. Et propter illam ipsam controuersiam est ortum bellum ciuile, quod magnum negocium Senatui fecit: & tandem nihilominus tales uēditiones & emptiones abolitæ sunt. Nam aliàs non potuisset stare Respublica.

COLL.

In urbe Pomeranica, puer duodecim annorum obiurgatus est à matre, aut etiam castigatus, quòd ita gula & uoluptatibus operã daret. Puer egrensus castigationem, seu obiurgationem, altero die manè dormiētis suæ matris pectus cultro perfodit in lecto. Pater excitatus, exiit de lecto, & puerum apprehensum interficere uolebat, nisi sūga sibi consuluisset: puer tamen captus est, & fortassis de eo sumptum supplicium. Iste puer tam iuuenili etate naturaliter tam duro animo non potuit esse præditus, ut hoc facinus tam celeriter perpetraret: sed diabolus hoc per puerum effecit, qui ita instituit & animauit puerum, ut talia committere auderet. Talia exempla debetis considerare, & quotidie recitare dictū Christi: Vigilate & orate, ne intretis in tētationem. Item: Semper petite, Ne nos inducas in tētationem. Hæc 17. Martij anno 1553 recitata sunt.

COLL.

Quidam adolescens nobilis, ex petulantia occiderat seruū domesticum: ac ueniens Vuitebergam exceptus à docto uiro eius rei ignaro, & in numerum ipsius discipulorū receptus est, ibiq; se honeste gessit. Interea mater cum amicis interfecti rem componit. Postea eum domum reuocat. Post biennium uerò, mater despondit ei uxorem uiduam, & adolescentulam opulentissimam: at inter eos sunt ortæ inimiciæ. Nam ipsa erat scortū, & aliquoties ei puluerem, quo mures necantur, in cibū immiscuerat. Tandem cōspiratione facta cum equite, auriga & sarctore, impetum in eum faciunt incubili, eumq; interficiunt. At cum esset iuuenis robustus, diu se defendit, & ipsi mulieri, dum os suum obturare nititur, digitos morsu abscidit, dicens: Hæc tibi, scortum, postremò habeto. Quo facinore perpetrato, mulier capitur, & decollatur. Reliqui serui aufugerunt, quorum unus Magdeburgæ rotæ impositus est: alter alibi eodem supplicio affectus: tertius capite truncatus est. Hæc sunt manifesta diuinæ iræ iudicia aduersus homicidium.

COLL.

Formosa quædam mulier etate nondum confecta, cum mortuus esset maritus, propter inopiã frumenti, desperauit se non posse cum illis duobus filiis,

Quintum præceptum. 169

filiolis, qui ex marito remanserant, sustentari. Neq; enim labore ac sudore tantum colligere aut mereri potuit, ut uictum haberent. Denique, cum non sustineret amplius lamentationes filiorum, & ieiunos clamores audire, quamuis non uolens, tamen coacta iuit mendicatum, sperans se collecturam aliquid, ut sedaret filios pane & potu. Postea cum totam ciuitatem perambulasset, nec quicquã accepisset, & insuper etiam obiurgata ab aliquibus, dicentibus: Tu mulier, quid mendicas, cum sis tam robusta? Bene posses laborare, si uelles, & tuos paruulos laborando nutrire. Illa respondens dixit: Domine in his infelicibus temporibus non possum tantum colligere, & labore mereri, unde ego & filioi mei uiuant. Nam omnia nimis carè uenduntur. Postquam etiam mendicando uideret se nihil accipere, præsertim à ditioribus, qui potuissent liberaliter conferre, redit domum flens ac dicens: Filij mei, eamus unà ad aquam, ac ibi nos præcipitemus, non enim habemus unde uiuamus. At responderunt filij: Charissima mater, ubi tu, ibi & nos uolumus esse: ac ita sumpsit filios illos ambos, unum ducens, alterum gestans humero: & progressa extra portam, proiecit filios primum in Albin, & ipsa deinde statim secuta est. Ita unà obierunt. Hæc historia 1547, in urbe quadam celebri facta est.

COLL.

Cygnæ puer quidam habens cultrum in manibus, incidit fortè in eum, ac seipsum transfodit. Pater ueniens domum, uidens hæc, mox ira commotus interfecit uxorem: postea uerò & ipse factum suum perhorrescens, ex desperatione sibi cōsciscit mortem. Hæc omnia non sunt humana, sed diabolica. Ideo continuè oremus Deum, ut nobis det Spiritum sanctum, qui regat corda & totius uitæ actiones.

COLL.

Ante annos 18. in hyeme, est interfectus quidam studiosus inter Dieben & Lipsiam, & cadauer proiectum est in aquam, ubi totas quatuor septimanas congelatum iacuit. Postea uerò in eodem loco inuentum & erutum ex glacie, in proximum oppidum deportatum est. quod ubi iudex cum multis ciuibus circumstantibus inspexisset, coepit recentem sanguinem stillare cadauer. Fuit certissimum signum & diuinum testimonium de præsentia homicide: sed iudex tam fatuus & stolidus erat, ut nullam inquisitionem institueret.

COLL.

Vuinshemij fuerat quidam, qui aliquot cædes fecerat ante multos annos, & aliquas etiam grauidas mulieres dissecuerat. Tandem uerò accidit, ut circa pascha emeret tria capita uitulina,
easq;

Sextum præceptum.

171

eaq; in saccum poneret, qui in modum retis nexus erat. Cum sic iret per plateas, omnibus quotquot eum aspexerunt, uisus est portare capita humana cruentata. Defertur res ad Senatum, ac statim missi sunt lictores, ut eum caperent. Adductus in curiam, & interrogatus, ubi nactus esset capita humana? ipse respondit, se emisse in macello. Accersitus igitur lanius, affirmat se ipsi capita uitulina uendidisse, non humana. Senatus animo percussus, cogitauit hoc nihil boni portendere: iussitq; eum in carcerem deduci, & examinari per torturam. Ille sic examinatus, statim confessus est cedes perpetratas. Deinde capita ex sacco depropta sunt, quæ rursus habuerunt formam capitum uitulinarum.

S E X T V M P R A E -
ceptum.C A S T I T A S E T C O N I V -
gium.

C O L L.

Hippolytum filium Thesei, natum ex priore coniuge, Phedra nouerca inuitauit ad incastam consuetudinem. sumpto ab eo iuramento, ut nouerca petitioni obsequeretur. Sed mens mansit iniurata id est, non potuit, quantumuis sanctè promittendo, obligari ad aliquid turpe. Nemo enim potest iurare
rens

COLL.

Cygnæ puer quidam habens cultrum in manibus, incidit fortè in eum, ac seipsum transfodit. Pater ueniens domum, uidens hæc, mox ira commotus interfecit uxorem: postea uerò & ipse factum suum perhorrescens, ex desperatione sibi cōsciscit mortem. Hæc omnia non sunt humana, sed diabolica. Ideo continuè oremus Deum, ut nobis det Spiritum sanctum, qui regat corda & totius uitæ actiones.

COLL.

Ante annos 18. in hyeme, est interfectus quidam studiosus inter Dieben & Lipsiam, & cadauer proiectum est in aquam, ubi totas quatuor septimanas congelatum iacuit. Postea uerò in eodem loco inuentum & erutum ex glacie, in proximum oppidum deportatum est. quod ubi iudex cum multis ciuibus circumstantibus inspexisset, cœpit recentem sanguinem stillare cadauer. Fuit certissimum signum & diuinum testimonium de præsentia homicide: sed iudex tam fatuus & stolidus erat, ut nullam inquisitionem institueret.

COLL.

Vuinshemij fuerat quidam, qui aliquot cædes fecerat ante multos annos, & aliquas etiam grauidas mulieres dissecuerat. Tandem uerò accidit, ut circa pascha emeret tria capita uitulina,
easq;

Sextum præceptum.

171

eaq; in saccum poneret, qui in modum retis nexus erat. Cum sic iret per plateas, omnibus quotquot eum aspexerunt, uisus est portare capita humana cruentata. Defertur res ad Senatum, ac statim missi sunt lictores, ut eum caperent. Adductus in curiam, & interrogatus, ubi nactus esset capita humana? ipse respondit, se emisse in macello. Accersitus igitur lanius, affirmat se ipsi capita uitulina uendidisse, non humana. Senatus animo percussus, cogitauit hoc nihil boni portendere: iussitq; eum in carcerem deduci, & examinari per torturam. Ille sic examinatus, statim confessus est cædes perpetratas. Deinde capita ex sacco depropta sunt, quæ rursus habuerunt formam capitum uitularum.

S E X T U M P R A E -
ceptum.C A S T I T A S E T C O N I U -
gium.

C O L L.

Hippolytum filium Thesei, natū ex priore coniuge, Phædra nouerca inuitauit ad incastā consuetudinē. sumpto ab eo iuramento, ut nouercæ petitioni obsequeretur. Sed mens māsit iniurata: id est, non potuit, quantumuis sanctè promittēdo, obligari ad aliquid turpe. Nemo enim potest iurare

rens

rem aliquã turpem: & præclare fecit, quòd auer-
satus sit incestã nouerçæ cõsuetudinem. Sicut Hip-
polytus etiam à se nouerçæ illicitas libidines re-
pulsit. Sic Peleus recusauit rem habere cum uxore
Acasti. unde cùm illa ob repulsam irata falso accu-
sasset eum apud maritum Acastum, hic malè suspi-
cans de eo, obiecit ipsum Centauris: ubi dicunt di-
uinitus ipsi esse missum gladium, quo uicit Centau-
ros. id est: Deus dans præmia castitati, defendit Pe-
leum in maximis periculis. Sic Bellerophõtem in-
uitauit ad consuetudinẽ turpem uxor Creti, quam
cum negaret, ipsa accusauit eum apud uirum, à
quo obiectus est Chimæra. Verùm diuinitus missus
est ei Pegasus, quo uolans in aere uinceret Chimæ-
ram. Hæc sapientissimi homines tradiderunt, ut o-
stenderent quanta præmia sint castitatis, & Deũ
dare testimonia innocentie.

Quedam principissa, pia & sancta matrona,
dimittens suam ancillam, cùm esset elocata, & mi-
gratura in aliam urbem, hanc admonitionem in-
iunxit, & dixit ei: O' mea ancilla, time Deum, &
sis proba: quod si feceris, Deus non derelinquet te.
Nam & ego si id fecissem, in hæc pericula nun-
quam incidissem. Peruenerat enim in aliqua peri-
cula, de quibus non fas est loqui.

Alia nobilis & pia matrona iniunxit filie eloca-
tæ, & iam à matre discedenti, inquiens: Charissima
filia,

Sextum præceptum.

173

filia, timeas Deum, & sis pia & proba: sicq; erga
maritum tuum te geras, ut ille postea ædium aspi-
ciens letetur, & non exhorrescat.

Rex quidam incluserat nobilem uirginem in
arcem, in qua eodem tempore exceperat Impera-
torem Carolum V. Cum uerò Imperator ingrede-
retur cubiculum, inuenit illam lachrymantem, mi-
raturq; quid esset? Ista inquit: Huc ducta sum man-
dato Regis. Imperator illam statim suis, quos no-
rat esse integros, dedit adducendam parentibus.
Postea in reditu Imperator illam arcem destrui cu-
rauit, & nihil atrocius egit.

Strabo dicit, quòd non licuerit homini Germa-
no ducere uxorem, nisi prius offerret caput inter-
fecti hostis. Germani semper præ cæteris gentibus
laudati sunt ob castitatem.

Apelles Venerem pictam, stantem in testudine,
pinxit: significare uolens, sexum muliebrẽ non de-
bere, neq; posse procul uagari: sed debere se domi
continere, & respicere ad eas res proprias, quæ ad
gubernationem æconomie pertinent. Sicut enim
testudo nunquam discedit à domo: sic mulieres in
domibus suis se contineant, & non expacientur.

Idem Apelles, cum Venerem depingeret, cura-
uit sibi triginta pulcherrimas uirgines eligi, quas
intueretur. Similiter fecit Durerus, honestus uir,
pictor Norinbergensis: cui gratificati sunt honestis-
simis

Soldano rege in Turciam transfuectus est. Vbi cum diu in uinculis retentus, faciendis operibus rusticis defatigaretur, accidit ut filia regis uoluptatis causa expaciaretur, & ibi fortè uideret Comitē suas operas exercentē. quem statim adit, interrogans, qua ratione eò peruenisset? Interea dum sic cum eo colloquitur, hominis forma & industria ita delectata est, ut ipsum inciperet amare. Proponit ei, si uellet ipsam ducere, se facillè eum ex uinculis liberaturam, ac unà cum eo in patriam profecturam esse. Cui ille respondit, in sua patria sibi esse coniugem & liberos. At ipsa inquit, nihil ob stare, cum moris sit apud Turcos, ut uni marito duæ uel plures coniungantur uxores. His auditis, acquiescit facillè, pollicetur se fidem præstiturum. Tunc Regina statim, ut ex uinculis dimitteretur captiuus, effecit, & cum Comite abit. Sic Comes liberatus, postquam uenisset Venetias, inuenit ibi suum ministrum, iamdudum ipsum quærentem & expectantem: ex quo cognoscit, coniugem cum liberis & reliqua familia saluam esse. His auditis Comes Romam proficiscitur, & rem omnem Pontifici exponit, ut facta erat, quòd uidelicet alteri fidem dedisset uitæ redimendæ causa, & non ex petulantia aut lasciuia, cum tamen prior coniunx domi sit salua & incolumis. Quare absolutus est à Pappa, & acceptis ab eo literis reuertitur domum.

Redeuntē

Sextum præceptum. 177

Redeuntē statim agnoscit uxor, nihil offensa propter Turcicam reginam, & amore magno prosecuta est pellicem, cuius beneficio charissimum maritum receperat. Regina etiam facile tulit Comitissam, ita ut familiarissimè sine ulla discordia uitam inter se agerent. Deus autem, qui faciliè tolerauit hoc matrimonium, uerā seu priorem coniugem multa prole beatam fecit, altera prorsus sterili manente: quæ tanquam famula tractauit & fouit alterius liberos. Horum monumentum adhuc hodie Erphurdie extat, in quo ex utroque latere uxores Comiti astāt: altera regina, marmorea corona ornata: Comitissa sculpta est nuda, & infantes iuxta pedes eius reptantes.

Laudatur etiam pietas & patientia coniugis illustrissimi principis Electoris Friderici Palatini ad Rhenum, quæ multis laboribus & uigilijs illustrissimo principi Electori Friderico ægrotanti suas insignes uirtutes, quas Paulus sanctis matronis attribuit, declarauit.

Christiani differunt ab Ethnicis, præcipuè duabus uirtutibus, uidelicet religione & castitate. Ethnici enim sicut fuerunt idololatæ, sic postea horribilibus libidinibus sunt polluti. Conuenimus ergo publicè in Ecclesia, ut hac pompa testemur nos approbare coniugium diuinitus institutum & sancitū, ut uitentur prauæ commixiones, & sin-

guli castitatem tueamur, Ecclesiã amemus, eamq̃
tanquam sponsam Christi ornemus.

C O L L.

Quidam Bohemicus dominus, ambiuit honestis-
simam matronã Comitis Stephani Schlick, cum hic
absuisset duodecim annos, & fama esset eum esse
mortuum. Ad cuius petitionem sic respondere ius-
sit: Quod in hoc breui temporis spacio prioris ma-
riti Stephani nondum obliuisci potuisset: qua-
re illi domino suam petitionem recusauit. Vocauit
duodecim annos, quibus affuisset maritus, breue tẽ-
pus. Sic bene optandum esset, ut in similibus casti-
bus, omnes mulieres huius ornatissimæ matronæ
uirtutes imitarentur.

Menander inquit: Ducens uxorem, in medijs
pelagus nauigat, quasi in medias tempestates.

Ἐπιπόρευσε ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς ἐν
Τεμπεστας ἐστὶν ἡ γυναῖκα ἐν τῷ οἴκῳ.

Iocus.

Accidit in uicinia oppidi Vitebergensis, ut qui-
dam iuuenis solea sua cõiugem percussisset. Quod
cum familia illa ex qua erat coniunx, admodum
egrè ferret, conuenerunt aliqui ex cognatis accer-
sentes ad se maritum, cum quo exposularunt, eo
quòd cognatam ipsorum tam indignè tractasset.
Ille uerò non commotus, humaniter respõdit: Bo-
ni affines, boni consulo uestram admonitionem,
sed

Sextum præceptum.

179

sed queso ut & me audiatis. Fateor, inquit, me cō-
motum uerberasse, sed illa me prius multo durius
stupario malleo percusserat. Vos igitur iudicate
utrum fuerit durius, malleone stupario an crepida
percuti. Illi querunt, quomodo sit percussus ab
ipsa malleo stupario? Respondit: Sua lingua admo-
dum mihi maledixerat.

DE CONIVGIO SACERDO-
tum, & cœlibatu eorundem.

In iure Canonico, quod medium uocatur, id est,
illud quod est inter primum & ultimum, habetur
talis lex: Sacerdos ducens uxorem, suspendatur.
Hic quidam indocti simpliciter τὸ πῦρόν intel-
lexerunt: id est, suspendatur laqueo de patibulo.
Vnde multi honesti uiri sunt interfecti & suspensi,
ut etiam Tubingæ unus ex sacrificulorū cœtu pu-
blicè dixerit de hac tyrannide: Si non est nimium,
aut illegitimum, tamen utiq; nimis durū est. Non
intellegerunt sensum: quia ius Canonicū hoc uult,
suspendatur, id est, ad tempus aliquod ab officio
remoueatur: seu mandetur ei, ut aliquantisper
remittat officium, donec cum episcopo redeat in
gratiam.

Staphylus, cum nuper petiuisset episcopatum,
& ei dictum esset, quòd non posset fieri episcopus,
quia haberet coniugem legitimam, ille respon-
dit:

m m 2 dit;

dit: Apud uos est mihi concubina, at apud Lutheranos est mihi coniunx.

Cœlibatus est multo commodior ad diuitias comparandas, quàm uita coniugalis. Μεγάλη τρυφή τὴν αἰσὶν τὴν οὐκ ἔχει γύναιον: Magnum impedimentum adferunt uxor & liberi, illis qui ad magnos honores & potentiam aspirant. Cœlibi quidam ac libero, siquidem hic fortuna minus ex uoto succedat, alibi melius succedit: coniugato uerò uxor & liberi sunt instar freni ac uinculi, quo constringatur, ne uel solum uertere uel ad altiora peruenire queat. Nisi enim quis sit perditissimus homo, hoc uinculo patitur se retineri. Quare cœlibatus est ualde commodus, ut dixit papa Pius: Multa fuerunt cause adimendi coniuges sacerdotibus, sed maiores sunt restituendi. Magna inde orta sunt contentiones de successioneibus. Imò audio regem quendam Polonicum dixisse: Oportere uiolari alterum præceptum, Non moechaberis, aut Non furtum facies. Si ego sacerdotibus, inquit, concederem coniugia, tunc fierent furta, id est, ecclesiastica bona diriperentur. Videte, quàm astute sit dictum.

Quàm callidus prætextus est: Sacerdotes non debent ducere uxores, ut possint uacare studijs, ne impediatur œconomijs & cupiditatibus, quæ plerunq; œconomijs comitantur. Profectò uerum est, quòd

Sextum præceptum. 181

est, quòd callidus sit prætexius, & prudèter dictū.
Ita dixit Campegius ad secretarium Palatini: Vos
Germani habetis unam causam, qua ualde nos gra-
uatis de coniugio, & uerum est: multa enim ma-
gna uitia sunt secuta cœlibatum, sed nos profere-
mus nostras excusationes in Concilio. Ostendemus
illam legem de cœlibatu non esse ortam à nobis:
sed nos non potuisse sustinere regum & princi-
pum interpellationes, qui petiuerunt ut sanc-
remus hanc legem. Videtis etiam hoc tempore,
quàm multa miseriæ sequantur coniugium. Ta-
men nihil est ordinandum contra uoluntatē Dei.

C O L L.

Quidam monachus in finibus Bohemiæ habēs
sacerdotium mediocre, iussus est aut relinquere sa-
cerdotium, aut coniugem. Miser infirmitate gene-
ris humani labitur, ac dimittit coniugem, ut re-
tineret sacerdotium: cogitans interim, se uelle
postea eam ad se rursus recipere. Sed hic in ma-
gnos terrores & tentationes post paucos dies in-
cidit: quas ut finiret, mortem sibi consciuit. Non
est inuiscatum, homines sibi accersere mala, malè
curando.

Eccius ultimum librum edidit de coniugio sa-
cerdotum turpissimum. Non fuit cygnea cantio,
sed ultimus crepitus: & sicut felis fugiens pedis, sic
ille mouens hunc crepitum cecinit. Legi librum
m m s subinde

subinde accipiens partem ad cloacam, alioqui non legissem.

Faber Viennensis adhuc turpius scripsit, de quo Erasmus hos uersus fecit:

Mente cares, si res agitur tibi seria: rursus

Fronte cares, si sic ludis, amice Faber.

Sic argumentabatur: Semper habet lites alternaq; iurgia lectus: Ergo sacerdotes non debent ducere uxores. Est fallacia accidentis, uel secundum non causam, ut causam.

Episcopus Moguntinus dixit: Lutheranos habere unum articulum, qui non possit refutari, scilicet de coniugio: sed tamen concessio hoc unico articulo, concidere totum illum pulcherrimum ordinem Ecclesiasticum.

Maximilianus dixit: Papa egregie nos uexauit, ipse nobis concessit tantum unam uxorem, & ipse habet tot quot uult. Putat autem licere sibi omne quod libet: quia omnia iura habet in scrinio sui pectoris.

Noui quendam doctorem artis medicæ, quem multi alij quoque nouerunt. Nunc autem mortuus est: qui mihi fuit familiarissime notus. Ille adolescens amabat uirginem, cui coniugium promisit. Parentes uerò ignari huius sponsationis, coegerunt eum ut susciperet sacerdotium. Ipse proficiscitur Constaniam, ibiq; fit subdiaconus, ut

Sextum præceptum. 183

uocant. statim deinde manifesta fit promissio uirgini facta, aut ipsa puella patefecit. Illa res fuit inexplicabilis multis cōsistorijs, quòd ipse esset subdiaconus, & simul sponsus. iubetur itaque proficisci Romam. Ille proficiscitur: ibi cognita re, iussus est uirginem retinere, sicut coniugium promississet. Duxit ergo illā honestam uirginē, ex qua postea suscepit duos filios, qui similiter ambo sunt artis Medicæ doctores, mihi etiam satis noti. Sed tamen pro satisfactione ei impositum est, ut ipse non haberet ius petendæ consuetudinis conjugalis: quod quid sit, iam non ulterius declarabo. Sed seniores, qui ista intelligunt, conijcere possunt, quàm inepta & iniusta ista fuerint.

COLL.

Officialis citauerat quendam pastorem, quòd ipsi natus esset infantulus, & ei indicit multam quinque florenorum. Miser ille sacerdos primò petit sibi dari spacium. postea cum deberet afferre pecuniam, affert duas scopas. Officialis querit, quare non pecuniam potius, quàm scopas afferret? Respondit sacerdos: Ego ideo duas scopas affero, ut tu prius una tuam domum purgares: altera deinde ego utar in uerrendis meis ædibus.

Sextum præceptum.

DE ADULTERIIS, SCOR-
tationibus, libidinibus, ea-
rumq; pœnis.

COLL.

Fuit una de pulchris legibus Aegyptiacis, quòd si quis stuprasset uirginem ingenuam, excideban-
tur ei pudenda: si quæ uerò facta esset adultera,
nasus ei præcisus est.

Pindarus ualde laudat ciuitatem Locrensem,
quòd bene fuerit constituta. In ea fuit legislator
Zaleucus, ex cuius legibus multa adhuc passim ci-
tantur. Dicitur autem is inter cætera tulisse legē,
ut oculi effoderentur ei, qui commisisset adulte-
riuz. Deinde cùm filius eius contra legem peccas-
set, pater uoluit seruari eam: sed ita, ut filio ocu-
lus effoderetur unus, & sibi alter. Hæc est pulchra
inueniæ.

Athenienses fecerunt legem longe diuersam à
Lacedæmoniorum, ut qui corrumpere alterius
uxorem, uolentem, non coactam, afficeretur capi-
tali supplicio: qui uerò coactam, impunè dimitte-
retur. Credo illa sic sanxerunt, non aliam ob cau-
sam, nisi ut atroci pœna legem Lacedæmoniorum
à suis auerterent: quia illi negligentiores fuerunt
in puniendis adulterijs.

COLL.

Timoclea (puto fuisse Pelopidæ filiã, ciuis The-
bani)

bani) interfecit unum ex capitaneis Alexandri, qui ei uim uoluit inferre, hac arte. Odio dissimulato, dixit se monstraturam illi thesauros, quos habebat: & ducens eum in hortum ad puteum, in illum præcipitauit eum. Re delata ad Alexandrum, cum audiisset eam esse filiã Pelopidæ, iussit ipsam duci in suum conspectum. nam Philippus pater Alexandri fuerat obses in urbe Thebana, apud ipsum Pelopidem. Illa uerò magnitudine animi freta, uenit in eius conspectum. Itaque absoluit eam Alexander, & dimisit, iussitq; saluas esse omnes res, addens etiam ei custodes.

Fuit nostro tempore Consaluus, præstantissimus & summus capitaneus inter omnes quos habuit Imperator, tantæ authoritatis, uirtutis & sapientie, ut per ipsum factus sit Imperator rex Hispanicus. Cum enim cæteri nolent, ipse sua prudentia traxit eos, ut contra propositum suum, ipsum facerent regem. Hic cum in direptione Genue præteriret ædes, in quibus erant tumultus, intrauit ædes, audiuitq; matronam clamantem, cui uolebat miles quidam uim inferre: qua re comperta, ipse statim sua manu confodit eum.

Alexander Farnesius, qui duxit exercitum ad Ingolstadium, ibi in honesto gynæcio turpiter se gessit. Res indicatur Imperatori, qui iussit ipsi dicere: ut statim ex castris discederet. addiditq;:

Si iam haberem istum nebulonem, statim eum mea manu confoderem. Nunquam tam atrox uox est audita à tam graui uiro, ex nostro imperatore. Ille igitur audito hoc nūcio, statim aufugit ex castris, & redijt in Italiam.

Audiui sapientem & excellentem uirum, summo genere natum, sed qui non modestè uiuebat, cum periisset ei filius incendio, dicentem: O me miserum, mea peccata punit Deus in semine. Postea cum se occultasset in aliena domo, ut illius uiri coniugem uitaret, ipse interfectus est.

COLL.

Pausanias dux exercitus Græcorum, ad Plateas uicit Mardonium ingenti prælio. Unde diu non solum dux fortis & felix, uerumetiam modestus & probus est habitus. Postea uerò cum esset Byzantij, capitaneus rapuit ciuis honesti filiã, & eam stupratam interfecit. Hoc scelere commisso, statim conspirauit cum Persis. Sed retractus ex Byzantio in patriam, nō potuit in effectum producere consilium prodicionis, quo nitebatur facere pacta cum Persis, & Græciam ad Persarum imperium transferre. Nam miles quidam, qui erat intimus Pausaniæ, detulerat eum apud Ephoros. Verum cum ille non posset detectam à se prodicionem probare, hoc egerunt, ut delator accederet ad Pausaniam in templum, in quod su-
gerat,

Sextum præceptum.

187

rat, & starent post cortinam duo Ephori, audirentq; eorum colloquia. Ibi cum audiuissent proditionem, pronunciatum est de eo interficiendo. Ideoq; cum nollet exire, clausum est undique templum, ut fame periret: & mater eius Alcythea primum lapidem posuit ad claudendam ianuam. Hoc scitote esse exemplum pœnæ libidinum & incontinentiæ in rebus secundis.

COLL.

Hetzer, homo doctus, & etiam Anabaptista, qui uertit ex Hebraicis Biblijs quædam scripta, ut prophetam Esaiam, &c. Constantiæ capitali supplicio est affectus, non propter confessionem doctrinæ, sed propter alia perpetrata scelera. Ille insinuauit se in familiaritatem honestissimarum matronarum, cum esset concionator, (sicut mulieres facillè decipiuntur simulatione religionis) easq; deinde stuprauit. Cum afficeretur capitali supplicio, confessus est, se uoluisse sæpius agere pœnitentiam: sed ita in uinculis diaboli retentum fuisse, ut non potuerit resipiscere, sed semper lapsus esse. Velle etiam se iam libenter mori, & iusto Dei iudicio in hac pœna obtemperare.

Lantgrauius Thuringiæ Albertus habuit coniugem honestissimam matronam, Friderici secundi Imperatoris filiã: ex qua habuit duos filios, Theodoricum & Fridericum. Postea tamè nihilominus
cepit

Sextum præceptum.

cepit amare aliam, & non solum factus est adulter, sed etiam insidiatus est uiræ conjugis suæ, Imperatoris filiæ. Vnde patiscitur tandem cum illo mulione, qui quotidie uehebat aquã in arcem Eisanach, ut interficeret mulierem. Ille promittit, uenitq; ad custodem, & consiliariũ Domine, narrat ei, quid promiserit. simulq; excusauit suã promissionem, dicens: Si negassem, interfecisset me. nunc uos cogitate, quid uobis sit faciendum. Ibi dominus Præfectus prætorio consuluit, ut aufugeret Domina. Ipsa aufugit, & ueniens Frãcosfordiam, ibi transegit biennium in monasterio sola, & postea mortua est. Cũ uerò noctu digressura esset ex arce, clam sese per funem demisit ex fenestra non admodum alta, in subiectum scopulum; unde occultè aufugere posset. Sed antequam egredieretur ex cubiculo ualedictura infantibus, arripuit maiorem natu, & momordit genam, ita ut puer alta uoce clamaret. Ibi magister curiæ, Quid facis, inquit: putans matrem interfecturam esse infantem præ dolore. Ah, respondit mater, putas me posse discedere sine magno dolore? relinquam filio notam in gena. Sed uidete porrò in hoc exemplo, quomodo Deus puniat libidines. Postquam adoleuissent filij, pater seditione quadam uoluit eos eicere ex Misnia: sed filij bellum gerentes contra patrem, expulerunt illum. Sic expulsus Erphordia peruenit,

Sextum præceptum.

189

peruenit, ubi in summa paupertate mortuus est.
Fridericus filius ille peruenit ad senectutem, & est
sepultus Isenaci, cuius sepulchro inscriptum est epi-
taphium, cuius initium est:
Ecce Fridericus cultor ueritatis, amicus Pacis, etc.

COLL.

Initium motus Bohemici ante annos 140. aut
circiter. Quidam Abbas rapuerat sororem uiri no-
bilis: de qua iniuria cum cōquestus esset frater ille
apud Ziskam, hic collectis amicis quibusdam fi-
delibus, & amatoribus iusticie, cum illis Abba-
tem oppressit & interfecit: ceteros uerò mona-
chos expulit, & prædam diuisit. Postea staim
peruagatus est magnum Bohemie tractum. Ziska
fuit capitaneus, potuitq; uictoriam moderari.

Dicunt Constantinopoli tantam fuisse libidi-
num turpitudinem ante annos centum, aut plures,
id est, ante captiuitatem, ut omnes homines dixe-
rint futuram esse ingentem mutationem.

Turci à communionem rerum transeunt ad cō-
munionem mulierum. Quod quidem accidit tem-
pore Carpocratis, qui contendit esse piã istam
communionem omnium, allegans dictum: Da om-
ni petenti te. Sed dicti sensus est: Communica iuxta
legem Dei, sit equalitas, sed ordinata iuxta legem
Dei: non talis, qualem tu tibi fingis aut excogitas.

Fuerunt aliquando Persici legati in conuiuio
Mace-

Sextum præceptum.

Macedonico, in quo etiam coniuges multe intererant. Ibi cum Persæ præberent signa obscœnitatis: Alexander adolescens abduxit uirgines, tanquam secessuras, uolentesq; sese illo secessu paululum recreare. Sed paulo post redit in conuiuia relictis domi prioribus, & adductis adolefcētibus, indutis muliebri uestitu, qui erant moniti & iussi, ut sub uestimētis cingerēt se gladijs. Itaq; cum iterū Persæ præberent signa obscœnitatis, adolēscētes interficiunt eos. Rectē fecerunt: quia permissio securitatis datur illis qui non uiolant iura hospitij: illi uerò uiolauerant.

Machometistæ habent satisfactiones: ut si quis commiserit adulterium, qui est pauper, debet uestire duos homines: si uerò sit diues, decem.

Vitebergæ fuit homo iocosus & officiosus, ex quo postquā ancilla facta esset grauida, plectebatur quidē triginta aureis, sed ita, ut maiores alioqui pœnas dedisset, nisi Senatus pepercisset ei propter eius industriā. Ille uerò iocādo ad hæc dicebat: Tempore papatus, si fecissem adulteriū, potuissem me redimere duabus libris ceræ. Lex Iulia, & Attica, puniuit adulteros capite.

Memini nobilem quendam cepisse mœchū, & fame necasse: sed ita, ut quotidie mitteret assaturā optimā, quò odore augeret dolorem famis. Ille uerò captiuus arrosit utrosq; humeros, & uixit usq; ad nonum diem.

David

Sextum præceptum. 191

David fuit ad minimum quinquagenarius, cum factus est adulter: quia quadragesimo anno peruenit ad regnum.

Pallas à Neptuno petit, ut submergat classem Græcam. Neptunus causam interrogat, inquiens: Miror te sapientem deam, uelle tãtam calamitatẽ Græcis euenire, quos antea defendisti. Respondit: Quia uiolauerunt templum meum. Nam Cassandra fuit struprata in templo meo, & principes hoc non puniuerunt: ego igitur puniam.

COLL.

Carolus Gibbosus ingressus in Italiam, cepit Neapolim. Cum itaq; iam teneret Carolus Neapolim, duces in domo principis cuiusdam uiri uoluerunt uim inferre nobilebus matronis: illi indicauerunt uiris, qui secesserãt in arces. Viri clam redeunt in ciuitatem, ac iusserunt matronas apparare conuiuũ. In quo cum Galli securẽ potarẽt, & luxuriarent cum mulieribus, interueniũt uiri armati, & præcipuos interficiunt. Deinde equitant ex urbe, abductis unã secum mulieribus.

Agathias scriptor dicit, quo sãã honestos doctos & magni nominis uiros discessisse ex Aegypto, eo quod uiderint magnam turpitudinẽ & libidines quæ ibi erant. Filij enim cõcubuerunt cum matribus, & patres cum filiabus: sicut adhuc dicũt fieri in Africa. Redeũtes illi Græci, inuenerũt in Græcia
iacere

iacere cadauer insepultum: quare affecti miserati-
one (ut congruit humanæ naturæ) fecerunt ei se-
pulchrum. Idem cadauer postridie inuenerunt ex-
tra sepulchrum. Tunc oblata est eis species uel spe-
ctrum, ueniens ad unū ex illorum numero, ac di-
cens: Noli humare cadauer, quod heri humasti:
quia non decet ut terra subleuet eum, seu præbeat
hospitium illi, qui polluit suam matrem. Ibi intel-
lexerunt, naturam terræ abhorrere ab illa turpi-
tudine, sicut his indicatum erat. Est narratio apud
Agathium, de moribus Persicis.

Conueniebat me quidā Comes, discipulus meus,
in conuentu Augustano, cui dicebam: Certè te
non amplius præ deformitate agnoui. Respondit:
Ah, peccata mea sunt causa istius deformitatis.
Postea uerò honestissimè uixit. nam morbus ille
præbuit ei occasionem conuersionis. Habuit suam
coniugem, honestissimam mulierem (ex qua etiā
ipsi filij procreati sunt) & sacras Scripturas dili-
genter legebat: nihilominus tamen ueniūt poenæ.

COLL.

Francosfordiæ ad Viadrum senex quidam uir,
admodum diues, habuit coniugem iuuenulam,
cum qua seruus eius habuerat consuetudinē. Mor-
tuo autem domino, seruus uiduam relictam in ma-
trimonium ducit, ac intra octennium omnes facul-
tates atq; opes decoquit, insuperq; etiā 1400 flo-
reno

Sextum præceptum.

193

renorum nomina contrahit. Inuenerat autem in dote uigintiduo millia florenorum promptam pecuniam, item pagos: ita ut diceret se existimasse, hanc pecuniã sibi & nepotibus suis sufficere posse, etiamsi in magno luxu uiueret.

Eccius sedebat Erphurdia in cõuiuio inter honestissimos uiros: qui cum adduxissent suas coniuges, statim cum ijs petulanter ludere cœpit, sicut erat homo impudens. Ibi una ex illis duriter eum reprehendit, inquit: Es tu doctor? non existimo te in honesta familia, sed in lupanari educatũ. Ipse uerò non habuit folium fici, quo suam tegetet deformitatem: nec etiam cogitauit dictum Plauti, Seruum hominem decet habere oculos continentem, manus & linguam.

Noribergæ, quidam leuis homo habebat coniugem, à qua libenter fuisset liberatus. Cum uerò audiuisset, in renouatione doctrinæ Euangelij licere aliam ducere, propter scortationem: palam scortabatur. quam ob causam etiam in carcerem coniectus est. Cum uerò interrogaretur, cur id fecisset? respondit, ut uxor eius ipsum accusaret, propter scortationem, & ita contingeret, ut ab ea liberaretur. Norinbergenses rectè & benè eum punierunt. Ita enim cæsus est uirgis, ut elapso tri-duo moreretur.

Memini, tempore Ludouici regis Gallia Romæ

nn

factam

factam esse dispensationem, ut frater duceret sororem in regno Gallico: illi tamen noluerunt coniungi, quia natura abhorrebat, cum Rex uellet eos coniungere.

Romæ quidam Cardinalis appetiuit coniugem formosam alicuius pauperis: & promisit marito duo millia coronatorum, ut eam sibi aliquandiu concederet. Maritus accepta pecunia, dimisit uxorem. Postea uxor ad maritum redire noluit: dicēs, se iam alteri esse uenditam.

COLL.

Legitur in Anatomia Vesalij, de quodam Hispano, qui cum uideret de collo inhonestæ mulieris pendentes gemmas preciosissimas, uniones, smaragdos, & alias auro circumdatas: delectatus est illis sic, ut in cōsuetudine, quā cū illa habebat, omnes deuoraret. Postea uero reiecit per inferiora.

Quidam dux habuit coniugem, quæ scribens binas literas, alteras ad maritum, alteras ad amatorem, in inscriptione errauit: ita ut literæ ad amatorem scriptæ, peruenirēt ad ipsum Ducem: & ad maritum scriptæ, amanti traderentur. Dux uidentis & legens has literas, statim profectus est ad coniugem, & in primo conspectu eam interfecit. Postea profectus est Romã, & absolutus à Pontifice, imposta ei hac satisfactione, ut conderet monasterium: quod & factum est.

Dicunt

Sextum præceptum.

195

Dicunt Vincentiam hoc modo uenisse in Venetorum potestatem : quia Vincentiæ dominus iussit ad se adduci ciuis cuiusdam filiam , quam pater ei mittere noluit . Abducta igitur est ui , & post aliquot dies remissa patri dissecta in calatho . Pater re deliberata cum amicis quibusdam & senatoribus , mittit cadauer , ut erat dissectum , senatui Veneto , eiq; pollicetur deditioem urbis . Ita tyrannus oppressus & expulsus est .

COLL.

Ante paucos annos , miser homo compressit suã filiam . Mater uolens occultare insaniam filie , interfecit puerum . Re autem patefacta , sumptum est supplicium de illis tribus personis .

Pastor quidam erat in oppido Vueden , nobis omnibus , præsertim seniorib. notus . is habebat coniugem honestã , & filiolũ , quẽ mihi moriturus commendauit . cumq; haberet cõsuetudinem cum multis alijs , tandẽ etiam suam ancillã cõpressit . Translatus postea in aliũ pagũ , non procul à Salsfeld , ibi est cõatus in cãpo quandã grauidã cõprimere : illa euasit tamen , ac cõquesta est marito & fratri suo hoc facinus . Pastor uerò hac de re cõuictus , fugit ad episcopũ Mersburgẽsem , eo tẽpore ibi uersante . Factus est igitur papista , relicta coniuge . Postea post bienniũ equitat per illũ pagũ , quia Deus trahat illũ ad supplicium , ibi cum uidet illũ equitan-

tem frater illius mulieris: Ah tu nebulo, inquit, rectè iam te prehèdo. Tantàne est tua audacia, ut audeas adhuc trāsire hunc pagum? & apprehenso equi freno, ipsum capit, ac sic statim eum abducit ad arcem Calēsem. Nos eramus tūc Ienæ, tēpore pestis.

Eodem tempore & alius quidam Anabaptista erat coniectus in carcerem, propter quem oportuit me quoq; accedere. Cū igitur huius occasione eò uenissēmus, ibi ille scortator exēptus ex carcere, deplorauit suam calamitatem, ac petiuit ut pro eo intercederemus. Intercessimus: sed Princeps, ut erat pius & honestus, noluit ueniam concedere. Itaq; statim est de eò supplicium capitis sumptum. Erat homo ingeniosus, & satis doctus & industrius. Erat etiam ille, qui primus mihi aduersatus est in uisitatione seu inspectione Ecclesiarum. Stabat iste nebulo, & uociferabatur de necessitate operum: Oportere ista opera ita fieri, cū ipse esset magnus scortator. Erat apud ipsum Antonius Musa, qui eum consolabatur & absoluebat, ad quē dixit: Domine Antoni, ago tibi gratias, quòd me reduxisti ex hac dubitatione ad emendationem uitæ. In primis autem Deo gratias ago, quòd redij ad pœnitentiam. Confessus etiam tunc est, quòd ancille admouisset cultrum ad iugulum, ut eam comprimeret. Quare nō immeritò tandem secuta est pœna. Non debetis dubitare, quin tanta scelerata cer-

ra certæ poenæ sequantur. Possẽm consumere integrum annum commemoratione talium exemplorum. Possẽm uobis etiam commemorare multas historias, non tantum quas legi, sed etiam quæ mihi experientia sunt notæ, & ipsemet uidi. Ideo timeamus Deum, & nos ab ipso regi petamus.

Mandatum de castitate seuerissimum est, ut euidenter probant horribiles poenæ in genere humano. Nõ est quòd dubitetis de eo: Scriptura dicit expressè: Omnis anima quæ fecerit has abominationes, eradicabitur. Dicit, Omnis anima: significãs tam reges & principes, quàm infimo loco natos. Ideo considerate familias potentum: quantumuis potentes multum sibi licentiæ permittunt, tamen apud eos uidetis etiam sequi tristissimas calamitates. Inspicite familiam quandam, quæ uobis nota est. Cogitate, quales sint libidinum confusions in potentibus familijs? quales fuerint? quæ secutæ sint poenæ? & quæ sequantur aut impendeant? Quia τὰ βασίλειων παθήματα πάβτες ισσοι, inquit Euripides: id est, Regum calamitates omnes norunt. Hæc non dico in cuiusquam contumeliam, sed dico confirmationis & exempli causa. Possẽm commemorare multa, quæ meminì. Vlnæ quidam honestus uir habebat coniugem mœcham, quam cum accusaret apud familiã, familia egrè ferebat ipsam fieri infamem. Cum igitur uideret eam à familia

non corrigi, ipse, sicut uir magnanimus, cogitabat quid sibi esset faciendum. Simulabat se profecturum ad mercatum Francofordiensem in ipso die festi Mariæ, quo die ibi magnum est festum. Discedit eques suo more, sed equo in proximo pago relicto clam domum redit, cum alij essent in templo, & occultat se sub scalis. Ibi latuit toto die armatus, a meridie usq; ad uesperam. Ancilla magnifice cœperunt apparare cœnã: mœchus circa sextam uel septimam horam noctis, cum essent tenebræ, accessit. Maritus interea sub scalis latitans, omnia perterritus: sed dixit, se uix potuisse continere, quò minus ipsum ingredientem, & ascendentem gradus domus, interficeret. Sed cogitans se non potuisse tueri illud facinus legibus, & quòd fuisset accusatus tanquã homicidia: concedit illis tempus cœnandi, & cubitum eundi. Cùm esset media nox, & cùm putaret eos esse sopitos, tunc ipse gradus ascendit. Interea mulier audiens strepitum, perterrefacta est, surgitq; & aperit cubiculum, circumspectas nunc aliquem uideat. Sed ille ita se occultauerat post fornacem, ne uideri ab illa posset. Cùm igitur uxor rursus ingreditur cubiculum, ibi mox eam maritus sequitur, quia aliàs nõ potuisset ingredi cubiculum: Ecce, inquit, toties accusaui te, & tu negasti: iã ego deprehendo uos simul. Interea mœchus surgit de lecto, & arripies gladium, parat se ad defensionem.

Maritus

Sextum præceptum. 199

Maritus cōtrā stricto ense ipsum inuadit. Mulier intēta uoce exclamās, uocat ministrū, ut eis opituletur. Sed tota familia sic erat somno sopita, ut nullus hominum ueniret. Marius itaque (Deo adiuuante) primū ipsum adulterum affigit parietī, & confodit. postea ipsam aggreditur, dicens: Tu belua, ego coactus sum tam diu ista ferre: nūc te comprehendo: iam quoq; de te sumā suppliciū. Ah, inquit illa, concedas mihi tantum spacij, ut agam poenitentia, & sumā sacramentū. Non faciā, inquit. Satis est, si doles pro perpetratis facinoribus, ac sic moriaris. Atq; ita illam quoq; interfecit. Postero die iuit ad Senatū, & dixit se hoc fecisse. Non potuit eū Senatus reprehendere, nec habuit ius: quia cōceditur iure civili, occidere mœchum. Est uera historia, facta non ante multos annos. Memini hanc historiam, & soleo mecum tales considerare. Possē etiam uobis ualde multas similes recitare.

In bello Mediolanensi Gallus quidam, hospes honesti uiri nobilis, cœpit cum uxore eius liberius colludere, & alia inhonesta flagitare. Mulier hæc indicat marito, inquiens: Ego instruā conuiuium, & dabo illi soporiferum: tu uide, ut fortiter illum interficias. Sic illa res processit. Non est disputatio de iure. Illa mulier honestē fecit, & uir generosē & fortiter istum occidit.

Sextum præceptum.
Tragicus casus punitæ li-
bidinis.

Nepos Pontificis, Cardinalis, habuit consuetudinem cum mediocris ciuis coniuge, qui permittebat illam turpem consuetudinem. Quod facinus ubi resciauit illius mariti frater, grauius eum accusauit, quod ita dedecoraret familiam suam. Sed is, quantum potuit, se excusauit. Quomodo autem uterque punitus sit, breuiter exponam. Cardinalis mittit nuncium eò, & mandat instrui conuiuium: se enim ista nocte uenturum esse. Mulier exequitur mandatum. Sed Cardinalis mirabiliter impeditur, ne illa nocte aduenire posset. Cum igitur in multa noctem eius aduentum diu expectassent, tandem maritus dixit ad coniugem: Agè eamus unà in cubiculum, quod instructum est Cardinali. Vxor assentitur. Dum simul cubant, mariti frater, qui clā latebat in adibus, irrumpit in cubiculum, & accedens imprudens ad lectum, fratrem unà cum coniuge transfodit. Manè cum cognouisset errorem, antequam in exilium iret, curat per quendam sacerdotem, etiam Cardinalem ueneno extingui. Sic Deus horribiliter libidines punit.

Novi Comitem, ingeniosum uirum, & Imperatori Maximiliano præ ceteris principibus, propter industriam ualde gratum, qui male regebat uitam suam (erat enim supra modum libidinosus)

cū

Sextum præceptum.

201

cùm tamen esset in alijs rebus satis circumspectus. Tandem fuit interfectus à suo scriniario, hac occasione. Cùm aliquãdo Comes scrinarium cum literis aliò ablegaret, ille intellexit se ablegari propter uxorem. Quapropter manens domi, se occultabat. Sic postea ex improviso adortus est Comitẽ, eumq; interfecit.

Cato melancholicus habebat pulchram coniugem, quæ placuit Hortensio, homini docto & legatĩ. Petiuit ut Cato sibi eã cederet. Cato putauit esse grauitatem, ut amico petenti uxorem gratificaretur. Ita eam concessit Hortensio. Mortuo uerò Hortensio, rursus eam ad se recipit.

COLL.

Monetarius, cum esset Cygneæ, uenit ad puellam quandam, dicens, se diuina uoce ad eam missum esse, ut cum ea haberet consuetudinem: quod nisi fieret, non posse uerbum Dei prædicari. Hæc pastori illius loci illa puella confessa est, in periculo mortis.

Cùm essemus Ratisbonæ, fortè Stigelius uespere rediturus in hospitium nostrum, incidit in Hispanum, ducentem alicuius ciuis coniugẽ. Illa cùm uidet obuiam uenire hominẽ Germanum, inquit: Iuues me, ille abducit me repugnantem, & nolentem. Ibi Sigelius statim adortur Hispanum, sicut est fortis & animosus uir, & apprehendit ipsius

Sextum præceptum.

gladium, ne cū stringere posset. Age, inquit, quare abducis alterius coniugem? Auditis illis, statim eam dimisit. Stigelius deinde interrogat eam, quæ esset eius domus? Ibi ipsa, et alij ciues præsentés monstrant locum, ad quem etiam ipsam deducit. Stigelius reuersus ad nos, totā historiam cōmemorauit.

Ἐπειθύμια, quo honesta & pudica uirgo suam pudiciam tutata est.

Quidam dominus admodum libidinosus, cū aliquando in Burgundia iter faceret, à ministris seu curatoribus hospitij, qui eius animum norant, ductus est in quoddā hospitium, in quo erat uirgo præstantissima forma. Cumq; parentes metuerent pudicitie ipsius, cogitauerunt eam, antequam dominus ad hospitium ueniret, ad aliquem ex amicis ablegare, ut ibi interea delitesceret. Filia cū esset rogata à parētibus, ut suæ pudicitie rationem haberet, & ad aliquē amicorū se conferret, negauit se hoc facturam, ac iussit parētes bono animo esse: se enim fore suæ pudicitie custodem. Interea dum Dominus aduenit, ornat se uirgo, ac uenienti obuiam procedit, & blandissimis uerbis excipit. Dominus, primo aspectu puellæ commotus, statim iussit sibi cubiculum monstrari. Cumq; uirgo eum duxisset in cubiculum, continuo, ut erat peronatus, irruit in eam, ac uoluit eam comprimere. Puella

Sextum præceptum. 203

ella non admodum reluctata, petiuit ut prius dimitterentur ministri, ne essent spectatores. Dominus iussit statim omnes discedere. Ibi cum puella esset sola, rogat principem, ut permittat sibi prius detrabi perones. Dominus assentitur, ac porrigit utrumq; pedem. Cum itaq; puella utramq; ocream dimidiã detraxisset, reliquit eum, & fugit per ianuam paruam, ducentẽ ad plateas in alio latere ædium. Dominus, qui erat implicitus ocreis, nõ potuit eam sequi. Puella statim depositis omnibus ornamentis, ac sumptis uilibus uestibus, quas prædisposuerat, per posticum clam omnibus aufugit, & apud ciuem quendam latitat, sed nec parentes sciebant quò aufugisset. Postero die, cum non inueniretur filia, & parentes inciperent metuerẽ, ne quid grauius filia in se perpetrasset: cepit & dominus nonnihil de uita uirginis esse sollicitus. & uocatis parentibus, iussit diligenter filiam inquire: promisitq; bona fide, filiæ nihil à se periculi fore, nec amplius de pudicitia eam apud se periclitaturam. Insuper etiam dotem amplam pollicetur. Nam quantum ad se attineret, se uoluisse eam stuprare, & propterea ei dotem debere. Constituit igitur ei pro dote quatuor millia coronatorum, ac parentes adhortatur, ut quoniam iam nubilis esset puella, statim de aliquo cogitarent, cui eam in matrimonium collocarent.

Sextum præceptum.

Hæc domini uirtus & liberalitas cum esset euulgata, puella rursus prodijt. Cumq; ad ædes paternas parentum iussu redijset, procidit ante faciem Principis, ac ueniam deprecata est. Dominus humaniter ei respondit, ac dotis loco quatuor millia coronatorum dedit. Statim autem adolescens adductus est, qui eam amare credebatur: cui uirgo desponsata est. & post aliquot dies, præsentem illo Domino, nuptiæ cum magna leticia ipsius & amicorum sunt celebratæ.

DE DIVORTIIS.

Eusebius allegat exemplum ex historia Iustini, qui narrat cuidam matronæ sic consultum esse, ut quoniam maritus crudelis & sceleratus, turpissimè etiam uixerat, peteret diuortium. Et credo magnam seueritatem Ecclesiæ fuisse in ea re. Tale exemplum est et Fabiolæ, quæ nobilis & honesta matrona Romana discessit à uiro mœcho, nupsitq; alteri: id fecit Romanis legibus. Quamquam reprehensa est, tamen Hieronymus defendit, & eam excusat.

Huc quoq; referri potest exemplum Catonis, qui in amici gratiam fecit diuortium, eiq; coniugem suam credidit, quam mortuo eo recepit. Vide plura in præce lenti loco, de Libidinibus.

Alcibiades habuit formosissimam & honestissimam mulierem Atticam, quæ petiuit diuortium:
Ille

Sextum præceptum. 205

Ille uerò cum ueniret in forum, comitatus coetu adolescentum, & grege suorum potatorum, amplectitur eam, ac rursus domum reducit. Sic iocatur, fuit hilaris, & ipsa mansit apud eum. Ita mundus turpiter iocatur, & deridet coniugia. Vnde turpes sequuntur etiam euentus.

DE AMORIBVS.

COLL.

In Achaia est statua Iunonis, quæ tenet in una manu malum granatū fissum. ad quam statuā aduolat cuculus: quia Iupiter fingitur se conuertisse in cuculum, quando appetiuit Iunonem. Est phantasia, excogitata à quodam, uolente depingere amorem: quia omnis amator est cuculus.

COLL.

Pindarus: Occulta sunt clauis persuasionis amorum in dijs & hominibus, uercundia tenente, palàm attingere puellas: id est, ex occulta causa.

Catullus: Odi & amo: quare hoc faciam, fortasse quæris. Nescio, sed fieri hoc sentio, & excrucior.

Propertius:

Quid quæris? Quare, non habet ullus amor.

Fuerunt pulchriores uxores in Iudæa, quàm Bersabea: & tamen Dauid illius accenditur amore. Ita amor plerunq; tam uulgaria quàm elegantiora prosequitur iuxta usitatum uersiculum:

Si quis amat ranam, ranam putat esse Dianam.
Vnde

Vnde Cicero inquit: Sine unumquemq; sibi scribere: suum cuiq; pulchrum: suam quisq; sponsam amat.

COLL.

Romani admodum appetiuerunt Atticas mulieres, quia hæ fuerunt admodū formosæ, nobiles, eruditæ & medicæ.

Musæ cecinerunt Thebis in nuptijs Cadmi:
ὄτι καλὸν φίλον ἐστὶ, καὶ ἡ καλὸν ἢ φίλον ἐστὶ.
Causam esse credo naturalem sympathiam consensus stellarum.

Gallus amat celerē pede non remorāte puellā,

Quæ leuis est certis, ac magis apta modis.

Hispano magis illa placet, cui forma benigna est,

Cui Venus ex oculis semper amica ridet.

At Italus timidæ letatur amore puellæ,

Dulcia quæ Veneris prælia sæpe fugit.

Virgo sed audaci quæ prouocat ore magistrum,

Illæ est Germano dulcis amica uiro.

Menander.

ἰάλεμος, ἕρως ἀνευ τολμῆς.

Amor sine audacia, est carmē lugubre.

Capnio dicebat: Quando senex uult amare, & ducere uxorē, debet accipere longam furcā, & suspendere de ea crumenas plenas auro, & porrigere per fenestrā amicæ, uidereq; num uelit aperire, & inspicere quid in ijs contineatur.

Moguntia

Sextum præceptum.

207

Moguntia quidam amauit puellã, & impetrauit ut ad eam admitteretur. Asinus ille astãs puellã, deliberare incipit, dicẽs: Si attigero te, nascetur puer, quẽ postea magnis sumptib. enutrire cogar. Respondet illa: Tu fatue, ego te illo honore uolũt afficere, ut cognosceres meam erga te beneuolentiam, & tu cupis me dehonestare? Et sic ipsum per gradus præcipitauit, & ex domo expulit.

Doctõris Martini Lutheri de ducendis choreis iudicium.

Choreæ sunt institutæ & concessæ, ut ciuilitas discatur in frequẽtia, & discãt adolescentes uenerari femineum sexũ, atq; cõtrahatur amicitia inter adolescentes & puellas honestas, quo postea certius eas ambire possint. Papa dãnauit choreas, quia aduersarius fuit nuptijs legitimis. Ideo simul ad nuptias inuitantur etiam honestæ aliqua matronæ, & uiri qui sunt spectatores, ut omnia modestè fiant. Sed unum est quod mihi in ducendis choreis displiceat, & uelim id publicè à magistratu prohiberi, ne adolescentes in gyros ducerent puellas, præsertim in publico multis spectantibus.

DE VESTITV, ET MO- destia in incessu.

Non est de nihilo dictum: Mulier quando uestem deponit, pudorẽ etiam deponit. quanto magis uir uestem deponens, pudorem simul deponit?

Versus

Verfus Ennij, quem citat Cicero:

Flagitij principium est, nudare corpora inter ciues.

Habui quendam discipulum, qui iam est doctor iuris, & consiliarius eiusdē Ducis: tum uerò erat pugil. Hic cum esset reuocatus à patre domum, uenit ad me dicens: Domine præceptor, da mihi pecuniam. Ego itaq; interrogabam: Quid uis pecunià facere? Respondit: Curau mihi caligas, quia non audeo prodire in conspectum patris hisce caligis. Ad hoc ego non nihil iratus intuli: Quis malus genius tibi illum præposterum & serum pudorem iniecit? Quare antea non es ueritus meos oculos, qui non minus offenduntur?

Audiui à doctore iuris de Duce Eberhardo Vuirtembergensi, pio principe. Venit in conspectum eius quidam scholasticus, indutus longa ueste, quem uiderat Princeps aperta tunica habere caligas dissectas. Cum itaq; hic peteret sacerdotium aliquod, nec quicquã aut certè parũ Latinè loqui posset, dixit ei princeps: Ira uade, ira uade. quasi diceret: Ego sum iratus tibi, propter uestem, non ad sacerdotium conuenientem: uade, ne tibi aliquid deterius accidat.

Honestissimus dux Saxonie Vuilhelmus habuit nobilem apud se, sic uestitum ut nunc est moris. ad quem dixit: Quæso mihi gratificare. eas ad sartorem,

sartorem, & sinas te uestiri ex optimo panno, meo more, & deponere scissas istas uestes. Ille inquit: Meo arbitrio me uestiam. Respondit optimus dux: Et meo arbitrio te pellam ex mea aula: & statim oportuit illum discedere ex aula.

Olim in rebus publicis clarissimi ciues acerrimè uetera instituta defenderunt. Quoties enim Romæ sumptuariæ leges prolatae sunt, ut more maiorum uestiret se ciuitas? Cato quanta contentione tuetur legem Oppiam apud Liuium, quæ modum sumptibus mulierum præscribebat?

Augustus cum uideret Romanos peregrino uestiu delectari, sentiens quantum ea in re mali inesset, longa oratione ciues obiurgauit, & ad togæ usum reuocauit, illum etiam Virgilij uersiculum citans:

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

Apud Virgilium, cum molliciem obiicit Troianis Turnus, à ueste coniecturam facit. Ait enim:

Et tunicae manicas, & habet redimicula mira: Animaduenterunt enim docti uiri, sermonem, habitum, incessum, & alios motus corporis, tanquam actionem esse animi, in qua uelut in speculo cuiusq; natura cerni posset. Sic & Ecclesiastes dicit: Amictus, risus, & incessus, prodant hominis ingenium.

Turcicus Imperator iussit sibi aliquando omnium

gentium habitus pingi. Cùm itaque pictor plurimarum gentium uestes depinxisset, tandem pingit nudum hominem, & iuxta eum uarios pannos. Iussus igitur à Rege interpretari illam picturam nudi hominis, cùm exposuisset cæteras imagines, tandè dixit: Nudum illum Germanum esse, cui certa forma uestitus pingi non posset, quòd quotidie noua excogitaret.

Socrates calceis Sydonijs contra suam consuetudinem uti noluit, tametsi ipsius confessione apti erant pedibus. Nec ille morosus in re parua uideri debet. Pars quædam grauitatis atq; constantiæ fuit, ne quidem in paruis rebus sui dissimilem esse.

Homerus ait: honestum habitum ad existimationem augendam conducere.

Namq; uiro uestis magnum decus addit honesta. Non enim gemmæ, aut aurum, aut purpura, quarum rerum usus in ciuitatibus bene constitutis etiam interdictus est honestis hominibus, magno pere ornant uiros: sed quia pro ingenijs ac moribus uestitum ferè quisq; sumit, magnam commendationem habet honestus habitus, quòd eo boni uiui delectari iudicentur.

Inter corruptelas rerum publicarum, merito affectatio siue nouitatis siue peregrinitatis in ueritu numerari debet.

Lacedæmonij hospitem Milesium, cùm alijs delicijs

Sextum præceptum.

211

delicijs affluentem, tum in uestitu sumptuosiore, quam pro Spartana consuetudine, iusserunt ciuitate excedere, ac domi Milesiam exercere.

David suas gentes, cum à uicino Rege per contumeliam uestes decurtatæ essent, ac barba contra morem rosa esset, iussit extrema regni ipsius oppida tenere, nec prodire in publicum donec barba creuisset.

Xenophon scribit Lacedæmonios in institutis suis præcepisse, ut pueri in publico manus intra uestes continerent, nec deijcerent oculos ab his quæ ante pedes essent. Et ait hæc duo instituta esse, ut ad uerecundiam, pudorem & modestiam à prima statim puericia assuefierent.

Albertus dux Bauariæ, auus huius principis, ualde doctus & honestus, cum rediisset ex Parisijs in patriam, & esset factus baccalaureus, credo Dectorum (nam Lutetiæ eo tempore nullum solebāt promouere baccalaureum in iure Ciuili) uenit domum in cuculla baccalaurei, & illam cucullam cum alia ueste baccalaurei multos annos gestauit. Si tã non Princeps, sed aliquis mediocris fortuna, ueniret domum in habitu scholastici modesti, aut ex studiosis illius Ducis sic domi appareret, ab alijs diceretur insanire.

Dicitur communi prouerbio: Vestis non facit monachum. uestis enim non est animi uirtus uel

Sextum præceptum. 213

se aduentu Caesaris, & ipsi gratificari uideretur, ludos & spectacula in plateis, per quas transeundum erat Imperatori, exhibuit: inter quæ, pro more ludorum, pulcherrimæ ac uenustissimæ erant uirgines, toto propemodum corpore nude, nisi quòd tenuissimo tantum & pellucido uelamento circumdatæ essent. Caesar urbem ingressus, & ad eum locum in quo exhibebantur spectacula delatus (cùm tamen ab alijs undiq; magnus fieret concursus) ne quidem respexit ad uirgines. Narrauit hæc mihi optimus & honestissimus uir Durerus pictor, ciuis Norinbergensis, qui unâ cum Cesare urbem est ingressus. Addebat idem, se quàm libentissimè accessisse, cùm ut agnosceret quid ageretur tum ut perfectionem pulcherrimarum uirginum, rectius cõsideraret, dicens: Ego, quia eram pictor, aliquantulum inuerecundius circumspexi.

Quidam Princeps, cum sibi uestem extraneam confici curasset, interrogatus à suo cõsiliario, quare tam peregrina ueste uteretur, dixit: nihil refrere, quæ sit uestitus forma. At ille subiecit: Vestis indicat principem esse talem uirum, qui suis cõsiliarijs nolit obtemperare. Das dorfft er im in das angesicht sagen.

Non sine offensione honesti homines turpem illum uestitum caligarum uidere possunt: & certè deformant tantum corpora, & requirunt magnos sumptus.

uitium: sed sæpe est signum modestiæ & honestatis, uel econtrâ.

Nihil est pulchrius, quàm uidere uirum cataphractum. Veteres pulcherrima habuerunt arma, distinctos thoraces auro & argento. Sidonius Apollinarius inquit, se inuitatum ad nuptias Burgundiacas, ijsq; præsentem, cum alijs suæ gentis nobilibus, uidisse spectaculum pulcherrimum chorearum Burgundiacarum: in quibus uir cataphractus, indutus armis pulcherrimè ornatis auro & argento, duceret in chorea procerâ uirginè, & saltaret in panoplia tam facilè ac leuiter, atq; si sine ullo onere fuisset.

Dux Fridericus, laudatissimus & sapientissimus princeps, si quando accidit ut nactus esset caligas rectè factas & accommodatas suis pedibus, solitus est tam diu illis uiuere, ut sarctor eas resarcire cogere-
tur. Quia querebatur sibi rarò rectè fieri caligas: idq; nobis omnibus accidit.

Apud Xenophontem uitio datur Voluptati, quòd sæpius in suâ respexerit umbram, & oculos ad uaria loca uolutarit. Sed illa modestia nihilo minus est in nostro Imperatore Carolo V. quòd sicut alijs magnis modestiæ laudibus afficitur, ita præcipuè oculos uagabundos non habeat. Dicant uobis historiam. Cum post electionem Imperator Antuerpiâ ingressus esset, Senatus urbis ut letari se ad-

sumptus. Præcipue uerò Saxones non debebant uti illis caligis, qui uolunt habere laudem constantiæ, tibi asq; elegantes ac suris musculisq; bene distinctas habent. Ex hac uestitus leuitate ortus est ignominiosus ille uersiculus:

In curta tunica saltat Saxo, quasi pica.

Sic se deformât turpibus illis, & tanta cum panositate dependentibus caligis.

In uicino quodam oppido templum ingrediens, uidi quendam cantorem ad pulpitum stantem, & indutum tam breui tunica, ut uix nates tegere posset. Ita impudenter ille nebulo astabat in cõspectu Dei, cum honestæ matronæ ad sacram Domini coram accederent. Si ego fuisssem consul illius loci, coniecisssem illum scurram in carcerem. Cogitate quantum doleant animi nostri, cum uidemus turpitudinẽ in uestitu. Luxus in uestitu & in epulis, multa secum uitia trahit.

In Italia est consuetudo, ut uiri & mulieres prorsus sine uelamentis ueniant in balnea. Hanc consuetudinem si quis uellet in Germania constituere, ille esset uirgis cædendus.

Doctrina de uocatione pertinet ad iusticiam & modestiã. Quidam, quem & ego noui, & mul ti etiam inter uos, cum esset hospes in alia regione, rogatus ut concionaretur, recusauit: quia dicebat se non posse in illa monastica ueste concionari,
sed

Septimum præceptum. 215

sed in sua curta ueste uelle manere. Vestis non sanctificat, sed tamen offendit oculos. Ego credo multos, qui incedunt breuibus uestibus, esse sanctiores quam ego sum: sed tamen non decet honestos homines. Quia illa leuitas in uestitu est etiam signum & significatio leuitatis in moribus, & in alijs uitæ actionibus.

Gregorius Nazianzenus, cum uideret Iulianum Athenis, statim iudicabat ex illius incessu, quam humili, qualis esset futurus, dicens: *Quantum malum nutrit respublica Romana?*

Nuper quidam, cum priores caligæ ei perisset, rogatus, ne sibi tales caligas scissas amplius fieri curaret, respondit: *Si non curarem mihi fieri similes, à meis socijs deriderer.* Sic ille suos socios pluris faciebat, quam honestorum hominum de se iudicia.

S E P T I M V M P R A E -
ceptum.

D I V I T I A E.

Crassus dixit, neminem esse diuitem, nisi qui posset alere annum exercitum. Plutarchus eum reprehendit, & addit: *Ad bellum inexhaustæ opes requiruntur: Krieg ist ein bodenlos ding.* Crassus fuit tam diues, ut sexaginta thonnas auri possederit. Regno Franciæ esset difficile, annum exercitum sustentare.

Septimum præceptum.

Pomponius Atticus sic definit diuitias, ut Epicurus definiuit: Diuitiæ sunt ad legem naturæ composita paupertas: id est, Ne uiuas in sordibus, et habeas necessaria, non tantum pro sustentatione tui corporis, sed etiam pro tua familia, pro educatione liberorum & alijs rebus necessarijs: id est, si rectè consideras, ut habeas panem quotidianum. Alia huius dicti non multum priori dissimilis expositio. Est conuertibilis propositio: Paupertas ad legem naturæ composita, est copia rerum, ut inde tuiq; commodè, non sordidè contra naturam uiuant: sunt copię rerum, conuenientes naturæ.

Pythias tam diues fuit, ut potuerit alere decies cętena milia hominum, totum uidelicet exercitum Xerxis. Idem tamen postea factus est tam inops, ut fame tandem mortuus sit. Vuer züm heller ist geboren, der kombt nimmermer züm groschē. Pro uerbiū est, significans quòd Deus uelit aliquos pauperes esse, nec omnes esse diuites. Vult esse diuersitatem donorum, iuxta prouerbiū Salomonis: Pauper & diues unà habitabunt.

Fridericus à Dōn dixerat ad seniorem dominum de Orlemunt: (quæ fuit nobilissima familia in Thuringia, iam uerò est extincta) Nobilissime domine, tu es ex nobilissima & antiquissima familia in tota Thuringia, ideoq; sic aut sic te compares. Ibi ille respondit: Vnd wenn ich schon so adelich

Septimum præceptum. 217

lich wäre, das mir die repphünerfedern aus der nasen flugen, was hülfes, wenn ich kein gelt hette.

Fridericus de Dōn solitus est dicere: Quid mihi prodesset, etiamsi tam nobilis essem, atq; Alexander Magnus, nec haberem pecuniā? Profectō nullus me non haberet despectui. His quoq; addebat uersiculum:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uilla.

Rectius sic se habet antiquus uersus:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uirtus.

Iam uerò inuerso ordine iactatur.

Simile dixit Pflug, pater Iulij episcopi Naumburgensis:

Nobilis est ille, quem nobilitat sua uilla.

Hastu gelt, so tritt hârsfür:

Hastu nicht geltt, so tritt hinder die thür.

Habebam aliquando mecum hospitem, Hispanum, bonum uirum, qui, cum casu loqueremur de presentibus negocijs, dicebat: Bonum est, semper habere pecuniam in loculis. Respondit ei: Verum est, omnes sic sentiunt de illa propositione.

C O L L.

Iocus.

Narratur historia de Sigismundo Imperatore, cum eius equus mingeret casu in flumine, ibi quidam ex equitibus suis dixit: Ille equus habet sui domini naturam. Imperator miratus, quærit ex

oo s seruo,

218 Septimum præceptum.

seruo, quid uellet sibi hoc dicto? At ille: In undam spargere equum urinam, ubi antea abundet aqua: sic illum erga eos beneficum esse, qui antea diuitijs abundarent. Animaduertit hoc Imperator, & dixit: Age, experiare tuam fortunam, quando diuerterimus. Postquam uenissent in hospitium, statim Imperator iussit apparari duas pyxides eiusdem formæ & magnitudinis, & deinde etiam impleri, unam auro, alteram plumbo, æquali tamen pondere. Peracta hac re, iussit ad se accersi seruū, permittitq; ei eligere utram malit. Seruus iam hanc, iam illam afficit, incertus utram malit sumere, tandem arripit plumbeam pyxidem. Tum, inquit Cæsar: iam uides culpam non esse meam tuæ paupertatis & inopiæ, sed fortunam tibi aduersantem.

C O L L.

Plautus ait, quòd res secundæ superbiam deiceant. Vbi enim quis se opibus aliquibus excellere uidet, statim superbia fastuq; animi inflatur. Sic namq; usuuenire uidemus, ut qui potens est, & alios ualet cõtemnere ac suppressere, is uerè superbire possit.

Quando mendicus euehitur ad honores uelopes, tunc non est sui compos, & plerunq; alijs est insolentior, ut dicitur:

Asperius nihil est humili, cùm surgit in altum.

Sic aliquando mulier quædam pia & honesta,
labo-

Septimum præceptum. 219

Laborans maxima angustia rei familiaris, ad me dixit: se uiuente marito non fuisse apud se annos quindecim, propterea quòd maritus subito fortune afflatu nouem milia Ioachimicorum accepisset: qua pecunia cõsumpta à liberis decoctoribus, nunc iterum se mentis compotem factam esse dicebat. Hæc sepe ad nos iter faciebat, studio audiendi Lutherũ.

Recte igitur monet Poeta:

Fortunam reuerenter habe, quicumq; repente,

Diues ab exili progrediẽre loco.

Seneca: Quid appetis aurum, cum nihil sit nisi terra sulphurea? Sed facile fuit illi huiusmodi iactare. Quando enim hæc scripsit de paupertate, habuit sexaginta thonnas auri. Unusquisq; sanè libens ac patiens talem paupertatem ferret.

DE PROFVSIONE.

Cardinalis Augustæ in conuentu inuitauerat Duces & alios quosdam dominos, ad cœnam quandam: quæ ita splendide apparata erat, ut quando fercula deportabantur, seu leuabantur, ibi aperirentur asseres mensæ, unde aues euolarent, & sic deinceps rursus sternebatur mensa.

Quando Cleopatra certauit cum Antonio de sumptibus cœnæ, ibi illa facetè lusit cū isto centaurò, ut nihil aliud dicã. Antonius fuit homo solaris, et tamẽ magnificus, ideoq; præparauit magno sumptu conuiuũ. Postridie inuitauit Cleopatra rursus

Anto-

Septimum præceptum.

Antonium in conuiuium tenuissimi apparatus, sed dempsit de auricula gemmam, seu margaritam, & imposuit aceto, in quo mox soluitur, ut sal (tam mirabilis est *συνάβη* in rerum natura) ac sic Antonio eam propinavit. Postea facta æstimatione gemme, hæc longè superauit cœnam Antonij.

Poloni superfluitatem assument à Germanis, Italis & Hispanis, ita ut credam nullum talem apparatus esse, qualis est Polonicus. In Germania est etiam superfluitas, ubi dena fercula apponuntur. Noui principem, qui cum aderant hospites, tantum apponebat eis quadraginta fercula.

Vidi nuper fortè matrem familiàs sedentem & flentem in domo sua, propterea quòd domi suæ tantum octo fercula proponerentur. Quia dominus seu pater familiàs coepisset sumptus aliquantulum diminuerè, cum antea duodecim fercula mense apposita fuissent. Flebat ideo, quia illi inutiles sumptus aliquantulum diminuebatur, cum duo fercula satisfecissent: also fressen wir Deütschen vns selbs lamb, kranck, todt vnd in die hell. illa, proh dolor, passim in mundo fiunt.

Iohannes Fridericus dux Saxonie, difficultate œconomie motus, statuit nõ alere amplius priuatis alimentis ministros et aulicos suos: sed singulis certam pecuniam dare, qua alibi cibos caperent, ne haberet necesse tantos sumptus culinae impendere.

Septimum præceptum. 226

dere. Hoc per unū annū tentato, mutauit sententiam, eo quòd multò plus hac ratione alendis suis impèderet, quàm ipsi priuata culina constaret. Dixit se octingentos florenos plus quàm antea exposuisse uno anno, in comparando cibo. Tanta est apud Germanos prodigalitas & profusio, ut mutari non possit.

Nobilis quidam ualde diues, ac mihi bene notus, uocauit ad se in oppidum Naumburg suam cōiugem, & alios amicos, ubi magnum conuiuium ipsis instituit. Postquam paululum cōpotassent, ex stulta profusione effregerunt et cōminuerunt fornicem, atq; etiam lectos dissecuerunt: ita ut postea in subducendis rationibus, uiginti floreni tantum pro damno eo dato, atq; adeò furore, computati sint. Audiui uerò ex hospite, dicente: se nolle centū florenos accipere, ut illam ἀσωτία iterū uideret.

Paulus pontifex dixit, se habere duos filios, unū prodigum, & alterum frugalem. Prodigum uocauit, regem Gallie Franciscum: frugalem uerò, nostrum Imperatorem Carolum. Sed rex Gallie aliquando dixit: Quid profuit nostro patri unquam filius iste frugalis, qui non potest tantum obtinere in suo Imperio, ut reprimat rebelles illos in religione? Ego habeo quietum regnum, in quo omnes repugnantes patri meo Pontifici tollo.

Novi adolescentes duos nobiles, qui adeò luxuriose

222 **Septimum præceptum.**

riose uiuebant, ut etiam uinum Rheticum uino Rhenano, æstiuali tempore, tanquam sordide aque, imponerent, ut maiori cum uoluptate bibere possent. Vinum autem Rhenanum aliàs suis, tanquam uilissimum potum bibendum dabant. Hi post aliquot menses in tantam redacti sunt paupertatem, ut etiam cum coniugibus & liberis, non sine maximo uitæ discrimine, ex ciuitate à creditoribus expellerentur: & nisi parentes fecissent, creditores in liberos & coniuges impetû fecissent.

C O L L.

Vir admodum diues in Borussia petiuit ab Astrologo, ut sibi natiuitatem erigeret, & finem uitæ prædiceret. Quod cum faceret Astrologus, & certum tempus mortis constitueret, ille lautissimè interim cum suis sodalibus uixit, ita ut omnem penè substantiam dilapidasset, cum finis uitæ instaret. Sedebat autem in sedili expectans mortem, quæ longè adhuc aberat. Et cum iam parcius uiueret, etiam sanitas augebatur. Cum autem nihil de patrimonio amplius restaret, coactus est sæpe colligere eleemosynam ad fores templi, nec ullus sociorum eum postea agnouit. Petens autem dicebat: Lieben herren helffi einem der sich im reichthumb verstigen hat. Amici autem nolentes turpitudinem aspiceret, effecerunt ut nascisceretur publicum munus, unde 50. aureos aut plus

Septimum præceptum. 223

plus habebat. Ibi ex dimidia parte uiuebat, dimidiam in alios usus collocabat, ita ut multum lucrifaceret. Tandem nactus maius officium, plures opes quàm ante habuerat, corrasit. Sic didicit deinde parcius uiuere, & malum sodalitiuuiutare. Inuenies autem multa milia, quibus non iterum talis fortuna eueniat.

Sedi olim alicubi in conuiuio, ubi quidam honestus uir nobis dixit: Habui ex dote uxoris mee mille trecentos aureos. Quæ porro alioqui habeo ex quotidiana practica, illa consumo, nec possum inde multa comparcere. Hanc autem dotem uolui reseruare pro uxore & liberis. Dedit enim nobili, sed propter ipsius prodigalitatem periit mihi. Quid faciam? tulit a quo animo bonus uir, quem adhuc uiuere credo. Nobilis quidem ille uera fuit lamia: plurimas uiduas decipit, aliosq; non paucos sorte fraudauit. In Anglia certauit cum rege pompis, in apparatu conuiuiorum, ludorum & spectaculorum. Ita permittitur quidem alicui ludere, quandiu pecunia ipsi suppetit: sed postea hac consumpta, audiendū est ipsi illud Ouidij:

Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Fuit in aula regis Ferdinandi unus de præcipuis consiliarijs eius, Hispanus, Halomantes, qui prius fuerat decoctor, & (ut uocāt) Bancorupto, quum
postea o

Septimum præceptum.

posteaquam perueniret in aulam, sicut sæpe fit, propter ingenij & consilij dexteritatem apud Regem ditescerat: quia tales homines sunt industrij, & fuit in magna Regis gratia. Cum hoc fortè unà sedens in conuiuio Dux Brunsvicensis, frater ducis Henrici, episcopus Mindensis, cum uideret ipsum esse in magna gratia & autoritate apud regem, interrogat alium quendam assidentem, quomodo uocetur? ille respondit: Bancorupto. Episcopus non satis intellecto nomine, alloquitur eum, & propinat poculum, inquit: Domine Bancorupto, ego propino tibi bonum haustum. Ille boni cõsuluit, accepto poculo, ac dissimulat illos sermones. Interpellat uerò unus ex assidentibus Episcopo, dicens, Nõ est hoc ei nomen proprium, sed Bancorupto est nomen contumeliosum. Ibi episcopus irascitur alteri: & parũ absuit quin eum gladio petiuisset.

Cum aliquis probro daret regi Gallie, quòd solum parceret pecuniæ, respondit Imperator Carolus V. Credite mihi; si potest bene guardare suam pecuniam, haud stultè facit.

Dux Fridericus aluit tantum centum equos in aula sua. Et quando ibat ad comitia, habebat comitatum triginta equitum. Dixit enim, impediri comitia magno comitatu. Nunc autem non potentiores ipso, alunt quadringentos, aut plures.

Parfi-

Septimum præceptum. 225

PARSIMONIA.

Qui colit Seruatium, coletur à Vincentio: wer
bhelte wann er hatt, der nimbt wenn er darff. Item:
Bonus Seruatius, facit bonū Bonifacium. Nemo ex
nostris studuit magis parsimonie, quàm doctor
Augustinus: qui quolibet anni tempore coemebat,
conseruabat, & distribuebat ea, quæ ad œcono-
miam necessaria erant.

BENEFICENTIA ET
liberalitas.

Nulla est elegantior doctrina de liberalitate &
parsimonia, quàm quæ est apud Salomonē: Fon-
tes tui deriuentur foras, et tu dominus eorū maneto.

Deus hanc ipsam ob causam condidit homines
& angelos, ut essent creaturæ, quibus se & sua
bona communicaret, iuxta dictum: Bonum est
communicatiuū sui. Deus enim sua bonitate om-
nia condidit, non ut ipse solus illis frueretur, sed
ut alijs illa sua bona cōmunicaret. Huc etiam illæ
pulchræ regulæ pertinent: Το αγαθόν κοινωνίδιον
είναι. Quo natura est præstantior, eo magis
est κοινωνίδιον. Item, χεῖρον ἀγαθόν κοινωνίδιον ἀγαθόν
εἶναι φασι.

Dux Fridericus Palatinus Heidelbergæ huma-
niter excepit rusticum sibi offerentē pyra, simulq;
petentem nescio quid. Princeps beneuolus statim
accepit donum, quantumuis exiguum: ac id, quod

pp ab ipso

226 **Septimum præceptum.**

ab ipso petiuerat, perfici mandat. Acceptis ultro
 citroq; beneficijs, rusticus à principe dimittitur.
 Illud nō fuit sordidū, sed fuit signū pij Principis, be-
 nefici, & beneuoli erga suos etiā infimos subditos.

Dux Fridericus ante annos triginta, cū esset
 magna frumenti difficultas, ita ut modius uende-
 retur octodecim grossis, dedit multis colonis in Mis-
 nia & Franconia ac uicinis locis frumenta. Postea
 uerò à diuitibus, & illis qui potuerunt reddere,
 recipit quod dederat: reliquis autem totum do-
 nauit. Illa fuit concinna liberalitas. Aristoteles e-
 nim inquit: Liberalitatem debere esse concinnam.

Credo nostris temporibus non fuisse magis be-
 neficum & liberalem uirum, quàm est D. Iaco-
 bus Fuggerus. Audiui à Stigelio, quòd Venetijs,
 cum ipsum Fuggerum conueniret quidam merce-
 tor pauper, peregrinus, petēs ab eo duo millia flo-
 renorum: ille statim dixit, Veni deinde, isto tem-
 pore, ad istum locum, tunc hanc pecuniam dabo.
 Cū dedisset, dixerunt ad eum ipsius familiares:
 D. Iacobe, ualde miramur quòd tantum pecunie
 huic peregrino & ignoto largiaris. At ille subri-
 dens, respondit: Bene noui hunc uirum, cuius inte-
 gritatem & constantiam tanti facio, quanti ul-
 lius mercatoris in hac tota regione. Idem D. Iaco-
 bus Fuggerus per suam beneficentiam & libera-
 litatem suas facultates adeptus est.

Cū

Septimum præceptum: 227

Cum pugna ad Mulbergū est cōmissa, multi nobiles uiri cum principe Electore Friderico sunt capti, & inter reliquos Cancellarius Iodocus de Heide, & Secretarius Vuolfgangus: quibus captis cepta sunt omnia, quæ secum tunc habebant: ac relicti sunt uincti ad arborem uicinā pago Pistrütz, ubi cum fortè præterisset Secretarius Casaris Obernburger, statim exprompsit decem aureos, quos dedit eis: ac promisit se per suum puerū curaturū, ut haberent cibum ex culina Casaris, & ita properat ad Imperatorem. Postea uerò in oppido Vuiteberga, cum essent liberati, uoluit Cancellarius reddere pecuniam Secretario Obernburger: sed is non accepit, dicens, se tunc cum daret pecuniam, propter properationem & uaria negotia, quibus tunc animum occupatum habuerat, non potuisse cogitare: alioqui decuisse in illa amicorū calamitate alia officia humanitatis & amicitie amicis præstare. sed statim post doluisse, quod amicis nō plus pecuniæ dedisset: itaq; orare se, ne hūc quoq; dolorem sibi addant, ut cogant illum pecuniam expositam recipere. Sic humanissimè factū & dictum est.

Menander: χρησῖος ἀνὴρ νόμιμος ἀγαθὸς: id est, Bonus & beneficus uir, est publicum bonum. In multis ciuitatibus aliqui tales reperiuntur, qui suis sumptibus priuatim alunt ministros, adiunāt

ministerium, benefaciunt rei publicæ, fouent scho-
 lasticos, aliosq; egenos: tales uiri uerè sunt publi-
 cum bonum. Talis erat Lipsiæ pius & honestus
 uir Henricus Schurer. Ille multis benefaciebat
 pauperibus, credebat illis pecuniam: & qui non
 poterant restituere, illis donabat. In primis uerò
 beneficus erat erga pauperes scholasticos, ac bene-
 faciebat ministerio Ecclesiastico. Hic primum ipse
 quoq; pauper fuit: sed postea pro fideli sua dispen-
 satione ac beneficentia, à Deo super plura consti-
 tutus, & opibus auctus, agnouit & diuinam be-
 nedictionem & gratiam, in diesq; magis ac magis
 beneficum se erga ministros Ecclesiæ, literarum
 studiosos, aliosq; egenos exhibuit.

C O L L.

In historijs de uita Germanorum principum
 & hæc, non contemnenda inter cæteras, habetur,
 quæ nos meritò ad eleemosynas erogandas, omni-
 genamq; liberalitatem Christianam comouere de-
 bet. Episcopus Mediolanensis cum suo ministro
 iter aliquò faciens, cum inter eundem in uia men-
 dici ab eo eleemosynam peterent, iussit ministrum
 omnem pecuniam illis pauperibus dare. Habebat
 autem tantum tres aureos. Minister diu secum de-
 liberat, an tota substantia mendicis esset danda?
 Tandem cogitat: Ne mihi meoq; dominoq; deinde
 uesperis esuriendum, & carendum sit, reserua-
 bo nobis

Septimum præceptum. 229

nobis pro uatico unum aureum. Numerat igitur
eis duos aureos, & abiit. Cum iam paulo ulterius
processissent, quidam nobiles pij & boni uiri episco-
po obuiam ueniunt, quibus hic Episcopus propter
suam pietatem & beneuolentiam erga pauperes e-
rat notus: ideoq; mandant, ut ministro episcopi du-
centi coronati numerarentur, unde Episcopus se-
sustentaret, & haberet facultates, ex quibus pau-
peribus uictum præberet. Minister pecuniã lato
animo accipit, accurrens ad Episcopũ, ac inquit:
Domine, hi nobiles mihi ducentos coronatos nu-
merarunt, ut tibi darẽ. Tunc Episcopus: Ah tu me
& te decepisti. Quid ita? ait minister. Nonne (in-
quit ille) te iussi ut dares omnes tres aureos paupe-
ribus, & tu seruasti unum? nonne ita fecisti? Respo-
det minister: Confiteor me fecisse. Quia putabam
nobis carendum esse: ideo reseruauì unum. Vide,
inquit Episcopus, tu mihi & tibi nocuisti. Si enim
dedisses tres aureos, accepisses trecentos.

C O L L.

Carolus Magnus semper in sua aula habuit
mensam plenam mendicorum. Et si quando Cæsar
cibum in aula caperet, ijdem mendici non procul
ab ipsius mensa erant collocati. Venit aliquando
ad Carolum Magnum quidam Saracenicus prin-
ceps, (quia eo tempore multi iter in Germaniam
& uicinas regiones faciebant) qui cum à Cæsare
pp 3 benignè

230 Septimum præceptum.

benignè esset acceptus, & ad prandium inuitatus, princeps in aulam ingressus, omnia diligenter explorat. Cum autem iam ad locum prandendi uenisset, uidet multos Satrapas holoserico & aureis catenis ornatos, alijs mensis assistere: & inferius mensam plenam uiris, annis pannisq; obstitis. Rogat itaq; Imperatorem, quinam isti pannosi & miseri essent? Respondet: Sunt amici & serui nostri Dei, quem nos Christiani colimus. Rursus interrogat Regem, quinam isti alteri essent, putans Satrapas. Rex inquit: Sunt mei ministri. Tunc ille: O, si tuos ministros præfers amicis & seruis Dei tui, ego nolo amplecti uestram religionem, cum tam pannosi & miseri sint amici Dei tui, ministri uero tui tam splendidi & ornati sint. Hic reprehendit hypocrisim beneficentiæ Cæsaris, quam erga pauperes exercebat. Etsi autem uerum est, Cæsarem erga hos pauperes suo quodam consilio honesto beneficentiam declarasse: tamen illud principis dictum nõ est probandum, quòd sit offensus his amicis Dei, ut Regis uerba sonabant, quo minus Christianam religionem amplectendam esse censuit. Debet enim discriminem esse inter mendicum & Regis satrapam.

Bretta in mea patria, in bello Bauarico, uicini multi, plures quàm trecenti, capti fuerunt: quos omnes, non solum illesos, sed etiam gratis, sine

Septimum præceptum. 231

ἀδελφῶν, propter uicinitatem dimiserunt. Et cum dimitterentur, nihil ab eis petatum est, nisi ut huius beneficentiæ in simili uicinatorum calamitate memores essent.

COLL.

Magna est beneuolentia Turcicorum militum. Si manipulus habet panem pro uno nummo, diuidunt in decem aut undecim esurientes.

Imbre Bascha, quem Solymannus, unū ex præcipuis suis consiliarijs interfecit, magnum hospitale in urbe Theffalonica condidit.

Homerus, χαρισόμενος παρρόντων, gratificans pro præsentī copia: nembt für güt, was das haus ver mag. Item, δῶσις ἀγαθῆτε φίλυτε, mecum mit nobis bonum & amabile.

COLL.

Fortè in uia conueniunt cæcus & claudus. ubi cum sine duce progredi cæcus non posset, claudus etiam uehiculo opus esset, retinebatur uterq; suo malo. Videt autem claudus cæcum ualidos laceratos, firmos pedes, deniq; robur integrum corporis habere, nec quicquam morbi in eo hærere, nisi quod oculis captus erat. Quare prudenter inijt rationem, ut inter se communicarent operas, & alter sarciret id quod deerat alteri: ut cæcus tolleretur in humeros claudum, claudus monstrator niæ esset. Exponit suum consiliū cæco, & suam operam

operam pollicetur. Etsi fortuna imponebatur non leuis cæco: tamen cum humanitate socij caperetur, non detrectat hanc conditionem, ac sublato in humeros claudo, pergit, & gubernat eum claudus. Ita amanter communicatis operis, iter susceptum conficiunt. Hæc est imago beneficentiæ, & benevolentie mutue in Republica.

S O R D E S.

Quidam nobilis uolens frugalis uideri, dicebat: Non decebat familiam recenti pane pascere, citò enim multum deuorat: neq; ministris tam bonus potus esset concedendus, ne asuescant se nimium ingurgitare. Item, frugi paterfamilias non debebat equis tam bonum ac recens pabulum proponere, ne nimium absument. Hæc ita solo lucro intentus ratiocinabatur, nihil pensi habens, quid noceret aut congrueret eorum ualetudini. Nequaquam hæc fuit frugalitas, sed mera auaricia & sordes.

Novi duos Canonicos, admodum sordidos. Horum alter, nomine Silberberger, qui reliquit plus quam triginta millia aureorum, homo artheticus, ita sordidus, auriq; cupidus erat, ut si quando ingentes cruciatus, quos ex morbo perpetiebatur, lenire uellet, iuberet sibi afferri peluim aureis impletam, quibus inuoluebat manus, taliq; inuolutione se in maximis doloribus & corporis ipsius cruciatibus oblectabat. Huius uerò mortui heredes

Septimum præceptum. 233

des fuerunt, Episcopus Treuirensis, & alius uicinus princeps, qui pauperi cognato Canonici tria millia aureorum dabāt, & reliquam hereditatem ipsi inter se partiebantur. Sic sordidus bene collocauit suam parsimoniam, alijsq; satis opulentis reliquit, quæ ipse tanta auaricia comparserat.

Novi alium Canonicum, uiuentem in his terris Saxonis, qui accepit hereditatem doctoris Henningi, æstimatam duodecim millibus aureorum: & ipse iam antea ex suis facultatibus plus habebat, ita ut post mortem reliquerit ultra uiginti millia aureorum. Miser ille Canonicus in uita tantis fuit sordibus præditus, ut supplicationes soleret cōscribere, etiam pro uno grosso. Heredem autem constituit spuriam quandam, impudicam mulierem, quæ tantam hereditatem cum sui similibus breui tempore decoxit.

COLL.

Quidam Episcopus Mersburgensis tam sordidus fuit, ut uenderet partem esocum seu salmonum quos ipsi donauerant principes Anhaltini, & aliquam partem sibi reseruabat.

Episcopus Saltzburgensis tā auarus & sordidus fuit, ut equitans abscondere soleret pileū sub pallio, ne pluuia madefieret. Potius uoluit caput madefieri, quàm pileum. Et cum ei donaretur aurea (quæ Arātia nocāt) poma, iterū ea uendere solebat, ut

234 **Septimum præceptum.**

acciperet pecuniã, cum tamen quotannis haberet reditus uiginti millia florenorum.

Romæ Curtisanus quidam, uel parsimonie, uel potius auaricie causa interdicebat suis famulis, ne biberent uinum. & cum mitteret seruum in cellam allatum uinum, cogebat illum sumere aquam in os, ne uinum biberet: & cum reuertebatur, coram se expuere iubebat. Famulus uerò in cella aliam aquam in uase quodam ponens, sumptam aquam coram domino in cella expuit, & bibit quantum uini uolebat: deinde iterum aliam aquam in os sumptam, reuersus coram domino expuit. Sic faceret illum sordidum hominem decepit.

A V A R I C I A.

Cum Heydelbergæ frigus incidisset, ibi multi ciues precium uini auxerunt. Illud dux Palatinus, ut iustus princeps, ægrè ferebat, ac iubebat singulorum diuitum cellas perquirere: & ex qualibet cella, in qua multum uini erat inuentum, unum uas extrahere. Præcepit etiã, ut illa uasa in cellam ciuitatis ueherentur, & uinũ communi precio, quod antea solitum erat, uenderetur. Ita & reipublice bene consuluit, & auaros istos sceneratores iustissimè puniuit, pecuniamq; in usum reipublice collocauit.

Anno (ni fallor) 43. cum diu annonæ caritas fuisset, & tandem ea leniretur, quidam rusticus

Septimum præceptum.

239

in Salinis Saxoniciis fortè circa Pascha frumentum spe lucrandi in urbem uexerat: quod quia uilius spe sua uendiderat, ualde dolebat. Cum ex urbe domum reuenteretur, sedebat mœstus in curru, & seruum insidentem equis increpat, eo quòd caneret. Iuuenis pergit in proposito canendi. Quare canis? inquit rusticus. Respondit iuuenis: Cur non canerem? quia facta est relaxatio annonæ. Quam hilaritatem rusticus ægreferens, præ mœsticia animi retro de curru se suspendit. Seruus non animaduertens heri tragicam mortem, letus interca pergit. Paulo uerò post homines ei obuiam uenientes, alloquuntur eum, dicentes: Quare tuum herum suspendisti? Respiciēs igitur seruus, uidit herū suum à curru suspensum trahi. Quapropter perterritus, orat illos homines, ut ipsi coram iudicio testimonium perhibeant. quod etiam fecerunt.

Historia, à doctore Pomerano
recitata.

Rusticus quidam auarus, cum potiretur multo frumento, fore sperauit ingentem annonæ difficultatem: idq; sedulis uotis petebat. Cum uerò ea secum ita in animo uolueret, coepit deniq; miser eò omnem spem & fiduciam conijcere, ac molliter eo animo superbo delectabatur. Tum indies quoq; ingressus horreum suum, illud contēplari, & quasi animam suam uisere solebat. Accidit autem non
multo

Septimum præceptum.

multo post, quam rusticus hæc facere cōsueuerat, ut ab amico ad cœnam uocaretur. Ibi largius forte uino ingurgitatus, reuertens domum, non quieuit, nisi prius uiso frumento: non curans adhortationem suæ coniugis & familie, ut à suo instituto desisteret. Accepta itaq; lucerna, frumentum in horreo uisit. Cum uerò ingrederetur, & perambularet horreum, admirans suam felicitatem, propter frumenti copiam: ibi temulentus imprudens labitur, & candelâ è manibus abiicit, quæ postea frumentum & horreum incendit & absumpsit, ut miser ægrè fuga sine uitæ dispendio euadere potuerit.

COLL.

Quidam rusticus ex quibusdam signis coniectas futurâ esse annonæ caritatem, retinuerat apud se frumentum, sperans se inde magnum lucrû & magnas diuitias consecuturum. Cum igitur ascendisset aliquando in granarium, uolens se oblectare aspectu frumenti: ibi diabolus ita uexauit eum, offundens etiam oculis caliginem, ne frumenti quicquam uideret. Quare subito terrore perculsus, se in granario suspendit.

Cum Iudei rursus in Hasiã reciperentur, forte ad nostrum amicũ Dionysium dicebam: Quare permittitis ut concedantur sedes Iudeis in Hasiã? Respondit: Profectò ego uehementissimè repre-

Septimum præceptum. 237

reprehendi & dissuasi, tamen nihil potui efficere.
Quare? Tu ille: Quia unctio docet & efficit omnia, uidelicet, quòd manus bene ungetur auro.

Memini multa exempla, ubi magistratus emit omne sal quod in oppida inuehitur: & postea maiori precio, quando nullum adest, uendit: Prohibet etiam, ne peregrinum sine ipsius consensu uendatur. Hæc est magna auaricia & iniusticia illorum hominum.

M. Antonius quadam auaricia aliquando Romæ omne frumentum, quod inuenire poterat, coemebat: postea cum nullum amplius esset, multo maioris, quàm unquam uenditum erat, uendebat:

C O L L.

Tanta fuit auaricia Vespasiani, ut etiam census cloacis imponeret: & si potuisset, etiam uentris crepitibus imposuisset. Quicumq; enim cloacam habuit, illum oportuit Vespasiano quotannis certam pecuniæ summam pro ea soluere. Et cum aliquando propter istas sordes indignas Imperator à filio reprehenderetur: pater accipiens pugnum plenum aureis, quos ex cloacis collegerat, adhibuit naso filij, inquiens: Fili olfacias, num hæc pecunia oleat cloacam? Sed filij tanta fuit beneficentia & clementia erga subditos ac pauperes, ut si unum alicui prætermisisset, in quo non aliquid beneficij in paupe-

Septimum præceptum.

pauperes, uel alios suos subditos collocasset, dixerit, se male illum diem perdidisse.

Olim tempore Rudolphi imperatoris, magnæ quidam erat, si quædam regio (quam propter certas causas non nomino) cogebatur quindecim milia aureorū in una pensione dare. Iam id pro nihilo habetur. Non enim crederem talem pecuniam sufficere ad unum conuiuium, seu (ut uocāt) ad unam banquetam. Si non colligunt ex eadem regione tres thonnas auri, nihil est. Ita crescunt seruitutes, & exhauriuntur regiones, ut aliquando contra communem hostem Turcam nihil facultatum habituri simus. Hæc non malicia quadam in contumeliam ullius dico: sed cum alijs bonis uiris calamitates deploro secuturas.

COLL. Lectori.

Hic tria exempla pertinentia ad locum de diuortio (quem in sexto præcepto inuenies) irrepserunt: quæ si legeris, ad eundem referto.

Turcis est grata licentia ducendi uxores, quot quisq; uoluit, quia apud Machometistas nõ est coniugiū. Ducunt enim quot uolunt: & dimittunt coniuges sine causa, quando uolunt. Sed lex Moysi non concessit diuortia sine causa.

Non omnis qui abest à sua coniuge, est desertor, & perfidiosè abest. Vt, cum absunt quidam propter

Septimum præceptum. 239

propter militiã, alij propter legationes necessarias reipublicæ: interdum etiam propter priuatas negociationes, ut mercatores. Habent etiã illa suum modum. Certè potestas debet uti seueritate in his rebus. Ante paucos annos quidam concionator in oppido Zeitz duxit uxorem. Aliquanto post uenit altera seu prior uxor, & magistratui dixit, hunc esse suum maritum. Senatus rem domino Episcopo Iulio Pflug exposuit. Hic re intellecta, curauit eum includi in carcerem: & rectè fecit. Potuisset uti maiori seueritate, sed non uoluit facere, ne diceretur odio doctrinæ fecisse. Expulit eum deinde, dimisitq; incolumem. Iure usitato in legibus, quarum hodie usus est in Romano iure, potuisset decollari. Magna est malicia multorum hominum, à suis cõiugibus temerè migrantium.

Ante aliquot annos, pastor in Dieben coniunxerat personas quasdã satis temerè. & scripsit literas, in quibus expressè posuerat hanc sententiã: Ego episcopus in Dieben coniunxi has personas, hoc tempore. Si quis petit huius mei propositi rationem, ueniat ad me in meum episcopatum, ubi ipse exponam meum in hac causa iudicium. Illustrissimus Princeps collocauit eum in carcerem Torgæ: & sic uenit in ipsius episcopatum. Postea uerò fuit pro eo deprecator.

Cum Alphonsus rex Hispaniæ iter faceret in regno

240 Septimum præceptum.

regno suo Neapolitano, occurrit ei mulier eiu-
lans, & conquerens, quòd pastor illius loci nò uel-
let sepelire ipsius maritum, nisi daret tantum pe-
cunie, quantum non posset soluere. Rex statim iu-
bet adduci sacerdotem, & mandat ei fodere sepul-
chrum. Sacerdos nihil mali metuens, fodit. Cùm
itaq; effodisset, iubet eum descendere in sepulchrũ,
& præcipit ministris circa sacerdotem tam mul-
tum terræ conijcere, quàm erat egestum, ut ibi te-
neretur captiuus. Sic uiuus stetit in sepulchro to-
tum diem, & integram noctem. Porro cùm ille
iam putaret sibi iam moriendum esse: postridie ius-
sit Rex refodi terram, ut iterum sacerdos exiret
sepulchro: admonuitq; ut meminisset illius poenæ,
& sibi in posterum caueret, ne unquam de ipso ta-
lis querela audiretur.

COLL.

Antonius, collega Augusti Imperatoris, fuit po-
tens dominus: possedit Asiam, Græciam, Aegyptũ.
Propemodum habuit tantum, quantum Turcicus
imperator: & tamen præ nimia auaricia non fuit
contentus illis facultatibus, ita ut moueret bella
non necessaria: quæ cum non succederent, sibi ipsi
mortem consciunt.

Bulgarus, cùm interrogaret auarum principẽ,
quo modo opes ipsius periissent: respondit: Aua-
ricia & temulentia. Sic nos etiam auaricia & te-
muleti-

Septimum præceptum. 241

mulentia perimus: neq; magnitudinem animorum
neq; pecuniam habemus.

COLL.

Venetorum prouerbium: Prima pompa parua
fuit, & ibi sunt factæ Venetiæ: deinde fuit medio-
cris, tunc creuerunt Venetiæ: deniq; maxima fuit,
in qua iterum Venetiæ sunt euerse.

Nouistis fabulam Fortunati, qui reliquit filijs
suis duos thesauros. unum marsupium, ex quo po-
terant proferri decem ducati, quotiescunq; posses-
sor uellet: alterum pileum, quem cum accipiebat
aliquis, erat ubicunque uolebat. Ille, qui hoc sig-
mentum excogitauit, uoluit significare duas ma-
ximas cupiditates: unam, appetitionē facultatum
inexplebilem: alteram, curiositatem. Omnes enim
sumus natura auari & curiosi, & hæc est excellē-
tium ingeniorum magis quam aliorum: auaricia
uerò magis est sordidorum.

COLL.

Summum quæstum Papa in religione exercuit.
Cæsares, Reges, suas monetas excudunt ex auro &
argento. Papa uerò ex omnibus creaturis suam
monetam cudit: ex indulgētijs, ceremonijs, missis,
sacramentis, cibis, pœnitentia, clauibus, & huius-
modi pluribus. Ex solo uerò baptismo, nihil po-
tuit mercari, quia infantes nudi & pauperes na-
scuntur: ideoq; nihil habet quod possint exponere

Non procul à patria mea, noui mangonem,
 qui emebat pessimos equos, pro uilissimo precio:
 eosq; deinde pulchrè ornatos, & assuefactos ad
 saltationes (sicut illi nebulones facere solent) cum
 uiatores uel aurigæ præterâbularent, producere
 et in gyrû agere solebat, ac ita homines decipiebat.
 Vnde non rarò fiebat, ut emens equum ab eo, u. x
 ad meam patriam perueniret, quin equus cadens
 moreretur.

Eremita quidam, cum aliquantum mellis ex al-
 ueis apum, quos fortè habebat, collegisset, lætatus
 est istis diuitijs, dicens: Se iturum in urbem, & uen-
 diturum mel illud, ac pro illa pecunia rursus em-
 pturum oues: quæ porrò cum ipsi peperissent a-
 gnos, se uenditurum eos, & ducturum uxore. Sed
 ecôtra uenit ei in mentem: Quid si illa mulier &
 liberi, quos ex ipsa genueris, non erunt tibi mori-
 geri? Sic, inquit, eam & liberos percutiam. simul-
 que sumit baculum, & percutiens ollam, in qua e-
 rat mel, fregit eam. Ita stultos spes uana falle-
 re sæpe solet.

COLL.

Episcopus Pragensis, tempore Ioannis Hus, di-
 ctus Albiacus, unicum extremæ auariciæ barathræ
 fuit. hic clauis cellæ uinariæ nulli alteri quàm sibi
 ipsi credidit, animalia uiuentia dono accepta mox
 uendidit: & quia coquus ipsius sumptuosior esse
 didi

Septimum præceptum. 243

didicerat, hoc dimisso, abiectâ anũ culinæ suæ præfecit. Interrogatus aliquando, sonorum omnium quem molestissimè audiret? Maxillarum, inquit, ossa frangentium.

DECEPTIONES ET
elusiones.

Anno 1530. in conuentu Augustano, cum Carolus V. Imperator eò profecturus esset, facta est contentio inter Electores & Cardinalem Campegium, eo quòd hic uellet equitare ad latus Imperatoris: illi uerò resistentes, sibi eundè honorem uendicarent. Tandem uerò obtinuerunt Electores antiquam & usitatam consuetudinem, ut latus Imperatoris clauderent duo Electores, Moguntensis & Colonicensis. Postea sequebatur rex Ferdinandus, & ad illius latus Cardinalis Campegius. In itinere autem, antequam ueniret Augustam, Silesienses Swacenses dono obtulerunt Imperatori amplam & rotundam massam auri, cui insignia Imperij artificiosè erant insculpta. Imperator postquam donum grato animo accepisset, statim illum accessit Cardinalis Campegius, orans: Quoniam multis uerbis abundanter Imperator haecenus suè animum erga Romanam curiam declarasset, quòd ipsi optimè uellet: ut hunc suum animum hoc etiã dono ostèderet, & Romanæ curiæ ad pignus quasi beneuolentiæ hanc auri massam (quæ constabat

ter mille florenis) donaret. Imperator, qui etiam sciebat, ad quid utilis esset illa massa, & tamen aperte nolebat ipsi denegare, inquit: Hoc donum iam ordinarium esse suæ Cæsareæ Maiestatis coniugi, ideoq; se non posse repetere, ipsiq; in hac re gratificari: promittere se (ut antea) Romanæ curiæ suam benevolentiam in alia quacunque re. Est exemplum ambitionis & auariciæ in Cardinali, & neutrum tamen successit: deinde in facto Imperatoris est pulchrum exemplum parsimonie.

Eccius in eodem conuentu Augustano, anno 1530. petiuit sacerdotium, quod tunc uocabat Augustæ, à Cardinali Campegio: simulq; dixit, se multum laborare pro Romana ecclesia, & sustinere multa & magna onera, petiuitq; ut iam sui rationem haberet. Respondit Cardinalis: Bene, tu habebis sacerdotium. Eccius abit, putans rem esse certam. Interea uenit alius nobilis, homo uaser, & affert quadringentos florenos, dicēs: Domine Cardinalis, ego peto mihi dari hoc sacerdotium. Respondit Cardinalis: Ego iam promisi alteri, idem petenti. Post longam uerò excusationem Cardinalis, ille astutus nobilis dicit: Ah rogo te, ne mihi hoc officium deneges. Facilmè componi potest inter te & Eccium: simulq; dat ei consilium, quo utatur in reuocandis promissis. Dicit, inquit, Ducem Bauariæ publicis literis pro alio quodam interces-

Septimum præceptum. 249

interceſſiſſe, cui illud ſacerdotium præ cæteris tradi neceſſe ſit. Eccius poſt dies tres uel quatuor iterum accedit Cardinalem Campegium, & petit ſibi dari teſtimonium, ſeu literas quibus certò cõmitteretur ac traderetur ipſi ſacerdotium. Cardinalis uerò attulit excuſationem, quam à nobili edoctus erat. Eccius autem propter eam indignam repulſam, acerrima ira commotus, uenit ad Philippum Melanchthonem, aliosq; partis Lutheranæ, ſimul fortè congregatos, & conqueſtus apud ipſos de tanta contumelia, tandem adiecit: Quid uos mihi dabitis, ut deſeram illos nebulones, & ueſtras partes ſequar ac defendam? Ad quæ Philippus: Si cauſa noſtra eſt uera, cur non ſponte tueris ueritatem? Ipſe uerò uidens ſe ſuo teſtimonio conuictum, primò quidem paululum attonitus & cogitabundus ſedit, ac quaſi obmutuit. Tandem uerò paulum ſe recolligens, inquit: Non tamen omnia ſunt uera quæ defendi poſſunt. ac ſic ab ipſis receſſit.

COLL.

Quidam iactans ſe eſſe fratrem Maximiliani Imperatoris, uenit ad eum, petiturus ut partem bonorum ſuorum inopi fratri donaret. Querente Imperatore, quis' nam ſuus pater eſſet? Reſpondit: Noſter omnium pater Adam fuit. Ibi Cæſar duos crucigeros ipſi numerari iuſſit. Aegrius autem

246 **Septimum præceptum.**

mendico ferente, tam parum sibi donari: Reliquos quoq; nostros fratres accede, inquit Maximilianus. quòd si singuli tibi tantum dederint, longè meris ditior. Simul quoq; danda est opera, ut sit unde reliquis dem. Longè enim minores sunt meæ opes, quàm ut singulis fratribus tantum largiri queam.

COLL.

Quidam magni nominis Princeps, in sua aula habuit Doctorem: qui cum primùm in aulam uenisset, extremæ inopiæ fuit: sed cum cepisset crescere in aula, ita ut sit, postea tantas opes collegit, ut possideret centena millia florenorum. Dominus autè donauerat ipsi monasterium, redditibus satis multis abundans. Postea uerò cum uideret Princeps, eum cumulare ingentes opum acervos: tunc libenter illos Ecclesiasticos redditus ad se retraxisset. Dixit itaq; ad Doctorem: Domine Doctor, ego miror, quòd ita secunda conscientia possis bona ecclesiastica possidere, postquam ex diuina gratia alioqui satis abundè habes, unde pro statu tuo magnificè uiuas. Respondit Doctor: Ne miretur T. C. quia dulcis est panis Christi. Dominus porro latius cum eo disceptauit, ratus se ipsi persuasurum, ut monasterium sibi redderet. Subiecit igitur: Domine Doctor, magnum profectò peccatum est, tenere bona Ecclesiastica. Doctor, ut ualebat ingenio,

Septimum præceptum. 247

genio, respondit Domino: Si peccatum est me tenere bona ecclesiastica, maius peccatum habet is qui mihi hæc tradidit. Ita latenter Dominum ipsum taxabat, & retinebat bona Ecclesiastica.

COLL.

Abbas quidam habuit triplex uinum in suo monasterio, unum quidem insigniter bonum, aliud malum, aliud mediocre: prout autem ueniebāt ad eum hospites, ita apponebat unum, aut bonum, aut malum, conueniens cuiusque dignitati. Habebat autem idem Abbas famulum, quem ita instruxit in apportando uino, ut quotiescūq; afferri uellet malum unum, diceret ad famulum: Quomodo uales famule, heu ut cunq;. Famulus cum audiret uocabulum Vt cunq;, intelligebat malum sibi esse apportandum. Cum autem ad famulum, Quid gloriaris? intelligebat, mediocre sibi esse apponendum. Si uero diceret, Noli me tangere: significauit, optimum uinum esse apponendum. Iste Abbas aliquoties ad se inuitabat quendam Poetam, cui semper apponebat mediocre uinum, dicens famulo: Quid gloriaris. Poeta sentiens dolum, cogitat, quid sibi faciendum esset, ut aliquando etiam optimo uino potiretur. Cumque iterum inuitaretur ab Abbate, & Abbas more solito diceret ad famulum: Quid gloriaris? prorupit Poeta in hæc uerba, inquit:

Non conuertaris, si fers mihi Quid gloriaris:

q q 4 Si fers

248 **Septimum præceptum.**

*Si fers utrunq; tollat hunc demon utrunq;
Ibis ad astra poli, si fers, me tangere noli.*

Id est, optimum uinum. His rhythmis seu uersibus impetrauit, ut Abbas diceret famulo, Me tangere noli: iubens ut optimum uinum proponeret.

Rex Gallie, pater Francisci, indigebat subito pecunia. itaq; per alium quendam ad suum Cancellarium ex Roma, & per postam mittit ei literas, significans Papam esse mortuum. Lectis literis, mox properat Cancellarius ad Regem, ei nunciaturus tanquam aliquid noui. Rex legit literas, simulans se nescire, & interrogat quid sibi sit faciendum? Respondit Cancellarius, consultissimum esse mittere Romam Legatum, & aliquem constituere Papam, qui sit à partibus regis Gallie. At rex: Ad eam rem opus est pecunia, sicut dicitur: Nulla pecunia est satis magna, aspiranti ad Pontificatum. Cancellarius dicit, se adhuc habere duas thonnas auri, utrum sufficerent? Respondit Rex: Bene est, & ego aliquid pecunie addam. Cura igitur unam thonnam auri perferri ad me. Postquam eam Rex acceperat, subornat alium nuncium afferentem ei literas, Papam adhuc uiuere, & non esse mortuum. Egregium sanè inuentum, quo quasi cornicum oculos confixit, & auarum per suam auariciam decepit.

*Audiui ex Stoëslero, optimo uiro, Mathematico,
præstan-*

Septimum præceptum. 249

præstantissimo, qui fuit familiaris Episcopo Constantiensi, quòd Episcopus aliquando allocutus sit ipsum his uerbis: Stœflere, pecunia indigeo, quid consulis? Respõdit Stœflerus: Domine Episcope, habes in tua dioecesi multos sacrificulos & sacerdotes, apud se concubinas alentes. illis præcipe serio ut dimittant eas: & si nolint, redimant eas pecunia. Ita factum est, & Stœflerus fuit unus ex collectoribus illius pecuniæ. Sic magnam pecuniam collegerunt.

Cuidam pauperi, casu in hortum incidit lepus: quo capto, inuitauit suos uicinos ad uenationem in suo horto felicè. Ille postea re manifestata, accusatur in aula. Aula scribit ad Senatum, ut istum pauperem puniret. Cum id non fecisset Senatus, putas satis esse pro delicto tali, quòd spacio octo dierum luisset pœnas in carcere: Cancellaria resciscens nõ grauius ipsum punitum esse, postulat, ut Senatus ducentos florenos pro tanto delicto largiatur: uerum ideo faciebat Cancellaria, ut pecuniam adipisceretur. Quia delinquens erat pauper, & non habebat pecuniam, ideo postulabat à Senatu.

COLL.

Augustæ cum in concursu hastili fortè ex equo delaberetur filius Imperatoris Philippus rex Hispaniarum, ita ut etiam ex lapsu immineret ei periculum: accurrit unus ex cõsiliarijs Imperatoris,

250 Septimum præceptum.

Et ut commodius eum subleuaret, deponit ab humeris preciosam uestem, qua erat indutus: hanc cōtinuò sustulit quidam Hispanus, & se subduxit.

Cū essemus Augustæ in conuentu, ibi nobilis quidam intrat in tōstrinam, & ad fores alligat equum. Præteriēs fortè Hispanus, soluto statim freno equum ascendit, ac sic discedit, nemine animadvertente. Hæc fuit elegans ars Hispani. Tale factum fuit *κλοπή*, non *grassatio*.

C O L L.

Venerunt aliqui Hispani ad quendam honestum uirum, ciuem Salzbürgensem, petentes ut ipsis daret pro quingentis coronatis quadringentos loachimicos: quos dicebant ipsis maiori usui fore in Germania, quàm coronatos, simulq; stipulati sunt, ut conseruaret coronatos ad annum, ut cū redirent post annum, ac rursus tot loachimicos afferrent, ille recepta sua pecunia, ipsis uicissim coronatos redderet. Si uerò non reuerterentur, ut ipse pecuniam seruaret. Ille homo credens eos nunquam redituros, & inhians pecuniæ, insit ut Hispani prius suam numerarent pecuniam, & largitur eis tot loachimicos. Sed Hispani fecerunt aptè alium quendam saccum, priori similem, & eiusdem ponderis, in quo plumbum posuerunt: eumq; magna celeritate supponunt in locum alterius, & abeunt. ac bonus ille uir
seruat

Septimum præceptum. 254

seruat saccū. Elapso uerò anno, cum nullus Hispanorū rediret, aperit saccū, & inuenit aliquos coronatos in superiore sacci parte positos, in inferiore uerò plumbum esse cernit, atq; ita se delusum ab Hispanis intelligit. Tales sunt artifices Hispani. quidā: nam inter ipsos etiā boni aliqui reperiuntur.

Dionysius Syracusanus, cum indigeret pecunia, uarijs usus est artibus, ut eam à subditis extorqueret. Venit igitur in publicum, dicens: Cererem ad se uenisse, & iussisse omnes matronas afferre sua ornamenta, ut festum Cereri instituerent, eamq; celebrarent. Cum uerò attulissent matronæ sua ornamenta, Dionysius ui ipsis eripuit, & nihil ornamentorum eis restituit.

Illustrissimus Princeps Dux Saxonie Elector, donaturus doctori Martino Luthero dolium uini, propositis duobus, iussit eum alterum ex eis eligere. Lutherus uerò dedit mihi eligendi potestatem, seu optionem. Nam quando sibi emebat uinum, tunc mihi prius gustandum dare solebat. Sepe enim emebat uinum ex meo iudicio. Dixi igitur ad Principem: Illustrissime Princeps, dicam tuæ celsitudini, quid Lysander fecerit apud Dionysium. Lysander cum esset apud Dionysium in Sicilia, & discedere uellet, obtulit ei Dionysius duas stolas, quarum unam eligeret, ac filia suæ daret. Lysander, ut erat Laconicus, respondit, Se harum rerum

Septimum præceptum.

rerum esse ignarum : sed uelle se suæ filiæ utramq; afferre, ut ipsa eligeret. & utramq; abstulit. Cum hoc illustrissimo Principi recitasssem, intellexit quid uellem, & utrumq; dolium Doctori Martino donauit.

V S V R A.

Imperatoris lex de usuris est bona, & retinenda: quia non delet uocem Euangelij.

Quidam sapiens uir dicebat: Prudens fuit iuriconsultus, qui actionem de eo quod interest excogitauit, & introduxit.

Quidam mecum ueniens, interrogauit num etiam deberet soluere usuras, cum Deus eas prohibeat? Cui respondi: Prohibet accipere usuras, non uetuit ferre iniuriam. Est enim regula uniuersalis: Qui libenter mutuò sumit, eum non libenter soluere. Qui leuiter spondet, nõ multiò soluere curat.

Alius mercator Augustæ, bonus uir, dixit: Si quis potentioribus aliquam pecuniæ summam dare mutuò uelit, amicitiam & societatem prius ineat cum his tribus hominum generibus, Doctore iuris, Theologo, & Milite. Nam si recuset reddere debitor, à iuriconsulto actio contra illum institui potest. Si non obtemperet iudici, à Theologo conscientia eius permoueri potest. Si denique nec tum soluere uult, à milite ui cogi & expugnari potest.

Quando

Septimum præceptum. 253

Quando Lucullus uenit in Asiam, fuit tanta miseriam & usura in Asia, ut nobiles uendere filios & filias coacti sint. Ibi Lucullus restituit ueterem legem de centesimis: id est, ut quotannis darentur de centum, duodecim. Quanta poenae uagantur per mundum, omnibus temporibus?

Tyberius Gracchus, quando tulit legem Agrariam, habuit approbatorem Lelium: qui tamen arte se subduxit, postquam uidit se incurrere in odium. Stetit Tyberius Gracchus in concione, suadens, ut lex ferretur, ne diuites Romani occuparent totam Italiam, eiectis ciuibus, & collocatis in eam seruis. Hortantur uos, inquit, Imperatores, ut dimicetis pro focis & aris, cum principes uestri neque focos neque aras uobis relinquant. Hoc est singulare uocabulum, quod recitatur à Plutarcho, tãquam singulare lumen orationis, ab absurdo sumptum. Sic Tyberius Gracchus suscipiens causam ciuium, ob eam ipse interficitur: lex tamen post eius mortem suscepta est. Hæc in loco De homicidijs paulo aliter sunt recitata.

DISPUTABILES

casus.

Dux Fridericus amisit anulum in pugna, quem diligebat propter memoriam aui. Gemma erat in eo ualde pulchra, draconites caruleus. Postea cum Dux esset in Salinis Saxonis, in castris Cesaris,
post

post obsidionem huius oppidi Vuiteberge, casus
 accidit ut inueniret eum miles famelicus, qui ueni-
 ens ad aurifabrum, obtulit illi annulum uenale. Auri-
 faber uero suspicabatur esse Ducis: agnoscens illum
 ex eo, quod fortassis olim apud Ducem uidisset. Mi-
 les petiuit pecuniam, quia esuriebat. Appendit
 aurum faber, soluit, & adiecit tres Toachimicos.
 Miles libenter fuit contentus. Aurifaber statim e-
 greditur in castra Caesaris ad Ducem, & dixit: Se,
 quantum agnosceret, afferre annulum Principis:
 idque ideo, ut si eius esse deprehenderetur, recupera-
 ret ac retineret ipsum Princeps. Minister ostendit
 Duci. qui mox agnito suo annulo, fuit exhilara-
 tus. & interrogat aurifabrum de tota actione, red-
 ditque ipsi quantum militi numerauerat. Hic oritur
 questio, an princeps habuerit actionem in rem,
 seu rei uendicationem: id est, an debuerit redde-
 re aurifabro illam pecuniam, an absque precij repensio-
 ne potuerit retinere annulum? Omitto iam hoc de
 iure belli. Pono casum, quod aurifaber uoluerit
 solui: & quero, an Princeps debuerit soluere?
 Quod non debuerit soluere, sic argumetor: Quicum-
 que emit rem a non domino, non potest a domino
 rei precium petere. Aurifaber autem hic emit rem
 non a domino. Nam sicut amissione non perit do-
 minium, ita nec inuentione acquiritur dominium.
 Ergo aurifaber non potuit precium a Principe
 repo-

Septimum præceptum. 255

repositore. Respondeo: Imò debuit soluere aurifabro pecuniam, quia officiū non debet nocere præstanti officium. Iste aurifaber emit anulum, officij, non quæstus causa, sicut uidebatur etiam Principi. Ergo hoc officium aurifabro illi non debuit esse damnosum. Hæc est demonstratio, reipsa loquendo: quanquam labefactari possit. Nam non sunt semper firmæ demonstrationes in materia moralis, quemadmodum in Geometricis & Arithmetis materijs. Quæ enim pendent ex uoluntate, sunt flexibilia. Probatur autem illud per tale principium, seu demonstrationem: Gratia gratiam parit. Item: Officium nemini debet nocere.

Ante 200. annos in ducatu Wuirtembergensi, fuit triennium disputatio de decimis: & interdictum erat, ne templa aperirentur: id est, ne fierent publicæ conciones, &c. Monachi, & alij eis adiuncti litigabant cum Principibus & Comitibus: ac argumētabantur ex lege Mosaica, ut decimas ad se retraherēt, dicentes, Decimas à Deo ordinatas esse sacerdotib. Respōderunt doctiores eo tēpore uiuētes, Aliquotā partē, nō totū esse dari dū sacerdotibus. Quod hoc modo exponi potest, ut genus, & nō species, in cōseruatione ministerij obseruetur. Nos debemus necessarios sumptus ad cōseruationē ministerij conferre, siue sint decimæ,
siue

256 Septimum præceptum.

siue sint aliæ res. iudæis uerò erat mandatum, ut
speciem obseruarent, & decimas ex agris sacerdo-
tibus darent.

In historia Ambrosij inuenitur, esse ei obiectū,
Omnia esse regum: ideo debere ipsum cedere ex tē-
plo. Ipse uerò contrà constantissimè perseuerauit
in concione Christi, dicentis: Domus mea, domus
precationis est. Dixit etiam ad Gothos, qui tunc oc-
cupauerant Romanum imperium: Vos Gothi, qui
olim habitabatis in plaustis, nunc ex templis plau-
stra facere conamini.

Quidam aulicus in nuptijs cuiusdam boni uiri
mihi asidebat, qui nactus occasionem à pellibus
quibus teguntur Misnenses & Saxonica mulieres,
mecū disputare cœpit de dominio Principum, seu
gubernatorum & subditorum, & dicebat: Hodie
uidi tot mulieres circumdatas istis pellibus, & me-
cum supputaui precium quo sunt comparatæ, in-
ueniq; ducentis aureis istas pelles non esse emptas.
Ad quid hic uestium splendor? Nōne iure potiori
Princeps illa bona possideret? Erat igitur tale ar-
gumentum: Nos excedimus in luxu uestium: Ergo
rectius debentur illi sumptus dominis. Interrogaui
ipsum, an uellet concedere, ut Dux ipsius arcē siue
splendidè, siue non adeò magnificè extructam, ipsi
auferret, & ad se raperet? Respōdit, se id non per-
missurū, cum Princeps sit minimè dominus bono-
rum,

Septimum præceptum. 257

rum, quæ sibi quisq; collegerit. Respōdi: Nec Princeps est dominus eorum quæ subditorum coniuges tenent. Tunc ille sermonem suum repressit.

Rex Anglicus aliquando in uenatione à uia ab errans, peruenit in tuguriolum cuiusdam rustici, qui eum pro suis facultatibus satis humaniter excepit. Cum autem Rex nollet rustico obtemperare, ut de omnibus cibis à rustico propositis comederet, præsertim à quibus Rex nauseam capiebat: rusticus Regi colaphum impexit, dicens, Quòd quisq; esset Rex in sua domo. Rex memor eius dicti, quòd quilibet esset Rex in sua domo, rustico obtemperat, & de cibis parum comedit. Postero uerò die iubet rex uenire rusticum secum in aulā, mandans suis ministris, ut eum adductum collocēt ad mensam suam. Cum uerò uenisset rusticus, & asedisset mensæ, ac proposuissent plurima fercula, tunc Rex alloquitur rusticum: Comede, inquit, de omnibus: Ego sum Rex in domo mea. Rusticus obtemperat mandato Regis, & comedit de omnibus ferculis. Ibi Rex inquit: Tu fecisti sapientius me, quia uitasti colaphum. Ego si de omnibus comedissem, etiam à te sine colapho discessissem.

Habebamus in uisitacione Saxonicarum ecclesiarū quendam Ecclesie ministrum, egregium & doctum uirum, & generosi animi, qui conquerebatur nobis, quòd rustici transcenderent sepem, &

popularentur ipsius hortos: dicebatq; quòd cùm saepe conquestus esset eadem de causa apud iudicium, iudex noluerit prohibere iniurias illas, sed responderit semper, ut nominatim indicaret, qui nam essent facti eius authores: rusticos uerò iam indicatos, semper negasse factum coram iudice. Qua iniuria còmotus, tandem ille pastor unum in ipso facinore deprehensum bene castigauit. Ille postea accusauit eum apud nos. Inuitabamus pastorem ad prandium, et eum omni molestia liberabamus. diximus rusticum iure percussum esse: quia uniusquisq; debet suam domum & facultates defendere.

Memini ornatissimam urbem ab Hispanis ex mera petulantiâ incensam esse, ita ut bona pars cõ flagrauerit. Cum uerò ciues indignè ferrèt, & cõquererētur de iniuria, responderunt: Tamen omnia sunt nostri Domini imperatoris. Illi non rectè dixerūt. non omnia sunt gubernatorum, quod neq; boni gubernatores expetūt: sed ciues habent suas quasdam priuatas facultates, quæ non sunt magistratus. Ac non minus præceptum, Non furtum facies, obligat dominos, quàm ipsos subditos.

Doctus quispiã homo solitus est Iurisconsultorum quorundã sciolorum, disputantium de Lazaro, an ualuerit ipsius testamentum postquã reuixisset, ineptias huiusmodi festiuo commento deridere. Non procul ab oppido quodã flumẽ agebat pistrinum,

Septimum præceptum. 259

num, ex quo, postquã non ita multo antè aquatũ
 asinus descendisset, cum in extrema ripa seu lutu-
 lenta seu tenuior aqua flueret, quã ut os imbue-
 ret, in proximam cymbam sortè pergit, unde ube-
 riorem iusti amnis aquã hauriret. Porrò cum in-
 scendisset nauiculam, impetu detorquet à ripa in
 medium flumen: quò cum esset excepta, secundis
 uentis in scopulum fertur. Hæc postquã impegit,
 fracta est nauicula: & imperitus ille nauclerus in
 undis periit. Doluit molitori (ubi rem rescuit)
 iactura: & piscatorem, qui nauem ibi colloca-
 uerat, in ius uocat: damnum dedisse accusat, quòd
 eius nauigio iumentũ auectum sit. Contra ille sa-
 ctam ab asino pauperiem, seq; damnũ accepisse
 exclamat, quòd nauigium amiserit, in flumen ab
 asino impulsus. Virinq; acerrimè à conducticijs
 rabulis certatum est. Iudici causa uisa est intrica-
 tior, quã ut liceret nõ consultis iuris professori-
 bus pronũciare: deserũt ad leguleios. His uerò ne-
 gociũ mirũ uisum est, dum quisq; pro se asinũ uin-
 dicare cõtendit: disputationes uarias instruit: ri-
 xantur de asino in scholis & conciliabulis perti-
 nacius, opinor, quã Græcus ille de asini umbra.
 Ita quorundam disputationes futiliores sunt ista
 molitoris contentione.

Francofordie ad Mœnũ, cum eius fluminis esset
 magna inundatio, ut multæ ædes obruerentur

& euerterentur: ibi fortè stans molitor quidam,
 uidit cum as in aquis natantes: quas cum caperet ut
 seruaret, inuenit in ijs infantem adhuc uiuum: qui
 tanto gratior & charior ipsi fuit, quòd ipse pro-
 pria sobole careret. Quapropter eum educauit,
 ac institui curauit. Tandem pater resciscens filiũ
 suum uiuum peruenisse ad molitorem, profisci-
 tur ad ipsum, & puerum sibi restitui postulat.
 Molitor ualde rogat patrem, ut sibi relinquat pu-
 erum. Sed pater non permittens se exorari, detu-
 lit rem ad iudicem: qui pronunciauit, ut patri fi-
 lius restitueretur, simulatq; molitori soluisset sum-
 ptus necessarios in alendo filio impensos. Sic de-
 xtrè & iustè iudex causam iuxta Iurisconsulto-
 rum sententiam decidit.

C O L L.

Conuenerant aliquando leo, equus, uulpes, &
 asinus, ut quicquid prædando consequerentur, id
 totum inter se diuiderent. Contigit paulo post, ut
 taurus se illis in prædam offerret: quo dilaniato,
 leo iussit asinum diuidere prædam, & cuiq; par-
 tem debitam attribuere. Asinus, ut simplex & ru-
 de animal, fecit diuisionem secundum proportio-
 nem arithmeticam, & cuiq; æqualem attribuit
 partem. Ibi iratus leo inquit: Quis te ita iussit par-
 tiri, & mihi non plus tribuere, qui tamen maxi-
 mè laborauerim? discerptoq; asino, iussit equum
 parti-

Septimum præceptum. 261

partiri. Equus erat æquus: id est, seruabat proportionem Geometricam, & dabat leoni duas partes: alteram quæ sua erat, & alteram discerpti asini. Leo ægrescens hanc etiam diuisionem, inueniens sibi plus esse tribuendum, siquidem rex esset, lacerauit etiam equum. Vnde postremò uulpi diuisio est demandata. Vulpes cauta erat, quæ cōgestis omnibus partibus in unum aceruū, inquit ad leonem: Hæc erit tua pars. Ait leo: Quis te hoc docuit? Respondit, Hi doctores docuerunt: monstrans simul asinum & equum. Queritur, an rectè fecerit leo, discerpens equum & asinum? Sed breuiter respondetur: Quòd illa communiter fiat in uita, ut plerunq; potentiores inferiores (si quãdo cum eis ineant familiaritates) premant, iuxta commune prouerbiū Germanicū: Mitt grossen herren ist nicht güt kirschen essen.

In conuentu Spirensi, uenit ad me quidam senex miles, qui dicebat se disputare secum cum sua conscientia, de rapinis in bello, quid facere debeat propter restitutionem. Respondi: iustum bellum est, iusta causa auferendi res. Ergo possessor illarum rerum est dominus.

Est difficile agere cum hominibus, nō rectè institutis. Iudex urbis Augustanæ, aliàs bonus uir, in conuentu suspendebat furem cum mala conscientia. Dubitabat enim utrū rectè faceret: quan-

quam multum cum eo disputarē, & conarer eum in uiam reducere, tamen parum efficiebam. Erroris autem sui causa erat, quod nō teneret hoc principium & fundamentum: Imperia esse diuinitus constituta, & magistratum habere potestatem propter probabilem rationem exasperandi pœnas, iuxta dictum Iurisconsultorum: Grassantibus delictis, pœnæ exasperandæ sunt.

Hic Vuitebergæ, nō ante multos annos, suspēdebatur quidā fur, qui interrogabat: Est ne iustū, hominē suspendere? Nos uicissim interrogabamus ipsum: An etiam iustum esset furari? Dicebatur, quod idem antea bis euauerat, & in loco ipsius stramen pepēderat. at hic ars eius nō succedebat.

COLL.

Asinus cuiusdā molitoris, præteriens uineā, ubi premebantur uuæ, cum in uasā mustū expressum inueniret, bibit bonū haustū. Postea dominus uineæ adueniens, asinū abigit, & cōquerens de suo damno, molitorē in ius uocat. Ibi est lata sentētia, ut quandoquidem asinus non consedisset, sed tantum prætereundo unicum haustum bibisset, liber ab actoris accusatione pronunciaretur.

POENA EIVS QUI NON
est soluendo.

Scribitur de patre Empedoclis, quod Thebis sit
impositus calathō, & perfusus aqua. Talis fuit ce
remo

OCTAVUM PRÆCEPTUM. 263

remonia, qua infamia notabatur ille qui non erat solvendo. Aliæ leges nõ mitiores redigebant eum qui non esset solvendo, in seruitutē. Et si verum est quod historiæ tradunt, Draconis lex fuit, ut obrati corpus distraheretur, & dissectū daretur creditoribus. Quod fuit signum seueræ disciplinæ.

In oppido Bretta, quando aliquis est decoctor, ita ut non sit solvendo, ille trahitur per civitatem, & perfunditur aqua. quod est nota infamiæ.

Bernæ hæc observatur lex, ut cōtrahens plus eris alieni, quàm ut sit solvendo, nulla admissa intercessione aut acceptione personæ, capitali supplicio afficiatur. Legislatores graues illius legis causas habuerūt, uidelicet ne leuibus hominibus ulla daretur occasio honestos decipēdi. ita pulchrè utilitas Reipublicæ in illa lege cōsiderata est.

OCTAVVM PRÆ-
ceptum.

VERITAS.

Democritus: ἀρχὴ μεγάλη ἀρετῆς, ἰσότης ἀληθείας, id est, Principium magnæ uirtutis, tueri ueritatem.

Simplex oratio & propria bonis uerbis, est optima, quæ nominatur Attica.

Veritas tēporis filia: quia sæpe fit, ut malè homines iudicent, incitati aliquo affectu, posteaq; sorrigant sententiam alio tempore.

Pindarus: Ad bonam causam tria uerba sufficiant, nec mendax testis præsideat negocijs. id est, in bona causa non est disputatione opus, quia in uero non multæ sunt intricaciones. sicut econtrà Galenus dicit: τὸ ψεύδος ἐνατὰ λέξιν. Hanc ego iudico simplicissimam & ueram sententiam. Valde sudant hic interpretes, quid uelit Pindarus per illa tria uerba. Dicam meã opinionem: Tria uerba, id est, maior, minor, & medius terminus. Hæc est Dialectica speculatio.

Plato inquit: Satis beatum sibi uideri, cui tandem in senectate contigerit, ut sapientum uerasq; opiniones assequatur.

Χρὸνος σωτὴρ δικαίων ἀνδρῶν: id est, tempus & seruator iustorum hominum.

Veritas (ut est in oratione Fabij ad Aemiliũ) laborare potest, opprimi non potest.

Simonidis dictum: Δόξα βιάζεται τὴν ἀλήθειαν: id est, opinio uim affert ueritati.

CALVMNIA ET OB- trectatio.

Palamedem falso accusauit Ulysses, eiusq; proditor fuit. Sic Aristidem sui ciues prodiderunt. Cum enim capitali sisteretur iudicio, astitit ei quidam qui non poterat scribere. cui cum daretur testula, ut inscriberet literam condemnationis, alteri

Octauum præceptum. 265

alteri astanti eam porrexit, dicēs: Tu pro me scribe. At ille: Quid uis scribi? Respondit: Literā cōdemnationis. Et hic: Est' ne condemnatus tibi notus? Respondit, Non: sed quia ceteri eum condemnant, & ego sequar matorem turbam.

Cum cuidam à me petenti scripsissem in librū, Calumnia turbat sapientē, & frangit robur cordis eius: uenit fortè ad me quidam bonus uir, consiliarius præstantis Principis, legēsq; hanc sententiam, quærebat, Vbi nam ea inueniretur scripta? Dicebam: In Ecclesiaste. ac monstrabam illi locū. Ad hæc ille: Profectò est egregia sententia.

COLL.

Ex lege duodecim Tabularum, è saxo Tarpeio deijciatur, qui falsum testimonium dixisse conuictus erat.

Conuiciorum uulnera sunt insanabilia: quia uulnus læsi animi nunquam tam bene curatur, quin maneat cicatrix aliqua. Sic apud Homerum Hector ad Achillem dicit: Timidi solent conuiciari.

Audiui à præstantissimo uiro, quando edebatur libri de bello Germanico, esse præsagium aliarum calamitatum. addebatq;: Si quis hostis fiat, incendijs grassetur, homines abducat, tantummodo à conuicijs abstineat. quia uulnera conuiciorum manent incurabilia.

Memini causas, in quibus aliqui circumuenti iniustus iudicijs oppressi sunt, & post mortem eorum pateferebat iudicium. Tres falsi testes, & accusator in ducatu Vuirtembergensi, cum essem Tubingæ scholasticus, afficiebantur supplicijs capitalibus, & mittebantur corporum partes in quatuor loca regionis, ut extarent signa punitæ calumniæ, & falsi testimonij. Magna seueritas est. Ille uir qui fuerat oppressus, accesserat Ducem Vuirtembergensem, & dixerat: Domine Princeps, si inueneris me ex diligenti peruestigatione ueritatis iniquum & iniustum, amputes mihi hoc caput asere. Princeps motus illa tam constanti interpellatione, re curauit accuratè inquire: & postea ueritate comperta, usus est illa seueritate.

Quidam in urbe quadam Marchiæ, die Palmarum in concione sua, similitudine ex Lutheri Postilla desumpta usus est, qua comparauit Christum cum asino. Statim alius quidam insueta comparatione offensus, quærebat occasionem reprehendendi & calumniandi illum: surgensq; clamabat esse rem indignam, Christum conferre cum asino. Ille opponit testimonium Lutheri. Alter, hoc dicto, scribit ad Lutherum, & petit ut emendet suam Postillam. Nos eum ridebamus. Adeo ex leuibus occasionibus oriuntur sæpe dissensiones. Sed aliud est occasio, aliud causa, inquit Polybius.

Octauum preceptum. 267

φοιτᾶ δὲ ἡγοτόλογος ἐπίς νεπέδῳ λελαληπυῖαι
id est, oberrat seu obambulat homicidialis cōten-
tio, quæ noua canit. Hoc dictum citat Clemens
ex Empedocle.

Thucydides de suis ciuibus: Estis contēptores
usitatarum rerum, & admiratores absurdarum.

Lutherus dictum Christi, Pax uobis, uerterat,
Habt frid. Illud Emserus calūniatus est, inquitens:
Meinstu, das sie einander geschlagem haben? Est
calumnia. Vocabulū pax, usurpatur generaliter,
sicut nos dicimus Saluete: id est, Deus det nobis
omnia fausta, sint omnia fausta & salua: Gott geb
eüch alles gütts. Sunt uerba optantis alicui bona,
non est imperatiua oratio.

Concionator in oppido quodā Misnia, dixerat
fortē in cōcione, Cōstantinopolin sitam esse in Ita-
lia. Id ludi rector reprehendens, dicebat: Esse in
Græcia. Quod & ipsum non est uerum. Nam est
in Thracia sita. Concionator secutus Germani-
cum prouerbium, opinatus est, was nicht deütsch
sei, das sei welsch.

Ego aliquādo cū Erasmo Reinholdo, postquā
uxor eius mortua esset, contuli familiares sermo-
nes: quib. unā intererat alius quidā, qui minus sin-
cerē nostra familiaritate usus est. Cum enim nos
ioco proponeremus, quòd in monasteriū aliquod
(si adhuc apud nos extarēt) nos cōferre, ibiq; sua-
uiter uiuere ac philosophari uellemus: ille tum
quidem

Octauum præceptum.

quidem in presentia nihil contradicens, postea eam à nobis discessisset, iocum nostrum peruersè interpretatus est: & iam scripsit contra me, non secus ac si serio dixissem, ac multa nunc secus interpretatur quàm olim. Tales hodie multi alij calumniatores reperiuntur: sed nihil refert, Deus in se iudicabit omnia.

In principum aulis primas tenent gnathones & calumniatores unde dicā uobis regulā certissimam: Quicumq; uult citò crescere in aulis, tantum uideat quò se domini uoluntas inclinet, & cui nam sit insensus, hūc obseruet: & quicquid is agit, id ad dominum deferat, ac in peiorem partē interpretetur. licet nonnunquam etiam aliquid mendacij de suo addere, modo prætexat aliquam grauitatis & sanctitatis speciem sine affectibus. Talis gnato fuit Ephestion in aula Alexandri Magni. ibidem quoq; calumniator nominatus est Midias, qui (ut refert Plutarchus) semper dicere solitus est: Calumniare audacter, quia semper aliquid adheret.

Sunt quidam antagoniste, qui in omnibus rebus alijs contradicunt. Horum non potestis euidentiora exempla habere, quàm Staphilum & Canisum.

Disputabant quidam apud Alphonsum regem, quid potissimum prodesset lippis oculis, & acue-
ret

Octauum præceptum. 269

ret uisum? Primò alius aliud statuit. Tandem quidam dixit, nihil ita mederi lippis oculis, quàm inuidentiam: quia inuidus est intentus, & semper occasionem aliquam captat, ut inueniat quod reprehendat, ac etiam optima suis reprehensionibus & calumnijs deformat.

Non multi sunt anni, cùm quidam nebulo ederet teterrimam Caroli Magni uituperationem in qua uituperatione inter cetera habetur, quòd ipse papistas ditauerit, cùm tamen fuerit præstantissimus & optimus Imperator.

In urbe Northusana duo concionatores inter se multum litigabant de dicto Angeli ad Mariam, Ave gratia plena: ita ut unus contra alterum publice in suggestu, & priuatim in ædibus pugnaret. sed uterq; non intellexit quid significet uocabulum *νεχαρισμένω*. Est autem huius uocabuli propria & genuina significatio, esse dilectã per misericordiam, non propter merita, seu opera, aut qualitates in naturalibus uiribus.

Illustre discriminẽ est inter *ἀγαπᾶν* & *νοῦ χερστῆρ*: quorum hoc per misericordiam, illud ordine naturæ diligere significat. sicut apostolus Paulus inquit de æterno patre: *νεχαρίτως ὁ υἱὸς ἐκ τῆ ἀγαπῆς ἐγένετο*.

Aedituus quidam accusauit suum pastorem, quòd infantem baptizasset indutus chirothecis.

Tanta

270. Octauum præceptum.

Tanta est calumniandi libido, ut non pudeat discipulos suos doctores etiam ob leuissimam causam palam accusare.

Timon Atheniensis scripsit contra omnes Philosophos, & solitus est de omnibus malè loqui. Idè cum Respublica uersaretur in periculo, dixit, se magno gaudio affici, quòd iste pessimus populus lueret poenas: & ualde sibi placere ingenium Alcibiadis adhuc iuuenis, & peruersè omnia agentis, ac fore ut aliquando Rempublicà euertiret. Quod postea etiam factum est.

Philocrates interrogatus, cur omnibus malediceret? respondit: Quia omnibus malefacere nō posset. Hæc est respōsio ἀπὸ τοῦ Αἰωνίου. Isocrates enim interrogabat eū de obiecto seu merito, quæ uidelicet esset causa impulsita, qua in re sic cum omnes lesissent, ut eis offensus esset? ipse uerò respondit de subiecto, seu morbo animi sui. Est igitur uariatio cause, ut dictū est. Vt si quis querat: warumb schabet man den hās? & alter respondeat: wēn er sedern hätt, so rupffete man in id est, Quare decrustatur seu circumraditur caseus? & alter respondeat: Quia non habet plumas, alioquin enim deplumaretur.

Capnio dicere solitus est de his qui omnia uituperant, eos similes esse muscis: quæ omnia contaminant, & nihil prosunt.

Octauum præceptum. 276

Vuicelius & Cocleus dicunt nos prodidisse Rhodum, & nescio quæ alia fecisse. Hæc impudentia mendacia non opus est refutare: dicant ipsi talia, quo ad uelint.

Scipio iunior ætatis suæ anno 56. est mortuus: sed maior Scipio peruenit ad maiorem senectutem, ac tandem mortuus est in uilla sua. Hic adeo auersatus est litigare cum ciuibus, ut ideo relicta Roma in rus abiret. Cum tribuni contra ipsum uociferarentur, potuisset facilius imperium rapere, quam Iulius, sed contentiones fugiens, hoc unicum dixit: Ciues meministis, me hoc die & hoc anno feliciter pugnasse contra Carthaginenses: oro ut mecum ascendatis in templum, & mecum publice gratias agatis. Et recte fecit, iuxta dictum Cypriani: Non est miser qui audit conuicium, sed qui facit. Item Philemonis dictum: Nulla carmina magis musica, quam ferre conuicia hominum. Idem duobus litigantibus: Altero (ait) maledicente, qui tacet sapientior est. ἤσκησεν ἰσχυρῶς ἢ ἐναντιοῦναι: id est, dulcius est uitio perire quam laudare.

Donauit Eobano Hesso ualde elegans Aldinum exemplar Epigrammatum, quod erat eleganter excusum. Cum illud à me peteret, facturum me esse dixi, sed ea conditione, ut scriberet carmen optimum de re pessima. De qua nam re? ait. Iussi eum de calumniis scribere. Idque fecit, ac de hac re iam omnium pulcherrimum extat.

Plato

Plato citat dictum Galeni: *Qui ἀματ λογομαχίας*, nunquam perueniet ad ueritatem. Sunt autem plurima talia ingenia *ἐπιγινά.*

ASSENTATIO ET SIMULATIO.

Seneca.

Adulatores non tantum sunt suorum dominorum arrisores, sed etiam arrosiores.

Cicero:

Nullus Euripus habet tam uarias agitationes, ut populi uoluntates.

Timon: *ἀνθρώποι πένες οἰήσεως ἐμπλεχει ἀσνοί*, Homines uanae opinionis pleni uentriculi seu sacci.

Plato inquit: Cogitationes hominum esse instabiles, ut ille imagines quæ cernuntur in aquis.

Memini Ducem Saxonie Mauricium de quodam assentatore dixisse: Stercus domini sui comedit, ut canis. Dionysius habuit colacem, qui linguebat eius sputum. Tales omnibus temporibus reperiuntur.

Dux Saxonie Fridericus acutè solitus est dicere, eos maximè esse metuendos, qui proximi essent pedibus, ne calces conculcent: alios non ita posse nocere.

COLL.

Cardinalis quidam solitus est dicere, de ijs qui
aliud

Octauum præceptum. 273

aliud loquuntur & aliud meditantur: Est uox
Iacob, & manus Esau.

COLL.

In Tripartita historia, libro 6. cap. 28. fit metio
Euseboli, qui fuit rhetor tempore aliquot Impe-
ratorum, & semper se accommodauit ad uolun-
tates & opiniones de religione, eorum, penes
quos summa potestas fuit. Tempore Constantini
Principis acerrimè defendit doctrinam Euage-
lij, & taxauit idololatriam. Postea uerò cum pio
patri succederet impius filius, defensor idolola-
triæ, ibi rursus strinxit calamum aduersus ueram
Ecclesiam.

Menander.

In hac uita gaudent improbi potissimum: sed
assentator omnium primas tenet, uiuitq; longè
omnium iucundissimè. Deinde sycophantæ pro-
ximus est honos: audire enim calumnias, est admo-
dum dulce. At tertius conceditur locus inuido,
qui artes noscendi scit astutissimè. Inuidia enim
est proprium & ðos diaboli, de qua antiqui
dictum est: Virtutem sequitur inuidia, sicut
umbra corpus.

COLL.

Cum Dionysius scripsisset tragedias, exhi-
bit eas legendas Philoxeno poeta. cui cum non
placerent, libero animo id tyranno indicauit:

274 **Octauum præceptum.**

ostenditq; ipsi errata. Ille iratus iussit eum abdu-
cere in Latonias. & post aliquot menses inde ex-
emit eum, iussitq; iterum indicare, ut suum iudi-
cium de poemate diceret. Cum & tunc indicare nol-
lent, nisi prius ostensis erratis, iterum eum abdu-
xit in carcerem. Ille non fuit assentator, sed for-
titer contemptis periculis, tyrannum coram de ui-
tjis admonuit: quod etiamsi ego uel alius non fa-
ceremus, tamen laudanda est eius constantia.

Demosthenes.

Difficilis est assentatio, quando hoc proponi-
tur, quod est ingratum cupiditati.

Plautus:

Odi argutū ciuē sine uirtute, tanquā præficā.

MALA CONVERSATIO.

Κανὸς ὑμετέριος ἡδὲν μείζον κακῶν: id est, Mala
conuersatione nullum malū maius. iuxta dictum
Pauli: Corrumpunt bonos mores colloquia praua.
Demosthenes citat hanc sententiam ex Aeschine:
Talis est unusquisq;, qualium conuersatione de-
lectatur.

Sicut basiliscus inficit res quascunq;, ita umbra
malorum hominum sepe nocet bonis.

Κανὸν κακῶν συμπερίημι: id est, Malum malo
computrescit, & colliquescit: malum malo causa
destructionis mutue.

Nulla est societas tam parua, in qua non sint aliqui mali. Duodecim fuerunt Christi discipuli, & inter eos Iudas proditor.

SOPHISMA.

Cum essemus Smalcaldie, uenit eò Legatus Romani pontificis ad Principem Electorem, affereus ei literas. Princeps, ut est consuetudo, surrexit deliberans, & iussit illi per alium responderi: quia Principes non solent loqui latine. Ille phantasticus dicebat: Quil est opus responsione? Princeps iam est assensus. Et ita argumentabatur: Qui tacet, consentire uidetur. Ego uerò dicebam: Hoc est sophisticum. Incanduit ille, inquires: Non sum sophista, sum doctor iuris. Quasi doctor iuris non posset esse sophista. Est regula iuris, sed non ualet in coniecturalibus. Nam dicit, Videtur: Et argumentum, Videtur, soluitur per Non uidetur.

In aditu Franconie est sylua, que erat Abbatibus Fuldēsis, sed oppignorauerat eam alij cuidā Domino. Cum autem Abbas ante paucos annos suā partem redimere uellet, inuentum est hoc sophisticum: non posse sciri pondus aureorum, quos ille olim dedisset.

Interfui iudicio, in quo erat Doctor quidā, honestus uir, cuius antagonista erat rabula indoctissimus.

276 OCTAuum præceptum.

simus. Hic uociferabatur, & sepe iterabat illa uerba: Domine doctor, uerte folium, ibi inuenies alium textum: Her doctor, keert das blat vmb, da stehets anders. Ita dicunt βωμολογοι indocti.

C O L L.

Mit Worten deüschet man die leüt. Hoc pro uerbio Germani significare uolunt, quòd ignorantēs proprietates uocabulorum, facillè decipiantur.

Cancer & serpens unà faciebant iter (id est, homo simplex & sophisticus) Videbat cancer, interdum progredi serpentem, interdum facere gyros. Cancer progrediebatur, iubebat serpentem recta uia incedere, ipsumq; sequi. Cùm serpens non uellet rectè incedere, apprehendit cancer col lum eius chelis, & eam strangulat. Sic corrigitur eius perplexus cursus. Iam eris reclus, inquit cancer, cùm te hoc modo punio. Hoc est præmium sophistices.

F O E D E R A.

Ante paucos annos Imperator Carolus V. & Veneti iniuerant foedus contra Turcam, cùm Veneti antea confœderati essent Turcico Imperatori: ibi Andreas de Doria deseruit Venetos. Nam naturale odium est inter Venetos & Genuenses. Cõstitit igitur magno Venetis illa discessio à Turcico foedere. Turcicus enim Imperator noluit eis placere

Octauum præceptum. 277

placari, nisi cederent duabus præstantissimis urbibus, Monembasia uidelicet & Calliopoli. Est autem Monembasia urbs proxima Mycenis, quæ deinde dicta est Epidaurus. In Homero dicitur uitifera. Ibi enim sunt generosissima uina: unde & uinum Maluaticum, quod apud nos habemus, aduebitur. Calliopolis uerò paulò superius sita est. Sic Veneti iterum coacti sunt pacem componere, ac nouum fœdus facere cum Turcico Imperatore, quia uidebant se desertos esse ab Andrea de Doria.

Fridericus Dux Saxonie dicebat: Bonum est facere fœdera, sed uæ illi qui seruat.

COLL.

Fœdera apud omnes gentes sancta atq; inuiolabilia fuerunt. Quibus autem, & quàm uarijs ritibus ab antiquis feriri soleant, passim apud Homerum, aliosq; poetas & historicos uidere licet. Hoc unum in præsentiarum admonendi est, quòd plerumq; in fœderibus conuiuia in mutue beneuolentiae symbolū adhiberi soleant. Nec solum hostes ad concordiam redeuntes, sed commilitones quoque & socij in præsentis periculo constituti, atq; in hostes ituri, prius hoc sese mutuo beneuolentiae uinculo obstringere ac deuincire solent. Sic apud Homerum Iliados T. post reconciliationē Agamēnonis & Achillis, elegans ab hoc

recitatur uersiculus, Græcos ad præliū preparā-
tis: Nunc uerò abite ad cœnam, ut congregemus
Martem. Sic etiam mensa Christi tessera quædam
esse debet, non solum Christi in nos amoris atque
beneficiorum, sed mutue quoq; inter nos beneuo-
lentie, & sub uno capite Christo in mystico cor-
pore unionis. Verùm hoc, proh dolor, tempore
pleriq; contentiosi hoc institutum adeò detorse-
runt ac peruerterunt, ut ipsi nos mutuò lacere-
mus atq; conficiamus. Cùm autem omnia fœdera
içta sunt cum aliquo ritu, tum præcipuè mensæ
debent esse mutue beneuolentie symbola.

DECEPTIONES ET
elusiones.

Sansseuerinus non fuit multò ante nostram æ-
tatem Princeps in regno Neapolitano, & amicus
Iouij Pontani. ille profectus est ad montē Sinai,
sicut usitatū fuit etiam nostris principibus Germa-
nicis proficisci in terram sanctā: ut dux Fridericus
cum duce Christophoro Bauariæ, fuit Hierosoly-
mæ. Oportuit autem in Aegypto iter facere per
Idumeam: ibi occurrerūt ei Arabes equites cum
magno impetu. Quod uidens deductor, seu inter-
pres eorum, dixit: Domini non possum uos prote-
gere cōtra istos latrunculos Arabes, nec publica
fides data ab Imperatore uos iuuabit: sed oportet
uos redimere pecunia. Bene, inquit Sansseueri-
nus.

nus, uidebimus. descenditq; de equo, ac iubet appa-
 rare mensam, quasi essent pransuri, promere ua-
 sa, cibum, potum, & asidere tanquã ad mensam.
 Cumq; equites accessissent ad eos, iussit Sansue-
 rinus per interpretem eis indicare, illos sibi ui-
 deri militares homines: se etiam esse militarem,
 & suscepisse istam profectiõem, ut cognosceret
 quale esset genus militiae, & quales homines mili-
 tares in illis terris: oratq; ut descendãt de equis,
 & cum ipso prandeant. Quod cum factum esset,
 colloquuntur inuicem de rebus militaribus, de for-
 mis gerendorũ bellorum: & sic unã familiariter
 prandent. Cum essent pransi, iubet Sansue-
 rinus promi munera, & illa inter eos distribuit: deditq;
 uni bombardã, alteri gladiũ. Sic distributis mune-
 ribus incolumes dimittãtur. Elapso triduo in redi-
 tu, reuertuntur Arabes cum maiori turba, & ca-
 ptiũ Sansue-
 rinum cum suis abducunt. Ille exi-
 stimat iam actum esse de ipsorum salute, & istos
 omnino immemores esse prioris beneficij accepti.
 Illi ducunt eum in arcem, & uicissim honorificẽ
 tractant ipsum cum suis comitibus. Elapsis autem
 aliquot diebus, deducunt ipsum cum suo comitatu
 incolumẽ & saluum, præbentq; se defensores &
 monstratores uie. Tantum enim ualet uirtus a-
 pud Barbaros, iuxta dictũ Pindari: Virtus etiam
 apud hostes in admiratione est.

Cùm quidam monachus Dominicaſter, concionator Ducis Saxonie Friderici (qui admodũ à Luthero & alijs doctis uiris laudabatur) aliquando in concione quædam uitia in Principe etiam taxare uellet, nec palàm id facere auderet: arte quadam & ſtratagemate in populum deriuauit, hac ſimilitudine uſus: Amici, inquit concionator, ille textus, eiusq; expoſitio non eſt diſſimilis ei qui detraxit pellem lepori: & cum à reliquo corpore facile detrahatur pellis, poſtquam ad caput uentum eſt, difficilior eſt detractio. Ita concionator, cùm populi uicia taxat, ut ſunt adulteria, & alia peccata (nominans præcipuè ea quæ in Principe taxare uolebat) non eſt quòd metuat difficultatem: ſed cùm uentum eſt ad caput (digitis interea monſtrans Principem aſtante) diabolus pellem à capite abſtrahat, da ſtreiff dich der teufel. Fridericus ſapiens & bonus Princeps, eſi intelligebat ſe taxari & reprehendi: tamen ſine indignatione adeò tulit modeſtè, ut monacho etiam nouam uoſtem dono daret.

Capnio iter faciens, cùm circa meridiem in oppidũ quoddã ueniſſet, ubi aliquot horas ipſi expeſtandum erat: cumq; intentiſſimum eſſet frigus, & hypocaustum nimia ruſticorum multitudine eſſet occupatum, neminem habebat cum quo colloqui poſſet: nec ipſi quid, quo tempus fal-
leret,

Octauum præceptum. 281

leret, offerebatur : in super præ nimio rusticorum tumultu & uociferationibus, nihil aut loqui, aut legere poterat. Petijt igitur sibi poculum aqua repletum, nec non particulam cretæ dari. Quæ cum accepisset, duxit circulum in mensæ superficie, cui signum crucis inscripsit: opposuit dextræ poculum, quod aquam continebat : sinistra cultrum in mensa fixum habuit : & librum quem habebat secum, circulo imposuit. Rustici interim omnes oculos & uultum in hunc conuertunt, nihil loquuntur, placidè & quietè quid tandem futurū sit expectant, Cùm autē rustici ita taciti sederent, alter alterum inspiciens, ille interim operam literis nauauit.

In aditu Asiæ fuit templum, in quo pependit nodus uariè colligatus: & fuit dictū, cum qui soluisset illū nodum, fore dominum Asiæ. Cùm pluri mi antea uenissent ea de causa in Asiā, ut Lysander, Iason, nec potuissent nodum illū soluere: tandem Alexander aspiciens illum, statim dissecuit gladio, & sic soluit. Inde inexplicabiles disputationes uocantur nodi Gordij.

Rabula Norinbergensis alium quendam aduersariæ partis egregiè uolebat traducere & difsamare. Sed legibus Norinbergensis ciuitatis cautum est, ne quis alium conuicijs laceffat coram iudice. Is igitur ut effugeret poenam, rem ita cō-

Octauum præceptum.

ponebat. Scribebat (ut solet fieri) duo exemplaria, in quorū altero nihil erat conuiciorum: in altero uerò conscripserat aliquas paginas conuiciorum plenas: sed ea iterum deleuerat, ita tamen, ut adhuc legi possent. Ea ambo exemplaria more usitato iudici exhibet, & curat, ut illud in quo erant conuicia, causidico aduersæ partis daretur. Res procedit. Ille alter perlectis conuicijs, postri die uenit in iudicium accusans alterum, quòd contra leges conuicia scripsisset, quæ coram Senatu & omnibus legi iubet, ac petit de illo sumi pœnam. At alter accusatus, Se quidem, inquit, primo calore scripsisse conuicia: sed postea memorem legis, ea rursus deleuisse: deinde tempus etiã describendi breue fuisse, ut describere aliter non potuerit. Se igitur pœnam non debere pro deletis chartis, affirmat. Sic itaq; absolutus est, & nihilominus perfecit id quod uoluit: nempe ut illa conuicia publicè legerentur.

Cum Alexander deleturus esset urbem Lampfacum, & Anaxander deprecari uellet, ne id faceret, accedereq; ad Regem eius rei impetrandæ causâ: Alexander ei occurrit, quia intellexerat eum hanc ob causam uenire, ut pro Lampfacō deprecaretur, inquiens: iuro me non facturū esse id quod postulas. Tunc Anaxander ait: Precor itaque o Rex, ut Lampfacū deleas. Alexander

Octauum præceptum. 283

der sancto iuramento perterritus, quia promiserat se non facturum esse quæ postularet, ab expugnatione destitit, Lampfacumq; incolumem dimisit. Ita Anaxander urbem seruauit. Hæc fuit uenusta ac salutaris iurgawidææ ac elusio.

IUDICIA ET MONUMENTA
de uarijs rebus.

Rex Danicus legit multos libros Sibyllinos, & dixit eos continere multa mirabilia: sed non esse bonum eos uenire in manus hominum.

Valla magnum mouit tumultū, disputans: symbolum Apostolorū primū esse traditū & exco-
gitatum in concilio Nicæno. nam non facit discrimen inter symbolū Apostolorum & Nicenum. Allegabat dicta ex iure canonico: & in quibus contra Grammaticam aliquid erratum erat, reprehendebat. Erat enim bonus Grammaticus.

Eramus unā in conuiuio, D. Martinus, D. Hieronymus Schurpf, & ego: cū hic fortē esset alius doctus uir. ubi cū de uarijs rebus, tum etiam de studijs colloqueremur, ille doctus uir dicit: Recēs perlegi Odyseam Homeri, quæ erat Germanicè edita: quo libro non quicquā legi ineptius. Certè bellū illud gestū esse, & fuisse etiam ibi præstantes Principes in utraq; parte, non dubiū est. Inde aliquæ mutationes secutæ sunt.

284 Octauum præceptum.

Oda septima Pindarica tantæ fuit admirationis apud Rhodios, ut fuerit scripta in templo aureis literis, siue id in pariete, siue in membrana factum sit.

Ratisbonæ in monasterio est Testamentum nouum, scriptum aureis literis in membrana: quod uidi.

Basileæ fuit etiam nouum Testamentum græcum, aureis literis scriptum: quo ego usus sum adulescens. Erasmus eius etiam facit mentionem, quia eo est usus in emendatione noui Testamenti.

Albertus Durerus, pictor Norinbergensis, sapiens uir, dixit: hoc interessè inter Lutheri & aliorum Theologorum scripta, quòd ipse legens in prima pagina tres uel quatuor periodos scriptorum Lutheri, scire posset, quid esset expectandum in toto opere. Et hanc esse laudem scriptorum Lutheri, uidelicet illam perspicuitatè & ordinem orationis. De alijs uerò dicebat, quòd postquam perlegisset totum librum, oporteret attentè cogitare quid uoluisset author dicere, uel de qua re differat.

Imperator Carolus V. interrogauit legatum Brunswicensem, dicens: Audiui in curia uestre ut bis multa esse monumenta ueterum Imperatorum. Est ne hoc ita? Respondit Legatus: Sic esse. & quedam monumenta recitauit. Bene, inquit Imperator: ipse ueniam aliquando, ut ea inspiciam.

Vidi

Octauum præceptum. 285

Vidi ibi monumentum Henrici Aucupis, & coniugis eius, quæ fuit comitissa Northheimensis.

SYMBOLA ET SCVL-
pturæ in numismatibus.

Concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Summi Reges & Principes, sibi & alijs talia breuia præcepta ex sapientum libris electa, sæpe præscripserunt. Sicut Augustus sæpe magistratibus in prouincias misit tales sententias. Et Agrippa Augusti amicus dixit, plurimum sibi profuisse hanc superiorem sententiam ad concordie studium cum Augusto.

Rex Alphonsus Hispanus habuit pro symbolo pellicanum; quam auem dicunt pullos proprio sanguine uiuificare, cum editi sint exanimes, & adhuc sine motu, si cut etiam catuli leonũ. Sed leo ingenti rugitu & halitu catulos animat, & uitam addit. Pellicanus autẽ sibi fodit pectus, & fundit sanguinem in pullos, quo ipsi uiuiscuntur. Hoc pinxit Rex, & ascripsit symbolum: Pro lege & grege. Significauit hoc symbolo, bonum Principem debere cum periculo uitæ religionem & subditos defendere. Sic illi heroes dimicauerunt: nos tantum quærimus aliena bella.

Medio tutissimus ibis. Medium
tenuere beati.

Symbolum Maximiliani Imperatoris est:

Teue-

Tene mensuram, & respice finem. Sic numismatibus suis incudit. Alias scripsit, Tene mensuram, & serua modum. Contraria huic est hæc antiqua sententia: Omne nimium uertitur in psüdich, uel nigrum monachum: id est, Omne nimium conspuitur, aut fit deterius, uertitur in diabolum. Quia diabolus est niger monachus.

Caroli Quinti imperatoris sunt duæ columnæ Herculis, cum subscriptione: Plus ultra. Quid ipse hoc symbolo significare uoluerit, ignoro: fortassis putat, restare aliam uitam post hanc uitam. Non intelligamus, eum aliquid uelle pro sua sapientia ultra mediocritatem.

Lysimachi aureus habuit hanc inscriptionem: *πρόνοια νόη τῆς τύχης*: id est, prouidentia seu consiliū, & successus fortunæ. Hæc enim duo in rebus agendis debent esse cōiuncta. Agnouit uir fortissimus, professusq; est, ipsum non suo consilio aut uiribus quicquam feliciter transigere potuisse, nisi Deus adiuuisset, & euētus felices addidisset. Deus enim iuuat laborantes.

Augustus habuit capricornū ascendente in horoscopo, ideoq; ipsum incudit in aureā suam monetā. Vespasianus quoq; habuit capricornū. Noster Imperator Carolus V. etiā habet capricornū, ascendente in horoscopo. Regula communis habetur: Omnis habens capricornum in horoscopo ascen-

Octauum præceptum. 287

ascendentem, facit mutationem in imperio Romano. Dicitur enim esse fatale signum in mutationibus Imperiorum.

Siclus Iudæorum est noster dimidius Iochinicus: id est, quatuor drachmæ. In uno latere huius Iudaicæ monetae fuit caliculus thuris, in altero latere uirga Aaronis. Caliculus thuris significat, in illo solo populo fuisse uerā inuocationē: thus enim significat sacrificium & inuocationē. Virga autem Aaronis significat doctrinam legis, & gubernationem sacerdotū: admonet nos hæc, quòd in illo solo populo fuerit uera Ecclesia, sincera uerbi diuini doctrina, & uera inuocatio. Veteres enim uoluerunt in numismatibus symbola sculperè, quæ aliquid monerent.

Vidi aureum excusum in urbe Monasteriensi, cui inscriptum erat: Rex in templo Dei.

In statua Mercuriali fuerūt hæ sententiæ sculptæ: ἄνεξ ἀνάξια φρονίον: uade, ambula uolēs iusta. Altera, μή φίδου ἐξαπατά: ne decipias amicū.

Fuerunt literæ salui conductus, seu fidei publicæ, quibus promittitur securitas uiatori iusto: nō sis latro, sed iustus, ne decipias amicū.

Julianus post Constantinū Magnū rursus amplexus est doctrinā ethnicā: & pinxit suam imaginē in numismate, cui Iupiter imponit coronam, & Pallas inijcit ei trabeam, Mercurus uerò præbet ei sceptrum.

Symbo-

Octauum præceptum.
 Symbolum Gostai, regis
 Sueciæ.

Non nobis Domine, non nobis, sed nomini
 tuo da gloriam.

Eiusdem:

Deus dat, cui uult.

Vidi nuper monetam ueterem, in cuius altera
 parte fuit Zopyrus, in altera Zoilus. Fuit ima-
 go aulæ. Zopyrus significauit in illo numismate,
 benè merentem. Nota est enim Zopyri fidelitas
 erga Darium: qui cum aliquando haberet malū
 granatum, dixit se optare tot habere Zopyros,
 quot malum haberet grana. Zoilus uerò signifi-
 ficat calumniatorem: quia comitantur calumnie
 benè merentes.

Valerianus excudit monetam admodum pul-
 chram, cum inscriptione Cornucopiæ: non uidi
 pulchriorem aureum.

In moneta Theodosij, in uno latere fuit ipsius
 imago, & in altero latere uexillum crucis, & nō
 aquila. Credo ipsum primū ex Principibus Chri-
 stianis uexillum in moneta excusum habuisse.

Habui monetam, quæ fuit Ludouici Pij, cu-
 ius inscriptio erat: Clououicus. inde postea fece-
 runt Clououicus.

Symbolum Rodolphi, optimi principis in Des-
 saw (qui fuit dux Maximiliani Imperatoris, in
 Italia)

Octauum præceptum. 289

Italia) pinxit leonem, & ante eum uirginem sub
quercu nudam, cui leo porrigebat pedem, & uir
go timida semper uerebatur, ne à leone discerpe-
retur. ac inscripsit: Alle zeit mit sorgen.

Etiã in Italia quidam recens fecerunt pul-
chra symbola. Dux Ferrariensis cudit aureum
cum inscriptione: Quæ Cesaris, Cesari: quæ
Dei, Deo. Optarem nos multos aureos possidere,
eo ipso, ut Symbola melius considerarem.

In templo Delphico fuerunt hæ tres senten-
tiæ scriptæ: ἀνδρῶν ἀγαθῶν, τὴν ὄψιν σεαυτῶν: Ἐγγύς,
ὡς ἂν ἄνθρωπος.

Regis Hispaniæ Philippi, Caroli V. Imperato-
ris filij, hoc symbolum esse dicitur: Nec spe, nec me-
tu. Ignoro quid sibi uelit hoc symbolo. Magnates
eligunt subinde huiusmodi symbola, nescio quo
consilio ab ipsis excogitata.

Friderici Imperatoris symbolum est, T. Q. P.
Tantum, quantum possum. Significauit, non esse
tentanda maiora uiribus.

Ducis Ernesti Luneburgensis fuit, candelabrum
cum candela ardente: additis his literis, A. S. M. C.
Alijs seruiro, me ipsum contero.

Ducis Henrici Brunswicensis est: M. Z. M. V.
Mein zeit mit vnr ũw.

Ducis Mauricij Saxonie: V. G. M. A. Vileicht
gerets mir auch. Fortes Fortuna adiunat.

Regis Daniæ: S. M. C. Spes mea Christus. Reginæ Daniæ: A. G. S. D. VV. Ach Gott schaff deinen willen.

Ducis Iuliacensis: Spartā nactus es, hanc ornā.

Ducis Saxonie Ioannis Friderici: Fide, sed cui: Vertrawe, vnd nit zū vil.

Imperatoris Ferdinandi: F. I. E. P. M. Fiat iusticia, & pereat mundus. Item: O. M. D. M. M.

Duces Saxonie illud usurparunt: Verbum Domini manet in æternum. Initiō autem electum fuit à duce Friderico, hoc pacto: Cū iussisset dominus Spalatinum colligere aliquot bona dicta ex multis, quæ ille conscripserat, hoc unicum elegit.

Idem symbolum, Verbum Domini manet in æternum, usurpauit Georgius Marchio Brandenburgensis: quod quādiu uixit, seruauit. Idem princeps Georgius simile dictum habuit in moneta sua: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Lutheri: Viuit, scilicet Christus. Si non uiuere, uellem me non unam horam uiuere. & hæc literæ habent mysterium, quod Lutherus explicare noluit.

Noua moneta ciuitatis Tigurina: Conserua nos Domine in pace. Moneta ciuitatis Schaffhusiensis: Deus spes nostra.

COLL.

ERASMI SYMBOLVM TERMINVS.

ὅρα τέλος μὲν ἔστι βίης.

Mors ultima linea rerum.

CONCEDO

IN TITAN

tt 2

ERASMVVS

ERASMVVS ROTERODAMVS
ornatissimo uiro Alfonso
Valdesio, Cæsareæ Maiest.

Secretario, S. P.

Quod mihi pro tuo ingenio modestissimè significas, idem ex aliorum literis dilucidè cognoui: extitisse qui Terminum, annuli mei sigillum, in calumniam uocent: uociferantes, intolerabilis arrogantiae esse, quod adiectum est symbolum, Concedo nulli. Quid est, si hic non est fatalis quidam morbus, calumniandi omnia? Ridetur Momus, qui sandalium Veneris reprehenderit. at isti Momum ipsum superant, qui in annulo quod arrodant, inuenerint. Momos dicerem: sed Momus nihil carpit, nisi quod prius attentè perspexerit. Isti *φίλοι* uel sycophantæ potius, clausis oculis carpunt, quod nec uident, nec intelligunt. Tanta est morbi uis. Atque interim sibi uidentur Ecclesiae columnæ: quum nihil aliud quàm traducant suam stoliditatem, cum pari malicia coniunctam, iam notiores orbi quàm expedit. Somniant ab Erasmo dici, CONCEDO NULLI. Atqui si mea scripta legerent, uiderent uix quèquam esse tam mediocrem, ut illi me præferā: citius cōcedens omnibus, quàm nulli. Iam qui me propius ex conuictu familiari nouerunt, quiduis uitij tribuent potius, quàm arrogantiam. meq; fatebuntur propiorem esse illi
Socratico

Octauum præceptum. 293

Socratico, Hoc unum scio, me nihil scire: quàm huic, Concedo nulli. Sed fingant animum tam insolentem esse mihi, ut memet omnibus anteponā: etiam ne tam stultum existimant, ut id symbolo profitear? Si quid haberent Christianæ mentis, interpretarentur ea uerba aut non esse mea, aut aliam habere sententiam. Vident illic sculptam imaginem, infernè saxum, supernè iuuenem capillis uolitantibus. An hæc habet aliquid Erasmi? Id si parum est, uident in ipso saxo expressum, Terminus. in quam dictionem si desinas, uersus erit Iambicus dimeter acatalectus, Concedo nulli Terminus. si hinc incipias, erit dimeter trochaicus acatalectus, Terminus concedo nulli. Quid si pinxissim leonem, & addidissim symboli loco, Eugeni mauis discerpi: num hæc uerba mihi tribuerent pro leone? At nihilo sanius est quod nunc faciūt. Nam similiores leoni sum, quàm saxo, ni fallor. Dicent, Non animaduertimus esse carmen, nec nouimus Terminum. An igitur posthac crimen erit scripsisse carmen, quoniam illi metricam rationē non didicerunt? Certè cum scirent in huiusmodi symbolis captari etiam obscuritatis aliquid, quod coniecturas intuentium exerceat: si non nouerant Terminū, quanquā hoc ex Augustini & Ambrosij libris poterant discere: sciscitari debebant à talium rerum peritis. Olim fines agrorum signo

294. Octauum præceptum.

quopiam discernebantur: id erat saxum è terra prominens, quod ἀκίοντον esse iubebant priscorum leges, quarum hæc uox est apud Platonem: *Quæ non posuisti, ne tollas.* Addita est superstitio, quo magis deterreretur imperita multitudo, à tollendi audacia, dum credit in saxo uiolari Deum, quæ Romani Terminum uocant, cui sanum ac festum etiam dicatum Terminalia. Hic Terminus, ut est in Romanis annalibus, solus Ioui noluit concedere: quod quum cæterorum omnium sacellorum exaugurationes admitterent, aues in solo Termini sano non addixere. Refert T. Lilius lib. ab Vrbe cond. primo. ac rursus lib. 6. narrat, quòd quum auguratò liberaretur Capitolium, iuuentas Terminusq; moueri se passi non sunt. Id omen magno omnium gaudio exceptum est, quòd existimarent portendi perpetuitatem imperij. Iuuentus ad bellum utilis, & Terminus fixus est. Hic fortè clamabant, *Quid tibi cum sabuloso deo?* Obuenit, non ascitus est. Alexander Archiepiscopus titulo S. Andreae, cum à patre Iacobo Scotiae rege, Senis, in patriam reuocaretur, mihi Romam euocato, uelut gratus & amicus discipulus, annulos aliquot dono dedit, habitæ inter nos consuetudinis ἀνεπίσημος. In his erat, qui in gemma sculptum habebat Terminum. Nam hoc prius ignotum, indicauit Italus quidam, re-
rum

Octauum præceptum. 295

rum antiquarum curiosus. Arripui omen: & interpretatus sum, admoneri me, non procul abesse uitæ terminum. Nam id temporis agebam annum circiter quadragesimum. Hæc cogitatio ne posset excidere, literis hoc signum imprimere cœpi. Addidi carmen, ut antè dictum est. Itaq; ex profano deo feci mihi symbolum, adhortans ad uitæ correctionē. Mors enim uerè Terminus est, qui nulli cedere nouit. Atqui in fusili imagine adscriptū est Græce, ἔργα τέλος μακροῦ βίου: id est, Specta finem longæ uitæ: Latine, Mors ultima linea rerū. Poteras, inquiēt, insculpere defuncti craniū. Forsitā accepturus erā, si obuenuisset: sed hoc arripit primū, quia fortuitō cōtigit: deinde, quodā geminā haberet gratiā. alterā, ex allusione ad priscā ac celebrē historiā: alterā ex obscuritate, quæ symbolis est peculiaris. Habes Apologiā de Termino, seu uerius de lana caprina. Atq; uitā isti tandē calumnijs suis terminū ponerēt. Lubēs enim cū illis paciscar, ut mutē symbolū meū, si illi mutēt morbum suū. Ita sanè rectius consuluerint authoritati suæ, quam clamant per bonarū literarum studiosos labefactari Ego profectō tantiū absūm à cupiditate lædendi existimationem istorum, ut uehemēter doleā, quod ipsi sese tā stolidis sycophātis orbi propinēt deridendos, nec erubescāt toties cū ludibrio confutati. Dominus te seruat incolumem

296 OCTAuum præceptum.

Et corpore Et animo, amice in Christo charissime.
Datum Basilee, Cal. Augusti, Anno 1528.

O R A C U L A E T A E N I -
gmata.

Athenienses consulerunt oraculum, num essent feliciter illaturi bellum Syracusanis. Oraculum respondit: Capietis omnes Syracusanos ciues. Ipsi insolentes letabantur hoc oraculo. Verum sicut diabolus decipere solet, non iuxta uotum suum homines captiuos abduxerunt, sed hoc modo ceperunt: Venerunt in manus Atheniensium tabule, quibus inscripta erant nomina Syracusanorum ciuium. Ita ceperunt Syracusanos ciues, sed postea ipsi Athenienses capti Et interfecti sunt.

Archimedes cum specularetur sedens in balneo, de proportionem ponderis auri Et argenti, eamq; ex aquæ effluxu inuenisset, percurrit nudus per medias plateas clamitans: εὑρίσκω, εὑρίσκω: inueni, inueni. Quando uis scire quantum auri sit in cyatho deaurato, qui aliàs est argenteus, pondera primum cyathum in aere, postea eodem pondere in aqua: tunc deauratus cyathus erit ponderosior: Et quo est ponderosior, tantum est auri in eo, vmb deß das er schwerer ist im wasser, den auf ser halb dem wasser, so schwer golt ist dar bey. Hæc est ratio, quam Archimedes sedes in balneo inuenit: fuitq; sollicitudo uocationis.

Propo.

Octauum præceptum. 297

Propōni solet in enigmate, *Quæ' nam illa res sit, cuius nulla unquam nos capiat satietas?* Respōdetur: *Sola sanitas, seu uita talis est, ut eius per se nullum oboriri possit tædium. Cibo & potu citò satiari solemus: etiã societatis facillè nausea quædam oboritur, iuxta dictum uerissimum Thaletis: Lucundius est parare amicum, quàm retinere.*

Aliud.

Homo quidam probus ab alio nequam petebat donum, quod præstantius erat toto mundo. Explicatio enigmat̃ talis est: Nicodemus uir bonus petiuit à nequam, nempe Pilato, donum toto mūdo præciosius, uidelicet corpus Christi. In talibus enigmatibus, in quibus aliquid doctrinæ est, prodest iuniores subinde se exercere, quo ingenium exacuant.

Cæsar Maximilianus fuit clemens princeps, erbat vilen auf die bein geholffen: id est, quòd ex equitibus facti sint pedites.

ACUTE FESTIVE, SAL-
se dicta, ac prouerbia.

Est bis apud Demosthenem: Non est dicendū, idem factum est: sed querendum est, an rectè factum sit? Augustinus: Vitiosa consuetudo non est anteferenda ueritati. Dominus enim, inquit: Ego sum uia ueritas & uita: non, inquit, Ego sum consuetudo.

Octauum præceptum.

Erasmus elegantissimè scripsit de Thoma Moro, cum rex Angliæ Morū Cancellarium fecisset, ipsum fuisse φιλοβασιλέα: cum iterum ab officio remouisset, fuisse φιλόμωρον. Est festiua ambiguitas.

Norinbergæ in curia scriptum est: Vnius uiri oratio dimidia oratio.

Rex Alphonsus solitus est dicere de mediato-ribus, eos similes esse habitantibus in medijs ædi-bus, qui perfunduntur lotio à superioribus, & læduntur fimo ab inferioribus. Sic plerunq; mediato-res utrinq; læduntur, sicut uestertilio laceratur à muribus & auibus. Fuit hic Rex ita sapiēs & bellicosus, ualēs consilio & potentia, ut haberetur unus ex præstantissimis principibus illius ætatis.

Cum nunciata esset cuidam Magnati mors filij sui hostis maioris natu, nihil aliud dixit, nisi hoc: Quo plures moriuntur, eo minus habemus hostium. Statuit sibi nõ ualde dolendum esse, cum illi essent hostes.

Extat insignis & memorabilis sententia Fri-derici Imperatoris, scripta Norinbergæ, in quo-dam conclau: Summa felicitas est rerum irrecu-perabilium obliuio.

Dux Albertus, auus huius ducis electoris Au-gusti, fuit præstās, sapiēs & magnanimus uir, qui recreationis causa interdum illas ludorū ineptias
ama-

amauit, & magnā pecuniā profudit ludo tessera-
rum. Cū olim fortè multa millia aureorū lusu per-
didisset: conuenientes ipsius cōsiliarij deliberāt de
eo, sicut erāt homines sapientes, ipsum q̄: talis præ-
fatione alloquūtur, dicētes: ipsis esse notas in om-
ni disciplinarū genere uirtutes illustrissimi princi-
pis: tamen optandum esse ut ipse ea in re haberet
sue dignitatis rationem, & non ita luderet: non
tantum quia profunderet pecuniā, unde magnum
incommodū sequeretur, sed etiā quòd posset ei ac-
cidere aliquid inter ludendum ab hominibus ma-
lis, quod nolent fieri. Ibi princeps respondet:
Optimi amici, scio uos candido animo me mone-
re: sed tamen magis debuissetis me reprehendere,
quando lucratus fuisset. iam satis pœnæ luo, cū
uehementer propter amissam pecuniam doleo.

Lantgrauius Vuilhelmus, pater huius Philip-
pi, qui adhuc uiuit, fuit admodum facetus, e-
ruditus, & facundus: quemadmodum & Phi-
lippus est, sed continentior patre. Cū semel
principes essent in conuentu, & expectarent Im-
peratorem Maximilianum ante cubiculum, hic
Vuilhelmus, ut princeps adhuc iuuenis, cum
ceteris principibus iunioribus suo more ioca-
batur ante cubiculum. ibi alius Princeps ma-
gnæ authoritatis, ualens etiam corporis robore,
ad Vuilhelmum dicebat: Domine Lantgrau, ego
scirem

300 **O**ctauum præceptum.

scirem ad quid prodesse, Domine princeps, respondit Vuilhelmus, nescio sane ad quid prodessem: sum adhuc iuuenis, neq; tam exercitatus, ut possim intelligere ad quid potissimū prodessem. At alter: Dicam tibi, siquidem cupis scire. Imò dicit: Ihr weret recht zu meinē löen, denn hir habt vil halb fleisch. Sic solent notare eos, qui se nimis petulanter gerunt, & minus decentes gestus præ se ferunt. Sed Lantgravius Vuilhelmus celeriter respondit: Domine Princeps, licet & mihi proferre ad quid tua Celsitudo prodesset? Imò ritè potes, inquit, dicere. Si uis me audire ac æquo animo ferre, dicam: Erwer Gnaden weren gut, das man iunge affen bey ihr aufzūge, das sie untrew uon ihr lerneten. Et sic falsissimè illum taxauit, qui talis existimabatur. Cæteri astantes Principes tacebant, & dissimulabant, quia uerè illū taxauerat.

Rex Ptolemæus reprehendebat quosdam uoculas in cantu cuiusdam Musici. Musicus respondit: Rex, aliud est plectrum, aliud sceptrum.

Δουτέροι φροντιστες σοφωτέροι.

Erat, me puero, Heydelbergæ sapiens & bonus uir citharædus, patria Moguntinus, qui optimè canebat testudine. Ille dicebat, sibi nullam cantilenam satisfacere, nisi quando primū eius oblitus, secundò eandem disceret. Et uerum est, ut omnes, qui sunt sapientes in suo negocio, fateri coguntur.

Albertus

Octauum præceptum. 301

Albertus Durerus sæpe dicebat, quòd cum p̄-
xisset aliquid, qua potuisset summa cura & dili-
gentia, ac deinde post triennium idem inspiceret,
mirabiliter displiceret, ita ut uix sine ingenti do-
lore intueri posset.

Sic Momus dicit ad Iouem apud Lucianum:
Ἰσὲν ἡδὲ καὶ ἐξ ἐμοῦ, ἢ μὴ ἀποσπασθῆναι: mihi pate-
ris mali, si non indulgeas affectui, uel, si non affi-
ciar. Melius Germani exprimunt: Es geschicht
dir nihct weh, wenn du dichs nicht annimbst. Vt,
Christum non lædebant Iudæi, quando ad eum di-
cebant: Samaritanus es.

C O L L.

Senex quidam, alio ad eum dicente: Lieber
freundt, ir habt ein eignen kopf. Verè & graui-
ter respondit: Ia lieber freundt ich hab mein kopf,
vnd wenn ich den nicht hett, ir wurd mir den eu-
ren nicht leihen.

Ἰσὲν τὸ ἐν ἀναγρίᾳ ποδὸς πρὸς χόρην: id
est, Non propter erratum pedis in chorea plecti-
tur, aut quòd errauerit in aliquo articulo, sed agi-
tur aliud quiddã. Valde usitatum est in uita aliud
agi, aliud ostendi.

Quidam habens tentationes spirituales, fuit no-
bis molestus, conquerebaturq; se sæpius relabi in
adulteria. Nuncius autem eius incusabat eum,
quòd sibi non solueret debitã mercedem. Rescripsi
illi

Octauum præceptum.

illi, cum haberet tam malam conscientiam de peccatis commissis, Quare etiam non haberet malam conscientiam, quod non solueret mercedem misero nuncio?

Doctor quidam Iurisconsultus, uir honestus & eruditus, cum pro cliente causam diceret, & ad scriptum contrarie parti responderet, dixit: Argumenta quæ aduersaria pars contra me adduxit, sunt argumenta carbonariorum. Audiens hoc contrarie partis rabula, finita oratione doctoris, ita loqui incipit, & inter cætera quæ pro necessitate cause dicenda erant, etiam hoc adiecit: Quod autem doctor nobis obijcit, nostra argumenta esse argumeta carbonariorum, id dominis meis æquifimis iudicibus iudicandum relinquo, uter nostrum carbonario sit similior. Erat enim doctor, homo niger. Hæc fuit festiua oratio, ad quam etiam ipse doctor respondit: Profecto egregie reddidisti talionem, & par pari retulisti.

Interfui aliquando disputationi acerrime pictoris, & alterius cuiusdam, qui cum diu acriter disputassent, tandem ille alter dixit ad pictorem: Hæc non ita exactè depingi possunt. uolens eum hortari, ut desisteret, nec omnia scrutaretur. Pictor autem excanduit, putans suam artem hoc scõmate taxari. & respondit: Imò tuum propositum nec uerbis uerisimiliter exprimi potest.

Octauum præceptum. 303

Ita obijciebat illi artem, in qua alter excellebat, iudicans ea esse obscuriora, quæ eloqui non possent, quàm quæ pingi nequeunt. Multa enim non possunt pingi, quæ tamen uerbis utcumque declarari possunt. Angelus à nemine pingi potest. Pinguntur quidem pueri duabus alis: non tamen sunt angeli, nec ueram angelorum formam referunt. Sed mens cogitare potest, quid sint angeli.

COLL.

Piscator ictus sapit, si tamen sapit. Serò sapiūt Phryges. Sic dicitur communi prouerbio: Italus sapit ante factum, Gallus in facto, Germanus post factum.

Erphurdie quidam procurator multas causas solus agens, sine aduocatis, quamuis solus staret in Senatu: tamen plerunq; quoties erat ei respondendum ad dictam aduersariæ partis intentionē, petiuit spacium ad deliberandum. Festiui interrogauerunt: Cum quo uis deliberare, cum sis solus? Respondit, Cum isto, cum isto: monstrans ipsis caput.

Dux Fridericus dixit: Nihil magis cauendum est gubernatori, quàm ne subito respōdeat. Ego recitabam aliquando doctori Pontano hoc dictū ducis Friderici, unà cum dicto Demosthenis, qui, cum ei obijceretur, quòd ueniret præmeditatus
ad di-

394 Octauum præceptum.

ad dicendum, respondit: Se uerò improbum ciuē iudicare, qui non ueniret præmeditatus in publicum, ad sententiā dicendam: & dicit amplius, Se, si fieri posset, dicturum, non tantum scripta, sed etiam sculpta: id est, sumpturum longam moram ad deliberandum.

Dux Saxonie Iohannes Fridericus sæpè solitus est dicere: Causæ sæpe conciliari possent, si hōminum uoluntates possent coniungi.

ὁυδεις ἀνθρώπων ἐστιν ἀνὰ ἄσπετος. Quisq; aliquid fatuitatis habet adiunctū. Doctor Hieronymus Schurpf solebat iocari: Ego ingenuē fatuor, pro fateor. Nos omnes fatuamur satis stolidè.

COLL.

Prouerbiū ualde usitatum
Germanis.

Vuer prediger vnd weiber schendet, dent wirds nimmer mer wol ghen: id est, qui cōtemnit ministeriū prædicādi, & personas illo officio surgentes: mulieres, id est unde soboles & politiæ procreantur. Quare contemnentes ministeriū & mulieres, contemnunt Deum & homines.

COLL.

Audiui Basileæ simile referri à honesta & pia persona (quæ optimè de sanitate & ualetudine D. Oporini meretur) dicente: Quod quisq; in
con-

Octauum præceptum. 305

contractibus matrimonialibus decipiens simplicem
fœmineum sexum, diuinam ultionem non effu-
giet: eandem sententiã multis exemplis probauit.
ostenditq; quædam, ubi Deus in altero coniugio
tales deceptores sobole priuasset.

ὡ μάναρ φρόνησις ἐν χριστῷ ἴσότης,
ὡς ἰδὲ συνέσει χρυσότις πεπραμένη.

O quam felix est sapiëntia cū bonitate. Quam
iucunda est probitas coniuncta cum consilio. A-
liqui sunt boni, sed sunt ignaui, non circumspecti:
natura quidem benefici, sed nihil transigentes. E-
contrà multi sunt astuti & callidi, sed sunt mali:
quod est perniciosum, & lupinum quidam. Sed cō-
iuncta sapientia cum bonitate, & bonitas habens
moderatricem sapientiam, illa est pulcherrima
virtutum copulatio. Mercurinus dixit de Impe-
ratore Carolo V. Principes Germaniæ benefe-
cerunt, quòd elegerunt Carolum V. Imperatorē,
illi experientur ipsum esse sapientem & bonum
principem.

Monachorum regula: daus eß hat nichts, ses
Zinck gibt nichts, quater drei, die müßen sich
leiden.

Ein ieden gefelt sein weise wol:

Darumb ist die welt narren vol.

Kö men wir nich alle dichten:

So wollen weir alle richten.

306 OCTAVUM præceptum.

Vetustas dixit: Bene olere, est nihil olere. Item,
Crede mihi, sapere non est nimium sapere.

Erasmus dicere solebat: Ego non libenter uescor piscibus: nam stomachus est Lutheranus, & mens est Christiana. Venustissimè dictum est, & bella ambiguitas in stomacho, quæ uox hic pro iracundia seu indignatione sumitur. Vult dicere: Ego nõ minus irascor sceleribus Papæ, quàm ipse Lutherus.

Dux Fridericus dicere solitus est: Colite probitatem, faciliè enim destiteritis, ubi uultis.

Plutarchus dicit: eos qui somniant se imitari clarissima facta præstantiũ uirorũ, similes esse pueris, qui induũt thoraces, & alia arma grandiorũ parentum. Sicut panoplia parentũ non rectè potest accommodari ad corpora filiorum parua: sic non conueniunt nostra facta cum heroicis præstantissimorum hominum factis.

VRBANITATES, SALES,
facetiæ, & insulfitates.

Quidam ingeniosus homo, interrogabat magistrandum in Academia Friburgensi, Quare fieret nix? Ille simplex respõdit: Quia Deus sic uult. At alter inquit: Melius respondit, quàm nos omnes, quia nemo potest sufficientes causas niuis reddere. & sic ab ipso discessit.

Quidam nobilis adolescens Tubingæ, uolens exercere

Octauum præceptum. 307

exercere Latinā linguā, delegit sibi carmē uertendū, quod tunc erat editum de causa Capnionis, cuius primus uersus sic inchoatur: O'welt welt, wie bistu so verkert. Hunc ipse sic uertit: O' munde müde, quā es peruerse. Rythmus quidem bonus erat, sed constructio non congruebat.

Parasion elegos aurum Tyriumq; parergum.

Post fato Decker debeo Marce tuo.

Hi uersus Erphurdia in templo scripti inueniuntur, quos quidam composuit, uolens etiam uideri Poeta. Voluit autem hoc modo interpretari: Ego debeo tibi Marce Decker, post fato, posuit pro post fatum, id est mortem, parasion, id est picturam: elegos, id est istos duos uersus: tyriū parergum, id est rubeum colorem.

Quidam sciolus admodum falsē legebat Magnificat: ac inter cetera, cum peruenisset ad uersum, Dispersit superbos, ibiq; in uoce Superbos, ultima syllaba in priore linea deficeret, quae inchoata erat in sequenti uersu, dicebat: Proh Deū, non est rectū: oportet esse Super bouem. Hoc est corrigere uelle Magnificat.

COLL.

Amiserat quidam Romae quinq; capellas, quas suspicabatur uicinum suū esse furatum. Accusat igitur eum, conducens causidicum, qui eius causas in foro ageret. Causidicus ueniens in forū, dicere

cœpit de bello Punico, de Scipionibus & Annibale, quantas res terra mariq; gesserint: & quòd Scipio sibi, suis, patriæq; usui & ornamento, Annibal autem sibi & suis exitio fuisset. Assistens autem actor tristi uultu: Quæso, inquit, dicas etiam ali-
quid de meis capellis! Quo audito à populo, causidicus explosus est è fóro, cum isto ambitioso ornatu, quia nihil negotiosus erat.

COLL.

Quidam nobilis inuitauit quondam D. Ioannem Baptistã Bacheleb ad conuiuium. Cùm idem doctor Iohannes Bacheleb finito conuiuio nobili ualediceret, ibi nobilis prius uocat ad mensam suum morionem, atq; doctorem his uerbis alloquitur, inquiring: Domine Bacheleb (monstrans ipsi simul morionem) nonne hic bene exercitatũ, uarijsq; artibus instructum doctorem habeo? Ad quæ doctor subito infert, dicens: Profectò bene me mones: nam ego domi meæ nunc temporis similem alo nobilem, ex tua familia natum. Sic par pari referebat.

COLL.

Nobilis quidam in aula principis Saxonie, uidens Principem ualde anxium esse de ista pestifera doctrina uulgo Interim dicta, inquit: Clementissime Princeps, quid multum sollicitus es de isto Interim? Ego Interim nõ solum suscipere, uerum
etiam

Octauum præceptum. 309

etiam comedere & bibere, simulq; cum eo dormire possum. Princeps querit, quomodo hoc fieri possit? Respondit nobilis: Si quando libum, aut mellipectā comedā, tum neq; panem neq; similā, sed quid aliud interim comedo. Si bibo mulsū, neq; uinum neq; cercuisiam bibo. Cū porrò inebriatus domum reuertor, concidens in ianue limine obdormio: sic interim neq; in domo aut hypocausto, neq; foris iaceo. Ita facetus homo delusit istam doctrinam, & ludēdo tamen uera dixit.

COLL.

Morio ducis Friderici Claus narr. stetit ad mensam, & omnes cibos quos habebat canibus proiecit. Interrogatus tandem, cur id faceret? Respondit: Date, & dabitur uobis.

COLL.

In bello contra Turcam, Episcopus quidam exercitum sic consolatus est: Charissimi fortissimiq; milites, hodie uos uiros fortes præbete. Efficiemini enim equites Christi. Et certo uobis promittere possum, quicumq; hodie fortiter occumbant, eos uesperis cum Deo cœlesti cœna exceptū iri. Postquam uerò ad prælium deuentum esset, episcopus se subduxit post principia. Quare milites quærentes inuicem causam, cur non Episcopus cum ipsis cœnam in cœlo comedere uellet? Ad hæc quidam responderunt alij: Hodie sibi ieiunium

iunium indixit, idcoq; non uult nobiscum in caelo
cœnare.

C O L L.

Quidam Græcus ueniens Romam, cum ei of-
ferretur honos domini, respondit: *ὄχι ἐξ ἡμετέρας
ἡμετέρας ἡμετέρας*.

Novi aliquem in cuiusdam domini aula, qui
meruit stipendium mille florenorum, hac scur-
rilitate, cum opinione uirtutis, seu potius fortitu-
dinis. Ascendit uidelicet in mensam, & excremen-
ta naturæ reddidit in confesſu multorum honesto-
rum hominum. Hoc erat illud egregium factum,
ab ipso præstitum, tanto scilicet munere dignū.

Quidam obiurgauit ebrium, dicens: Non te
pudet sic inebriari? ille respondit: Nō te pudet ita
ebrium obiurgare?

Interrogatus aliquando quid boni ex doctrina
Euangelij uenisset? Respondi: Multi boni pueri
inde uenerunt.

Germanico fertur prouerbio: Bischoff oder
bader. Hinc bonus & pius quidam Dux, post bel-
lum concedens in thermas, iocari de se solitus est,
dicēs: Ich wolt bischoff werden, so bin ich ein ba-
der worden.

Norinbergæ quidam ciuis morosior iusto, ha-
bebat famulum facientem multa *ωαπερπα*. Quæ
cum dominus egreſſerens reprehenderet, respōdit
seruus?

Octauum præceptum. 311

seruus: Conscribe igitur mihi in charta, ut sciam quæ sint mei officij. Dominus sequens consiliū serui, ipsi omnia officia cōscribit, ut præter ea nullis parergis distraheretur: postea ipse fortè lapsus est in uia. Vocat igitur seruū, inquitens: Cur me non erigis? At seruus: Volo prius uidere an sit in mea charta.

COLL.

Concionator quidā in oppido quodā, sic de furto cōcionatus est: Sæpe, uos charissimi amici, adhortatus sum, ne quis furtū faceret. Nihilominus intra paucos dies aliquis uestrūm furto aliquid mihi abstulit: quē bene noui, & nūc hoc libro tāgere possem: interimq; gestum minātis iactū præferebat. Ita ille qui fecerat, aufugit è templo, se ipsum prodens: cum alioqui illi esset ignotus. Sic fictis nominibus taxantur sæpe in nobis scelera.

Cum Capnio aliquando esset conuiuia Ducis Vuirtembergensis, Dux apposuit illi de ferina. Ille cum uellet esse ciuilior, & excipere cultello, excidit illi in cyathū. Postea illud uolēs corrigere alia ciuilitate, & eximere cultro, tūc effudit cyathū in mēsam. Sic plerūq; nobis accidit, ut quādo uitia corrigere conamur, in deteriora incidamus. Eobanus, uir bonus, ad quendā nostrū semiebriū amicū dixerat: Ey tu es stultus. Ille grauiter ferebat, & erat ualde ineptus. Postero uerò die poenituit eum, uenitq; ad me, petēs ut rem sopirē: quod

me facturum promisi. Cùm igitur uenissimus ad ientaculum, iussi ipsum aliquandiu foris expectare. Eobanus cùm uideret ipsum abesse, iussit eum uocari. Ille uenit, dicens: Domine Eobane, appellasti me heri meo nomine, quod tunc non intellexi, iam uerò intelligo.

Guilhelmus dux Bauariæ habuit quendam cõuiuam, quem Marschalcus uoluit collocare supremo loco. Cùm autem ille diu repugnaret, tandem Marschalcus ipsi dabat baculum, inquiring: Si es Marschalcus, ipse collocato te in locum tibi conuenientem. Ipse erubuit, & postea in loco sibi monstrato asedit.

Maximilianus coquum aliquem fidelem legauit Carolo V. Imperatori, qui ex fidelitate quendam uenenum Imperatori parantem occiderat. Neminem enim ad Cæsaris culinaria admittebat. Erat autem natione Sueuus. Cùm igitur in inferiori Germania in forum prodisset, uolens uuas passas emere, interrogauit mulierem, quo precio uenderet? Dicit mulier: Wat wit ghi heuen? At ille: ich wil nicht heuen, sed uuas. Mulier ait: ich versta iu nit. Respondit Sueuus: Rede ich doch braite wort.

Conradus de Rosis Imperatoris Maximiliani miles, homo lepidus (nō uolo eū nominare scurrā. gemmæ enim sunt rarò inter lapillos) cùm aliqui
princi-

Octauum præceptum. 313

principes in præsentia Imperatoris Maximiliani cum eo luderet & ipse haberet duos chartaceos reges: interrogauit eos, an pecuniam uniuersam auferre deberet, qui tres haberet reges? Annuentibus illis, uocat Imperatorem Maximilianum, & suis manibus ipsum comprehendit, ac primum ostensis suis chartaceis regibus, inquit: Ecce hic habetis duos: deinde monstrato Imperatore (ait) Ille est tertius, ac simul uniuersam pecuniam abripit. Insuper etiam addens: Talem chartaceum Regem tui principem te iudicant. Illud non tam fuit facetum, quam ironicum.

Derisus est iste uersiculus Sardanapali, quem inscripserat sepulchro suo: Hæc habui quæ comedi, quæ bibi, &c. inò non habebat: quia perierat corpus cum multis quæ comederat & biberat.

Papa Iulius Tertius, qui fuit ante Marcellum, dicitur fuisse turpis belua, dedita libidinibus obscenis & gulæ. Cum autem libenter comederet pauones, fortè sibi iusserat asseruari pauonem, qui utcunq; intactus supersuerat. Ministri uerò non curantes ipsius mandatum, eum comederunt, nec ad mensam domini retulerunt. Postea ipse interrogauit, ubi esset? Cum intelligeret esse absumptum, cepit commoueri, quòd esset defraudatus tam delicato cibo. Cardinalis autem astans, uolens ipsius iram lenire, dixit: Sanctissime pater, non decet te

ita ob leuem rem irasci. An ego non irascerer? tamen Deus est iratus propter morsum pomi. Voluit esse facetus illo dicto. Ita Epicurei ludunt, qui diuina iudicia profanis iocis immiscent.

Nobilissima quædam domina putabatur esse grauida, sed gerebat molam. Usitate nominant molam, massam informem, nõ foetum. Postea quãdo edidit illam massam. honestæ matronæ nobiles missæ sunt ad dominum, ut ipsi casum tristẽ exponerent. quæ cœperunt uerecundè loqui, & cum quadam commiseratione dixerunt: Illustrissime domine, nos fuimus in magna spe tecũ, te habiturũ esse heredem, & orauimus Deum, & adhuc oramus ut respiciat te, & cõiugem tuã. (ipsæ hæc eruditè & elegãter protulerũt) sed (proh dolor) euẽtus aliter se declarauit. tua domina nõ iam edidit foetũ, sed massam, ut sæpe accidit mulieribus. At ille: Quomodo igitur nominatur? Respõdent ei uerecundè: Mã nentsein monkalb. Sic importuna eius interrogatione protulerunt nomen. Ille satis crãsse respondit, Hõ, es ist besser ein kalb, als ein kindt, den ein kalb kan man noch essen. Fuit satis insulsa, non digna homine oratio. Discite tamen illa quæ conueniunt hominibus.

Romæ in quodam conuentu, Principes habebant secum oratorem Bauarum, qui, cum erat dicendum, iussu Principũ coram Papa, sic incipit dicere:

Octauum præceptum. 315

dicere: Sanctissime potor, &c. Papa aspiciens eum, putat se ignominie causa appellari. Orator perterrefactus obmutescit, ac querens in pera schedulam (ubi habuerat pyra putrefacta) promit pro schedula putrida pira: unde subito omnibus obortus est magnus risus.

COLL.

Quidam puellæ cuidam obtulit chrysomela, interrogans an etiam antea sepius huiusmodi uidiſſet? Respondit: Quidni? uidi sæpe affata. Illud fuit indecorum in sermone. Quia chrysomela non solent affari.

In initio controuerſarum Lutheri, duo rustici prope Coburgam conuenerunt, cum ambo essent ebrij. Vnus interrogat alterum, cuius nam sit religionis? Respondit alter: Lutherane. Ille iratus dicit: Ego sum Martini. Sic unus in alterius crines inuolat.

Dicebam cuidam de Carolo Magno, illum semel totum anserẽ comedisse. Ille inquit: Di boni, quoties ego integrum deuorau.

Dicunt Delphos fuisse in medio terra habitate: hoc inde colligitur, quia dicuntur à ioue emisse esse duæ aquilæ, altera ab occidente, altera ab oriente, ibiq; conuenisse utramq; aquilam.

Quòd si rē amissam arte recuperare uelitis, docebo uos artē, qua omnia amissa reperire possitis.

Nulla

316 **Octauum præceptum.**

Nulla opus erit coniuratione, aut alijs diabolicis artibus: sed tantum rei amiſſæ imponite ſurfures cum ſale, & ſtatim reperietis. Item, Si poſſis eſſe uere ne pedes retrahas, tutus eris ab omnium canum morſibus.

Cum Rex Polonicus aliquando aulico cuidam dixiſſet, Oportet te cras mecum ire in uenationem: reſpōdit: Nō oportet domine Rex. At rex: Quid? Imo, inquit ille, ego lubens faciam. Iſte eſt iocus aulicus. Virumq; oportet, non erat liber à neceſſitate, ſed à coactione & uolentia.

Albertus dux Saxonie in quodam conuiuio, cum alij gloriarentur de ſuis poſſeſſionibus, dixit ſe habere unam ciuitatem, in qua eſſent tria magna miracula. Tria enim eſſe in ea ciuitate monaſteria. Primum monaſterium Prædicatorum, habentium multum frumenti, cum non haberent agros. Secundum Franciſcanorum, qui abundarent pecunia, cum non haberent redditus. Tertium Thomæ, monachos multos habentes liberos, & tamen carentes coniugibus.

Poeta quidam, ſedens inter bonos ſodales, aſcendebat menſam, & exerebat pedem extra ſe-
neſtram, prouocans ſimul multis execrationibus & maledictionibus diabolum, ut ipſum auferret. Quidam interea præteriens, qui eius mores nouerat, arripuit eius pedem, & protraxit ad ſe extra ſe-
neſtram.

Octauum præceptum. 37

fenestram. Ille uerò concidit exanimatus, existimans diabolum præsentem esse, & ipsum comprehendisse. Hinc postquam ad se rediisset, risus maximus aliorum est subsequutus.

Nobilis quidam uir admodum deditus lusibus in aula Ducis cuiusdam uiuens, cum aliquando luderet cum Duce, amisit multum pecuniæ. quomobrem iratus, chartas lusorias eiecit per fenestrâ, & iurauit se posthac nunquam lusurum. Post mensem autem unum atq; alterum, Dux, qui illius ira & consuetudine delectabatur, inuitat eum ad balneû, ac eum blandis uerbis alloquitur: Non' ne aliquantisper ludemus, ut magis prompti & alacriores in balneo esse possimus? ille diu recusauit: sed tandem persuasus à Principe incœpit ludere, & multum pecuniæ ludendo perdidit. Ibi denuò iratus, chartas lacerauit, easq; per fenestram deiecit, iurauitq; se nunquam lusurum posthac. Illa non fuit constans & perpetua uoluntas. Ita multi sunt, qui iurant se temperaturos sibi ab intemperanti illa computatione: arrepta autem leui occasione, ad ingenium prius, & mores pristinas redeunt.

Sepe fit, ut quidam stulti imitatores imitentur uitia præstantium uirorum. Erat quidam Orator in aula Maximiliani, cum ego adhuc essem Tubingæ, qui non poterat R. pronunciarè, erat enim

Octauum præceptum.

τρωλός. Hunc omnes doctores in illa pronūciatione imitari uolebant, quotquot tunc temporis Tubingæ erāt. Obseruate: hoc exemplū commune est in uita, ut uitia præstantiū uirorū excerpantur pro uirtutibus, ab hominib. in eruditis & phāstasticis. Illa imitatio uocatur κακομιμία.

Studiosus quidam Tubingensis in omni disputatione hoc argumentum afferebat, unde semper quatuor nummos accipiebat.

Cuiuslibet cōtradictionis altera pars est uera: Lutheri doctrina est contradictionis altera pars.

Ergo Lutheri doctrina est uera. Et sic possum de qualibet materia inferre.

Respondeo: Hic non rectè propositiones subsumuntur, quia est particularis syllogismus. Eundem syllogismū obieci homini contentioso, & deposui cum eo cantharū uini, num posset soluere. Dixit: Video ibi esse aliquid errati, sed ubi sit, ignoro. Iussit ergo cum indignatione uinū afferri, & argumentum solui. Ille syllogismus est tanquā Delphicus gladius ad omnem materiam.

Romæ Legatus quidā, mittendus in Germaniā, accessit quendam amicū suum Germanū, inquiēs: Audio gentem tuam multas seruare ceremonias in cōgressibus, quæso doceas me, cum eò mihi proficiscendū sit, aliquid earū, ne planè me arbitretur esse

Octauum præceptum. 319

esse hominem rusticum & agrestem. Respondit Germanus: Nō potero te nūc corū mores docere, sed dabo tibi breuem regulam, qua poteris uti in omnibus congressibus. Quicquid illiusserint, tu strenuē facere recuses: id nostri putant esse ciuitatē, ut in cōuiujs ad mensam pertrahātur, vnd reißen solœcismos, vnd grōbe barbarismos: evertūt scamna, cantharos, & uitra de mensa proijciunt. Postea asidentes mensæ, nihil loquuntur, alter alterum intuetur tacitus, & aliorum sermones obseruat. Hæc sæpissimē in his regionibus accidunt.

Huttenus cū in conuentu Augustano febris laboraret, misit febrim schedule inscriptam ad Fuggerum, apud quem Cardinalis Sixtus morabatur, quia ibi melius & delicatius tractari posset, quàm apud se. Fuit pulcher iocus.

In aula Heydelbergensi simplex fatuus mirum in modū amabat campanas. & quando dicebatur ad eum, Campanam Spirensē esse mortuā, tunc lachrymabatur. Cū aliquando aduecta esset noua Campana, complexus est ipsam, & dixit: Bis mir willkommen mein liebe glock, ich bin hie, vnd du bist nun auch hie.

Quidam cū mensæ apposita esset puls feruens, dixit se ita institutū esse, ne attingeret ferrū, antequam sputum in illud misisset, & ita explorasset, an esset

rasset, an esse calidum: idem se in pulte facere. Illud est non in loco uti præceptis.

Miles mihi bene notus, Cüntz von der Rosen (qui etiam fuit cum Maximiliano Imperatore in carcere, nec fuit diu post illum superstes) cum obiisset Imperator, dixit: Dominus meus est mortuus, & ego breui moriar. Hic Imperatori in uita fuit admodum iucundus: ferebat ipsius consuetudinem patienter, quia erat ualde facetus, interdum etiam scurrilis. Fuerat comes omnium ipsius itinerum. Hic uidit aliquando pauperem sacerdotem prætereuntem hospitium Imperatoris, & ferentem librum suarum precum, accedit ad eum, & eripit ei librum, dicens: Sequere me, curabo ut numos accipias. Sic introducit eum ad Maximilianum Imperatorem, inquit: Domine Imperator, hic pauper sacerdos amisit librū precationum in lupanari. Da quæso illi, ut redimat librum: alioqui multum bonorum operum & uotorum intermittetur. Imperator respondit: Quare crucias miserum hominem (uidebat enim sacrificulum trepidantem) & iussit illi numerari decem florenos.

In aula Friderici erāt duo præstantissimi uiri, Comes de Schwartzenburg, & Friderich Dön. Quorum hic, cum esset aliquando defatigatus negocijs, dixit ad Comitem de Schwartzenburg:

Tædet

Octauum præceptum. 321

Tædet me propemodum huius uitæ, & optarem mihi aliam uitam. Comes respondit: Tu nequam (quæ erant boni sodales) putas me uoluptatem capere ex illis negocijs? Sed age, quam uitam tibi optares? Respondit Fridericus: Optarem esse aliquis magnus Abbas, in diuiti quodam cœnobio. Tum Comes: Tu nequam, uelles tu solus ita suauiter uiuere? Atqui ego uellem esse monachus, qui regeret illum Abbatem.

Materfamiliâs, cuius filius ex Academia reuersus erat, tria oua filio & patri apposuerat. Ibi paterfamiliâs obiurgauit ipsam, quod tantum tria oua apposisset, præsertim cum filius domum reuersus esset, quem liberalius accipi conueniret. Filius ostentandi ingenij causa dixit, sex oua esse apposita. Pater miratus, quæsiuit ex filio, qua ratione id fieri possit. Respondit filius: Vnum & duo & tria, sex efficere. Bene, inquit pater, non male collocaui meam pecuniam, cum tam ingeniosum filium habeam. Sed pulchrè illam sophistecam filij refutauit. Ego, inquit, duo oua comedam, & mater tertium, comedas tu reliqua tria. Est fallacia compositionis & diuisionis.

Homo Saxonicus iter faciens, uenit ad Rhenum in cauponam, & iussit sibi adferri uinum. Caupo apposuit ei paruum poculum. Ille sitiens aliquoties ebibit, & iussit sibi rursus infundi.

Caupo miratus bibacitatem hominis, dixit: *Wiltu doch gar nichts drinnen haben* (quia aliquoties ebibisset.) At ille abiicit poculum, & iratus dixit: *wat soll mich dat blakhorn?*

Quidam monachus in ducatu Vuirtenbergensi, Vuigandus dictus, in poetas inuehebatur, præcipuè in Bebelium, quòd is taxaret quantitates, & illuderet monachis. Cùm autè Dux Vuirtenbergensis quosdam operarios fossores piscinarum ex Polonia uocasset, quos ibi Pollecken nominant rustici: ibi monachus cùm nominaret pro concione die Poeten (crassum est) hæreticos, prætabant rustici eum inuehere in die Poleken, & eorum noluerunt uti commercio, uocabantq; etiam ipsos hæreticos. Vnde rixæ & tumultus oriebantur. Magistratus autem ignorans quæ esset causa tumultus, tandem rescit, oriri eam ex concione monachi illius. Sic interdixit Magistratus monacho, ne amplius uel de Poetis, uel de Pollecken concionaretur. Est uera historia. Eo tempore sui Tubingæ.

Diligenter est animaduertendum, quæ sit urbanitas, quæ scurrilitas. Viriusq; exempla habetis in Eülenspiegel. Hic quodam tempore uenit ad Principes, petens sibi dari cleemosynam, eo quòd opificium ipsius non amplius in precio esset apud homines, ibi interrogatus, quale exerceret opificium

Opificium manuarium? Respondit: Conficere soleo oclaria, seu perspicilla: sed ea iam non amplius sunt uendibilia, darumb daß die herren durch die finger sehen.

Erat apud nos Tubingæ doctor Eblinger, quæ audiuerat doctor Hieronymus Schurpff. De eo alij Doctores dixerunt: Non possumus omnes doctrina æquare Eblingerum.

Rex Alfonso solitus est dicere de mediatori- bus, eos similes esse habitantibus in medijs ædibus, qui perfunduntur lotio à superioribus, & leduntur fumo ab inferioribus. Sic plerūq; mediatores utrinq; leduntur: sicut uestriilio laceratur à muribus & auibus. Fuit hic rex ita sapiens & bellicosus, ualens consilio & potentia, ut haberetur unus ex præstantissimis principibus illius ætatis.

Cum essemus in conuentu Augustano apud Episcopum Dantiscanum poetam, qui erat Orator regis Polonici, præstans uir, ego, Eobanus Hessus, & Camerarius, genio indulgentes: interea uenit ad nos Logus, bonus homo, qui etiam nouit Poeticam, & recitat multos uersus, quos in iuuentute memoriæ mandauerat. Eobanus uerò, ut erat modestus, diu sedit tacitus, nihil ei respondens: nō enim nouerat eum, neq; Logus Eobanum. Tandē loquacitatem eius Eobanus agrè ferens, dixit: Du

324 **Octauum præceptum.**

tropff, meinstu das sonst keiner vers weiß, denn du allein? *Aside*, præbibam tibi hoc uitrum uini. (habebamus enim generosum rubrum uinum in mensa) *Logus*, non agnoscens *Eobanum*, tacuit, & mutauit uultum. Ibi *Episcopus*, qui mihi ad dextram sedebat, (in sinistra parte sedebat *Eobanus*, apud *Eobanum Camerarius*) dixit: Domine *Loge*, accipe uitrum uini, & responde ipsi. est enim bonus uir: est *Eobanus*. Sic non egrè tulit illam responsionem *Logus*, sed subiunxit: Ego phantasticus, cum sim ineruditus, uenio huc, & apud homines doctos, & apud ipsos *Poetas* nugor, uolens uersus recitare. Sic mutatis animis, postea ambo facti sunt hilares.

I N S V L S A E E T F A L S A E
interpretationes.

Audiui concionem cuiusdam doctoris *Theologiae*, qui interpretabatur hoc dictum: *Pietas ad omnia utilis est: Die miltigkeit ist zu allem gut.* Per pietatem intelligebat eleemosynam. Sed pietas hic non significat beneficentiam. *Paulus* hoc non uult, sed tantum speciem bonorum operum proponit.

Ante octoginta annos uixit *Italus*, qui uolens *Ciceroniano* more loqui, si quando ut edum esset uocabulo *Episcopi*, uocabat ipsum flamem. *Episcopus* autem non minus pure dicitur, atq; flamen.

Longolius non utitur uocabulo *Ecclesiae*, sed pro

Octauum præceptum. 325

pro ea substituit nomen Respublica Christiana,
idem, fidem nominat persuasionem.

Quidam interpretabatur: Propter hæc uenit
ira Dei super filios incredulitatis. & mouebat
quæstionē, num filij incredulorū possent cōuertī?

In psalmo, Exurgat Deus, hic uersiculus ex-
tat: Si dormieritis inter medios clericos, interpre-
tatae sunt moniales insulse, *wen ihr bey den pfa-
sen schlaffet.* Sed uera translatio est: Erit exerci-
tus uester in finibus, eritis sicut nitentes columbæ.
Iudæi exposuerunt, Cum dormieritis inter ollas:
de ollis Aegyptijs intelligentes. Sed neq; de cle-
ris, neq; de ollis fit mentio: neq; ibi est uerbū dor-
mire, sed accubare.

In conuentu Tridentino dixerunt, Reddentes
rationem fidei uestre: id est, Scripturam. Hæc au-
tem sunt uerba Petri. Videtis quanta sit fatuitas,
quòd exponant rationem pro Scriptura.

In quodam loco concionator quidam aliquot
conciones de hac sententia in magna frequentia
hominum consumpsit: Peccatum non remittitur,
nisi ablatum restituatur. Et mirabiliter illud di-
ctum exposuit, ut aliquorum suorū applausum
captaret, ex hoc fundamēto, quòd esset papisticū.
Auditis his concionibus, multi magni & præstan-
tes uiri fremuerunt, ac illas insulsitates agrè tu-
lerunt;

lerunt: inter quos etiam fuit honestus uir, doctor
Pontanus.

Dixit ad me quidam multis notus, nullum esse
uerbum in Scriptura, quod non posset ambigüe
intelligi. Cui respondi: Si Scriptura est ambigua,
multo magis scriptores, quorum inter-
pretationibus tu uis ac-
quiescere.

FINIS.

